

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

JUDr. Tereza Dlešíková

**Poškozený a oběť trestného činu v kontextu
restorativní justice**

Disertační práce

Školitel: Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Studijní program: Teoretické právní vědy

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 4. 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 859 709 znaků včetně mezer.

.....

disertantka

V Praze dne 30. 4. 2019

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování Prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za jeho cenné rady při vedení disertační práce.

Poděkování si rovněž zaslouží Jairo Vladimir Llano Franco Ph.D., jenž mi umožnil absolvování výzkumné stáže na Universidad Libre v Cali, a to za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů.

.....

disertantka

V Praze dne 30. 4. 2019

Obsah

Úvod.....	1
1 Restorativní justice.....	4
1.1 Restorativní vs. retributivní justice.....	14
1.2 Teorie konfliktu	17
1.3 Restorativní proces	19
1.3.1 Principy restorativního procesu.....	20
1.3.2 Účastníci restorativního procesu	23
1.3.3 Osoba zprostředkovatele	29
1.4 Restorativní justice a tradiční zvykové právo domorodých komunit	33
1.4.1 Tradiční způsoby řešení sporů praktikované domorodými komunitami.....	36
1.5 Výhody a přínosy restorativní justice	44
1.5.1 Výhody a přínosy restorativní justice pro oběť trestného činu	46
1.6 Kritiky restorativní justice	49
1.7 Vhodnost restorativního procesu	57
1.8 Nástroje restorativní justice	62
1.8.1 Restorativní konference.....	62
1.8.2 Restorativní kruhy	66
1.8.3 Jiné restorativní programy.....	67
1.8.4 Mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu.....	68
1.9 Aplikace restorativní justice a restorativní programy.....	72
1.9.1 Zavádění programů restorativní justice do praxe	73
2 Poškozený v trestním řízení	76
2.1 Vývoj trestního procesu a postavení poškozeného v něm.....	76
2.2 Postavení poškozeného v trestním řízení <i>de lege lata</i>	87
2.3 Poškozený.....	89
2.4 Práva poškozeného v trestním řízení	91

2.5	Práva poškozeného s nárokem na náhradu škody	95
2.5.1	Nárok poškozeného na náhradu škody	99
2.5.2	Nárok poškozeného na náhradu nemajetkové újmy	101
2.5.3	Adhezní řízení	106
2.5.4	Náhrada škody v případě procesních odklonů	111
2.6	Zmocněnec poškozeného	114
2.7	Souhlas poškozeného s trestním stíháním	116
2.7.1	Trestní stíhání na návrh poškozeného	121
2.8	Ochrana osoby poškozeného a poškozený v postavení svědka	122
2.9	Poškozený, jenž je zároveň obětí trestného činu	128
2.9.1	Práva oběti dle zákona o obětech trestných činů	137
2.10	Posilování práv poškozeného	158
2.11	Poškozený ve španělském trestním řízení	169
2.11.1	Postavení poškozeného v trestním řízení	170
2.11.2	Náhrada škody	172
2.11.3	Poškozený v postavení svědka	173
2.11.4	Podpora a pomoc obětem trestné činnosti	174
2.11.5	Poškozený v postavení žalobce	176
2.12	Úvahy <i>de lege ferenda</i> – soukromá a subsidiární trestní žaloba	180
3	Systém alternativního řešení trestních věcí	189
3.1	Procesní alternativy – odklony od klasického trestního řízení	190
3.1.1	Odklon jako projev restorativní justice a principu oportunity	191
3.1.2	Znaky odklonů	194
3.1.3	Odklony jako forma reakce na trestnou činnost	195
3.2	Teorie minimální trestní intervence a zásada subsidiarity trestní represe	197
3.3	Účel trestního řízení	203
3.4	Účel trestu	205

3.5	Jednotlivé druhy odklonů v trestním řízení	210
3.5.1	Podmíněné zastavení trestního stíhání	211
3.5.2	Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání.....	216
3.5.3	Narovnání	217
3.5.4	Odstoupení od trestního stíhání mladistvých	223
3.5.5	Trestní příkaz.....	229
3.5.6	Dohoda o vině a trestu.....	233
3.6	Zhodnocení právní úpravy odklonů v trestním řízení a návrhy <i>de lege ferenda</i>	240
3.7	Probační a mediační služba	245
3.7.1	Mediační činnost Probační a mediační služby	249
3.8	Projevy restorativní justice v české právní úpravě	251
3.8.1	Restorativní justice v Kolumbii.....	254
4	Poškozený v kontextu restorativní justice.....	259
4.1	Potřeby oběti vzniklé v důsledku trestného činu	260
	Závěr.....	267

Seznam zkratk

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

Seznam použitých internetových zdrojů

Seznam použitých právních předpisů

Seznam použité judikatury

Seznam ostatních zdrojů

Abstrakt

Abstract

Úvod

Hlavní cíl disertační práce spočívá v potvrzení či vyvrácení hypotézy, zda alternativní řešení trestních věcí a programy restorativní justice přináší pozitiva pro účastníky trestního konfliktu, především pak pro poškozeného, respektive oběť trestného činu. Z toho důvodu se v práci zaměřuji na oběti trestné činnosti z pohledu restorativní justice ve snaze poznat jejich zájmy, potřeby a očekávání pramenící ze spáchání trestného činu a ve snaze poznat, zda trestní proces, resp. alternativní řešení trestních věcí a restorativní programy, jsou schopny je účinně reflektovat. Práci zaměřenou na restorativní přístup k trestní spravedlnosti jsem se rozhodla vypracovat z důvodu, že se jedná o poměrně mladou, zato však velmi rychle se rozvíjející oblast, jež si hledá v trestním systému své místo – restorativní justice je velmi aktuálním tématem a pronikání jejích principů do trestních řádů a trestních politik je v současnosti celosvětovým trendem.

Cílem restorativní justice je lépe porozumět nejen obětem trestné činnosti, ale i pachatelům a nabídnout jim možnost účastnit se řešení konfliktu, obnovit vztahy narušené v důsledku trestné činnosti a napravit způsobené škody. Klade důraz na aktivní roli účastníků konfliktu při jeho řešení, tedy na dialog, vzájemné porozumění a spolupráci. Jejimi prioritami je satisfakce oběti a resocializace pachatele; má pozitivní vliv i na prevenci trestné činnosti.

Disertační práce je dělena do čtyř vzájemně provázaných celků. V první části se věnuji teoretické analýze konceptu restorativní justice a vztahem mezi restorativním a retributivním přístupem k trestní spravedlnosti. Dále krátce pojednávám o teorii konfliktu, na což navazuji představením restorativního procesu, principů, z nichž vychází, a jeho účastníků, jimiž jsou kromě přímých aktérů trestného činu, tj. oběti a pachatele, i komunita (ve významu jejich sociálního okolí) a v neposlední řadě rovněž osoba zprostředkovatele. Vzhledem k tomu, že restorativní justice chápe trestný čin jako sociální událost negativně ovlivňující nejen jeho přímé účastníky, ale i narušující pokojný stav uvnitř společnosti, považuje za klíčové, aby na ni bylo reagováno se zahrnutím všech zainteresovaných subjektů. V práci zdůrazňuji výhody a přínosy restorativního procesu, a to především pro oběť trestného činu, avšak zabývám se i jeho úskalími a snažím se argumentačně vypořádat s jeho hlavními kritikami. V návaznosti na pochybnosti ohledně vhodnosti restorativního přístupu se zabývám i tímto tématem, přičemž shrnuji, že jej lze obecně doporučit především v případě trestných činů, u nichž převažuje soukromý zájem nad tím veřejným, a dále v případě trestné činnosti bagatelní a nedbalostní; souhlasím však i s názory, že restorativní justice je schopna efektivní reakce na jakoukoli trestnou činnost bez ohledu na její charakter. Vhodnost či nevhodnost užití restorativního

programu by se tedy neměla odvíjet od druhu či závažnosti trestného činu, ale od hodnocení osoby pachatele a konkrétních okolností každého jednotlivého případu, stejně jako od postoje zainteresovaných stran a jejich vůle řešit situaci vzniklou následkem spáchání trestného činu spoluprací a konstruktivním dialogem. Dále představuji jednotlivé nástroje restorativní justice, z nichž je nepochybně nejrozšířenější a nejznámější mediace mezi obětí a pachatelem, a jejich využívání v praxi. V souvislosti s praktickým naplňováním myšlenek restorativní justice se v práci dále zaměřuji na tradiční domorodé praktiky orientované na řešení sporů vycházející z mého vlastního výzkumu zaměřeného na právní systémy domorodých komunit obývajících území států Latinské Ameriky, především pak Peru a Kolumbie, neboť tyto do značné míry vychází z restorativní filosofie.

V dalších částech disertační práce se již věnuji problematice poškozeného a oběti trestného činu v českém trestněprávním prostředí. Nejprve se, po krátkém ohlédnutí do historie, zabývám procesním postavením poškozeného v trestním řízení a jeho nevýznamnějšími právy vyplývajícími z trestního řádu, přičemž některým z těchto práv se věnuji podrobněji. Jedná se především o právo na náhradu škody, v souvislosti s nímž hovořím rovněž o adhezním řízení. Dále pojednávám mimo jiné o institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním a jeho výrazným nedostatkům a kontroverzím, jež vyvolává, a poškozenému v postavení svědka, jenž má v tomto případě v trestním řízení nejen práva, ale i určité povinnosti. Poté se zabývám situací obětí trestné činnosti dle zákona o obětech trestných činů, na což navazuji shrnutím legislativního vývoje týkajícího se postavení poškozeného, potažmo oběti trestného činu, v trestním řízení, s poukazem na ty nejvýznamnější novely trestního řádu. Vývoj právní úpravy nesoucí se v duchu posilování práv poškozeného a zlepšování jeho postavení hodnotím velmi pozitivně. Závěrem českému čtenáři představuji španělské trestní řízení, opět se zaměřením na postavení poškozeného, kdy zdůrazňuji především jeho úlohu jako soukromého žalobce, s čímž souvisí institut soukromé trestní žaloby a v hmotněprávní rovině vymezení soukromožalobních trestných činů, přičemž navrhuji tyto instituty implementovat do právní úpravy v České republice.

Ve třetí části disertační práce pojednávám o alternativních způsobech řešení trestních věcí a souvisejících aspektech jako je princip oportunitity, zásada subsidiarity trestní represe a v konečném důsledku účel trestního řízení, resp. účel trestu. Dále se věnuji jednotlivým druhům odklonů v českém trestním řízení, jejich restorativnímu potenciálu a významu pro poškozeného trestným činem, kdy shrnuji, že prvky restorativní justice jsou zastoupeny zejména v institutu narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání, zatímco dohoda o vině a trestu a vyřízení věci trestním příkazem nemá pro poškozeného žádných zvláštních

výhod; především pokud se týká trestního příkazu, je tomu spíše naopak; poslední dva zmíněné instituty tak vykazují spíše rysy alternativnosti než restorativnosti. Závěrem se zabývám činností Probační a mediační služby, zaměřenou na oběti trestné činnosti, a projevy restorativní justice v českém trestním systému, v souvislosti s čímž krátce ze zajímavosti poukazuji na zakotvení institutů restorativní justice do kolumbijského trestního řádu.

V poslední, čtvrté, části se zamýšlím nad očekáváními a potřebami oběti trestného činu vzniklými v důsledku jeho spáchání a zabývá se významem restorativního paradigmatu pro poškozeného trestným činem, kdy uzavírám, že restorativní přístup je viktimologicky orientovaným přístupem snažícím se o zlepšení postavení oběti v trestním procesu, zajištění jejích práv, odškodnění újmy a dosažení satisfakce, a tedy uspokojení jejích zájmů a potřeb, čímž potvrzuji počáteční hypotézu.

Disertační práce vychází jak z tuzemské, tak zahraniční odborné literatury, platných a účinných právních úprav a judikatury, jakož i dalších relevantních zdrojů. V disertační práci sleduji poškozeného a oběť trestného činu optikou restorativní justice a hledám odpověď na otázky, co oběť považuje za důležité, zda je to pomsta pachatelů, jeho potrestání, náhrada škody či jakási morální satisfakce a celková reparace. Snažím se vysledovat, jaké jsou její potřeby po spáchání trestného činu a zdali je klasické trestní řízení schopno je naplnit. V souvislosti s tím se zamýšlím nad vhodností realizace restorativního procesu a výhodami, ale i úskalími, která oběti přináší. V práci rovněž sleduji projevy restorativní justice nejen v praxi českého trestního systému, ale i jejich naplňování v zahraničních právních úpravách, jimiž by se mohla ta česká případně inspirovat. Snažím se tedy poskytnout užitečné podněty pro zlepšení právní úpravy, a to v době, kdy byl poměrně nedávno přijat zákon o obětech trestné činnosti a kdy se již věcně a konkrétně hovoří o přijetí trestního řádu nového. Rovněž bych ráda obohatila současný stav poznání restorativní justice v evropském sociokulturním kontextu závěry z výzkumu restorativních rysů tradičních domorodých praktik orientovaných na řešení sporů realizovaného ve spolupráci s Univerzitou Libre v Cali (Kolumbie); ačkoli se jedná o společenství odlišná od našeho kulturního okruhu, myslím, že určité poznatky lze do našich podmínek přenést.

Reakci na trestnou činnost vycházející z restorativní filosofie podporuji a hodnotím ji jako velmi přínosnou, a to především proto, že počítá s aktivní účastí přímých aktérů trestního konfliktu; pozitivně rovněž vnímám formu takové reakce spočívající v kolaborativním přístupu stran a konstruktivním dialogu o následcích trestného činu, v němž vidím velký potenciál. Podporuji tedy restorativní justici jako efektivní a smysluplný přístup k trestní spravedlnosti a její větší využívání v praxi.

1 Restorativní justice

Restorativní justice je filosofií reagující na klasickou trestní justici, k níž se snaží nabídnout alternativu s tím, že restorativní postupy jsou kompatibilní i s postupy klasickými. Restorativní justice je takovým způsobem řešení následků trestné činnosti, který se primárně orientuje na náhradu způsobené újmy, obnovu narušených vztahů, poznání příčin trestné činnosti a na integraci oběti a pachatele zpět do společnosti. Dle restorativní filosofie se řešení dané věci nejlépe dosahuje společně za pomoci vzájemného dialogu a aktivní účasti přímých účastníků konfliktu, osob na jejich podporu a dotčených komunit, případně osob dalších.¹

Těžiště restorativního přístupu spočívá v poskytnutí příležitosti jak stranám konfliktu, tak okolnímu společenství aktivně se účastnit jeho řešení, a tím zmírňovat jeho negativní dopady.² Pro úspěšné naplňování cílů restorativní justice je důležitý koncept participace a zmocnění, resp. posílení (*empowerment*), neboť zdůrazňuje myšlenku řešení trestního konfliktu spoluprací. Zmocnění oběti implikuje především její psychologickou pomoc a podporu a mělo by vést k posilování schopnosti pachatelů a poškozených zvládnout konfliktní situaci společně; jeho cílem je vyvážit moc, neboť trestný čin je vnímán jako narušení stavu rovnováhy v mezilidských vztazích, navíc aktivní účastí v procesu mohou oběti definovat vzniklou újmu.³

Postupy restorativní justice přispívají k posilování systému spravedlnosti tím, že dbají na ochranu práv jak obětí trestné činnosti, tak pachatelů, respektují jejich důstojnost a zapojují do řešení následků trestné činnosti i jejich sociální okolí a orgány činné v trestním řízení.⁴ Restorativní justice se zabývá příčinami konfliktu, újmou způsobenou obětí a jejími potřebami a v případě pachatele podporuje uvědomění si vlastního chování. Prioritami restorativního přístupu k řešení trestné činnosti je tak zejména odškodnění oběti a přijetí odpovědnosti ze strany pachatele za čin, který spáchal, jeho uvědomění si, jaký dopad měl tento čin na oběť, překonání situace způsobené trestným činem ze strany oběti a

¹ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 345 - 360. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 350

² UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. *Handbook on restorative justice programmes*. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2, str. 8

³ HOLÁ, Lenka. Koncept zmocnění v kontextu restorativní justice. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 361 - 375. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 368 - 371

⁴ UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. *Handbook on restorative justice programmes*. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2, str. 8

znovuzačlenění jak oběti, tak pachatele do společnosti. Restorativní proces je příležitostí zejména pro oběti trestné činnosti vyjádřit své potřeby a účastnit se rozhodování o způsobu náhrady škody ze strany pachatele, přičemž základním předpokladem pro to, aby restorativní proces dosáhl svého účelu, je především dobrovolná účast stran.⁵ Dohoda dosažená v rámci restorativního procesu by pak měla být řešením přijatelným jak pro oběť, tak pro pachatele trestné činnosti, a odpovídá jejich zájmům a potřebám.

Vzhledem k tomu, že restorativní filosofie zdůrazňuje interpersonální rovinu konfliktu, je jednou z jejích priorit zájem o potřeby a zájmy oběti a její satisfakce. Proto je restorativní justice viktimologicky orientovaným přístupem k řešení trestné činnosti. Rozvoj restorativní justice tedy souvisí s rozvojem viktimologie a s kritikami klasického trestního procesu, dle nichž tento zcela opomíjí oběť trestného činu a nedostatečně zdůrazňuje myšlenku restituce.⁶

Restorativní justice vnímá trestný čin jako narušení mezilidských vztahů a snaží se takto narušené vztahy napravit. Vzhledem k tomu, že je trestní konflikt v kontextu restorativní justice pojímán jako lidská újma způsobená oběti a komunitě a narušení mezilidských vztahů, jeho řešení se neobejde bez určité míry interakce/participace, aktérů - pachatele, oběti a komunity. Jedinec je tak touto participativní optikou vnímán nikoli jako objekt veřejné politiky, ale jako její plnoprávný, odpovědný a respektovaný subjekt.⁷ Restorativní justice zároveň hledá příčiny kriminality, čímž přispívá k její prevenci. Odsouzením trestného činu se snaží o přijetí odpovědnosti pachatele za jeho protispolečenské chování, nikoliv o jeho stigmatizaci. Jejím cílem je vytvoření podmínek k odstranění následků trestné činnosti, čímž je pachatel veden k odstranění následků trestné činnosti, a tedy k aktivnímu podílu na náhradě způsobené škody.⁸

Lze tak shrnout, že základními principy, ze kterých vychází restorativní justice, je respekt vůči oběti trestného činu, přijetí odpovědnosti pachatele za spáchaný čin a jím způsobenou újmu, akcent na dialog mezi stranami konfliktu a aktivní a dobrovolnou participaci nejen pachatele a oběti v procesu řešení následků trestné činnosti s vyvážením zájmu všech zúčastněných a s hledáním řešení přijatelného pro všechny strany. Cílem

⁵Ibid., str. 10

⁶Tyto kritiky vyjadřuje zejména Margery Fry a Stephen Schafer.

⁷KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. Vyd. 6. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2, str. 36

⁸HOLÁ, Lenka. Koncept zmocnění v kontextu restorativní justice. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 361 - 375. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 371

restorativního justice není jen řešení konfliktu, ale i jeho transformace, tj. překonání jeho negativních dopadů a případné obnovení vztahů narušených trestným činem.⁹

Z pohledu oběti jsou relevantními aspekty restorativní justice právo na pravdu, spravedlnost a odškodnění s garancí, že trestný čin nebude opakován. Právo na pravdu je dáváno do souvislosti s právem na důstojnost a osobnost oběti a zahrnuje jednak možnost vyjádřit vlastní verzi skutečností, jednak možnost poznání trestného činu a okolností, za nichž byl spáchán, stejně jako poznání motivace pachatele. Naplnění práva na spravedlnost spočívá v pocitu opravdu spravedlivého řešení sporu – odškodnění, zbavení případné touhy po pomstě či odplatě pachateli, výchovný a preventivní efekt; rozumí se jím právo na účinné vyšetřování a řádný a spravedlivý proces. Právo na odškodnění a garance neopakování je zaměřeno na úplnou satisfakci oběti a na překonání traumatu způsobeného trestným činem. Důraz na odškodnění oběti je pak hlavním rozdílem mezi restorativním a klasickým přístupem k trestní spravedlnosti.¹⁰

Počátky restorativní justice sahají zhruba do 70. a 80. let minulého století, což souvisí jednak s rozvojem viktimologie, jednak s hledáním alternativních způsobů řešení trestních věcí a sporů obecně, o čemž hovoří již Hayská úmluva z 18. října 1907. Historickým mezníkem v rozvoji alternativních způsobů řešení sporů je bezesporu *National Conference on the Causes of Popular Dissatisfaction with the Administration of Justice*, jež se konala v USA v roce 1976.¹¹ Zájem o restorativní justici pak vzbudily v roce 1977 články Randyho Barnetta a Nilse Christieho¹²; v tomtéž roce byl i poprvé použit termín restorativní justice, a to Albertem Eglashem, jenž akcentoval především přínos zahrnutí stran do procesu řešení trestného činu. Barnett, Christie a Eglash byli rovněž prvními, kteří upozorňovali na krizi systému trestní justice a začali hovořit o alternativách, jež by jej mohly nahradit.¹³ Především Christie upozorňoval na odosobněnost trestního procesu, v souvislosti s čímž zdůrazňoval navrácení sporu do rukou jeho protagonistů a pozornost věnovanou oběti trestného činu.

⁹ LEDERACH, John Paul. *Transformació de conflictes: petit manual d'ús*. Barcelona: Icària, 2010. ISBN 978-84-9888-270-4

¹⁰ SAMPEDRO ARRUBLA, Julio Andrés. La justicia restaurativa: una nueva vía, desde las víctimas, en la solución al conflicto penal. *Revista Colombiana de Derecho Internacional*. Bogotá, 2010, (17), 87-124. ISSN 1692-8156, str. 97

¹¹ MARQUES CEBOLA, Catia. *La Mediación*. 1. Madrid: Marcial Pons, 2013. ISBN 9788415664413, str. 35

¹² *Restitution: A New Paradigm of Criminal Justice* od Randyho Barnetta, kde vyjadřuje myšlenku překonání starého paradigmatu paradigmatem novým zaměřujícím se na odškodnění oběti; *Conflicts as Property* (a dále *Limits to Pain*) od Nilse Christieho, kde upozorňuje na odejmutí konfliktu státem z rukou jeho aktérů, což považuje za nepřijatelné, neboť řešení sporů, jež považuje za nedílnou součást každodenního života, by nemělo být delegováno na jiné osoby, než jsou ty, mezi nimiž konflikt vznikl.

¹³ GAVRIELIDES, Theo. *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*. Helsinki: Academic Bookstore, 2007. ISBN 978-952-5333-32-9, str. 21

Rozvoj alternativních metod řešení sporů nevycházel tedy jen ze systémové potřeby, ale i z preference samotných účastníků sporu se aktivně podílet na jeho řešení.¹⁴

Za duchovní otce restorativní justice jsou považováni Howard Zehr, John Braithwaite a Mark Umbreit.¹⁵ Restorativní justici se zabývali i jiní autoři, z nichž každý považoval za klíčový jiný její znak a aspekt. Od toho se pak odvíjí i vymezení toho, co je třeba pod pojmem restorativní justice rozumět.

Dle Zehra *restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.*¹⁶ Pod restorativním procesem pak rozumí *proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná činnost dotkla.*¹⁷ Ve svém díle *Changing Lenses* z roku 1980 zdůrazňuje pozitiva restorativního přístupu oproti tomu retributivnímu, přičemž za vhodnou reakci na trestný čin považuje takovou, která se primárně zaměřuje na nápravu újmy způsobené oběti, nikoli na uložení trestu pachateli; restorativní justici vnímá jako přístup založený na odpuštění a prominutí ze strany oběti. Zehr nejprve razil radikální myšlenku nahrazení retributivní justice justicí restorativní; později byl již ve svých názorech umírněnější a uznával, že restorativní přístupy mohou ty retributivní vhodně doplňovat.

Tony Marshall vnímá restorativní justici jako *proces, v rámci něhož se strany, jichž se trestný čin dotýká, společně potkají za účelem prodiskutování jeho následků a za účelem jeho řešení do budoucna.*¹⁸ Restorativní proces tedy považuje za přístup založený na setkání všech osob zainteresovaných na trestném činu za účelem společného řešení jeho následků. Dle Marshalla jsou principy restorativního procesu zejména respektování lidské důstojnosti, náprava způsobené újmy, a to jak materiální, tak emocionální, náprava narušených mezilidských vztahů, stejně jako obnova mírového a pokojného stavu ve společenství a posílení pocitu sounáležitosti s ním.¹⁹ Marshall tedy akcentuje myšlenku kolektivního řešení

¹⁴ VIGORITI, Vincenzo. Acceso a la Justicia, Sistemas alternativos de resolución de conflictos, Perspectivas. Anuario de Justicia Alternativa. Barcelona, 2013, (9), str. 119

¹⁵ Howard Zehr zejména díky svému dílu *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice* a John Braithwaite pro dílo *Crime, Shame and Reintegration*.

¹⁶ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. 1. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 9788415664413, str. 26

¹⁷ Ibid., str. 26

¹⁸ ZERNOVA, Margarita a Martin WRIGHT. Alternative vision of restorative justice. JOHNSTONE, Gerry a Daniel W. VAN NESS. *Handbook of Restorative Justice*. 1. Cullompton: Willan Publishing, 2007. ISBN 978-1-84392-151-6, str. 92

¹⁹ BRAITHWAITE, John. Restorative justice. New York: Oxford University Press, 2002. Studies in crime and public policy. ISBN 019513639, str. 14, 15

sporů, s tím, aby byla věnována pozornost potřebám oběti, prevenci trestné činnosti a resocializaci pachatele s překonáním stigmatizačních účinků klasického trestního procesu.²⁰

D. W. Van Ness a K. H. Strong považují restorativní justici za *takovou teorii spravedlnosti, která klade primárně důraz na náhradu vzniklé újmy, čehož se nejlépe dosahuje pomocí kooperativních a participativních procesů.*²¹ Tato definice pak poskytuje prostor pro to, aby proces nebyl hodnocen jako restorativní či nikoliv, ale aby byl hodnocen co do stupně restorativnosti.²² Van Ness pak přichází s myšlenkou zakomponování restorativní filosofie do standardního trestního systému.

Dignan a Marsh místo definování fenoménu restorativní justice definuje parametry restorativnosti, jimiž jsou důraz kladený na pachatelovu odpovědnost za způsobenou újmu (přičemž za oběť, již byla újma způsobena, je možno považovat i komunitu); inkluzivní rozhodovací proces, který podporuje účast přímých účastníků, a náhradu újmy způsobené trestným činem jako hlavní cíl restorativního procesu.²³

Pozitiva v řešení konfliktu jeho stranami a rozvoj restorativní justice jako nového přístupu k řešení trestních věcí vidí i Martin Wright.²⁴ Herman Bianchi kritizuje nepodmíněný trest odnětí svobody a za vhodnější způsob reakce na trestnou činnost považuje metody rekondiliace.²⁵ Smysl užívání restorativních praktik především při práci s mladistvými pachateli vidí Gordon Bazemore, jenž rovněž zdůrazňuje faktor odčinění způsobené újmy.²⁶ Restorativní filosofii z etického hlediska se věnuje Robert Mackay.²⁷ Dalšími významnými autory zabývajícími se konceptem restorativní justice jsou dále mimo jiné Ezzat Fattah, Gerry Johnstone, Antony Duff či Kathleen Daly.

Významným autorem zabývajícím se koncepcí restorativní justice je i John Braithwaite, a to díky své teorii „reintegračního zahanbení“ (*reintegrative shaming*) vyzdvihující pozitivní účinky studu.²⁸ Ty spočívají v tom, že si pachatel uvědomí, co svým

²⁰ Ve svém díle *Restorative Justice on Trial in Great Britain* z roku 1992.

²¹ VAN NESS, Daniel W. a Karen HEETDERKS STRONG. *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*. New Providence: Taylor & Francis, 2014. ISBN 1455731390

²² KUO, Shih-Ya, Dennis LONGMIRE a Steven J. CUVELIER. An empirical assessment of the process of restorative justice. *Journal of Criminal Justice*. Elsevier, 2010, (38), 318 - 328. DOI: 10.1016/j.crimjus.2010.03.006, str. 319

²³ DIGNAN, Jim a Peter MARSH. Restorative Justice and Family Group Conferences in England. MORRIS, Allison a Gabrielle MAXWELL. *Restorative Justice for Juveniles: Conferencing, Mediation & Circles*. Portland: Hart Publishing, 2009. ISBN 9781841131764, str. 85

²⁴ Ve svém článku *Nobody came: Criminal justice and the needs of victims*.

²⁵ GAVRIELIDES, Theo. *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*. Helsinki: Academic Bookstore, 2007. ISBN 978-952-5333-32-9, str. 23

²⁶ Ve svém článku *On mission statements and reform in juvenile justice* z roku 1992.

²⁷ Ve svých dílech *Reparation and the debate about justice* a *Restitution and ethics: An Aristotelian approach* z roku 1992.

²⁸ Ve svém díle *Crime, Shame and Reintegration* z roku 1989.

činem způsobil, za své chování přijme odpovědnost a poučí se z něj, upřímně takového chování lituje, oběti se omluví a napraví újmu jí způsobenou.²⁹ Vzbuzení v pachateli pocitu studu je totiž schopno jej vést k opravdové a upřímné lítosti, jež je předpokladem pro odpuštění ze strany oběti, a tím celkovému překonání konfliktní situace.

Braithwaite poukazuje na skutečnost, že zatímco v klasickém trestním procesu je pachatel trestného činu stigmatizován, restorativní přístup se snaží o to, aby si uvědomil následky svých činů, tj. aby si uvědomil dopady svého činu na oběť a přijal z toho vyplývající důsledky, a rovněž o to, aby společnost pachatele trestného činu nezavrhovala, ale naopak ho znovupřijala a poskytla mu pomoc a podporu.³⁰ Reintegrační proces pachatele tedy vychází z morálního společenského odsudku jeho chování, což v něm má vzbudit stud a čímž si má uvědomit, co svým činem způsobil; účelem sankcionování pachatele je tedy vzbudit v něm stud, avšak takový stud, který vyvolává jeho pozitivní sebereflexi.³¹ Braithwaite rozlišuje pojem „*stigmatising shame*“ vyčleňující pachatele ze společnosti a pojem „*reintegrative shame*“ pachatele naopak do společnosti zahrnující. Stigmatizující obviňování pachatele zvyšuje míru kriminality, neboť díky němu je pachatel vyčleňován ze společnosti, a tím dochází ke zpřetrhávání jeho sociálních vazeb, což ve svém důsledku vede k jeho recidivě. Naopak, teorie reintegrovaného zahanbení zdůrazňuje opětovné začleňování pachatele do společnosti a posilování vztahů mezi ním a společností, čímž se má mimo jiné i předcházet jeho recidivě. Reintegrace pachatele do společnosti je tedy významným faktorem snižujícím riziko opakování páchaní trestné činnosti.³²

Braithwaitova teorie vychází z premisy, že spáchání trestného činu automaticky neimplikuje vadnou osobnost pachatele, a souvisí s pozitivním vnímáním konfliktu, tj. vnímáním konfliktu jako příležitosti k poučení se a neopakování stejných chyb do budoucna. Teorie rovněž vychází z rodinného či komunitního modelu sociální kontroly, jež má vysoce preventivní efekt, a to nikoli z důvodu obav pachatele z trestu, ale z obav z opětovného zostuzení před svým sociálním okolím. Z tohoto důvodu rovněž Braithwaite akcentuje posilování komunity (ve smyslu zájmového společenství – viz. dále), neboť koherence

²⁹ GAVRIELIDES, Theo. *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*. Helsinki: Academic Bookstore, 2007. ISBN 978-952-5333-32-9, str. 25

³⁰ DIANIŠKA, Gustáv. John Braithwaite: Teória reintegrovaného zahanbenia a restoratívna spravodlivosť. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 114 - 126. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 124

³¹ LANGÓN CUÑARRO, Miguel. La teoría de la vergüenza reintegrativa de John Braithwaite. *Revista De La Facultad De Derecho*. 2000, (18), 63-68, str. 64

³² DIANIŠKA, Gustáv. John Braithwaite: Teória reintegrovaného zahanbenia a restoratívna spravodlivosť. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 114 - 126. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 118 - 122

komunity zvyšuje míru sociální kontroly, jež snižuje výskyt kriminality.³³ Z provedených výzkumů vyplývá i pozitivní vliv studu na udržení či zvýšení sociální kontroly v rámci společenství.³⁴

Z Braithwaitovy teorie vychází například i projekt *Australian National University* „*Reintegrative Shaming Experiments*“, jehož závěry potvrzují pozitivní vliv restorativních praktik na snižování recidivy a na satisfakci oběti. Zahanbení pachatele a empatie, kterou by měl pachatel pocítit k oběti trestného činu, je významným faktorem zejména v případě sexuálně motivovaných trestných činů.³⁵

Pojetí restorativní justice jsou tedy různá a každé akcentuje jiný její aspekt, proto se spíše než hledat univerzálně platnou definici restorativní justice, jeví žádoucím zaměřit se na myšlenky, ze kterých restorativní přístup vychází a změnit náhled na trestnou činnost; jak řekl sám Howard Zehr, *restorativní justice by měla být, spíše než mapou, kompasem*.³⁶ Klíčovými prvky restorativní justice jsou zejména osobní setkání účastníků konfliktu (avšak je možné jejich kontakt zprostředkovat i nepřímě), jejich aktivní přístup, vedení pachatele k uznání odpovědnosti za spáchaný čin bez toho, aby byl stigmatizován, a jeho vedení ke snaze po nápravě jeho následků, a rovněž podpora oběti ve vyrovnávání se s viktimizací.³⁷

Restorativní justice vychází z myšlenek konsenzuálního a nekonfrontačního způsobu řešení sporů, který je dle sociologa Eduarda Vinyamaty Campa starý jako lidstvo samo.³⁸ Například v římském právu existoval institut *transactio* odpovídající smírnému řešení sporu bez účasti v soudním řízení. Konsenzuální metody řešení sporů jsou typické i pro starověkou Čínu, neboť ideově korespondují s myšlenkami buddhismu a konfucianismu, a to vzhledem k akcentu na harmonii ve společnosti a v mezilidských vztazích.³⁹ Tento způsob řešení sporů je typický i pro tradiční domorodá společenství, ať už obývajících území Afriky, Severní či Jižní Ameriky anebo Austrálie a Nového Zélandu. Proto se restorativní justice stejně jako

³³ DEYM, Jose. Delito, vergüenza y reintegración: traducción al castellano John Braithwaite, Shame and criminal justice. *Delito y Sociedad. Revista de Ciencias Sociales*. Buenos Aires, 2011, **20**(32), 7 - 32, str. 10, 13

³⁴ MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, c1985. ISBN 0566050021, str. 50

³⁵ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 144

³⁶ "Restorative justice is a compass, not a map." ZEHR, Howard a Ali GOHAR. *The little book of Restorative Justice*. Uni-Graphics Peshawar, 2003, str. 8

³⁷ DALY, Kathleen. The limits of restorative justice. SULLIVAN, Dennis a Larry TIFFT. *Handbook of restorative justice: a global perspective*. 1. New York: Routledge, 2006, 134 - 145. ISBN 9780415353564, 135

³⁸ VINYAMATA CAMP, Eduard. *Aprender Mediación*. Barcelona: Edición Paidós, 2003. ISBN 9788449313646, str. 69

³⁹ CARBALLO MARTÍNEZ, Gerardo. *La mediación administrativa y el Defensor del Pueblo*. Madrid: Editorial Aranzadi, 2008. ISBN 9788483557204, str. 33

alternativní řešení sporů začala rozvíjet zhruba od 70. let minulého století nejprve ve Spojených státech a Kanadě a dalších zemích anglosaské právní tradice jako je Velká Británie, Austrálie a Nový Zéland.

Restorativní justice je součástí širšího rámce tzv. kultury míru, jíž lze charakterizovat nejen jako absenci konfliktů, ale i jako soubor hodnot, postojů, tradic a chování založený na vzájemném respektu a odmítání násilí, což s sebou nese i smírné řešení sporů založené na dialogu, porozumění a spolupráci.⁴⁰ Pojem kultury míru užívá mimo jiné i Organizace spojených národů v Deklaraci a akčním programu ohledně kultury míru. Právě Organizace spojených národů začala uvádět na mezinárodní úrovni myšlenky restorativní justice do praxe.

Základním mezinárodním dokumentem je Rezoluce 2002/12 Ekonomické a sociální rady OSN o základních principech týkajících se aplikace programů restorativní justice v trestní oblasti, jež definuje restorativní justici jako *takový proces, ve kterém oběť, pachatel, jakákoli další osoba nebo člen společnosti, jenž je zasažen trestným činem, se společně aktivně účastní řešení otázek týkajících se trestného činu, a to za pomoci prostředníka*. Restorativní justici rovněž nazývá justici restitutivní nebo také justici reparační a mezi restorativní procesy řadí mediaci, konciliaci, vzájemné rozhovory a schůzky. Vymezuje základní principy restorativní justice a vnímá ji jako doplněk klasické trestní justice, přičemž zdůrazňuje reparační funkci procesu. Rozhodnutí 1999/26 Ekonomické a sociální rady OSN se pak věnuje užití restorativních procesů, jež doporučuje zejména v případě méně závažné trestné činnosti, dále v případě trestné činnosti majetkové, zejména vandalismu, trestného činu rvačky, pokračujícího či trvajícím trestného činu, či trestného činu, při němž byl pachatel přistižen.

V této souvislosti je třeba zmínit i základní viktimologický dokument OSN, a to Deklaraci základních zásad spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužívání moci přijatou v roce 1985 Valným shromážděním OSN. V roce 2002 pak přijala Ekonomická a sociální rada OSN Základní zásady využívání programů restorativní justice v trestních věcech⁴¹ (dále jen „Základní zásady RJ“).

Myšlenky restorativní filosofie razí i Leuvenká deklarace z roku 1997, jež zdůrazňuje, že trestný čin by měl být řešen s ohledem na újmu způsobenou oběti, se snahou o udržení míru, bezpečnosti a obecného pořádku ve společnosti, přičemž smyslem a účelem této

⁴⁰Declaration and Programme of Action on the Culture of Peace A/RES/53/243 [online]. General Assembly, 1999. [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <https://undocs.org/en/A/RES/53/243>

⁴¹ UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. Handbook on restorative justice programmes. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2, str. 27

reakce by nemělo být v první řadě potrestání pachatele, ale přijetí z jeho strany odpovědnosti za spáchaný čin a náhrada újmy způsobené oběti. Rovněž zdůrazňuje dobrovolnou účast stran v restorativním procesu.

Dokumenty na evropské úrovni věnující se restorativní justici jsou zejména Doporučení Rady Evropy R (85) 11 o postavení oběti v rámci trestního práva a trestního řízení, jež konstatuje, že evropský systém trestní justice se tradičně zaměřuje na vztah mezi státem a pachatelem trestného činu, v důsledku čehož jsou opomíjena práva obětí trestné činnosti. Zdůrazňuje mimo jiné ochranu soukromí oběti a její ochranu před zastrašováním a odplatou ze strany pachatele, stejně jako její dostatečnou informovanost v průběhu trestního řízení.⁴²

Zavádění alternativních způsobů reakce na trestnou činnost, jako je rozšíření aplikace principu oportunity, vyřizování bagatelních trestných činů ve zkráceném či zjednodušeném soudním řízení, pak podporuje Doporučení Rady Evropy č. R (87) 18 o zjednodušení trestní spravedlnosti.⁴³

Právní regulaci alternativních procesů ve vztahu k procesům klasické trestní justice doporučuje členským státům i Ekonomická a sociální rada, přičemž uznává, že – zejména v případech méně závažné trestné činnosti - klasická trestní justice mnohdy nepředstavuje adekvátní reakci na trestnou činnost, a to ani z pohledu oběti, ani pachatele trestného činu, přičemž zdůrazňuje význam programů restorativní justice právě v těchto případech.⁴⁴

Vzhledem k tomu, že je restorativní justice přístupem orientovaným na oběť trestného činu, jsou v tomto kontextu relevantními i dokumenty upravující tuto oblast. V roce 1983 přijala Rada Evropy Evropskou úmluvu o odškodňování obětí násilných trestných činů⁴⁵, jež vstoupila v platnost v roce 1988 a jež zdůrazňuje nutnost odškodnění obětí úmyslných násilných trestných činů, u kterých došlo k ublížení na těle a zdraví, a rovněž i odškodnění osob, které byly v péči obětí, jež zemřely na následky těchto trestných činů, a to odškodnění ze strany státu, na jehož území byly trestné činy spáchané, a to i v případech, kdy je pachatel trestné činnosti nezjištěn či nedisponuje prostředky.

⁴² Recommendation R (85) 11 on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure [online]. Committee of Ministers, 1985. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804dcca>

⁴³ Recommendation R (87) 18 concerning the simplification of criminal justice [online]. Committee of Ministers, 1987. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804e19f8>

⁴⁴ Resolution 1999/26 Development and implementation of mediation and restorative justice measures in criminal justice [online]. Economic and Social Council, 1999. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/1990-1999/1999/ECOSOC/Resolution_1999-26.pdf

⁴⁵ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů. In: Sbírká mezinárodních smluv. Česká republika. [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, 2000, částka 59, str. 2218-2230 [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/2000/059m2000.pdf>

Problematikou práv obětí trestné činnosti se týká Doporučení přijaté Výborem ministrů Rady Evropy č. R (87) 21 o pomoci obětem a prevenci viktimizace, jež rovněž apeluje na členské státy, aby podporovaly organizace věnující se pomoci obětem, a aby podporovaly využívání mediace mezi obětí a pachatelem.⁴⁶ Toto Doporučení bylo nahrazeno Doporučením č. R (2006) 8 ohledně pomoci obětem trestných činů, dle něhož by členské státy měly zajistit účinné uznání práv obětí, respektovat jejich bezpečnost, důstojnost, soukromý a rodinný život. Měly by také podporovat opatření ke zmírnění negativních následků trestných činů a zaručit obětem pomoc a přístup ke službám zajišťujícím jim ochranu, rovněž jim garantovat informovanost a odškodnění. Doporučení také podporuje zavádění mediace mezi obětí a pachatelem.⁴⁷

První komplexní úpravu práv obětí v trestním řízení v rámci Evropské Unie představuje Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení 2001/220/SVV, jež bylo nahrazeno směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu (dále jen „Směrnice“). Dle Směrnice nemá pomoc a podpora obětí trestné činnosti vést pouze k jednostranné ochraně oběti, ale i k nabídce se aktivně účastnit procesu narovnání a odškodnění, např. formou účasti na programu mediace mezi obětí a pachatelem. Restorativní justici pak Směrnice definuje jako jakýkoli proces, který umožňuje oběti a pachateli trestného činu aktivně se účastnit, pokud s tím vysloví souhlas, řešení problémů způsobených spácháním trestného činu, a to za pomoci nestranného a nezávislého třetího.⁴⁸

Konkrétním formám realizace restorativní justice, a to zejména mediaci mezi obětí a pachatelem trestného činu, se pak věnují další dokumenty, jako například Doporučení Rady Evropy č. R (99) 19 týkajícího se mediace v trestních věcech požadující dostupnost mediace ve všech stádiích trestního řízení.⁴⁹

Restorativní justice je tedy velmi diskutovaným tématem, její programy akcentující zejména práva obětí a jejich ochranu jsou stále více prosazovány na mezinárodní úrovni i na

⁴⁶ Recommendation R (87) 21 on assistance to victims and the prevention of victimisation [online]. Committee of Ministers, 1987. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804e24dc>

⁴⁷ Recommendation R (2006) 8 on assistance to crime victims [online]. Committee of Ministers, 2006. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805afa5c

⁴⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, čl. 2 odst. 1 písm. d)

⁴⁹ Recommendation R (99) 19 concerning mediation in penal matters [online]. Committee of Ministers, 1999. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168062e02b

poli Evropské Unie, jež se snaží o implementaci této filosofie i do národních právních řádů. V rámci OSN se restorativní justici zabývá Aliance nevládních organizací (*Alliance of Non-Governmental Organizations in Crime Prevention and Criminal Justice*) a Komise pro prevenci kriminality a trestní justici, a Hospodářská a sociální rada. V roce 2000 bylo ustaveno Evropské fórum pro mediaci a restorativní justici (*European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*).

1.1 Restorativní vs. retributivní justice

Tradičním přístupem k trestné činnosti je přístup retributivní, na němž je založen klasický trestní proces, jenž vznikl z nutnosti institucionalizované reakce na trestnou činnost, kdy tato byla řešena svémocí, což byl stav v rozvíjející se společnosti dlouhodobě neudržitelný. Retributivní přístup vnímá trestný čin jako porušení právních norem, což implikuje trestní proces vycházející ze vztahu státu a pachatele trestného činu, jehož prioritou je uložení trestu pachateli.⁵⁰ Poškozenému, resp. oběti trestného činu, tak logicky nevěnuje zvláštní pozornost. Restorativní pojetí spravedlnosti naopak spatřuje ve spáchání trestného činu narušení mezilidských vztahů a prioritou je pro něj náprava újmy způsobené oběti. Rovněž se snaží pozitivně působit na pachatele, nikoli jej stigmatizovat, a vést jej k reflexi spáchaného trestného činu, přijetí odpovědnosti za jeho spáchání a uvědomění si jeho negativního dopadu na konkrétního poškozeného, což by mělo vést k vyjádření lítosti a omluvy (viz. teorie Johna Braithwaita *reintegrative shaming*). Díky práci s pachatelem trestného činu a jeho vedení k přijetí odpovědnosti za spáchaný čin a nepopírání viny, přispívá restorativní justice i k prevenci trestné činnosti a snižování recidivy.

Zatímco dle retributivní teorie je spravedlnost nalézána v rámci formálního procesu, často konfrontačního charakteru, teorie restorativní akcentuje dialogický a kolaborativní aspekt procesu a aktivní zapojení účastníků do řešení následků spáchání trestného činu, přičemž podporuje participaci nejen pachatele a oběti trestného činu, ale i jejich sociálního okolí. Účast stran v restorativním procesu může spočívat v přímé konfrontaci oběti s pachatelem či v individuálním setkání s každou stranou zvlášť, v některých případech je restorativní proces určen pouze pro oběť a pachatele trestného činu, v jiných je důležitá účast širšího kruhu účastníků. Navíc vzhledem k charakteru trestního procesu, jehož účelem je vyslovení viny obviněného a uložení trestu, se obviněný soustředí na to, aby jeho vina vyslovena nebyla a skutek, jenž je mu kladen za vinu, popírá. Klasické trestní řízení tedy

⁵⁰ Tento model reakce na trestnou činnost se vyvinul jako odezva na řešení mezilidských konfliktů pomocí svémocí a jeho cílem bylo institucionalizovat reakci na trestnou činnost.

nevede pachatele k přijetí odpovědnosti za spáchaný čin, jež je základem pro uvědomění si jeho negativních dopadů na oběť a v konečném důsledku i na celou společnost.

Restorativní filosofie, na rozdíl od té retributivní, jež se zaměřuje na chování pachatele v minulosti, na způsobenou škodu a na vyslovení jeho viny či nevinu za spáchaný čin, se orientuje na situaci vzniklou v důsledku spáchání trestného činu do budoucna a na nápravu způsobené újmy.

Restorativní pojetí trestné činnosti je tak v porovnání s pojetím retributivním naprosto odlišným paradigmatem. Restorativní justice zdůrazňuje reparační funkci justice a soustředí svou pozornost na účastníky konfliktu, na potřeby, práva a povinnosti jak oběti, tak pachatele. Jedná se o viktimologicky orientovaný přístup, jenž se však zaměřuje i na pachatele trestného činu. Je kolaborativním způsobem řešení konfliktu a vychází z myšlenky, že strany konfliktu by se měly soustředit na své zájmy, nikoli na protichůdné pozice, jež zastávají, a to ve snaze dospět k oboustranně přijatelnému a oboustranně vyhovujícímu řešení situace vzniklé v důsledku spáchání trestného činu, jež přispívá i k zachování, a někdy dokonce i zlepšení, společenských vztahů narušených spácháním trestného činu. Řešení sporu přímo jeho účastníky, jejich osobní setkání a kontrola nad procesem přispívá k pocitu spravedlnosti procesu a spravedlivého zacházení. Dle zahraniční literatury myšlenky restorativní justice vychází ze čtyř R: *repair, restore, reconcile a reintegrate*.⁵¹

Restorativní justice se nesnaží vytvořit paralelní systém k systému klasické trestní justice, ale systém, jenž by jej doplnil. Neaspiruje na to nabídnout kompletní odezvu na trestnou činnost; jejím cílem je vytvořit v případech, kdy je to vhodné a účelné, efektivnější odpověď na trestnou činnost než nabízí klasický trestní proces, snaží se tedy nabídnout alternativu eliminující negativa, jež s sebou tradiční trestní proces přináší. Z tohoto důvodu je žádoucí pronikání restorativních myšlenek a prvků restorativní justice do systému tradiční trestní justice, jenž vychází z retributivního základu a jenž často není vhodnou reakcí na trestnou činnost jak z pohledu oběti, tak i pachatele trestného činu. Rovněž je žádoucí neomezovat využití restorativní justice pouze na případy méně závažné trestné činnosti, trestné činnosti nedbalostní anebo trestné činnosti mladistvých či prvopachatelů; její potenciál je mnohem vyšší - v rámci restorativních programů byly rovněž s úspěchem řešeny případy vražd, znásilnění či jiné závažné trestné činnosti.⁵² Restorativní intervenci lze využít

⁵¹MENKEL-MEADOW, Carrie. Restorative Justice: What Is It and Does It Work? *Annual Review of Law and Social Science* [online]. 2007, 3(1), 161-187 [cit. 2016-08-26]. DOI: 10.1146/annurev.lawsocsci.2.081805.110005. ISSN 1550-3585. Dostupné z: <http://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.lawsocsci.2.081805.110005>, str. 10.2

⁵²Ibid., str. 10.3

v kterémkoli stádiu trestního řízení, jak v řízení přípravném, tak v řízení před soudem a rovněž i v řízení vykonávacím.

Restorativní justice je, spíše než určitým konkrétním postupem, filosofií a souborem hodnot vycházejících z myšlenky, že lidský přístup založený na dialogu a vzájemné komunikaci je schopen přetvořit negativní emoce vzniklé v důsledku spáchání trestného činu v přijetí odpovědnosti za následky svého chování, nápravu újmy způsobené tímto chováním a odpuštění. Z určitého úhlu pohledu není odpuštění ze strany oběti primárním zájmem restorativní justice, i když vzhledem k charakteru restorativního procesu je velmi pravděpodobné, že se tak stane, což však neznamená, že oběť na spáchání trestného činu zapomene. Odpuštění je však předpokladem k překonání silně negativní události, jakou spáchání trestného činu bezesporu je. Jiný úhel pohledu naopak považuje odpuštění oběti za klíčový moment restorativního procesu, jemuž by mělo předcházet opravdové vyjádření lítosti ze strany pachatele.⁵³ Odpuštění je tak přisuzován terapeutický význam, je spojováno zejména s příležitostmi ke změně a s ozdravným procesem vedoucím ke smíru.⁵⁴ I na pachatele má pozitivní vliv, pokud u oběti vidí schopnost odpuštění.⁵⁵ Restorativní justice staví na ideálu důstojného zacházení s každým člověkem ve smyslu jeho tolerování a přijetí.⁵⁶

Skutečnost, že restorativní justice aktivně zapojuje do řešení trestného činu jeho přímé účastníky, neznamená ani návrat ke krevní mstě ani privatizaci trestní justice. I když restorativní justice akcentuje mezilidskou dimenzi spáchání trestného činu, nevnímá jej jako soukromý problém mezi obětí a pachatelem, ale přisuzuje mu celospolečenský rozměr. Na druhou stranu akcentuje soukromou rovinu konfliktu, čímž se vymezuje vůči klasickému trestnímu systému upřednostňujícímu rovinu veřejnou, tj. veřejný zájem na potrestání pachatele.⁵⁷

⁵³ SAMPEDRO ARRUBLA, Julio Andrés. La justicia restaurativa: una nueva vía, desde las víctimas, en la solución al conflicto penal. *Revista Colombiana de Derecho Internacional*. Bogotá, 2010, (17), 87-124. ISSN 1692-8156, str. 100

⁵⁴ HOLÁ, Lenka. Koncept zmocnění v kontextu restorativní justice. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 361 - 375. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 371

⁵⁵ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5, str. 83

⁵⁶ HOLÁ, Lenka. Koncept zmocnění v kontextu restorativní justice. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 361 - 375. ISBN 978-80-88266-15-0

⁵⁷ SOLETO MUÑOZ, Helena. *Mediación y resolución de conflictos: técnicas y ámbitos*. 2ª edición. Madrid: Tecnos, 2013. ISBN 978-84-30-95132-1, str. 63

Restorativní justice rovněž vychází z pozitivního nazírání konfliktní situace a jejího konstruktivního řešení s aktivním zapojením stran. S takovým pojetím trestného činu úzce souvisí problematika teorie konfliktu.

1.2 Teorie konfliktu

Restorativní justice vychází ze stejných principů jako konsenzuální řešení sporů v netrestních věcech, jež si primárně kladou otázku, co se přihodilo, a nikoliv otázku, kdo způsobil to, co se stalo. Cílem řešení sporů založeného na konsenzu a spolupráci stran je orientace na vztah mezi stranami do budoucna a transformace vztahů narušených v důsledku konfliktu a poměrů panujících ve společnosti, přičemž konflikt není posuzován objektivně, ale z pohledu samotných účastníků. Dle Bernarda Mayera existují tři roviny řešení konfliktu, a to rovina chování, rovina vnímání příčin a následků konfliktu a rovina emocionální, tedy pocity související jak se samotným konfliktem, tak s vnímáním druhé strany.⁵⁸ Zatímco se klasický trestní proces zaměřuje především na rovinu chování a příliš nereflektuje ani vzájemný postoj stran vůči sobě a jejich pocity, ani příčiny konfliktu, restorativní justice se zaměřuje na osobní rovinu konfliktu a jeho řešení přímo stranami.

Obecně vnímání konfliktu souvisí se subjektivním vnímáním reality, jejíž je integrální součástí.⁵⁹ Samotný konflikt je tradičně vnímán jako negativní a destruktivní skutečnost, Christopher Moore jej vidí jako střet zájmů, Nils Christie zase definuje konflikt jako majetek, jenž byl odejmut státem jeho přímým účastníkům, kteří tak přišli o možnost řešit problémy sami.⁶⁰

Restorativní filosofie se snaží vidět konflikt pozitivně, tj. jako příležitost k dialogu, k poučení se a ke zlepšení vztahů do budoucna; snaží se tedy poukázat na jeho transformační potenciál. Cestou k takové transformaci je pak spolupráce účastníků konfliktu v rámci hledání společného oboustranně prospěšného řešení, nikoli řešení spočívajícího ve vítězství jedné strany a v prohře strany druhé tak, jak je tomu v klasickém soudním řízení, kdy se strany konfliktu soustředí na svou moc, důsledkem čehož je jeho řešení ve prospěch silnější strany,

⁵⁸Law Commission of Canada. *Transforming relationships through participatory justice* [online]. Ottawa: Law Commission of Canada, 2003 [cit. 2019-04-10]. ISBN 0662351525. Dostupné z: <https://www.aboriginallegal.ca/assets/transformingrelationships.pdf>, str. 122

⁵⁹ Může jít o ofenzivní postoj ke konfliktu, kdy je veškerá odpovědnost za vznik konfliktu přisuzována druhé straně, či o postoj neutrální spočívající ve snaze se konfliktům vyhýbat, což může konfliktní situace do určité míry omezit, nikoli však úplně vyloučit. Pozitivní a vstřícný postoj ke konfliktu pak spočívá v uvědomění si skutečnosti, že zodpovědnost za vznik konfliktu je na obou jeho stranách, a v jejich zájmu je hledat řešení cestou vzájemné spolupráce.

⁶⁰ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 22

což logicky ve straně, která prohrála, vzbuzuje pocity frustrace, a tím dochází ještě k většímu poškození vztahu již narušeného v důsledku konfliktu.⁶¹

Pozitivním pojetím konfliktu a kolaborativním způsobem jeho řešení s porozuměním jeho příčinám se zabývá tzv. *konfliktologie*, vědní disciplína zaměřující se na teorii konfliktu.⁶² Spory jsou vlastní mezilidské interakci a hrají důležitou roli ve fungování mezilidských vztahů, jsou součástí každodenního života a není možné se jim úplně vyhnout, co je však možné, je eliminovat jejich negativní dopady, a to v první řadě potlačením protichůdných zájmů stran a komunikací, tj. sdílením pohledů na věc, poznáním pohledu druhé strany, stejně jako poznáním okolností, jež ke vzniku konfliktu mohly vést; komunikace stran eliminuje pochybnosti, obavy a nejistotu vůči protistraně a generuje vzájemnou důvěru a ochotu ke spolupráci tak, aby konflikt mohl být vyřešen ke spokojenosti všech zainteresovaných (*win-win strategy*), což posiluje jejich pocit zadostiučinění a spravedlnosti.⁶³

Konfliktologie tedy nabízí změnu paradigmatu, pozitivní pohled na konflikt a efektivní způsob hledání jeho řešení spočívající v takovém přístupu, kdy se strany místo na svou moc a hledání toho, kdo má převahu, soustředí na svoje zájmy – jedná se o změnu moci „nad“ na moc „s“, a rovněž i na zachování vztahu, jenž mezi sebou strany mají tak, aby po vyřešení sporu byly schopny vztah dále udržet.⁶⁴

Pro pozitivní vnímání konfliktu je v první řadě klíčové přijmout skutečnost, že existuje konfliktní situace, tuto definovat a být otevřen jejímu řešení bez obviňování druhé strany a ospravedlňování vlastního chování; vnímat konfliktní situaci jako prostor pro zachování, popř. i zlepšení vztahů. Je důležité uvědomit si vlastní emoce, pojmenovat potřeby vzniklé v důsledku konfliktu a rovněž poznat pocity, zájmy a potřeby druhé strany a respektovat je. V procesu vzájemné komunikace je nezbytné aktivní naslouchání druhé straně, empatie a snaha o pochopení jejího pohledu, nikoli její hodnocení a odsuzování. S tím souvisí změna vlastního náhledu na konflikt, jeho vnímání v širším kontextu a zaměření se především na to, co mají strany společné.⁶⁵ Častým problémem je, že jedna strana konfliktu nemá dostatek

⁶¹ ORTEGA SORIANO, Ricardo A., Rossana RAMÍREZ DAGIO a Héctor ROSALES ZARCO. *Programa de capacitación y formación profesional en Derechos Humanos, Mecanismos de resolución alternativa de conflictos*. México, D. F.: Comisión de Derechos Humanos del Distrito Federal, 2011, str. 31

⁶² VINYAMATA CAMP, Eduard. *Conflictología: curso de resolución de conflictos*. 2. Barcelona: Editorial Ariel, 2005. ISBN 9788434444775, str. 108

⁶³ LEDERACH, John Paul. *Transformació de conflictes: petit manual d'ús*. Barcelona: Icària

⁶⁴ ORTEGA SORIANO, Ricardo A., Rossana RAMÍREZ DAGIO a Héctor ROSALES ZARCO. *Programa de capacitación y formación profesional en Derechos Humanos, Mecanismos de resolución alternativa de conflictos*. México, D. F.: Comisión de Derechos Humanos del Distrito Federal, 2011, str. 31

⁶⁵ LEDERACH, John Paul. *Transformació de conflictes: petit manual d'ús*. Barcelona: Icària

informací týkajících se strany druhé, jež se jí právě dostanou v procesu komunikace; to často změní celkový náhled na spor, resp. trestný čin.⁶⁶

Důležitými aspekty v procesu řešení konfliktu jsou tedy komunikace mezi stranami, jejich vzájemný respekt, vyjádření potřeb vůči druhé straně a aktivní naslouchání zase jejímu vyjádření s empatií, nabízením možných návrhů řešení a se zaměřením se rovněž na nesporné aspekty věci. Nezbytnou se jeví snaha o spolupráci, neboť jinak je nemožné dospět k řešení. Je třeba uvědomit si a přijmout vlastní podíl viny na způsobení konfliktu bez obviňování druhé strany a zdržet se negativních a nevhodných komentářů vůči ní. Takovým řešením konfliktu a jeho transformací mohou strany konfliktu znovunabýt sebedůvěru, pocit jistoty, uspokojit své potřeby a najít celkovou rovnováhu.⁶⁷ Právě takový způsob řešení konfliktu probíhá v rámci restorativního procesu.

1.3 Restorativní proces

Restorativní proces lze definovat jako proces, v němž je, pod vedením nezávislého a nestranného zprostředkovatele, řešena situace vzniklá v důsledku spáchání trestného činu, a to přímo jeho samotnými účastníky, popř. kýmkoli dalším, kdo byl nějakým způsobem trestným činem dotčen, čímž pozitivně působí na všechny subjekty zainteresované na trestné činnosti.⁶⁸ Vzhledem k tomu, že restorativní justice akcentuje sociální rozměr spáchání trestného činu, je sociální rovina i prioritou restorativního procesu a právo představuje toliko jeho referenční rámec, v němž je dán stranám prostor k dosažení vysoce individuálních dohod, které odrážejí to, jak strany konflikt vnímají.⁶⁹

Restorativní proces je realizován v rámci konkrétního restorativního programu, přičemž za základní restorativní programy je považována mediace mezi obětí a pachatelem, skupinové komunitní a rodinné konference, kruhy společného rozhodování o trestu, kruhy společného úsilí o smír, reparační probační a komunitní výbory a panely (viz. dále). I když je míra restorativnosti jednotlivých programů různá, principy, z nichž vycházejí, jsou stejné, a jsou jimi zejména přímá účast oběti i pachatele na řešení trestného činu, vyjádření emocí vzniklých v důsledku spáchání trestného činu, přijetí odpovědnosti ze strany pachatele za

⁶⁶ MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, c1985. ISBN 0566050021, str. 56

⁶⁷ VINYAMATA CAMP, Eduard. *Conflictología: curso de resolución de conflictos*. 2. Barcelona: Editorial Ariel, 2005. ISBN 9788434444775, str. 125

⁶⁸ UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. *Handbook on restorative justice programmes*. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2, str. 8

⁶⁹ *Diagnostika případu mediace pro soudce* [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=359227>

spáchaný čin, omluva oběti a její satisfakce, a celé uzavření věci s překonáním jejích negativních následků, a s případným obnovením vztahů mezi stranami konfliktu.⁷⁰ Restorativní proces se skládá z fáze monologické a dialogické, na něž navazuje fáze vypracování restorativní dohody. Presser a Van Voorhis stanovili za klíčové aspekty restorativního procesu dialog, nápravu vztahu narušeného spácháním trestného činu a morální přesah komunikace.⁷¹

1.3.1 Principy restorativního procesu

Základním principem, na němž se zakládá každý restorativní proces, je dobrovolná účast stran. Důležitým aspektem je dále jejich rovné postavení v rámci tohoto procesu, jeho důvěryhodný charakter, dostupnost, neformálnost, stejně jako komunikace a interakce mezi jeho účastníky vedoucí k opravdovějšímu a autentičtějšímu porozumění, a tím přispívající k rozvoji vzájemného vztahu mezi stranami konfliktu, k rozvoji empatie, a rovněž i k utvrzování pravidel, jež mají být ve společnosti respektována.⁷² Před, v průběhu i po skončení restorativního procesu musí být věnována zvláštní pozornost potřebám a zájmům oběti trestné činnosti, aby tak byla vyrovnána její pozice s pachatelem trestného činu, neboť po spáchání trestného činu je vždy postavení stran, tj. oběti a pachatele, nevyrovnané, a to v neprospěch oběti. Restorativní proces nesmí v žádném případě představovat nevýhodu ani zátěž, a to jak pro oběť, tak i pro pachatele trestného činu. Restorativní proces rovněž vychází ze zásady slušnosti a respektování důstojnosti stran.⁷³

Princip dobrovolnosti spočívá v tom, že je stranám dáno na výběr, zda se chtějí účastnit restorativního procesu či nikoliv, neboť jenom ony nejlépe vědí, zda pro ně může být taková účast přínosem či nikoliv; navíc již sama skutečnost, že mají možnost volby, je posiluje.⁷⁴ Případný souhlas stran s účastí v restorativním procesu by měl být souhlasem informovaným. Základní principy pro užití programů restorativní justice v trestních věcech stanovují právo oběti na právní pomoc při využívání restorativních procesů, rovněž právo na

⁷⁰UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. Handbook on restorative justice programmes. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2, str. 15, 17

⁷¹KUO, Shih-Ya, Dennis LONGMIRE a Steven J. CUVELIER. An empirical assessment of the process of restorative justice. Journal of Criminal Justice. Elsevier, 2010, (38), 318 - 328. DOI: 10.1016/j.crimjus.2010.03.006, str. 319

⁷²SOLETO MUÑOZ, Helena. *Mediación y resolución de conflictos: técnicas y ámbitos*. 2ª edición. Madrid: Tecnos, 2013. ISBN 978-84-30-95132-1, str. 63

⁷³Resolution 2002/12 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters [online]. The Economic and Social Council, 2002. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf>

⁷⁴SOLETO MUÑOZ, Helena. *Mediación y resolución de conflictos: técnicas y ámbitos*. 2^a edición. Madrid: Tecnos, 2013. ISBN 978-84-30-95132-1, str. 63

informace ohledně práv, která jim svědčí, ohledně charakteru procesu a možných následků přijatých rozhodnutí.⁷⁵

Velmi důležitou fází je fáze samotnému restorativnímu procesu předcházející, jež spočívá v odděleném jednání se stranami, kdy je jim vysvětlováno, v čem restorativní proces spočívá, přičemž je rovněž zjišťováno, zda je i z objektivního pohledu jejich setkání vhodné uskutečnit či nikoliv.

Kromě principu dobrovolnosti je pro účast v restorativním procesu velmi důležitá důvěra stran, a to jak v samotný proces, tak v osobu zprostředkovatele. S tím souvisí i povinnost jak stran, tak zprostředkovatele zachovat mlčenlivost ohledně všech skutečností, o nichž se v průběhu restorativního procesu dozví. Jen v takovém případě se mohou strany otevřeně projevit, vyjádřit své pocity a poskytnout informace ze svého soukromí. Z důvěrného charakteru procesu pak vyplývá i skutečnost, že informace v jeho rámci poskytnuté nemohou být použity jako důkazní materiál v soudním řízení, jež by následovalo, pokud by strany v rámci restorativního procesu nedospěly k dohodě; ani přijetí odpovědnosti pachatele za spáchaný čin nesmí být použito v případném soudním řízení jako přiznání viny za skutek, jež je mu kladen za vinu.⁷⁶ V průběhu restorativního procesu je rovněž důležité garantovat rovnost stran a zejména v případě oběti garantovat její bezpečnost.

Restorativní proces lze v zásadě realizovat v kterékoli etapě trestního řízení; základní podmínkou je svobodný a dobrovolný souhlas oběti a pachatele a shoda na skutkové podstatě věci, stejně jako dostatek důkazů vylučujících pochybnosti o spáchání trestného činu pachatelem, stejně jako uznání z jeho strany. Logicky největší smysl má realizace restorativního procesu v předsoudním stádiu trestního řízení; velký potenciál má však i ve fázi výkonu trestu, kdy má vysoce transformační efekt, neboť dává i odsouzeným pachatelům k nepodmíněnému trestu odnětí svobody možnost uvědomit si následky spáchání trestného činu, přijmout za něj odpovědnost a omluvit se oběti.

V této souvislosti se naskýtá otázka, zda má mít restorativní dohoda stejnou váhu jako rozhodnutí soudu, či zda má podléhat jeho stvrzení. O čemž však není pochyb je, že pokud v rámci restorativního procesu nedojde mezi stranami k dohodě, věc se vrací do klasického trestního řízení, stejně jako v případě, že uzavřená dohoda není plněna.

Ačkoli je dosažení dohody jedním z cílů restorativního procesu, důležitější než samotný restorativní výstup je proces jako takový, tj. proces, v rámci něhož strany

⁷⁵ Resolution 2002/12 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters [online]. The Economic and Social Council, 2002. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf>, art. 13, 14

⁷⁶ Ibid., art. 13

prostřednictvím vzájemného dialogu nalézají nejlepší možné řešení. Mnohdy je pro oběť nejdůležitější samotný fakt, že mohla vylíčit pachateli, co pro ni trestný čin představoval a jaké následky jí způsobil, stejně jako přijetí odpovědnosti ze strany pachatele za jeho jednání, vyjádření jeho lítosti a omluvy.⁷⁷ V případě, že je dosaženo oboustranně přijatelné dohody, je třeba zajistit její následné dodržování a plnění. Pokud není plněna, je třeba věc zpět postoupit restorativnímu programu anebo příslušnému procesu trestní justice.

Lze tak shrnout, že restorativní proces vychází z koncepce dialogu, reparace a transformace, tj. akcentuje osobní setkání stran za účelem prodiskutování situace vzniklé spácháním trestného činu, nápravu újmy vzniklé oběti spácháním trestného činu a obnovu vztahů narušených trestným činem a v důsledku toho snaha o snižování konfliktů v rámci společnosti, což lze z trestněprávního pohledu nazvat prevencí trestné činnosti a což je hlavním aspektem tzv. kultury míru. Restorativní proces lze však úspěšně realizovat i v případě, že se jej strany účastnit nechtějí či jejich setkání není vhodné, a to formou nepřímé interakce oběti s pachatelem, jež zajišťuje právě osoba zprostředkovatele. Další možností je setkání pachatelů nikoli přímo s oběťmi trestných činů, jež spáchali, ale trestných činů jiných, avšak typově shodných. V takovém případě je obětem dána možnost vyjádřit se k viktimizaci a pachatelům zase možnost uvědomit si, co svým činem mohli své oběti způsobit. Restorativní proces tak splní svůj účel, a to i bez setkání oběti a pachatele tváří v tvář.

Cílem restorativního procesu není pouhé zjištění materiální pravdy a aplikace zákona, ale zejména vyřešení konfliktu mezi stranami, neboť takto restorativní justice vnímá spáchání trestného činu. Z důvodu veřejného zájmu na stíhání trestné činnosti však idea řešení trestné činnosti přímo jeho účastníky není příliš podporována a dokonce bývá kritizována jako nežádoucí privatizace trestního práva, k jehož výkonu je oprávněn – dle jeho veřejnoprávní povahy – pouze stát. Alternativní řešení trestních věcí vyznačující se menší formálností a větší flexibilitou v porovnání s klasickým trestním procesem by ale měla být součástí systému trestního práva procesního a stát by měl k takovému řešení trestné činnosti vytvářet podmínky a institucionálně jej zaštitovat.⁷⁸

⁷⁷ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5

⁷⁸ MILL, Rita Aurora. *Mediación penal*. 1. Buenos Aires: Rubinzal - Culzoni Editores, 2013. ISBN 978-987-30-0390-5, str. 168

1.3.2 Účastníci restorativního procesu

Účastníci restorativního procesu, tj. přímí aktéři trestného činu - oběť a pachatel - jsou sami o sobě jeho prioritou.⁷⁹ Pokud jde o oběť trestného činu, klade restorativní proces důraz především na ochranu jejích zájmů, na zajištění jejího rovného postavení s pachatelem trestného činu a na to, aby nedocházelo k její sekundární viktimizaci. Z hlediska oběti je velmi důležitá přípravná fáze předcházející samotnému setkání, kdy je třeba oběť dostatečným způsobem informovat o charakteru a průběhu restorativního procesu, přičemž je třeba mít na paměti, že účast oběti v restorativním procesu je dobrovolná a tato nesmí být do ničeho nucena.

Je třeba si rovněž uvědomit, že dopady trestného činu na oběť jsou individuální a závisí na mnoha faktorech, například na previktimní osobnosti, ale i na sociální podpoře po spáchání trestného činu.⁸⁰ V rámci restorativního procesu by měla být oběti dána možnost využití nejen právní pomoci, popřípadě překladu či tlumočení, ale i podpory psychologické a sociální.⁸¹ Rovněž by měla být věnována náležitá pozornost jejím potřebám a v případě zvlášť zranitelné oběti specifickým potřebám, které z tohoto statusu vyplývají.⁸² Specifické zacházení vyžadují například oběti terorismu, organizovaného zločinu, obchodování s lidmi, genderově podmíněného násilí, násilí mezi partnery a domácího násilí, trestných činů se sexuálním podtextem, trestných činů z nenávisti, stejně jako oběti mentálně postižené. Rovněž zvláštní přístup vyžadují oběti mladistvé a oběti zranitelné z jiných důvodů. Dále záleží i na závažnosti spáchaného trestného činu a závažnosti újmy, která byla oběti způsobena.⁸³ S obětí by tedy mělo být pracováno nejen s ohledem na její potřeby, ale i přání a očekávání. Na každou oběť by mělo být pohlíženo individuálně s přihlédnutím k jejímu věku, rozumové a mravní vyspělosti, její osobnosti, rovněž by měla být věnována pozornost jejímu

⁷⁹ KUO, Shih-Ya, Dennis LONGMIRE a Steven J. CUVÉLIER. An empirical assessment of the process of restorative justice. *Journal of Criminal Justice*. Elsevier, 2010, (38), 318 - 328. DOI: 10.1016/j.crimjus.2010.03.006, str. 327

⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1

⁸¹ DEL RIQUELME HERRERO, Miguel Pasqual. *Mediación penal: marco conceptual y referentes: Guía conceptual para el diseño y ejecución de planes estratégicos nacionales de mejora y fortalecimiento de la mediación penal*. Secretaría General de la Conferencia de Ministros de Justicia de los Países Iberoamericanos, 2013, str. 65

⁸² European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *Guidelines for a better implementation of the existing recommendation concerning mediation in penal matters*. Strasbourg: 2007. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680747759>, čl. 13

⁸³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>

vztahu k pachateli trestného činu, stejně jako charakteru trestného činu a okolnostem jeho spáchání, a to za účelem zabránění její sekundární viktimizaci.

Pokud jde o osobu pachatele, základním předpokladem pro uskutečnění restorativního procesu je, kromě jeho dobrovolného souhlasu s účastí, uznání odpovědnosti za spáchaný čin, přičemž je veden k opravdové sebereflexi a snaze o omluvu oběti a její odškodnění. Restorativní přístup se snaží o to, aby byl pachatel vhodně konfrontován s následky trestného činu, jenž spáchal, a tím pádem pochopil, co svým činem oběti způsobil. Důležitou součástí práce s pachatelem je i zvyšování jeho povědomí o obětech trestných činů, což lze realizovat jak setkáním pachatele s obětí trestného činu, tak i setkáním s oběťmi dotčenými jinými trestnými činy, což je variantou v případě, že oběť se setkáním s pachatelem nesouhlasí.⁸⁴

V závislosti na druhu restorativního programu se restorativního procesu může účastnit rovněž policejní orgán, jenž případ do restorativního programu postupuje, poskytuje o něm informace a vysvětluje jeho zásady, principy a východiska. Policejní orgán může vystupovat jak v pozici účastníka restorativního procesu, tak i v pozici zprostředkovatele. Významnou roli v restorativním procesu hraje rovněž osoba státního zástupce, neboť právě v její pravomoci je rozhodnout, zda věc k restorativnímu procesu postoupit či nikoliv. Restorativního procesu se může účastnit rovněž obhájce pachatele trestného činu, stejně jako důvěrník či zmocněnec oběti; v případě některých restorativních programů i soudce.⁸⁵ Restorativního programu realizovaného v rámci vykonávacího řízení, v rámci penitenciární či postpenitenciární péče či v případě podmíněného odložení výkonu trestu odnětí svobody anebo podmíněného propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, se restorativního procesu účastní rovněž vězeňská a probační služba.

Klíčovou roli v restorativním procesu hraje sociální okolí oběti a pachatele, přičemž povaha a rozsah jeho zapojení se opět liší v závislosti na konkrétním programu – například mediace mezi obětí a pachatelem se odehrává pouze mezi nimi, zatímco kruhového rozhodování o trestu se účastní širší okruh osob, a to od rodinných příslušníků oběti a pachatele po širší společenství.

V každém případě jedním z aspektů příznačných pro restorativní justici je komunitní způsob řešení následků trestného činu, tj. jeho řešení se zahrnutím širšího okruhu účastníků než je pachatel a oběť. Komunitní a konciliační, nikoli adverzární, způsob řešení sporů klade

⁸⁴ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), 258 - 264

⁸⁵ Soudce se přímo účastní kruhového rozhodování, kdy konečné rozhodnutí spočívá na něm, na rozdíl od mediace mezi obětí a pachatelem, kterého se soudce přímo neúčastní; dohoda dosažená v procesu mediace mezi obětí a pachatelem však podléhá schválení soudem či je zakomponována do rozsudku.

důraz na konsenzus přijatý v rámci společenství, resp. mezi účastníky sporu, nikoli na rozhodnutí jedné osoby (typicky soudce). Důraz je rovněž kladen na rekondiaci stran a hledání nejlepšího možného řešení pro všechny zúčastněné.⁸⁶

V této souvislosti se tedy hovoří o pojmu komunita, jenž však není v moderní společnosti, vyznačující se právě jejich absencí, snadné definovat. Na druhou stranu, pod pojmem komunita je třeba si představit komunitu zájmovou.⁸⁷ V některých případech jde o širokou veřejnost zahrnující i orgány činné v trestním řízení, často jsou však členové zájmové komunity nějakým způsobem spřízněni s pachatelem a obětí (jedná se tedy o jakési „společenství podpory“) a snaží se přispět k řešení problému, projevují zájem o pachatele i oběť a poskytují jim podporu.⁸⁸ V této souvislosti se používá rovněž pojem „restorativní komunita“, pod níž se rozumí všichni, kterých se spáchání trestného činu nějakým způsobem dotýká.⁸⁹ Komunitou je tedy pro účely restorativního procesu třeba rozumět skupinu osob zainteresovaných na trestném činu, jež vznikla tak, že někdo způsobil újmu někomu jinému.⁹⁰ Komunitu tedy definovat lze a její vymezení se odvíjí od konkrétního trestného činu, od vztahu pachatele a oběti apod., tj. od konkrétní situace s přihlédnutím ke všem okolnostem každého případu. John Braithwaite v této souvislosti používá pojem „zájmové společenství“, jež se liší právě podle situace.⁹¹

Komunitou je v podstatě okolí každého člověka, jež ze sociologického pohledu představuje objektivní společenskou realitu, která se k danému jedinci vztahuje, dotýká se jeho života a vůči které současně jedinec vztahuje své jednání. Součástí okolí člověka je tedy vše, co ho oslovuje, co v něm vyvolává třeba jen stopu sociálního vztahu.⁹²

Restorativní proces pak představuje pro danou komunitu příležitost diskutovat o dopadech trestného činu a pokusit se dospět k dohodě o tom, jak napravit způsobenou újmu a

⁸⁶ MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, c1985. ISBN 0566050021, str. 46

⁸⁷ Ibid., str. 90

⁸⁸ STRIGÁČOVÁ, Dominika. Princip aktivnej participácie ako základný princíp restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 146 - 166. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 160

⁸⁹ STRIGÁČOVÁ, Dominika. Princip aktivnej participácie ako základný princíp restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 146 - 166. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 160

⁹⁰ Výraz „community“ interpretovat jako „micro-community“ či „community of care“.

⁹¹ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 37

⁹² ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. Pyramida (Panorama). ISBN 8070380446, str. 17

jak dát věci do pořádku i v širším společenském kontextu. Výsledkem restorativního procesu by tedy měla být nejen satisfakce konkrétní oběti, ale i pachatele a jejich sociálního okolí.⁹³

Účast společenství v restorativním procesu zdůrazňuje Zehr ve svém díle *Fundamental Principles of Restorative Justice*, kde vyjadřuje myšlenku, že oběti trestného činu není jen konkrétní oběť, jíž v důsledku trestného činu vznikla újma, ale i společenství jako celek. Takové společenství by se pak logicky mělo účastnit procesu řešení trestné činnosti, vyjadřovat podporu obětem trestné činnosti a rovněž se snažit o znovupřijetí pachatele. Podle restorativní justice totiž trestný čin vytváří závazky a povinnosti, a to především povinnost pachatelů udělat vše pro to, aby navrátili věci do původního stavu. Jsou podporováni v tom, aby porozuměli negativnímu dopadu svého chování a sami navrhli řešení. Závazky však vznikají celé komunitě, a to ve vztahu k oběti, kterou je třeba podporovat, ve vztahu k sobě samé, aby vytvářela bezpečné prostředí i ve vztahu k pachateli, aby vytvářela podmínky pro jeho resocializaci.⁹⁴ Aktivní participace společenství v procesu řešení trestné činnosti vede v neposlední řadě i k posílení jeho soudržnosti. K začlenění širšího společenství do procesu řešení následků trestné činnosti vybízí i Základní zásady restorativní justice, neboť aktivní role společenství v reakci na kriminalitu zvyšuje míru sociální kontroly a rovněž míru sociální soudržnosti ve společnosti a ochotu poskytovat podporu jak obětem, tak pachatelům trestné činnosti. Komunita totiž disponuje metodami, prostředky a mocí, jež v systému trestní justice chybí; proto by měl tento vycházet z komunitního základu.⁹⁵

Restorativní proces tak kromě nápravy způsobené újmy, posílení oběti a naplnění jejích potřeb a vedení pachatele k přijetí odpovědnosti za spáchaný čin, k pochopení toho, co jeho spácháním způsobil a ke snaze o nápravu následků tohoto činu, rovněž hledá nejlepší možný způsob, jak do restorativního procesu zapojit členy společenství.⁹⁶

Snaha o institucionalizaci reakce na trestnou činnost vedla k vymizení tohoto komunitního aspektu, jenž je znovunalezen právě alternativními způsoby řešení sporů. Restorativní justice se tak snaží poukázat na to, že v reakci na trestnou činnost by neměla být podceňována role komunity, ať už se jedná o blízké sociální okolí pachatele a oběti či o širší společenství zasažené spácháním trestného činu. Aktivní role komunity v reakci na trestnou

⁹³ „restoration and reintegration“

⁹⁴ HOLÁ, Lenka. Koncept zmocnění v kontextu restorativní justice. ŠČERBA, Filip. *Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 371

⁹⁵ DICKSON-GILMORE, Jane a Carol LA PRAIRIE. *'Will the Circle be Unbroken?': Aboriginal Communities, Restorative Justice, and the Challenges of Conflict and Change*. 1. Toronto: University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 2005. ISBN 978-0802086747

⁹⁶ ZEHR, Howard a Ali GOHAR. *The little book of Restorative Justice*. Uni-Graphics Peshawar, 2003, str. 43, 44

činnost totiž přispívá i k posílení neformální sociální kontroly v rámci společenství.⁹⁷ Vyšší míra sociální kontroly má pak pozitivní vliv na snižování kriminality a posiluje obecný konsenzus na společenské odsouzeníhodnosti trestné činnosti. Zapojení komunity do restorativního procesu je navíc významné i z hlediska nápravy vztahu mezi obětí a pachatelem a rovněž i vztahu mezi nimi a širším společenstvím.⁹⁸

Restorativní justice tak ideově koresponduje s myšlenkou decentralizace institucionalizované (státní) kontroly ve prospěch komunit a modelem komunitního souzení Richarda Danziga, jenž svěřuje řešení sporu do rukou jeho aktérů v rámci neformálního procesu, v němž jsou strany se svým sporem předvedeny před stranu třetí, která však nemá pravomoc vydat rozhodnutí, resp. uložit trest.⁹⁹

Z kriminologických výzkumů vyplývá, že oběti se pro účast v restorativním programu rozhodují z důvodů, o nichž hovoří teorie restorativní justice. Oběť se často účastní restorativního procesu proto, že chce zjistit více o motivech pachatele, jež jej vedly ke spáchání trestného činu a rovněž proto, že cítí potřebu se ke spáchání trestného činu vyjádřit, přeje si sdělit přímo pachateli, co svým činem způsobil, a podílet se na řešení jeho následků. V rámci restorativního procesu je tedy oběť vyslyšena a zároveň se jí dostane odpovědi na otázky vzniklé na základě spáchání trestného činu.¹⁰⁰

Dalšími důvody účasti oběti v restorativním procesu mohou být snaha dovést pachatele k přijetí odpovědnosti za jeho chování a přispět tak svou účastí k jeho nápravě či přání získat náhradu způsobené újmy, přičemž pro oběti je často, avšak ne vždy, důležitější spíše než finanční odškodnění nemateriální rovina trestné činnosti a zejména možnost o ní hovořit. Oběti chtějí a potřebují především slyšet od pachatele omluvu za spáchaný čin, a to zejména v případech, kdy se oběť s pachatelem před spácháním trestného činu znala.¹⁰¹ Oběť rovněž potřebuje ujištění, že pachatel nebude trestnou činností do budoucna opakovat.¹⁰² Hledání odpovědi na otázky, poznání motivů pachatele a možnost překonat trauma je pro

⁹⁷ UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. *Handbook on restorative justice programmes*. New York: United Nations, 2007. ISBN 9789211337549, str. 57

⁹⁸ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), 258 - 264

⁹⁹ MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, c1985. ISBN 0566050021, str. 57, 65

¹⁰⁰ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5

¹⁰¹ TOMÁŠEK, Jan a Jan ROZUM. Zkušenosti poškozených a pachatelů s mediací. *Trestněprávní revue*. 2010, (10), 319 – 327, str. 322

¹⁰² CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5

oběti často důležitější než materiální (finanční) kompenzace způsobené újmy.¹⁰³ Z provedených studií však rovněž vyplývá, že některé oběti se restorativního procesu účastnily především z důvodu rychlého dosažení náhrady škody a vyhnutí se zdlouhavému projednávání věci u soudu.¹⁰⁴

Pokud jde o samotné setkání s pachatelem, to oběti vyhodnocují jako užitečné, s restorativním procesem celkově vykazují spokojenost a potvrzují překonání či alespoň zmírnění negativních pocitů, které byly následkem trestného činu, a vyrovnání se s tím, co se přihodilo. V průběhu setkání mají totiž strany možnost vzájemně si sdělit, jak spáchání trestného činu vnímají, jak je ovlivnil a jaké následky zanechal do budoucna, mají možnost prodiskutovat možná řešení, jež naplňují jejich potřeby.¹⁰⁵ Obecně oběti nemají strach z osobního setkání s pachatelem, časté jsou však jejich pochyby, zda pachatel myslí svou účast v restorativním procesu, a tím i touhu napravit svůj skutek, upřímně.¹⁰⁶ Restorativnímu procesu však v každém případě nelze upřít jeho neutralizační funkci, oběť se často díky účasti v něm uklidní, zbaví se pocitů hněvu či strachu, získá na celou situaci jiný pohled, což jí v konečném důsledku umožní celou věc uzavřít.¹⁰⁷ Oběti často hodnotí restorativní proces jako proces uzdravování.¹⁰⁸ S restorativním procesem vykazují spokojenost a pocit zadostiučinění.¹⁰⁹

Důvody, které vedou pachatele k účasti v restorativním procesu jsou zejména snaha dohodnout se s obětí, jak napravit způsobenou újmu, rychlost procesu a možnost mírnějšího postihu za spáchaný trestný čin, stejně jako potřeba omluvy či vyjádření lítosti za spáchaný čin přímo jeho oběti.¹¹⁰ Restorativní proces se rovněž snaží o pozitivní působení na pachatele, aby trestnou činnost neopakovali, a to na základě vnitřního přerodu, avšak empiricky se vliv

¹⁰³ KUO, Shih-Ya, Dennis LONGMIRE a Steven J. CUVELIER. An empirical assessment of the process of restorative justice. *Journal of Criminal Justice*. Elsevier, 2010, (38), 318 - 328. DOI: 10.1016/j.crimjus.2010.03.006, str. 320

¹⁰⁴ UMBREIT, Mark, Robert COATES a Betty VOS. *The Impact of Restorative Justice Conferencing: A Review of 63 Empirical Studies in 5 Countries*. Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, 2002

¹⁰⁵ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5, str. 45

¹⁰⁶ TOMÁŠEK, Jan a Jan ROZUM. Zkušenosti poškozených a pachatelů s mediací. *Trestněprávní revue*. 2010, (10), 319 – 327, str. 321

¹⁰⁷ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5, str. 45

¹⁰⁸ BAZEMORE, S. Gordon. a Mara. SCHIFF. *Restorative community justice: repairing harm and transforming communities*. Cincinnati, OH: Anderson Pub., 2001. ISBN 1583605061

¹⁰⁹ Závěry studií prováděných v UK, Kanadě a Austrálii v průběhu 80. a 90. let

¹¹⁰ TOMÁŠEK, Jan a Jan ROZUM. Zkušenosti poškozených a pachatelů s mediací. *Trestněprávní revue*. 2010, (10), 319 – 327, str. 321

restoratívneho procesu na snižovaní míry recidívy nepotvrdil.¹¹¹ I když tedy snižování míry recidívy pachatelů trestné činnosti není hlavní prioritou restoratívneho procesu, jedním z jeho cílů zůstává snaha o změnu chování pachatele, o přijetí odpovědnosti za nežádoucí jednání a o pochopení toho, proč je nežádoucí, čemuž nelze upřít preventivní účinky.¹¹² Pachatelé rovněž hodnotí restoratívni proces jako spravedlivé projednání věci, což by dle teorie Toma Tylera mělo mít také pozitivní vliv na snižování recidívy.¹¹³ Pocit spravedlnosti, resp. spravedlivého řešení, pak zvyšuje míru plnění závazků, jež jsou výstupem restoratívneho procesu.

Restoratívni proces je obecně jeho účastníky hodnocen jako spravedlivý, a to jak proces samotný, tak jeho výstup v podobě restoratívni dohody.¹¹⁴ Vnímání procesu jako spravedlivého je logickým důsledkem participace a možnosti aktivně se podílet na řešení trestného činu. Společné řešení sporu často strany vnímají jako přirozenější cestu než klasický trestní proces.¹¹⁵ Vysoká míra spokojenosti s restoratívni procesem je rovněž spojována s dobrovolnou účastí, tj. s možností výběru, zda se restoratívniho procesu účastnit či nikoliv. Právě spokojenost účastníků s restoratívni procesem a jejich pocit zadostiučinění je jednou z jeho hlavních priorit.¹¹⁶

1.3.3 Osoba zprostředkovatele

Charakteristickým znakem restoratívniho procesu je jeho dialogická forma, přičemž se jedná o dialog zprostředkovaný. Klíčovou roli v restoratívniho procesu tak hraje osoba zprostředkovatele, jež vytváří prostředí pro konstruktivní dialog stran, garantuje jejich rovnost a bezpečí, dává jim prostor k vyjádření, naslouchá jim, vyjadřuje jim podporu a empatii a pomáhá jim zvládat emoční vypětí.

Zprostředkovatel je osobou, jež stojí mezi stranami, jež strany nesoudí, ani se nechová jako jejich právní zástupce; rovněž není oprávněn strany jakkoli sankcionovat či je k něčemu nutit, což však nevylučuje, aby stranám připomenul, že základem je určitá forma spolupráce a

¹¹¹ SCHEINOST, Miroslav. Sankce a jejich účinnost. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, 13 - 20. ISBN 978-80-7502-104-5, str. 18

¹¹² CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5

¹¹³ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 145

¹¹⁴ UMBREIT, Mark, Robert COATES a Betty VOS. *The Impact of Restorative Justice Conferencing: A Review of 63 Empirical Studies in 5 Countries*. Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, 2002

¹¹⁵ MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, c1985. ISBN 0566050021, str. 56

¹¹⁶ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5

snahy o konstruktivní dialog, neboť jinak nelze dospět k uspokojivému výsledku.¹¹⁷ Úkolem zprostředkovatele ani není stranám navrhnout možná řešení; zprostředkovatel má vytvářet prostředí pro vedení dialogu, a to v situaci, kdy strany samy o sobě dialogu nejsou schopny; má stranám napomáhat, aby samy dospěly k pro sebe nejlepšímu a nejvhodnějšímu řešení - výsledek restorativního procesu závisí na stranách samotných, zprostředkovatel je odpovědný toliko za jeho průběh.¹¹⁸

V restorativním procesu je rovněž velmi důležité, aby strany řádně pochopily povahu procesu a roli zprostředkovatele v něm jakožto prostředníka, přičemž pro případ jakéhokoli porušení pravidel či etiky restorativního procesu by měla být dána stranám možnost podat na zprostředkovatele stížnost.¹¹⁹

Klíčovými požadavky na osobu zprostředkovatele jsou zejména jeho nezávislost, nestrannost a neutralita, což souvisí se schopností objektivního pohledu na konflikt a rovného přístupu k jeho stranám, a to s respektem, tolerancí a garancí jejich bezpečnosti, zejména pokud jde o oběť trestného činu. Zprostředkovatel vystupuje z titulu důvěry, kterou v jeho osobu strany vložily; proto je jedním z klíčových rysů restorativního procesu jeho důvěrnost. Zprostředkovatel musí zacházet důvěrně se všemi informacemi souvisejícími se zprostředkováním a neposkytovat třetím stranám informace mu poskytnuté jednou ze stran jako důvěrné (za předpokladu, že to nevyžadují právní předpisy), přičemž důvěrnost procesu musí zachovávat i samotné strany.¹²⁰

Kromě odborných znalostí týkajících se procesu zprostředkování musí zprostředkovatel splňovat i předpoklady osobnostní jako jsou komunikační dovednosti, schopnost empatie a otevřený přístup k účastníkům sporu, stejně jako respekt k nim. Zprostředkovatel by měl být spravedlivý, objektivní a trpělivý.

Zprostředkovatel musí být schopen nejen objektivního zhodnocení konfliktu a toho, zda jsou strany schopny dosáhnout dohody, ale musí být schopen rovněž vnímat konflikt z jejich perspektivy, musí být schopen strany nejen poslouchat, ale i jim naslouchat, vnímat jejich emoce a pozorovat jejich neverbální jednání, a tomu přizpůsobovat vedení procesu.¹²¹

¹¹⁷ DOLEŽALOVÁ, Martina a Patrick VAN LEYNSEELE. *Mediace pro advokáty: e-manuál*. 2012. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/pro-advokaty/mediace/e-manual_cz_1.pdf, str. 3

¹¹⁸ MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, c1985. ISBN 0566050021, str. viii

¹¹⁹ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *Guidelines for a better implementation of the existing recommendation concerning mediation in penal matters*. Strasbourg: 2007. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680747759>, čl. 29

¹²⁰ Evropský kodex chování pro zprostředkovatele. Dostupné z: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_cs.pdf, čl. 4

¹²¹ DOLEŽALOVÁ, Martina a Patrick VAN LEYNSEELE. *Mediace pro advokáty: e-manuál*. 2012. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/pro-advokaty/mediace/e-manual_cz_1.pdf, str. 2

Musí být tedy schopen empatie, avšak nesmí se nechat ovládnout emocemi stran; jeho cílem je pochopit jejich úhly pohledu, nikoliv je hodnotit.

Tím, že zprostředkovatel stranám naslouchá a respektuje jejich postoj a úhel pohledu, je pak vede k určení a definování jejich priorit; věnuje pozornost jejich potřebám, zájmům a přáním a vede strany k tomu, aby se zaměřily na výhody vzájemné dohody do budoucna, spíše než na negativní události minulosti; tím vytváří prostředí pro nalézání a nalezení oboustranně prospěšného řešení.¹²²

Dalším ze základních požadavků na osobu zprostředkovatele pak je, aby porozuměl charakteru konfliktu, jeho pozadí a příčinám, stejně jako přístupu a postojům jeho účastníků a jejich zájmům, jakož i jejich osobnostním charakteristikám, prostředí, ze kterého pocházejí, jejich hodnotám, morálním kvalitám apod.¹²³ Tomu pak přizpůsobuje vedení procesu a dle toho, jak proces plyne, více či méně zasahuje - buď nechá strany volně mluvit anebo převezme vedoucí úlohu.

Zprostředkovatel se rovněž musí umět neutrálně, jasně a přímě vyjadřovat. V této souvislosti by měl oplývat znalostmi z oblasti psychologie a konfliktologie. Je totiž jakýmsi katalyzátorem projevů stran, kdy ke zprostředkování dialogu využívá různé techniky komunikace jako je například parafráze, změna kontextu, normalizace, reciproční vnímání, vedení stran k vyjadřování v ich-formě, legitimace či posilování stran.

Smyslem parafráze, kdy zprostředkovatel neutrálním a objektivním jazykem reformuluje sdělení strany, je jednak zbavit vyjádření případných negativních konotací, jednak ověřit, že to, co bylo řečeno jednou ze stran, bylo tou druhou správně pochopeno. Parafrázováním tak zprostředkovatel dává stranám možnost neutrálního, nestranného a objektivního náhledu na svá vyjádření.¹²⁴

Metoda změny kontextu slouží k pohledu na věc z jiné perspektivy a tím ke zmírnění případného napětí mezi stranami. Ve chvíli, kdy se komunikace mezi stranami neubírá tím správným směrem, je třeba ji zefektivnit a je třeba zbavit strany negativních emocí, jež jejich vzájemnou komunikaci stěžují.¹²⁵

¹²² PORTELA, Jorge Guillermo. Características de la Mediación. SOLETO MUÑOZ, Helena a Milagros María OTERO PARGA. *Mediación y solución de conflictos: habilidades para una necesidad emergente*. Madrid: Tectnos, 2007, 215 - 224. ISBN 978-84-309-4511-5, str. 218

¹²³ Strengthening the role of mediation in the peaceful settlement of disputes, conflict prevention and resolution A/RES/70/304 [online]. General Assembly, 2016. [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/N1628366.pdf>, str. 39, 48, 63

¹²⁴ CORNEJO YANCEN, Grover. *Manual del Conciliador Extrajudicial*. Lima: Librería y Ediciones Jurídicas, 2002, str. 107

¹²⁵ Ibid., str. 109

Účelem normalizace je ukázat stranám, že jejich situace má řešení, i když jejich strany ze své pozice nevidí. Díky recipročnímu vnímání sporu je stranám dána možnost pochopit, že přestože si myslí, že mají protichůdné a neslučitelné zájmy a představy o řešení o konfliktu, sledují společný cíl, kterým je snaha o vyřešení konfliktu. Strany jsou její pomocí vedeny k integrálnímu pohledu na konflikt, ke spolupráci při jeho řešení a k opuštění protichůdných pozic.¹²⁶

Vyjádřování v ich-formě spočívá v osobním vyjádření pocitů, názorů a přání s respektem vůči druhé straně, bez jejího hodnocení či souzení. Pod legitimací se rozumí podpora vzájemné důvěry stran a podpora kolaborativního přístupu, neboť jen tak mohou strany dospět k dohodě.¹²⁷

Posílení především slabší strany (oběti trestného činu) má vést k uvědomění si jejich vlastních schopností a možností řešení konfliktu. Pokud strana cítí, že jí konflikt náleží a má možnost se aktivně zasadit o jeho vyřešení, cítí se sebevědoměji a jistěji, což potom vyvažuje nerovný vztah mezi obětí a pachatelem.¹²⁸

V průběhu restorativního procesu zprostředkovatel rovněž klade stranám otázky, přičemž je důležité je vhodně a správně formulovat a vyjadřovat tak, aby se restorativní proces nezměnil ve výslech. Otevřenými otázkami zprostředkovatel vybízí účastníka, aby se širěji vyjádřil a vysvětlil své postoje. Uzavřené otázky potom slouží k vyjasnění určitých momentů obsažených ve vyjádření strany. Podobný účel sledují otázky přímé cílicí na stručnou a jasnou odpověď. Smyslem kruhových otázek je přimět strany přemýšlet v kontextu vzájemného vztahu, nikoli jen v kontextu svého pohledu. Reflexivní otázky slouží k tomu, aby si strany uvědomily své postoje a jejich, často negativní, důsledky. Otázky potvrzující či ukotvující slouží k ověření toho, co strany vyjádřily či navrhly. Vyloučeny jsou otázky induktivní, manipulativní, sugestivní apod.¹²⁹

Procesní technikou užívanou v rámci restorativního procesu je *caucus*, tj. individuální schůzka pouze s jednou ze stran. Zprostředkovateli slouží k důkladnějšímu poznání potřeb, zájmů a postojů účastníků a k poznání toho, co strana vůči druhé nevyjádřila. Individuální setkání rovněž posiluje důvěru strany v osobu zprostředkovatele.¹³⁰

¹²⁶ Ibid., str. 110, 111

¹²⁷ Ibid., str. 112, 118

¹²⁸ Ibid., str. 118

¹²⁹ Ibid., str. 114 - 117

¹³⁰ Ibid., str. 119

V souvislosti s restorativním procesem bych ráda poukázala na tradiční právní praktiky domorodých komunit orientovaných na řešení sporů, neboť tyto v mnoha ohledech vykazují restorativní rysy.

1.4 Restorativní justice a tradiční zvykové právo domorodých komunit

Alternativní řešení sporů obecně a tradiční způsoby řešení sporů domorodými komunitami vychází z diametrálně odlišného pohledu na svět, prve zmíněné je projevem „moderní, západní“ kultury, druhé úzce souvisí s kulturními hodnotami, zvyky a tradicemi „primitivních“ společenství. I přesto lze v některých ohledech pozorovat jejich společné rysy a shodná principiální východiska. I samotná Deklarace základních zásad spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužívání moci přijatá v roce 1985 Valným shromážděním OSN spojuje neformální mechanismy řešení sporů s obyčejovým právem aplikovaným v rámci domorodých komunit a kmenů v různých částech světa.¹³¹ Na vazbu mezi restorativní justicí a tradičními domorodými praktikami řešení sporů bylo poukázáno i na Kongresu restorativní justice (*I Congreso Mundial y II Congreso Nacional sobre Justicia Restaurativa y Oralidad*) konaném v roce 2010 v Mexiku.¹³²

Na některé společné aspekty restorativní justice a tradičních způsobů řešení sporů domorodými komunitami bych ráda poukázala analýzou postupů původních kultur Peru a Kolumbie, neboť pro tyto země je výskyt původního, domorodého, obyvatelstva typický.¹³³ Obyčejové právo původních obyvatel nejen těchto zemí, ale i ostatních států Latinské Ameriky, a tradiční právní praktiky z něj vycházející jsou velmi různorodé a liší se nejen stát od státu, ale i komunita od komunity; přesto principiálně vychází ze stejného základu.¹³⁴ Jejich srovnáváním lze pak definovat společné obecné rysy, které tradiční zvykové právo charakterizují.

Pro zmíněné země je vzhledem k jejich kulturní rozmanitosti typické, že pojem státu neodpovídá pojmu národa, což implikuje multikulturní a multinárodní pojetí státu.¹³⁵

¹³¹UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. Handbook on restorative justice programmes. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2, str. 12

¹³² DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019

¹³³ Výskyt domorodých kmenů je příznačný i pro ostatní státy Latinské Ameriky, kromě Peru a Kolumbie je třeba zmínit Bolívii a Ekvádor a dale především Mexiko.

¹³⁴ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimír LLANO FRANCO. Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia. LLANO FRANCO, Jairo Vladimír a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas*. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 140

¹³⁵ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Trestní právo tradičních domorodých komunit v Peru a jejich metody řešení trestních věcí. *Česká kriminologie* [online]. 2017, (2), 1 - 16 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z:

Domorodým komunitám je ústavně garantováno právo na samosprávu, tj. na autonomní organizaci, a na vlastní jurisdikci, tj. na vlastní právní systém vycházející ze zvyků a tradic, jenž je rovnocenný právnímu systému státnímu a do něhož stát neingeruje. Tato ústavněprávní úprava, a tedy i právní situace v těchto zemích, vychází z teoretického modelu právního pluralismu spočívajícího v koexistenci a vzájemné interakci více právních systémů na území jednoho státu, typicky jde o právo státní a právní systémy původních obyvatel. Pod pojmem tradičního domorodého práva je třeba rozumět soubor norem regulujících každodenní život v komunitě původních obyvatel za účelem harmonického soužití jejích členů.¹³⁶

Ústavněprávní uznání práva domorodých komunit na vlastní výkon spravedlnosti vychází z ústavního principu etnické a kulturní rozmanitosti národa. Jurisdikce domorodých komunit je však omezena teritoriálně a personálně – kompetence komunity k výkonu spravedlnosti je založena pouze na území, jež komunita obývá, a nad jejími členy; další omezení spočívá v tom, že domorodé praktiky nesmí odporovat základním ústavním zásadám, zejména nesmí porušovat základní lidská práva a svobody.¹³⁷

Ačkoli je právo domorodých komunit právem vycházejícím ze zvyků a ústně předávaných tradic, tj. právem nepsaným, nekodifikovaným, disponuje určitým souborem norem jak hmotněprávního, tak procesněprávního charakteru, jež se týkají mimo jiné i trestněprávní oblasti. V rámci pravidel regulujících život v domorodých společenstvích tedy lze nalézt jak vymezení společensky nežádoucího chování, které materiálně odpovídá trestné činnosti v pojetí státního práva, tak systém trestů, jimiž se takové společensky škodlivé chování sankcionuje, a rovněž i vymezení procesu, v němž je spáchání trestného činu projednáváno.¹³⁸

Normativní systém uchovávaný v kolektivní paměti komunity a reflektující její hodnoty je vnímán jako vnitřní systém pravidel každého jedince jakožto jejího člena.¹³⁹ Právní systém domorodých komunit odráží jejich vlastní způsob myšlení, jejich vlastní pohled na svět a vlastní vnímání reality ovládané mytologií, vírou v nadpřirozeno, symbolikou a

<http://ceskakriminologie.cz/cs/archiv/2017-2/trestni-pravo-tradicnich-domorodych-komunit-v-peru-a-jejich-metody-reseni-trestnich-veci/Attachment>, str. 2

¹³⁶ Ibid., str. 3

¹³⁷ Jedná se o znění kolumbijské ústavy z roku 1991, avšak podobnou úpravu obsahují i ostatní latinskoamerické ústavy, jež zapracovávají mezinárodní požadavky plynoucí zejména z Úmluvy MOP č. 169 o domorodém a kmenovém obyvatelstvu z roku 1989 a Deklaraci OSN o právech původních obyvatel, přijatou Valným shromážděním dne 13. září 2007.

¹³⁸ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Trestní právo tradičních domorodých komunit v Peru a jejich metody řešení trestních věcí. *Česká kriminologie* [online]. 2017, (2), 1 - 16 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://ceskakriminologie.cz/cs/archiv/2017-2/trestni-pravo-tradicnich-domorodych-komunit-v-peru-a-jejich-metody-reseni-trestnich-veci/Attachment>, str. 6

¹³⁹ GÓMEZ VALENCIA, Herinaldy. *Justicias indígenas de Colombia: reflexiones para un debate cultural, jurídico y político*. Bogotá: Virtual Publicidad, 2015. ISBN 978-958-8857-15-2, str. 366

spiritualitou.¹⁴⁰ Jedná se tak o světonázor, jenž je absolutně odlišný od světonázoru „moderní“ společnosti. Z toho důvodu nelze tradiční domorodé právní metody a postupy nazírat „západní“ optikou, ale naopak je třeba je hodnotit s porozuměním jejich kultuře a s pochopením jejich specifík.¹⁴¹

Pro domorodou komunitu je určující soužití ve skupině, jedinec není vnímán individuálně, ale jako součást celku, bez něhož jeho existence postrádá smysl; život v komunitě je tak ovládán vzájemnou závislostí jednoho člena na druhém.¹⁴² Proto jsou klíčovými principy života v komunitě princip vzájemnosti a rovnosti, vzájemná solidarita a sounáležitost, vazba jedince na celek a život v harmonii a rovnováze. Z toho pak plynou pro členy komunity jejich práva, ale především povinnosti, zejména povinnost komunitu podporovat svou prací.¹⁴³ Tento komunitní faktor se pak promítá i do výkonu spravedlnosti, jenž je konsenzuálního a kolektivního charakteru; vychází z myšlenky, že trestný čin spáchaný jedincem má negativní dopady na celé společenství, proto na něj na komunitní úrovni musí být i reagováno.¹⁴⁴

Spáchání trestného činu je komunitou považováno za narušení její rovnováhy a harmonie a pachatel je vnímán jako osoba nemocná či prokletá.¹⁴⁵ Například etnická skupina *Páez* si vykládá trestněprávně relevantní chování jejího člena jako selhání celé komunity a narušení jejího řádu.¹⁴⁶ Podobně komunita *Nasa* považuje jedince, jenž spáchal trestný čin, za

¹⁴⁰ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimir LLANO FRANCO. *Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia*. LLANO FRANCO, Jairo Vladimir a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas*. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 158

¹⁴¹ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia*. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019

¹⁴² SÁNCHEZ BOTERO, Esther. *Reflexiones antropológicas en torno a la justicia y la jurisdicción especial indígena en una nación multicultural y multiétnica*. GARCÍA, Fernando. *Las sociedades interculturales: un desafío para el Siglo XXI*. Quito: Flasco Ecuador, 2000, 57 - 84. ISBN 9978670556, str. 63, podobně GÓMEZ VALENCIA, Herinaldy. *Autoridad y control social en pueblos indígenas andinos de Colombia*. *Ra Ximhai Revista de Sociedad, Cultura y Desarrollo Sustentable*. México, 2006, 2(3), 683 – 715. ISSN 1665-0441, str. 697

¹⁴³ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimir LLANO FRANCO. *Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia*. LLANO FRANCO, Jairo Vladimir a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas*. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 140

¹⁴⁴ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia*. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019

¹⁴⁵ SÁNCHEZ BOTERO, Esther. *Justicia y pueblos indígenas de Colombia: la tutela como medio para la construcción de entendimiento intercultural*. Santafé de Bogotá: Unidad de Investigaciones Jurídico-Sociales y Políticas "Gerardo Molina", 1998. ISBN 958-8051-18-5, str. 156

¹⁴⁶ SÁNCHEZ BOTERO, Esther. *Principios básicos y formas de funcionamiento de la justicia que se imparte entre los paeces y los wayú como forma cultural adecuada, legítima y viable para resolver conflictos y coaccionar a sus sociedades particulares*. HUBLER, Rudolf, Juan Carlos MARTÍNEZ, Cécile LACHENAL a Rosember ARIZA. *Hacia sistemas jurídicos plurales, Reflexiones y experiencias de coordinación entre el derecho estatal y el derecho indígena*. 1. Bogotá: Ediciones Antropos Ltda., 2008, 119 – 150. ISBN 978-958-98737-0-0, str. 128

nemocného, a to jak fyzicky, tak spirituálně; proto je nutné jej „vyléčit“, a tím obnovit ztracenou rovnováhu v rámci komunity.¹⁴⁷

Nejen konflikt trestněprávního charakteru, ale jakákoli konfliktní situace, je domorodou komunitou vnímána nikoliv jako porušení norem, ale jako narušení mezilidských vztahů, a je nazírána pozitivně, tj. jako příležitost k posílení komunitní soudržnosti, která je spolu se vzájemnou podporou etickým a morálním principem ovládajícím soužití v rámci komunity.¹⁴⁸ Navzdory vzniku konfliktní situace totiž strany sporu spojuje společný cíl – vyřešit jej k oboustranné spokojenosti s obnovením vztahů v jeho důsledku narušených.

1.4.1 Tradiční způsoby řešení sporů praktikované domorodými komunitami

Ačkoli se proces reakce na společensky odsouzeníhodné chování charakteru trestné činnosti, tj. obdoba trestního procesu, liší komunita od komunity, existují obecné principy, ze kterých proces řešení sporů domorodými komunitami vychází; obecně řečeno se jedná o veřejné prodiskutování trestného činu, za účasti nejen jeho přímých aktérů, ale i jejich sociálního okolí a celého společenství, a to před autoritou dané komunity, jež vystupuje z pozice zprostředkovatele mezi stranami sporu.¹⁴⁹

Trestní proces spočívá jak ve fázi vyšetřování, tak ve fázi ústního projednání trestní věci na shromáždění celé komunity, kdy každý její člen má právo se ke spáchanému skutku vyjádřit. Z povahy věci se vyžaduje účast jak oběti, tak pachatele, kdy obě strany mají právo prezentovat svou verzi skutečností a navrhnout důkazy na podporu svých tvrzení.¹⁵⁰ V průběhu procesu je hledána dohoda ohledně formy odškodnění oběti a druhu a výměry trestu, který bude pachateli uložen, přičemž relevantním aspektem je i souhlas samotného pachatele s takovým trestem, neboť kladné stanovisko pachatele ohledně uloženého trestu

¹⁴⁷ GRANDA ABELLA, María Socorro. El “patio prestado” frente a los principios de la justicia Restaurativa. *Criterio Libre Jurídico*. 2011, 8(2), 47 – 62, str. 53

¹⁴⁸ GÓMEZ VALENCIA, Herinaldy. *Justicias indígenas de Colombia: reflexiones para un debate cultural, jurídico y político*. Bogotá: Virtual Publicidad, 2015. ISBN 978-958-8857-15-2, str. 201

¹⁴⁹ Označení autority je u různých komunit různé – *el cabildo*, rada (*el consejo*), shromáždění (*la asamblea*), rada starších (*el consejo de ancianos*) či vůdce (*el jefe de la comunidad*). V zásadě se jedná o nejvyššího představitele komunity či kolektivní orgán, jež komunitu spravuje a do jehož působnosti spadá i výkon soudní spravedlnosti nad jejími členy. Autorita je komunitou uznávaná a respektovaná, a to díky moudrosti, vzdělanosti a důstojnosti osob/y, jež tuto funkci vykonávají, stejně jako ze spirituálních důvodů (Manual de justicia propia del territorio indígena de Tuquerres y reglamento interno y de convivencia del pueblo indígena del territorio de Tuquerres, art. 19).

¹⁵⁰ DLEŠTIKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimir LLANO FRANCO. Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia. LLANO FRANCO, Jairo Vladimir a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas*. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 166

zvyšuje pravděpodobnost jeho splnění.¹⁵¹ Ačkoli je sankce ukládaná pachateli výsledkem negociačního procesu, konečné slovo má autorita, jež daný proces vede a jež rovněž vykonává kontrolu nad tím, aby uložená sankce byla skutečně splněna.¹⁵² Proces reakce na trestnou činnost je v každém jednotlivém případě velmi individuální, zohledňující především okolnosti případu a motivy pachatele, jež jej ke spáchání trestného činu vedly.¹⁵³ Poznání příčin trestné činnosti je vedeno snahou, aby odpověď na ni byla v konkrétní věci co nejvhodnější a aby byla schopna jak oběti, tak pachateli, a ve svém důsledku i celé komunitě, pomoci k překonání konfliktní situace; primárním cílem tradičních domorodých postupů při řešení sporů není potrestání pachatele, byť je sankce ukládána, ale obnova bezkonfliktního stavu a harmonického soužití uvnitř komunity.¹⁵⁴

Charakteristickým znakem tradičního domorodého procesu reakce na trestní konflikt je tedy veřejnost a ústnost, přičemž důraz je kladen na konstruktivní komunikaci mezi stranami sporu.¹⁵⁵ Klíčovým aspektem výkonu spravedlnosti domorodými komunitami je rekondiliace oběti a pachatele. Pachatel je veden k přijetí odpovědnosti za spáchaný čin a uvědomění si, co jím způsobil, oběti se dostává příležitosti k odpuštění pachateli a zbavení se negativních pocitů, jež vůči němu chová, a rovněž příležitosti k překonání traumatu způsobeného spácháním trestného činu.¹⁵⁶ Řešení konfliktu tak není možné bez konciliace stran, přičemž tato není jen prostředkem, ale účelem a cílem tradičního domorodého způsobu řešení sporů.¹⁵⁷ Účast členů komunity na projednání věci, kdy každý má právo se vyjádřit, je

¹⁵¹ BORJA JIMÉNEZ, Emiliano. Derecho indígena, sistema penal y derechos humanos. *Nuevo Foro Penal*. 2009, (73), 11-46. ISSN 0120-8179, str. 16

BORJA JIMÉNEZ, Emiliano. Sobre los ordenamientos sancionadores originarios de Latinoamérica. BERRAONDO LÓPEZ, Mikel. *Pueblos indígenas y derechos humanos*. Bilbao: Universidad de Deusto, 2006, str. 663-684. ISBN 84-9830-058-4, 146, str. 147

¹⁵³ CRUZ RUEDA, Elisa. Principios generales del derecho indígena. HUBLER, Rudolf, Juan Carlos MARTÍNEZ, Cécile LACHENAL a Rosember ARIZA. *Hacia sistemas jurídicos plurales, Reflexiones y experiencias de coordinación entre el derecho estatal y el derecho indígena*. Bogotá: Ediciones Antropos Ltda., 2008, 29 - 50. ISBN 978-958-98737-0-0, str. 40

¹⁵⁴ GÓMEZ VALENCIA, Herinaldy. *Justicias indígenas de Colombia: reflexiones para un debate cultural, jurídico y político*. Bogotá: Virtual Publicidad, 2015. ISBN 978-958-8857-15-2, str. 374

¹⁵⁵ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimir LLANO FRANCO. Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia. LLANO FRANCO, Jairo Vladimir a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas*. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 166

¹⁵⁶ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019

¹⁵⁷ ADONON VIVEROS, Akuavi. La conciliación: ¿un medio o un fin en la solución de conflictos?. HUBLER, Rudolf, Juan Carlos MARTÍNEZ, Cécile LACHENAL a Rosember ARIZA. *Hacia sistemas jurídicos plurales, Reflexiones y experiencias de coordinación entre el derecho estatal y el derecho indígena*. Bogotá: Ediciones Antropos Ltda., 2008, 87 – 118. ISBN 978-958-98737-0-0, str. 114

vnímána jako projev solidarity, a rovněž i, a to především, jako projev kolektivního a komunitního výkonu spravedlnosti.¹⁵⁸

Lze tak shrnout, že spáchání trestného činu je domorodými komunitami nazíráno jako způsobení újmy konkrétní osobě, a proto je hledání spravedlnosti orientováno především na nápravu této újmy, a to se zohledněním zájmů a potřeb oběti.¹⁵⁹ Jedná se o smírné řešení sporu založené na dialogu a rekongiliaci mezi obětí a pachatelem za účasti ostatních členů komunity. Cílem reakce na konfliktní situaci je její transformace, obnova harmonického soužití v rámci komunity a důvěry mezi jejími členy. Výkon spravedlnosti tradičními domorodými komunitami není charakteru represivního, ale preventivního, nevychází z punitivní, ale restorativní myšlenky a filosofie rekongiliace a kompenzace způsobené újmy.¹⁶⁰

Tradiční domorodé způsoby řešení sporů tak principiálně vychází z podobných základů jako restorativní justice.¹⁶¹

Charakteristickým rysem jak tradičního domorodého procesu, tak procesu restorativního je konstruktivní dialog stran, tj. prodiskutování a rozebrání spáchání trestného činu, ať už pouze mezi jeho účastníky či v rámci širší komunity, což vede strany konfliktu nejen ke snaze o komunikaci, ale posiluje i vazby s jejich sociálním okolím.¹⁶²

Předpokladem pro rekongiliaci mezi obětí a pachatelem je skutečnost, že pachatel nepopírá spáchání trestného činu, naopak za něj přijímá odpovědnost, což implikuje uvědomění si nežádoucího chování a žádost oběti o odpuštění.¹⁶³ V případě domorodých

¹⁵⁸ Ibid., str. 101

¹⁵⁹ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimir LLANO FRANCO. Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia. LLANO FRANCO, Jairo Vladimir a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas*. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 166

¹⁶⁰ Ibid., str. 168

¹⁶¹ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019; podobně DLEŠTÍKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimir LLANO FRANCO. Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia. LLANO FRANCO, Jairo Vladimir a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas*. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 168, a DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Trestní právo tradičních domorodých komunit v Peru a jejich metody řešení trestních věcí. *Česká kriminologie* [online]. 2017, (2), 1 - 16 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://ceskakriminologie.cz/cs/archiv/2017-2/trestni-pravo-tradicnich-domorodych-komunit-v-peru-a-jejich-metody-reseni-trestnich-veci/Attachment>.

¹⁶² GÓMEZ VALENCIA, Herinaldy. Justicias orales indígenas y sus tensiones con la ley escrita. CHENAUT, Victoria, Magdalena GÓMEZ, Héctor ORTIZ a María Teresa SIERRA. *Justicia y diversidad en América Latina. Pueblos indígenas ante la globalización*. Quito: Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales, 2011, 407 – 426. ISBN 978-9978-67-305-8, str. 411

¹⁶³ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimir LLANO FRANCO. Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia. LLANO FRANCO, Jairo Vladimir a Nicole VELASCO CANO.

komunit není popírání viny pachatelem běžné, neboť pachatel je ve většině případů přistižen při činu, navíc je považováno za projev neúcty vůči komunitě a je interpretováno jako absence vůle nejen žádat oběť o odpuštění, ale i jako absence vůle k hledání řešení konfliktu zapříččeného právě pachatelem.¹⁶⁴ Žádost oběti o odpuštění je tak v kontextu tradičních domorodých postupů při řešení trestné činnosti velmi důležitým aspektem, neboť znamená přijetí odpovědnosti ze strany pachatele za spáchaný čin, jeho poučení se z něj a jeho aktivní postoj k řešení jeho následků; sebereflexe pachatele a jeho vstřícný postoj je prvním, a nezbytným, krokem k tomu, aby mohlo být ze strany oběti skutečně odpuštěno.¹⁶⁵ Je i podmínkou nutnou pro znovuzачlenění pachatele do komunity, tj. znovuoobnovení jeho pozice ve společenství pozbyté v důsledku spáchání trestného činu. V konečném důsledku je pak rovněž podmínkou nutnou k celkovému překonání konfliktní situace a obnovení rovnováhy a klidného soužití v rámci komunity.¹⁶⁶ Tradičním domorodým postupem vedoucím pachatele k poučení se ze spáchaného činu je udělení rady.¹⁶⁷

Vedení pachatele k uvědomění si konkrétních důsledků, které svým jednáním způsobil, a v ideálním případě i k poučení se ze svého jednání tak, aby jej do budoucna již neopakoval, stejně jako pomoc oběti vyrovnat se s viktimizací, a možným traumatem, jež s sebou tato může nést, je charakteristickým znakem jak tradiční domorodé reakce na trestnou činnost, tak restorativního přístupu k trestní spravedlnosti.¹⁶⁸

Snaha přimět pachatele k sebereflexi a žádosti oběti o odpuštění, stejně jako snaha jej znovuzачlenit do komunity, do velké míry souvisí s faktorem studu.¹⁶⁹ Účelem vyvolání studu v pachateli však není jej odsoudit, zavrhnout, ponížít či stigmatizovat, ale naopak chovat se

Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 167

¹⁶⁴ GÓMEZ VALENCIA, Herinaldy. *Justicias indígenas de Colombia: reflexiones para un debate cultural, jurídico y político.* Bogotá: Virtual Publicidad, 2015. ISBN 978-958-8857-15-2, str. 118

¹⁶⁵ SAMPEDRO ARRUBLA, Julio Andrés. La justicia restaurativa: una nueva vía, desde las víctimas, en la solución al conflicto penal. *Revista Colombiana de Derecho Internacional.* Bogotá, 2010, (17), 87-124. ISSN 1692-8156, str. 100

¹⁶⁶ GÓMEZ VALENCIA, Herinaldy. *Justicias indígenas de Colombia: reflexiones para un debate cultural, jurídico y político.* Bogotá: Virtual Publicidad, 2015. ISBN 978-958-8857-15-2, str. 373

¹⁶⁷ Udělit radu může jen ten, kdo se již v minulosti chyb dopustil, tj. jen ten, kdo již má zkušenost, díky níž může pochopit druhého a tak mu pomoci radou. GÓMEZ VALENCIA, Herinaldy. *Justicias indígenas de Colombia: reflexiones para un debate cultural, jurídico y político.* Bogotá: Virtual Publicidad, 2015. ISBN 978-958-8857-15-2, str. 193

¹⁶⁸ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia. *Novum Jus.* Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019

¹⁶⁹ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimir LLANO FRANCO. Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia. LLANO FRANCO, Jairo Vladimir a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas.* Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 164

k němu důstojně a s respektem.¹⁷⁰ Takový přístup k pachateli ze strany domorodé komunity koresponduje s teorií reintegraivního studu *Johna Braithwaita*, neboť oba vychází z premisy, že to, co je společensky odsouzeníhodné a trestuhodné je spáchání trestného činu, nikoliv osoba pachatele a vzbuzení studu v pachateli, bez toho aniž by byl stigmatizován a společností zavržen, je pro něj příležitostí k opravdové reflexi nežádoucího chování a předpokladem pro jeho reintegraci do komunity.¹⁷¹

Teorie reintegrativního studu vychází z komunitního modelu řešení sporů pracujícího s faktorem morálního odsudku činu sociálním okolím pachatele; čím jsou pak vazby v jeho sociální skupině silnější, tím účinnější je praktické naplnění této teorie a tím vyšší je i stupeň sociální kontroly, jež má pozitivní vliv na prevenci trestné činnosti, neboť snižuje riziko, že pachatel bude v budoucnu trestnou činnost opakovat, avšak nikoli z důvodu obav z trestního postihu, ale z důvodu opětovného zostuzení před svým okolím.¹⁷²

Vyvolání pocitů studu v pachateli směřuje ve svém důsledku k jeho reintegraci zpět do společenství; důraz na resocializaci pachatele je tak dalším společným rysem tradičních domorodých praktik orientovaných na řešení sporů a restorativní justice.¹⁷³

V případě domorodých komunit je předpokladem pro úspěšnou reintegraci zpět do společenství spirituální očista pachatele.¹⁷⁴ Resocializační cíl prostřednictvím očištění, resp. uzdravení, sledují nejen tradiční domorodé postupy v případě řešení sporů, ale i samotný trest. Právě sankční systém domorodých komunit je oblastí, jež do značné míry vychází z jejich vlastního pohledu na svět a do níž se promítá symbolika, spiritualita a rituálnost, a to především pokud jde o tresty tělesné jako je hození do studené vody doprovázené šlehání kopřivami, bičování a uzavření do klády.¹⁷⁵ Ze západního úhlu pohledu jsou tělesné tresty

¹⁷⁰ LANGÓN CUÑARRO, Miguel. La teoría de la vergüenza reintegrativa de John Braithwaite. *Revista De La Facultad De Derecho*. 2000, (18), 63-68, str. 64

¹⁷¹ DLEŠTIKOVÁ, Tereza. Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019

¹⁷² DEYM, Jose. Delito, vergüenza y reintegración: traducción al castellano John Braithwaite, Shame and criminal justice. *Delito y Sociedad. Revista de Ciencias Sociales*. Buenos Aires, 2011, 20(32), 7 - 32

¹⁷³ DLEŠTIKOVÁ, Tereza. Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019

¹⁷⁴ *Estrategias Étnicas en la solución de conflictos* [online]. [cit. 2018-11-01]. Dostupné z: <http://actualidadetnica.com/actualidad/actualidad-col-01/politica/4181-estrategias-actnicas-en-la-soluciasn-de-conflictos.html>

¹⁷⁵ Otázkou fyzických trestů aplikovaných domorodými komunitami se zabýval i kolumbijský Ústavní soud, a to z důvodu možné kolize se základními lidskými právy a svobodami, jejichž dodržování je ústavním požadavkem na výkon spravedlnosti domorodými komunitami dle jejich zvykového práva. Nálezem Ústavního soudu T-523/97 z 15. října 1997 (*Sentencia de la Corte Constitucional T-523/97 de 15 de octubre de 1997, M.P. Carlos Gaviria Díaz*) byl deklarován jako ústavně konformní trest bičování (*el fuate*); ústavnost trestu spočívajícího v uzavření do klády (*el cepo*) byla konstatována v nálezu T-349/96 z 8. srpna 1996 (*Sentencia de la Corte Constitucional T-349/96 de 8 de agosto de 1996, M.P. Carlos Gaviria Díaz*). Oba z nálezů kolumbijského Ústavního soudu shodně konstatují, že se nejedná o sankce, jež by představovaly mučení či kruté a ponižující

vnímány poněkud kontroverzně, domorodé komunity je však považují za velmi efektivní, a to zejména díky jejich spirituálnímu přesahu a očištnému působení na pachatele.¹⁷⁶ Sankce ukládané v rámci domorodých komunit tak sledují preventivní, resocializační a reparační účel; je třeba zdůraznit jejich morální přesah a snahu o výchovné působení na pachatele, stejně jako, jak již bylo zmíněno, jeho očistu a uzdravení.¹⁷⁷ O dosažení sociální harmonie prostřednictvím uzdravení nejen pachatelů, ale i obětí a komunit, hovoří v souvislosti s restorativní justicí mimo jiné i rezoluce Ekonomické a sociální rady 2002/12 ze dne 24. 7. 2002 (jejíž přílohu tvoří Základní principy používání programů restorativní justice v trestních záležitostech).¹⁷⁸

Do charakteru sankcí ukládaných v rámci domorodých komunit se do velké míry promítají i principy ovládající soužití jejich členů, zejména princip vzájemnosti, sounáležitosti a solidarity. Velmi užívaným trestem je proto trest obecně prospěšných prací, kdy již jeho samotným výkonem je jedinec znovuzačleňován zpět do komunity a odčिňuje újmu jí způsobenou, čímž znovuzískává její respekt pozbytý v důsledku spáchání trestného činu; navíc provádění prací ve prospěch společenství učí jedince dbát o zájmy komunity jako celku, čímž se posiluje její soudržnost.¹⁷⁹ Trestem ukládaným za trestnou činnost především majetkoprávního charakteru je náhrada škody, kdy cílem je především náprava spočívající v restituci, což koresponduje s dalším principem ovládajícím sankční systém domorodých komunit, kterým je obnovení původního stavu, tj. stavu před spácháním trestného činu.¹⁸⁰

Cílem uložení trestu není z pohledu tradičního domorodého práva primárně potrestání pachatele, ale obnova rovnováhy a mírového soužití v rámci komunity, jež úzce souvisí s reintegrací pachatele, a nápravou újmy způsobené jak oběti, tak společenství jako celku.

nelidské zacházení, ale že jsou prostředkem vedoucím k uzdravení a nápravě jedince, jenž se dopustil trestného činu, a prostředkem vedoucím k jeho úspěšné reintegraci zpět do komunity.

¹⁷⁶ DLEŠTIKOVÁ, Tereza. Trestní právo tradičních domorodých komunit v Peru a jejich metody řešení trestních věcí. *Česká kriminologie* [online]. 2017, (2), 1 - 16 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://ceskakriminologie.cz/cs/archiv/2017-2/trestni-pravo-tradicnich-domorodych-komunit-v-peru-a-jejich-metody-reseni-trestnich-veci/Attachment>, str. 10

¹⁷⁷ DLEŠTIKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimir LLANO FRANCO. Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia. LLANO FRANCO, Jairo Vladimir a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas*. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 164

¹⁷⁸ Resolution 2002/12 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters [online]. The Economic and Social Council, 2002. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf>

¹⁷⁹ DLEŠTIKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimir LLANO FRANCO. Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia. LLANO FRANCO, Jairo Vladimir a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas*. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 161

¹⁸⁰ BORJA JIMÉNEZ, Emiliano. Derecho indígena, sistema penal y derechos humanos. *Nuevo Foro Penal*. 2009, (73), 11-46. ISSN 0120-8179, str. 29

Důraz na resocializaci pachatele a reparaci oběti je tak dalším aspektem společným tradičnímu domorodému právu a restorativní justici.¹⁸¹

Domorodé pojetí restituce či reparace koresponduje s teorií Clause Roxina, dle níž náhrada škody oběti představuje tzv. „třetí cestu“, tj. alternativu jednak k retributivnímu přístupu zaměřenému na uložení trestu, jednak k přístupu rehabilitačnímu orientovanému především na pomoc pachateli trestného činu. Tato teorie vychází z premisy, že pokud je odškodnění oběti dostatečnou reakcí na spáchání trestného činu, není již třeba pachatele dále sankcionovat, neboť náhrada škody jako taková plní účel trestu, pakliže sama o sobě nestačí, měla by být velmi relevantním faktorem zvažovaným při individualizaci trestu. Zde je třeba zdůraznit, že odškodnění oběti nespočívá pouze v materiální kompenzaci způsobené újmy, ale klade důraz i na symbolickou rovinu, snaží se tedy o celkovou satisfakci oběti. Navíc tím, že vede pachatele k tomu, aby v souvislosti s odškodněním oběti věnoval pozornost jejím potřebám vzešlým ze spáchání trestného činu, a tím si uvědomil jeho konkrétní dopady a z jeho spáchání se poučil, má i značně resocializační a preventivní přesah.¹⁸²

V neposlední řadě je třeba zmínit další faktor, se kterým pracuje jak tradiční domorodé právo, tak restorativní justice, a to faktor komunity. Jedním z cílů restorativní justice je mobilizovat společenství, aby přijalo aktivní roli v reakci na trestnou činnost, což posiluje nejen schopnosti komunity řešit problémy, ale i neformální sociální kontrolu a soudržnost v rámci společenství.¹⁸³ Navrácením konfliktu do rukou nejen jeho účastníků, ale i širšího okolí, je jim dána příležitost k vyjádření se a k nalezení řešení přijatelného pro všechny strany konfliktu. Takový přístup navíc akcentuje morální odpovědnost pachatele za spáchaný čin a jeho reintegraci do společenství tak, aby byla obnovena sociální harmonie skupiny.¹⁸⁴

Lze tedy shrnout, že tradiční domorodé praktiky orientované na řešení trestné činnosti mají značný restorativní rozměr, když vychází z podobných principů jako restorativní justice, kterými jsou především (i) pojetí trestného činu jako narušení mezilidských vztahů, tj. důraz na interpersonální a sociální rovinu konfliktu (ii) rekongiliace mezi obětí a pachatelem

¹⁸¹ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019

¹⁸² SAMPEDRO ARRUBLA, Julio Andrés. La justicia restaurativa: una nueva vía, desde las víctimas, en la solución al conflicto penal. *Revista Colombiana de Derecho Internacional*. Bogotá, 2010, (17), 87-124. ISSN 1692-8156, str. 105

¹⁸³ UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. Handbook on restorative justice programmes. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2

¹⁸⁴ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Trestní právo tradičních domorodých komunit v Peru a jejich metody řešení trestních věcí. *Česká kriminologie* [online]. 2017, (2), 1 - 16 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://ceskakriminologie.cz/cs/archiv/2017-2/trestni-pravo-tradicnich-domorodych-komunit-v-peru-a-jejich-metody-reseni-trestnich-veci/Attachment>, str. 15

trestného činu vycházející z konstruktivního dialogu a jejich aktivní účasti v procesu reakce na trestnou činnost, (iii) smírné řešení konfliktu založené na hledání konsenzu, (iv) účast komunity, tj. sociálního okolí oběti a pachatele a rovněž i širšího společenství, v reakci na trestnou činnost, (v) přijetí odpovědnosti pachatele za spáchaný čin, poučení se z něj, žádost oběti o odpuštění a aktivní snaha po nápravě způsobené újmy, (vi) odpuštění ze strany oběti a tím překonání konfliktní situace, (vii) účel reakce na trestnou činnost spočívající v resocializaci pachatele a nejen reparaci oběti, ale i její celkové satisfakci, (viii) obnova mezilidských vztahů a mírového soužití v rámci společenství, (ix) preventivní přesah reakce na trestnou činnost.¹⁸⁵

Tradiční domorodé postupy směřující k řešení konfliktů trestněprávního charakteru jsou v podstatě praktickou aplikací myšlenek restorativní justice, díky čemuž mohou být bohatým zdrojem inspirace pro „západní“ systém trestní spravedlnosti, zvláště za situace, kdy celosvětovým trendem v rámci trestní justice je hledání alternativ ke klasickému trestnímu procesu, čemuž odpovídá i implementace mechanismů restorativní justice do systému trestního práva.¹⁸⁶ V této souvislosti je třeba zdůraznit, že restorativní justice se nesnaží nahradit klasickou trestní justici, ale doplnit ji a obohatit o mechanismy, jež jsou schopny vhodným způsobem reagovat na potřeby stran konfliktu.

Poukazem na tradiční domorodé právní praktiky bych chtěla podpořit implementaci myšlenek a nástrojů restorativní justice do klasického systému trestního práva. Rovněž podporuji myšlenku humanizace trestní justice a tendence vedoucí k méně formálnímu, zato více komunikativnímu systému, jenž *a priori* neodmítá setkání oběti a pachatele, ale jenž je prostorem, v němž se strany vzájemně respektují a poslouchají a v němž o trestném činu diskutují; prostorem, v němž má oběť možnost vyjádřit se přímo před tím, kdo jí způsobil újmu, a v němž se jí dostane řádné satisfakce; prostorem, v němž si pachatel uvědomí, co svým činem způsobil, a prostorem, v němž se žádá o odpuštění a je odpuštěno.¹⁸⁷

Dále bych tímto chtěla zdůraznit reparační a resocializační účel reakce na trestnou činnost a poukázat na důležitost řešení sporů v širších sociálních souvislostech, stejně jako na důležitost aktivní participace nejen stran sporu, ale i komunity – v našich podmínkách ve smyslu zájmového společenství, při jeho řešení. Posílení komunitního prvku v rámci trestního

¹⁸⁵ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019

¹⁸⁶ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimír LLANO FRANCO. Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia. LLANO FRANCO, Jairo Vladimír a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas*. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926, str. 170

¹⁸⁷ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019

procesu totiž vede i k posílení sociální kontroly ve společnosti, jež má pozitivní vliv na snižování kriminality.¹⁸⁸

Na rozdíl od klasického trestního procesu, který se zaměřuje především na prokázání viny a postih pachatele a na oběť zapomíná, restorativní přístup k trestní spravedlnosti mimo jiné zdůrazňuje, jak je důležité věnovat pozornost potřebám oběti a posílit její úlohu v procesu reakce na trestnou činnost a jak je důležité, aby se mohla k věci vyjádřit a poznat motivy pachatele, jež jej ke spáchání trestného činu vedly. Pachateli trestného činu dává možnost napravit následky svých činů a uvědomit si, jaký měly dopad na konkrétní oběť, což má pozitivní efekt i z hlediska prevence trestné činnosti. Restorativní proces tak, ve vhodně zvolených případech, představuje účinnou a rychlou odpověď na spáchání trestného činu, jejímž cílem je vést pachatele k sebereflexi a oběti pomoci vyrovnat se s negativními důsledky viktimizace; přináší tedy bezesporu mnoho výhod, a to nejen pro účastníky trestního konfliktu, ale i pro společnost a systém jako celek.

1.5 Výhody a přínosy restorativní justice

Jedním z hlavních cílů restorativní justice je překonání propasti mezi obětí a pachatelem. Pachatelům dává účast v restorativním programu příležitost čelit vlastnímu chování a jeho negativním následkům, a tak si uvědomit jeho příčiny a důvody. Dává jim možnost vysvětlit přímo oběti, proč se stalo, co se stalo, možnost omluvit se jí a žádat o odpuštění. Uznání odpovědnosti ze strany pachatele a jeho aktivní přístup vyvažuje spáchaný skutek a jeho negativní dopady. Tím, že se pachatel účastní procesu řešení konfliktu, má možnost sám nabízet alternativy jeho řešení. Je s ním jednáno důstojně a s respektem a očekává se, že se takto bude chovat i on. Restorativní přístup klade velký důraz na resocializaci pachatele, snaží se eliminovat jeho stigmatizaci a vede jej k uvědomění si nežádoucího chování a odpovědnosti za něj, což má vést k jeho vnitřnímu přerodu. V této souvislosti hraje u pachatele významnou roli pocit studu v duchu teorie Johna Braithwaita, díky němuž si má pachatel uvědomit své nežádoucí jednání a vzít si z něj ponaučení; sebereflexe pachatele pak snižuje pravděpodobnost, že bude trestnou činnost do budoucna opakovat.

Pro oběť je restorativní přístup přínosem v tom, že posiluje její postavení, neboť jí dává možnost aktivně se účastnit procesu řešení trestného činu a možnost dostat efektivní odpověď na svá očekávání a potřeby, zároveň zabraňuje sekundární viktimizaci a přispívá

¹⁸⁸ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019

k vyrovnání nevyváženého vztahu mezi obětí a pachatelem. Oběti se dostává příležitosti porozumět příčinám a okolnostem spáchání trestného činu a motivaci pachatele a přijmout jeho omluvu. Dostává se jí příležitosti vidět, že pachatel přijal odpovědnost za spáchaný čin a má snahu tento čin napravit, a dostává se jí příležitosti vyjádřit své pocity ohledně spáchaného činu přímo jeho pachateli. V konečném důsledku se tak oběti dostává příležitosti překonat trauma způsobené trestným činem a znovunabýt pocit bezpečí a jistoty.

Restorativní justice má velmi pozitivní vliv i na společnost jako celek. Tím, že se snaží porozumět příčinám kriminálního chování a motivaci pachatele, přispívá k prevenci kriminality. Z hlediska prevence má rovněž velký význam vedení pachatele k přijetí odpovědnosti za spáchaný čin, projevu empatie vůči poškozenému a snahy o narovnání jejich vztahu, neboť sebereflexe pachatele, pokud je opravdu upřímná, pozitivně ovlivní jeho náhled na trestnou činnost. Vedení pachatele k přijetí odpovědnosti za spáchaný čin a uvědomění si jeho negativ a snaha o jeho reintegraci plní nejen výchovnou funkci, ale přispívá i ke snižování recidivy. Prioritou tohoto přístupu je rovněž ochrana obětí trestné činnosti a zabránění jejich sekundární viktimizaci. V porovnání s klasickým trestním procesem se jedná o přístup zaměřený primárně na účastníky trestného činu, jež je i v porovnání s klasickým procesem rychlejší a méně nákladnou cestou.

Z výzkumů vyplývá, že účast v restorativním procesu vzbuzuje u obětí trestné činnosti pocit zadostiučinění a u pachatelů pocit spravedlnosti.¹⁸⁹ Navíc se v případech pachatelů zvyšuje i pravděpodobnost, že oběti nahradí způsobenou újmu.¹⁹⁰ Zatímco je restorativní proces hodnocen jako spravedlivý, a to nejen jeho průběh, ale i jeho výstup, restorativnost jako taková však takto pozitivně hodnocena není. Míra restorativnosti procesu totiž závisí na pocitu opravdové omluvy pachatele oběti a na jeho opravdovém pochopení toho, co svým jednáním oběti způsobil, stejně jako na pochopení motivů pachatele ze strany oběti, jakož i na celkové pozitivní změně vztahu mezi obětí a pachatelem. Tato skutečnost vyplývá z toho, že pocit spravedlnosti procesu vychází z chování zprostředkovatele a ze vztahu mezi zprostředkovatelem a účastníkem konfliktu, zatímco vnímání míry restorativnosti procesu závisí na chování samotných stran, na jejich vztahu a interakci.¹⁹¹

¹⁸⁹MENKEL-MEADOW, Carrie. Restorative Justice: What Is It and Does It Work? *Annual Review of Law and Social Science* [online]. 2007, 3(1), 161-187 [cit. 2016-08-26]. DOI: 10.1146/annurev.lawsocsci.2.081805.110005. ISSN 1550-3585. Dostupné z: <http://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.lawsocsci.2.081805.110005>, str. 10.14

¹⁹⁰GAUDREAU, Arléne. *The Limits of Restorative Justice*. Paris: Édition Dalloz, 2005. Dostupné z: https://www.victimweek.gc.ca/symp-colloque/past-passe/2009/presentation/pdfs/restorative_justice.pdf, str. 4

¹⁹¹DALY, Kathleen. The limits of restorative justice. SULLIVAN, Dennis a Larry TIFFT. *Handbook of restorative justice: a global perspective*. 1. New York: Routledge, 2006, 134 - 145. ISBN 9780415353564, 138

Co je hodnoceno velmi pozitivně jak oběťmi, tak pachateli je příležitost vyjádřit přímo druhé straně pocity související s trestným činem a lidské zacházení v rámci restorativního procesu. Oběti mají pocit, že jejich názory a postoje jsou brány vážněji než v klasickém trestním procesu. Pokud jde o případné odpuštění ze strany oběti, je pravděpodobnější, že k němu dojde v rámci restorativního procesu než v rámci procesu klasického, což souvisí s mírou pravděpodobnosti omluvy pachatele a jeho žádosti o odpuštění.¹⁹² Logickým důsledkem uvědomění si závadnosti svého počínání ze strany pachatele je pak skutečnost, že tento trestnou činnost již dále neopakuje. Z výzkumů vyplývá, že pachatelé v důsledku účasti v restorativním procesu vykazují větší tendenci k dodržování právních norem do budoucna a obecně respekt k právu.¹⁹³ Přímá souvislost mezi restorativním procesem a snižováním recidivy však empiricky prokázána nebyla.¹⁹⁴ Na druhou stranu, byl vysledován pozitivní vliv restorativní intervence na předcházení recidivě, avšak pouze v případě méně závažné trestné činnosti.¹⁹⁵

Lze shrnout, že kritérii, dle nichž lze usuzovat na míru efektivity restorativního procesu, jsou spokojenost jak oběti, tak pachatele s účastí v restorativním procesu, náprava způsobené újmy a míra recidivy.¹⁹⁶

1.5.1 Výhody a přínosy restorativní justice pro oběť trestného činu

Restorativní justice vnímá spáchání trestného činu nejen jako narušení vztahů mezi obětí a pachatelem, ale i jako narušení mezilidských vztahů obecně a jako narušení pokojného stavu v rámci společnosti. Náhled restorativní justice na trestný čin je tedy naprosto odlišný od pohledu klasické trestní justice, jež trestný čin vnímá jako porušení právních norem, v důsledku čehož je prioritou retributivního přístupu potrestání pachatele, zatímco ten

¹⁹² MENKEL-MEADOW, Carrie. Restorative Justice: What Is It and Does It Work? *Annual Review of Law and Social Science* [online]. 2007, 3(1), 161-187 [cit. 2016-08-26]. DOI: 10.1146/annurev.lawsocsci.2.081805.110005. ISSN 1550-3585. Dostupné z: <http://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.lawsocsci.2.081805.110005>, str. 10.15

¹⁹³ KUO, Shih-Ya, Dennis LONGMIRE a Steven J. CUVELIER. An empirical assessment of the process of restorative justice. *Journal of Criminal Justice*. Elsevier, 2010, (38), 318 - 328. DOI: 10.1016/j.crimjus.2010.03.006, str. 326

¹⁹⁴ Ibid., str. 320

¹⁹⁵ WARD, Tony a Robyn LANGLANDS. Repairing the rupture: Restorative justice and the rehabilitation of offenders. *Aggression and Violent Behavior* [online]. 2009, 14(3), 205-214 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1016/j.avb.2009.03.001. ISSN 13591789. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1359178909000329>, str. 211

¹⁹⁶ KUO, Shih-Ya, Dennis LONGMIRE a Steven J. CUVELIER. An empirical assessment of the process of restorative justice. *Journal of Criminal Justice*. Elsevier, 2010, (38), 318 - 328. DOI: 10.1016/j.crimjus.2010.03.006, str. 326

restorativní primárně cílí na nápravu způsobené újmy, a věnuje tedy pozornost oběti trestného činu a její satisfakci.

Satisfakce oběti nespočívá jen v náhradě škody, ale i v obnově pocitu bezpečí, důstojnosti a důvěry ve vnější svět. V důsledku trestného činu se totiž oběť cítí bezmocně, zranitelně a nejistě, což ji demoralizuje a paralyzuje, a proto se oběť potřebuje cítit v první řadě chráněna a potřebuje znovunabýt ztracený pocit bezpečí a kontroly nad vlastním životem. Tohoto je možno docílit právě posílením jejího postavení a propůjčením jí klíčové role v procesu reakce na trestný čin. Restorativní justice tak nabízí obětem možnost smysluplné účasti na řešení trestného činu a emocionálního a materiálního odškodnění způsobené újmy.¹⁹⁷

Aktivní účast v procesu řešení trestné činnosti znamená přímé setkání oběti a pachatele trestného činu, jež je příležitostí konfrontovat je s konkrétními následky jeho chování. Z výzkumů Marka Umbreita vyplývá, že 84% obětí shledává setkání s pachatelem přínosným, v restorativním procesu spatřují satisfakci a některé z nich dokonce vykazují menší strach z opakované viktimizace.¹⁹⁸ Dle hodnocení obětí, účast v restorativním procesu přispěla i k pochopení jednání a motivů pachatele.¹⁹⁹ Pro oběť je tak často důležitější spíše než potrestání pachatele, osobní setkání s ním a vypovězení svého příběhu přímo jemu, stejně jako vědomí, že pachatel přijímá za spáchaný čin odpovědnost a vykazuje snahu oběti nahradit způsobenou újmu a žádá ji o prominutí. Pokud má oběť pocit, že lítost pachatele je opravdu upřímná, reaguje na ni odpuštěním; taková výměna emocí je pak základem pro symbolické odškodnění.²⁰⁰ Z výzkumů vyplývá, že účast v restorativním procesu výrazně přispívá ke zvýšení vůle oběti pachateli odpustit.²⁰¹

Často se však oběť odmítá právě z důvodu obav ze setkání s pachatelem trestného činu restorativního procesu účastnit, neboť procesu nevěří, není přesvědčena o tom, že pachatel bude svého činu upřímně litovat, často má z pachatele strach anebo trpí pocity bolesti, hněvu, vzteku či touhou po pomstě. Je však empiricky prokázáno, že právě tyto pocity pomáhá překonat právě odpuštění ze strany oběti, jež je schopno změnit negativní pocity v pocity

¹⁹⁷ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 101

¹⁹⁸ Law Commission of Canada. *Transforming relationships through participatory justice* [online]. Ottawa: Law Commission of Canada, 2003 [cit. 2019-04-10]. ISBN 0662351525. Dostupné z: <https://www.aboriginallegal.ca/assets/transformingrelationships.pdf>, str. 47

¹⁹⁹ WRIGHT, Martin. Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice. By Heather Strang (Oxford. British Journal of Criminology [online]. 2004, 44(2), 290-292 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1093/bjc/44.2.290. ISSN 0007-0955. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjc/article-lookup/doi/10.1093/bjc/44.2.290>

²⁰⁰ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 101

²⁰¹ UMBREIT, Mark, Robert COATES a Betty VOS. *The Impact of Restorative Justice Conferencing: A Review of 63 Empirical Studies in 5 Countries*. Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, 2002

pozitivní, což implikuje vyrovnání se s trestným činem a jeho dopady a nalezení vnitřního klidu.²⁰² Rovněž fakt, že se pachatel může oběti omluvit a nahradit jí újmu, jež ji způsobil, mu pomáhá se ze svého chování poučit a do budoucna jej již neopakovat.

Na druhou stranu je třeba připustit, že ne v každém případě je osobní setkání oběti s pachatelem možné či žádoucí, avšak i v takových případech by měla být možnost participace na řešení konfliktu ze strany jeho aktérů zachována, a to formou nepřímé výměny informací mezi nimi či formou oddělených jednání s každou z nich.

Pro restorativní přístup jsou klíčové potřeby oběti, jež spočívají především v potřebě informací a v potřebě odpovědi na otázky týkající se trestného činu, stejně jako v potřebě vyjádřit své pocity pramenící z jeho spáchání, a to přímo tomu, kdo jej spáchal. Oběť rovněž potřebuje znovuzískat kontrolu nad vlastním životem pozbytou v důsledku trestného činu. Pro oběť je velmi důležitý i pocit zadostiučinění, jehož integrální součástí je náhrada způsobené újmy, přičemž oběť vnímá velmi pozitivně, pokud iniciativa k náhradě způsobené újmy vychází přímo od toho, kdo jí tuto způsobil. Navíc aktivní snaha pachatele o odčinění újmy poukazuje na přijetí odpovědnosti za spáchaný čin, a tedy na pochopení důsledků jeho chování, uvědomění si jeho negativního dopadu na oběť a porozumění tomu, jak se oběť v důsledku spáchání trestného činu pravděpodobně cítí. Dle typu trestného činu jsou potřebami oběti vzniklými v důsledku jeho spáchání především potřeba vyrovnat se se ztrátou blízkého člověka, vyrovnat se s poškozením zdraví u sebe nebo blízkého člověka, vyrovnat se se ztrátou majetku, vyrovnat se s pocitem ohrožení, s pocitem bezmoci, s myšlenkami na odplatu, s poruchami soustředění či spánku, s poruchami příjmu potravy, s depresí či jinými stavy, vyrovnat se s reakcemi blízkých lidí a sociálního okolí, vyrovnat se s reakcí pachatele a případnými obavami z jeho dalšího chování, stejně jako vyrovnat se s případnými mediálními prezentacemi činu a rovněž si definovat roli v procesu vyšetřování činu a rozhodování o něm.²⁰³

Restorativní justice si klade otázky, komu byla způsobena újma, jaké jsou potřeby toho, komu byla způsobena újma, kdo má povinnost naplnit tyto potřeby, proč došlo ke způsobení újmy, kdo je zainteresován na vzniklé situaci, jaký je nejvhodnější způsob nápravy způsobené újmy a jak je možné zamezit opakování způsobení újmy.²⁰⁴ I Směrnice připouští,

²⁰² DALY, Kathleen. The limits of restorative justice. SULLIVAN, Dennis a Larry TIFFT. *Handbook of restorative justice: a global perspective*. 1. New York: Routledge, 2006, 134 - 145. ISBN 9780415353564, 141

²⁰³ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. Cíle při profesionální práci s obětí a pachatelem trestného činu: restorativní přístup. *Trestněprávní revue*. 2012, (9), 198 – 201, str. 198

²⁰⁴ ZEHR, Howard a Ali GOHAR. *The little book of Restorative Justice*. Uni-Graphics Peshawar, 2003, str. 41

že účast oběti v restorativní procesu může být pro oběť přínosem, avšak je třeba garantovat zejména zamezení její sekundární viktimizace.²⁰⁵

Ústřední hodnotou restorativní justice je respekt k oběti trestného činu a jejím hlavním cílem je reparace oběti. Oběti nabízí opravdovou možnost vyrovnat se se způsobeným traumatem. Restorativní proces umožňuje obětem lépe poznat pachatele trestného činu, klást mu otázky, přímo jemu vyjádřit své pocity a potřeby vzniklé v souvislosti se spáchaným činem, přijmout jeho omluvu a odškodnění; umožňuje jim být součástí procesu řešení trestného činu a s trestným činem se vyrovnat.²⁰⁶

Prioritou restorativní justice tedy není potrestání pachatele, ale účinná reakce na potřeby oběti, zejména pokud jde o její odškodnění. Hlavními pilíři restorativní justice jsou tak újma způsobená oběti a její potřeby, sekundární povinnosti plynoucí ze způsobené újmy, zejména povinnost tuto újmu napravit, a aktivní účast obou stran konfliktu, popř. širšího okolí, při jeho řešení založená na vzájemném dialogu a spolupráci. Z pohledu restorativní justice je klíčové setkání účastníků trestného činu a jejich komunikace.²⁰⁷

Lze tak shrnout, že potenciál restorativního procesu k naplnění potřeb obětí je vyšší než v případě klasického trestního procesu. Avšak navzdory veškerým pozitivům, jež restorativní justice přináší nejen obětem trestné činnosti, ale i jejím pachatelům, systému trestní justice i společnosti jako celku, čelí mnoha kritikám, jež upozorňují na různá úskalí tohoto přístupu a jeho možná negativa.

1.6 Kritiky restorativní justice

Kritiky restorativní justice (a alternativního řešení sporů obecně) se týkají zejména nezávislosti restorativního procesu na formálním trestním procesu a jeho neveřejnosti, stejně jako nebezpečí ovlivnění slabší strany stranou silnější a případného nátlaku ve snaze o dosažení dohody; restorativní proces je rovněž považován za nežádoucí privatizaci trestní justice, přičemž panují obavy z toho, že jako proces soukromého charakteru bude manipulován, korumpován a že strany budou nuceny do něčeho, co nechtějí.

²⁰⁵ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, čl. 46

²⁰⁶ STRĚMÝ, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 101, 104

²⁰⁷ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5

Obavy panují dále ohledně toho, že soukromý, neregulovaný proces může zvýhodňovat silnější stranu, což je v klasickém trestním procesu teoreticky vyloučeno, a v důsledku toho se může slabší strana bát otevřeně mluvit o svém pohledu na konflikt a otevřeně vyjádřit své pocity. Proces založený na dialogu pak logicky představuje výhodu pro verbálně nadanější a komunikace schopnější stranu, jež má lepší schopnost vystupování až manipulace; to vyvolává pochybnosti o tom, zda je rovnocenný dialog mezi stranami s nerovným postavením vůbec možný. Pokud je u slabší a zranitelnější strany přítomen strach, je velmi nepravděpodobné, že se tato restorativního procesu bude chtít účastnit, a i v případě, že by s účastí souhlasila, je velmi pravděpodobné, že nebude schopna svobodného a otevřeného projevu. Hrozí tedy riziko, že dialog bude opanován a zneužit silnější stranou, což se může stát především v případech domácího a sexuálně motivovaného násilí.

Proti těmto výtkám je však třeba se ohradit, neboť cílem určitého omezení pravomoci státu při řešení trestné činnosti je posílit postavení přímých účastníků trestného činu.²⁰⁸ Pokud jde o nerovnováhu sil mezi stranami, tu lze v restorativním procesu úspěšně překonat, neboť jedním z jeho aspektů je garance rovnosti stran, za kterou odpovídá osoba zprostředkovatele.²⁰⁹ V této souvislosti je nutno poznamenat, že silnější stranou nemusí být nutně pachatel trestného činu; existují případy, kdy se oběť účastnila restorativního procesu z pomsty či vedena touhou dát vyčítavým tonem pachateli najevo následky jeho chování, a celý proces tak opanovat.²¹⁰ V tomto případě by se tak nejednalo o rovnocenný a konstruktivní dialog, čemuž by měl zabránit právě zprostředkovatel.²¹¹

Restorativní přístup je rovněž kritizován z toho důvodu, že v praxi není schopen naplnit ideje a myšlenky, na kterých se zakládá. Filosofické a sociologické protiargumenty vychází z premisy, že člověku je vlastní retributivní a punitivní postoj a touha po pomstě, a proto přijetí viny a odpovědnosti za spáchaný čin a vyjádření lítosti ze strany pachatele, stejně jako odpuštění oběti nemůže být upřímné.

²⁰⁸ SOLČANSKÁ, Adriana. Poškozený a restorativna justícia. In: STRÉMY, Tomáš. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 477 - 492. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 282

²⁰⁹ MENKEL-MEADOW, Carrie. Restorative Justice: What Is It and Does It Work? *Annual Review of Law and Social Science* [online]. 2007, 3(1), 161-187 [cit. 2016-08-26]. DOI: 10.1146/annurev.lawsocsci.2.081805.110005. ISSN 1550-3585. Dostupné z: <http://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.lawsocsci.2.081805.110005>, str. 10.12

²¹⁰ KENNEY, J. Scott a Don CLAIRMONT. Using the Victim Role as Both Sword and Shield: The Interactional Dynamics of Restorative Justice Sessions. *Journal of Contemporary Ethnography*. SAGE Publications, 2009, 38(3), 279-307, str. 286

²¹¹ GERKIN, Patrick M. Participation in Victim—Offender Mediation. *Criminal Justice Review* [online]. 2008, 34(2), 226-247 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1177/0734016808325058. ISSN 0734-0168. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0734016808325058>

V tomto ohledu je třeba připustit, že praktické naplnění myšlenek restorativní justice do velké míry závisí na chování a postojích samotných účastníků restorativního procesu. Je pravdou, že v některých případech je obtížné dosáhnout upřímně míněné omluvy ze strany pachatele, resp. toho, aby ji jako upřímnou vnímala i oběť, a aby na ni reagovala odpuštěním. Na druhou stranu například Hayes spatřuje úspěch restorativního procesu právě ve vyjádření a přijetí omluvy a ve vzájemném pochopení oběti a pachatele.²¹² I výzkumy potvrdily, že pachatel svého jednání často nelituje a necítí potřebu se oběti omlouvat; jeho omluva a vyjádření lítosti je motivováno spíše snahou po rychlejším vyřízení věci, či pramení ze sociálního tlaku - z pocitu, že se taková reakce od něj očekává. Je logické, že taková „vynucená“ omluva a lítost pachatele je takto vnímána i ze strany oběti a je interpretována jako jako snaha pachatele vyhnout se odpovědnosti.²¹³ Problém tedy spočívá v tom, že každá ze stran trestného činu jej vnímá jinak; pachatelé často používají defenzivní slovník, snaží se dát oběti najevo, že jejich pozice rovněž není lehká, dokonce sami sebe považují za oběť okolností.²¹⁴ V některých případech tendují k tomu, že své chování omlouvají a přisuzují značný díl viny za spáchání trestného činu oběti.²¹⁵ Očekávání obětí jsou však zcela jiná a často očekávají od pachatele reakci, jíž není schopen, z čehož pak pramení jejich rozčarování.²¹⁶

V tomto ohledu je tak třeba mít od restorativního procesu realistická očekávání, řádně pochopit jeho podstatu a nemít o něm zkreslené představy.²¹⁷ Je rovněž třeba mít na zřeteli,

²¹² HAYES, Hennessey. Apologies and Accounts in Youth Justice Conferencing: Reinterpreting Research Outcomes 1 [online]. [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1080/10282580601014292. ISBN 10.1080/10282580601014292. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10282580601014292>, str. 369 - 385

²¹³ MORRIS, Allison a Gabrielle MAXWELL. Re-Forming Juvenile Justice: The New Zealand Experiment. The Prison Journal [online]. 2016, 77(2), 125-134 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1177/0032855597077002002. ISSN 0032-8855. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0032855597077002002>, str. 125 134; podobně DALY, K. Restorative justice: The real story. Punishment & Society [online]. 2002, 4(1), 55-79 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1177/14624740222228464. ISSN 1462-4745. Dostupné z: <http://pun.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/14624740222228464>, podobně DALY, Kathleen. The limits of restorative justice. In: SULLIVAN, Dennis a Larry TIFFT. Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective. New York: Routledge, 2006, 134 - 145. ISBN 9781415353564

²¹⁴ KENNEY, J. Scott a Don CLAIRMONT. Using the Victim Role as Both Sword and Shield: The Interactional Dynamics of Restorative Justice Sessions. *Journal of Contemporary Ethnography*. SAGE Publications, 2009, 38(3), 279-307, str. 287

²¹⁵ HAYES, Hennessey a Kathleen DALY. Youth justice conferencing and reoffending. *Justice Quarterly* [online]. 2003, 20(4), 725-764 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1080/07418820300095681. ISSN 0741-8825. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07418820300095681>; podobně HAYES, Hennessey. Apologies and Accounts in Youth Justice Conferencing: Reinterpreting Research Outcomes 1 [online]. [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1080/10282580601014292. ISBN 10.1080/10282580601014292. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10282580601014292>, str. 369 385

²¹⁶ DALY, Kathleen. The limits of restorative justice. SULLIVAN, Dennis a Larry TIFFT. *Handbook of restorative justice: a global perspective*. 1. New York: Routledge, 2006, 134 - 145. ISBN 9780415353564, 140

²¹⁷ DALY, K. Restorative justice: The real story. Punishment & Society [online]. 2002, 4(1), 55-79 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1177/14624740222228464. ISSN 1462-4745. Dostupné z:

že jeho průběh záleží na chování, postojích a přístupu jeho účastníků, na jejich vůli ke smírnému řešení konfliktu a empatii. Úspěšnost restorativního procesu je tak velmi relativní a může se stát, že jeho teoretická východiska a myšlenky opravdu nedosáhnou praktického naplnění. Toto riziko by mělo být co nejvíce zmírněno osobou zprostředkovatele, jenž by měl stranám vysvětlit podstatu restorativního procesu, jeho účel a cíl; samotný průběh restorativního procesu a jeho výsledek mají však do značné míry v rukou strany samotné. I odbrnění zabývající se tématem restorativní justice uznávají, že teoretický koncept restorativní justice je jedna věc a jeho naplňování v praxi věc druhá.²¹⁸ Chování a postoje zainteresovaných stran nelze předpovídat ani ovlivnit.

Kromě pochybností týkajících se upřímnosti omluvy pachatele, oběti vytýkají restorativnímu procesu zejména to, že jim nebyla věnována dostatečná pozornost, či nevnímají sankci uloženou pachateli jako dostatečnou. Výhrady obětí se mohou týkat i toho, že se cítí být do účasti v restorativním procesu nuceny, resp. nuceny k přijetí omluvy pachatele, a to ve chvíli, kdy na ni ještě nejsou připraveny, někdy se dokonce cítí být v restorativním procesu reviktimizovány.²¹⁹ Oběti především domácího násilí pak vnímají i v průběhu restorativního procesu přetrvávající nerovnováhu sil.²²⁰ Některé oběti dokonce považují návrh na účast v restorativním procesu jako nezáměr ze strany státu a snahu odkázat je na jiný způsob řízení.²²¹

Rovněž vyvstávají pochybnosti o praktickém zapojení členů společenství do restorativních procesů. Nejasným se jeví, kdo z daného společenství a jak velký počet jejich

<http://pun.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/1462474022228464>, str. 55 - 79, podobně DALY, Kathleen. The limits of restorative justice. In: SULLIVAN, Dennis a Larry TIFFT. Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective. New York: Routledge, 2006, 134 - 145. ISBN 9781415353564

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ COATES, Roberts, Mark UMBREIT a Betty VOS. Restorative justice circles: An exploratory study. Contemporary Justice Review [online]. 2003, 6(3), 265-278 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1080/1028258032000115985. ISSN 1028-2580. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1028258032000115985>, str. 21 - 48; podobně PETERSON ARMOUR, Marilyn a Mark S. UMBREIT. Victim Forgiveness in Restorative Justice Dialogue. Victims & Offenders [online]. 2006, 1(2), 123-140 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1080/15564880600626080. ISSN 1556-4886. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15564880600626080>; UMBREIT, Mark S., Robert B. COATES a Ann Warner ROBERTS. The impact of victim-offender mediation: A cross-national perspective. Conflict Resolution Quarterly [online]. 2000, 17(3), 215-229 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1002/crq.3900170303. ISSN 15365581. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1002/crq.3900170303>, str. 83 - 92

²²⁰ WRIGHT, M. Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice. By Heather Strang (Oxford. British Journal of Criminology [online]. 2004, 44(2), 290-292 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1093/bjc/44.2.290. ISSN 0007-0955. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjc/article-lookup/doi/10.1093/bjc/44.2.290>

²²¹ WEMMERS, Jo-Anne. Restorative Justice for Victims of Crime: A Victim-Oriented Approach to Restorative Justice. International Review of Victimology [online]. 2002, 9(1), 43-59 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1177/026975800200900104. ISSN 0269-7580. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/026975800200900104>

členů se má restorativního procesu účastnit. Existují názory, že restorativní procesy mohou fungovat pouze v malých, homogenních komunitách.²²²

V tomto ohledu je opravdu třeba připustit, že silné sociální a interpersonální vazby typické například pro domorodé komunity nejsou v moderní, západní společnosti běžným jevem, neboť zde chybí sounáležitost s komunitou, se kterou se jedinec identifikuje a za jejíž součást se považuje. Na druhou stranu tzv. *communities of care*, tj. sociální okolí člověka, hrají důležitou roli v podpoře a pomoci účastníkům trestného činu, a účast právě takového společenství v restorativním procesu je příležitostí pro jeho posílení; navíc činí společnost zdravější, tolerantnější a vzbuzuje v ní snahu po hledání spravedlivého a smysluplného řešení konfliktů. Participace společenství rovněž přispívá ke zvyšování sociální kontroly, stejně jako ke garanci toho, že se oběť nedostane v průběhu procesu pod nátlak, kdy by se mohla cítit vystrašeně či bezmocně. I z výzkumů vyplývá, že komunitní rovina reakce na trestnou činnost je velmi pozitivně hodnocena i jeho samotnými účastníky (zejména pokud jde o rodinné kruhy a skupinové konference).²²³

Z pohledu oběti je úskalím restorativního procesu samotné setkání s pachatelem, jež může prohloubit trauma způsobené trestným činem a může vést k reviktimizaci oběti. Toto riziko je však eliminováno podmínkou dobrovolné účasti v restorativním procesu. Oběť nemůže být do účasti v něm žádným způsobem nucena, a rovněž může kdykoli svou účast ukončit. Existují samozřejmě i pochyby ohledně takové dobrovolnosti pramenící z přesvědčení, že oběť souhlasí s účastí v restorativním procesu z důvodu sociálního tlaku. Navíc setkání oběti s pachatelem je negativně vnímáno, i pokud jde o zajištění bezpečnosti oběti a garance rovnováhy sil, a to především v případech domácího či genderově podmíněného násilí, resp. násilí se sexuálním podtextem mezi blízkými osobami.

V této souvislosti je třeba připomenout, že vnímání spáchání trestného činu a vyrovnávání se s viktimizací je velmi individuální. Čím hůře oběť snáší viktimizaci, tím negativnější je její vnímání pachatele, což je však kontraproduktivní pro jejich vzájemnou komunikaci.²²⁴ Faktory ovlivňující účast oběti v restorativním procesu jsou tedy především její vnímání viktimizace a míra jejího vyrovnání se s ní. Účast v restorativním procesu by pak

²²² Law Commission of Canada. *Transforming relationships through participatory justice* [online]. Ottawa: Law Commission of Canada, 2003 [cit. 2019-04-10]. ISBN 0662351525. Dostupné z: <https://www.aboriginallegal.ca/assets/transformingrelationships.pdf>.

²²³ UMBREIT, Mark, Robert COATES a Betty VOS. *The Impact of Restorative Justice Conferencing: A Review of 63 Empirical Studies in 5 Countries*. Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, 2002

²²⁴ DALY, Kathleen. The limits of restorative justice. SULLIVAN, Dennis a Larry TIFFT. *Handbook of restorative justice: a global perspective*. 1. New York: Routledge, 2006, 134 - 145. ISBN 9780415353564, str. 141

měla pramenit z opravdového přesvědčení oběti, že chce takovýmto způsobem spáchání trestného činu řešit.

Kritiky zaznívající na adresu účasti pachatelů trestné činnosti v restorativním procesu se týkají především toho, že se pachatel takového procesu účastní jen proto, aby se vyhnul přísnější sankci, jež by byla uložena v rámci tradičního trestního procesu. Ať už je však pachatel veden jakýmkoli motivy, účast v restorativním procesu pro něj nemusí být zdaleka tak jednoduchá, jak by se mohlo zdát. V průběhu restorativního procesu musí čelit následkům svého chování a přijmout za něj odpovědnost, bez toho aniž by se zbavoval viny, a je konfrontován s následky svého chování tak, jak je vnímá přímo oběť trestného činu. Všechny tyto faktory jsou způsobilé přivést jej k reflexi vlastního chování, ke skutečnému uvědomění si jeho následků a k projevu alespoň minimální míry empatie vůči oběti. Ať už byly důvody pachatele k účasti v restorativním procesu jakékoli, smysluplná a dobře vedená interakce mezi obětí a pachatelem může mít vysoký transformační potenciál.²²⁵

Předmětem kritik je i přílišný důraz na výchovnou funkci restorativního procesu a v důsledku toho přílišné zaměření se na pachatele trestné činnosti na úkor oběti, s čímž souvisí orientace restorativního procesu zejména na nápravu pachatele a jeho resocializaci, jež je navíc interpretována jako jeho nedostatečné potrestání.²²⁶ Z tohoto úhlu pohledu jsou často kritizovány případy mladistvých pachatelů, kdy je zájem o pachatele a pozitivní působení na něj asi největší prioritou.²²⁷ To může být ze strany oběti vnímáno jako nedostatečné věnování pozornosti jejím potřebám, může to v ní vzbuzovat negativní emoce či dokonce vést k pocitu opakované viktimizace.²²⁸ I když je výchovné a pozitivní působení na pachatele trestného činu nepochybně jedním z účelů restorativního procesu, jež má svůj význam i z hlediska předcházení recidivě, není účelem jediným a je opět na osobě zprostředkovatele, aby v jeho průběhu řádně vyvažoval zájmy a potřeby stran konfliktu tak, aby žádná z nich neměla pocit, že je přehlížena.

²²⁵ CHOI, Jung Jin, Gordon BAZEMORE a Michael J. GILBERT. Review of research on victims' experiences in restorative justice: Implications for youth justice. *Children and Youth Services Review*. 2012, 34(1), 35-42. DOI: 10.1016/j.childyouth.2011.08.011. ISSN 01907409. Dostupné také z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740911003136>, str. 36

²²⁶ MCCOLD, Paul a Ted WACHTEL. Restorative justice theory validation. In: *Restorative Justice: Theoretical foundations*. London: Willan, 2012, 110 - 142. ISBN 9781135999513

²²⁷ CHOI, Jung Jin a Michael J. GILBERT. Joe everyday, people off the street?: a qualitative study on mediators' roles and skills in victim-offender mediation. *Contemporary Justice Review* [online]. 2010, 13(2), 207-227 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1080/10282581003748305. ISSN 1028-2580. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10282581003748305>, str. 207 - 227

²²⁸ CHOI, Jung Jin, Gordon BAZEMORE a Michael J. GILBERT. Review of research on victims' experiences in restorative justice: Implications for youth justice. *Children and Youth Services Review*. 2012, 34(1), 35-42. DOI: 10.1016/j.childyouth.2011.08.011. ISSN 01907409. Dostupné také z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740911003136>, str. 39

Je tedy důležité přikládat stejnou váhu jak nápravě pachatele, tak nápravě újmy způsobené oběti a nápravě vztahů mezi nimi, přičemž zaměření se na oběť a její potřeby by mělo být prioritou restorativního přístupu, přičemž ani na potřeby pachatele, jeho nápravu a resocializaci by nemělo být zapomínáno; pokud totiž není věnována dostatečná pozornost pachateli, hrozí riziko, že restorativní proces nebude efektivní a že pachatel bude trestnou činnost v budoucnu opakovat.²²⁹

Restorativní přístup a přístup zacílený na práci s pachatelem trestného činu jsou přístupy odlišnými, i když se do určité míry překrývají. Nejlepším možným řešením, jak tyto přístupy propojit je teoretický model Bazemora a O'Briena vycházející z principů neformální sociální podpory a kontroly, participace účastníků, nápravy a budování vztahů a posilování vazeb v rámci společenství. Náprava pachatele tak není izolovaným cílem, ale je třeba ji pojímat v rámci nápravy vztahů mezi účastníky.²³⁰

Kritiky restorativních procesů zaznívají i na adresu přílišného zaměřování se na jeho výsledek, v důsledku čehož můžou mít strany pocit, že jsou do něčeho nuceny. V tomto ohledu je třeba připomenout, že cílem restorativního procesu je proces jako takový, ať už je v něm dosaženo dohody či nikoliv, což by měl mít na paměti zejména zprostředkovatel, a tuto skutečnost by měl vysvětlit i stranám a ujistit se, že ji řádně pochopily. V restorativním procesu nejde ani o dosažení kompromisu. Z tohoto úhlu pohledu například Eckhof považuje mediaci v trestních věcech za absolutně nevhodnou, neboť za její klíčový aspekt považuje právě hledání kompromisu, který je mezi obětí a pachatelem z povahy věci vyloučen. Fuller naopak poukazuje na to, že dosažení kompromisu mezi stranami není zásadním aspektem restorativního procesu; trestních věcech je jasné, kdo je oběť a kdo pachatel, a spíše než hledání kompromisu zde má význam náprava způsobené újmy, poučení pachatele, neformálnost procesu, účast stran apod.²³¹

Za systémové nedostatky aplikace restorativní justice v praxi je považováno její ovládnutí pracovníky orgánů činných v trestním řízení a zbytečná byrokratizace, jež odporuje myšlence rychlosti a neformálnosti. Rovněž existují obavy, že vzhledem k neformální povaze restorativních procesů nebudou dodržována základní lidská práva a svobody účastníků a

²²⁹ WARD, Tony a Robyn LANGLANDS. Repairing the rupture: Restorative justice and the rehabilitation of offenders. *Aggression and Violent Behavior* [online]. 2009, 14(3), 205-214 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1016/j.avb.2009.03.001. ISSN 13591789. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1359178909000329>, str. 211

²³⁰ BAZEMORE, Gordon a Sandra O'BRIEN. The quest for a restorative model of rehabilitation: theory-for-practice and practice-for-theory. In: WALGRAVE, Lode. *Restorative Justice and the Law*. London: Willan, 2012, 31 - 67. ISBN 9781135998950

²³¹ MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, c1985. ISBN 0566050021, str. 90

principy spravedlivého procesu, resp. základní principy trestního řízení.²³² Pochybnosti se týkají i toho, zda je vhodné restorativní procesy začleňovat do klasického trestního systému, anebo zda se má jednat o procesy představujícími alternativu k justici.²³³

Restorativní procesy jsou často předmětem kritik i z důvodu, že porušují základní principy trestního řízení, jako je princip legality a monopol státu na výkon *ius puniendi*; přijetí odpovědnosti ze strany pachatele, jakožto podmínka jeho účasti v restorativním procesu, je považována za porušení principu zákazu sebeobviňování, a tedy principu obhajoby. V tomto ohledu je třeba poznamenat, že právě dobrovolná účast pachatele v restorativním procesu, jež je jednou z jeho podmínek, případnou kolizi s výše uvedenými principy vylučuje.

Obavy panují i ohledně postupování nevhodných případů do restorativních programů a s tím související pochybnosti ohledně kvalifikovanosti osob, do jejichž pravomoci takové postupování náleží. Předpokladem pro úspěch restorativního procesu je tedy nejen řádné vzdělání a proškolení odborných pracovníků, ale i osvěta a informovanost laické veřejnosti, neboť zažitým stereotypem reakce na trestnou činnost je klasické trestní řízení a ohledně restorativních procesů panuje obecná nedůvěra a předsudky.

Pokud se vhodnosti věci týče, z výzkumů nevyplývá korelace mezi typem konfliktu a jeho úspěšným řešením založeným na vzájemné dohodě stran. Nicméně, z určitých charakteristik věci lze usuzovat na nevhodnost restorativního procesu. V této souvislosti by měla být osoba zprostředkovatele, v rámci přípravy na osobní setkání mezi obětí a pachatelem, schopna posoudit, zda je takové setkání vhodné či nikoliv. Rovněž orgány činné v trestním řízení by měly být v tomto směru proškoleny a vzdělávány. V této souvislosti lze velmi pozitivně hodnotit poměrně novou metodiku Ministerstva spravedlnosti České republiky stanovující kritéria pro výběr případů vhodných k mediaci (viz. dále).

Obecná shoda o vhodnosti restorativního procesu panuje zejména, pokud jde o méně závažnou trestnou činnost a trestnou činnost mladistvých a prvopachatelů. Závažnost trestného činu by však neměla být pro postoupení věci do restorativního procesu určujícím kritériem, neboť nebezpečnost trestného činu nutně neznamená nebezpečného pachatele. Obecně je využití programů restorativní justice doporučováno v případech, kdy mezi účastníky sporu existuje vztah, resp. existuje zájem na jeho udržení, naopak za nevhodný

²³² WARD, Tony a Robyn LANGLANDS. Repairing the rupture: Restorative justice and the rehabilitation of offenders. *Aggression and Violent Behavior* [online]. 2009, 14(3), 205-214 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1016/j.avb.2009.03.001. ISSN 13591789. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1359178909000329>, str. 206

²³³ Law Commission of Canada. *Transforming relationships through participatory justice* [online]. Ottawa: Law Commission of Canada, 2003 [cit. 2019-04-10]. ISBN 0662351525. Dostupné z: <https://www.aboriginallegal.ca/assets/transformingrelationships.pdf>.

způsob řešení je považováno v případě výrazné nerovnováhy mezi stranami, resp. v případě výskytu násilí jedné strany vůči druhé.²³⁴ V těchto případech se totiž jeví málo pravděpodobné, že by taková nerovnováha mohla být v restorativním procesu zhojena.

Například na Novém Zélandě všechny trestné činy spáchané mladistvými, kromě vraždy a zabití, jsou obligatorně řešeny v rámci *Family Group Conference*, jíž se účastní i oběť a jež probíhá před samotným soudním procesem. *The Fraser Region Community Justice Initiatives* program v Britské Kolumbii zase pracuje se závažnějšími typy trestných činů, jako například trestnými činy se sexuálním podtextem.

Restorativní proces není univerzálně aplikovatelným řešením každé trestní věci a jeho průběh a případný úspěch velmi záleží na přístupu účastníků trestného činu. Navzdory kritikám však existuje shoda na tom, že řešení konfliktů založené na neformálním procesu, v některých případech i s intervencí společenství, je v porovnání s klasickým trestním procesem spravedlivější a účinnější cestou a jeho vhodnou alternativou. Jak oběti, tak pachatelé pozitivně hodnotí aspekty příznačné pro restorativní proces, jako je komunikace a její morální přesah, stejně jako náprava nejen způsobené újmy, ale i vztahu mezi účastníky.²³⁵ Je však vždy třeba vážit konkrétní okolnosti každého jednotlivého případu a vůli účastníků trestného činu.

Všem rizikům a slabinám restorativního procesu lze předcházet především vzděláváním a výcvikem osob, jež restorativní proces vedou. Zprostředkovatelé by vždy měli restorativnímu procesu věnovat náležitou přípravu, v rámci níž by měli posoudit, zda je případ k řešení v restorativním procesu skutečně vhodný, v jeho průběhu garantovat rovnost stran, klást důraz na jejich komunikaci a nikoli na dosažení dohody, nechat procesu určitou flexibilitu a dát stranám prostor vyjádřit se.²³⁶

1.7 Vhodnost restorativního procesu

Využití restorativního procesu je obecně spojováno především s bagatelní a nedbalostní trestnou činností a s trestnou činností mladistvých a prvopachatelů, kdy má patrně

²³⁴ BŘÍZA, Petr a Filip GANTNER. První setkání se zapsaným mediátorem z pohledu praxe. *Bulletin advokacie*. 2016, (4/2016), 34 - 38. ISSN 1210-6348

²³⁵ KUO, Shih-Ya, Dennis LONGMIRE a Steven J. CUVELIER. An empirical assessment of the process of restorative justice. *Journal of Criminal Justice*. Elsevier, 2010, (38), 318 - 328. DOI: 10.1016/j.crimjus.2010.03.006, str. 321, 326

²³⁶ CHOI, Jung Jin, Gordon BAZEMORE a Michael J. GILBERT. Review of research on victims' experiences in restorative justice: Implications for youth justice. *Children and Youth Services Review*. 2012, 34(1), 35-42. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2011.08.011. ISSN 01907409. Dostupné také z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740911003136>, str. 39

největší smysl výchovný efekt trestněprávní intervence.²³⁷ Další typickou trestnou činností, jež je řešena v rámci restorativního procesu, je ublížení na zdraví, zejména pokud je spácháno z nedbalosti, a majetková trestná činnost jako loupežná přepadení, poškození cizí věci apod. K řešení v restorativním procesu se doporučuje i trestná činnost spáchaná pod vlivem alkoholu či návykových látek, a to za předpokladu, že se jedná o exces, neboť pachatelé se většinou za své chování stydí, přijímají za spáchaný čin odpovědnost a mají upřímnou snahu se oběti omluvit a napravit způsobenou škodu.²³⁸

Naopak, za prototyp případů nevhodných k řešení v rámci restorativního procesu je uváděno domácí násilí, resp. násilí páchané mezi partnery, tj. násilí s genderovým podtextem či sexuálně motivované násilí. Jedná se o násilí, ať už fyzické, sexuální, psychické nebo ekonomické, páchané v rámci úzkého svazku, jež tak představuje závažný a často skrytý sociální problém, který může způsobit systematické psychické a fyzické trauma se závažnými důsledky.²³⁹ Restorativní proces zakládající se především na setkání oběti a pachatele se v těchto případech nedoporučuje zejména z důvodu značné nevyváženosti moci a nerovnosti stran, neboť v těchto případech se oběť nachází vůči pachateli v podřízeném postavení; její sebevědomí a sebedůvěra je narušena, a proto je snadné takovou oběť znovu zranit, existuje do velké míry riziko její sekundární viktimizace, možného pokračování násilí vůči ní, manipulace ze strany pachatele a projevy jeho dominance, přičemž ani garance rovnosti stran v restorativním procesu nemůže zaručit změnu násilného chování pachatele.²⁴⁰

Byť tyto argumenty dávají smysl, nemyslím si, že by tyto případy měly být z možnosti řešení v rámci restorativního procesu *a priori* vylučovány. Dle mého názoru by základním kritériem pro posouzení vhodnosti případu k postoupení do restorativního procesu měla být primárně vůle stran, tedy zájem o tuto možnost jak ze strany oběti, tak pachatele a jejich svobodný a dobrovolný souhlas s účastí, který mohou kdykoliv odvolat. Kromě vůle, resp. souhlasu, stran s účastí je relevantním faktorem i jejich postoj k věci, kdy strany nerozporují zjištěný skutkový stav, a pachatel přijímá odpovědnost za skutek, jenž je mu kladen za vinu,

²³⁷ UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. Handbook on restorative justice programmes. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2, str. 10

²³⁸ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5, str. 96

²³⁹ GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol.: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN: 978-80-7400-513-8

²⁴⁰ ESQUINAS VALVERDE, Patricia. *Mediación entre víctima y agresor en la violencia de género: la mediación entre la víctima y el agresor en el ámbito de la violencia de género : ¿una oportunidad o un desatino?*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2008. ISBN 978-84-9876-167-2, str. 68

příčemž o spáchání trestného činu jeho osobou nejsou pochybnosti; logickým předpokladem je i jasně identifikovaná oběť a zjištěný pachatel.²⁴¹

Vzhledem k tomu, že každý případ je specifický, neměla by být předem objektivně konstatována vhodnost či nevhodnost mechanismů restorativní justice, ale měla by být posuzována dle individuálních okolností každého jednotlivého případu, jako je osobnost oběti, její zranitelnost, věk, inteligence, pohlaví a rovněž i předchozí vztah mezi obětí a pachatelem trestného činu. Využití restorativního procesu je právě velmi vhodné v případech, kdy se oběť s pachatelem zná, tj. existuje mezi nimi určitý vztah, který byl trestným činem narušen, a je tak dán zájem na obnově mezilidských vztahů, neboť restorativní proces je možností, jak tento poškozený vztah napravit. Realizace restorativního procesu právě v těchto případech má svůj smysl vzhledem ke skutečnosti, že spáchání trestného činu může být eskalací dlouhotrvající konfliktní situace, v níž je třeba hledat příčiny spáchání trestného činu; v těchto případech tak hraje důležitou roli sociální rovina konfliktu.²⁴² A právě v těchto případech je realizace restorativního procesu žádoucí i z důvodu nápravy narušeného vztahu mezi účastníky trestného činu, kteří se znají, popř. dokonce žijí ve stejném společenství, a jejich kontakt je do budoucna nevyhnutelný; v konečném důsledku restorativní proces vede k eliminaci napětí ve společnosti a obnovení bezkonfliktního stavu, jež je bezpochyby žádoucí.²⁴³ V případě vztahových deliktů hraje důležitou roli rovněž komunikace mezi stranami, jež má zde, více než kde jinde, značný transformační potenciál.²⁴⁴

I když restorativní proces není univerzálně aplikovatelný na všechny typy konfliktů, lze obecně říci, že přístup založený na konstruktivním dialogu a hledání konsenzu je vhodným způsobem pro řešení široké škály konfliktů, a to i závažnější trestné činnosti. Například oběti násilné trestné činnosti, jež se účastnily restorativního procesu, vyjadřovaly po skončení procesu pocity úlevy a obnovení pocitu kontroly nad svými životy.²⁴⁵ Úspěch vykazovaly i restorativní procesy konané v případě, kdy oběť v důsledku trestného činu zemřela, jež

²⁴¹ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5

²⁴² MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, c1985. ISBN 0566050021, str. 21

²⁴³ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5

²⁴⁴ ESQUINAS VALVERDE, Patricia. *Mediación entre víctima y agresor en la violencia de género: la mediación entre la víctima y el agresor en el ámbito de la violencia de género : ¿una oportunidad o un desatino?*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2008. ISBN 978-84-9876-167-2, str. 25

²⁴⁵ Law Commission of Canada. *Transforming relationships through participatory justice* [online]. Ottawa: Law Commission of Canada, 2003 [cit. 2019-04-10]. ISBN 0662351525. Dostupné z: <https://www.aboriginallegal.ca/assets/transformingrelationships.pdf>, str. 150

probíhaly mezi pachatelem a osobami pozůstalými po oběti, tj. tj. sekundárními oběťmi.²⁴⁶ V naprosté většině případů pachatelé pochopili, jaký vliv mělo spáchání trestného činu na oběti, resp. sekundární oběti (pozůstalé), co svým činem způsobili. I oběti (pozůstalí) cítily v důsledku setkání se tváří v tvář s pachatelem úlevu. Restorativní proces se ukázal jako efektivní i v případech jiné závažné trestné činnosti, jako napadení, loupežná přepadení, vloupání, podvod, obecné ohrožení apod., kdy i v těchto případech jak oběti, tak pachatelé hodnotily restorativní proces velmi pozitivně.²⁴⁷

Dalším příkladem může být ublížení na zdraví, jehož se dopustila oběť dlouhotrvající šikany na svém agresorovi. V tomto případě pachatel logicky velmi litoval spáchaného činu, neboť jej neplánoval, reagoval iracionálně a zkratovitě; nechtěl ani ospravedlňovat své chování poukazem na dlouhotrvající šikanu, byť tato skutečnost byla nepochybně příčinou jeho jednání. Rovněž oběť uznala svůj podíl viny za šikanu a omluvila se, což přispělo k zmírnění napětí mezi oběma stranami a všeobecně bylo vnímáno jako čestný počín a vstřícný krok.²⁴⁸

Lze zmínit i případ, kdy se několik mladistvých pachatelů vloupalo do továrny, kde poškodili stroje a založili několik malých požárů. Jeden z pachatelů souhlasil s návrhem policie na setkání s manažerem továrny, jenž rovněž se setkáním souhlasil. Pachatel přijal plnou odpovědnost za své chování a jeho následky, nesnažil se čin popírat ani bagatelizovat, naopak se poškozenému omluvil. Ten jeho reakci velmi ocenil a omluvu přijal, a dokonce pachateli nabídl práci v továrně.²⁴⁹

Restorativní proces je tedy určitou možností řešení trestné činnosti, za určitých okolností a za určitých podmínek. Možnost řešení trestní věci v rámci restorativního procesu v zásadě existuje, avšak není příliš využívána. V některých případech je dokonce možnost využití restorativního procesu zapovězena; například ve španělské právní úpravě týkající se trestné činnosti s genderovým podtextem – násilí páchané na ženách - obsažené v čl. 44.5 zákona č. 1/2004, de 28 de Diciembre, de *Medidas de Protección Integral Contra la Violencia de Género*), a to právě s odvoláním na nerovnováhu sil mezi stranami a na ochranu ženy jakožto oběti tzv. *violencia de género*. Tato úprava je však v odborných kruzích kritizována, a to právě z důvodu neposkytnutí oběti možnosti rozhodnout se.

²⁴⁶ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5, str. 118

²⁴⁷ KUO, Shih-Ya, Dennis LONGMIRE a Steven J. CUVELIER. An empirical assessment of the process of restorative justice. *Journal of Criminal Justice*. Elsevier, 2010, (38), 318 - 328. DOI: 10.1016/j.crimjus.2010.03.006, str. 321

²⁴⁸ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5, str. 20 - 23

²⁴⁹ *Ibid.*, str. 24 - 27

V některých právních úpravách je naopak restorativní proces, resp. setkání stran za účelem smírného řešení konfliktu v předsoudním stádiu řízení, dokonce podmínkou nutnou pro zahájení samotného řízení před soudem.²⁵⁰ Český občanský soudní řád ve svém ust. § 100 odst. 3 dává soudu možnost, nikoli povinnost, nařídít stranám první setkání s mediátorem; ust. § 114a odst. 2 občanského soudního řádu pak zakotvuje povinnost soudu účastníky řízení upozornit na možnost využití mediace, což nepochybně přispívá alespoň ke zvýšení povědomí o využití mediace. Je však nutné zdůraznit, že se jedná o civilní věci; pokud jde o trestněprávní oblast, nemělo by, pokud si to strany nepřejí, k jejich kontaktu dojít; zde je třeba opět zdůraznit, že účast stran v restorativním procesu od jeho samotného počátku by měla být dobrovolná, a to bez výjimek.

Jedním ze základních předpokladů pro uskutečnění restorativního procesu je tedy zbavení se předsudků o „vhodnosti“ případů a místo toho posuzovat z tohoto hlediska každý jednotlivého případu dle jeho individuálních charakteristik a okolností. Správným posouzením vhodnosti případu k restorativnímu procesu lze zabránit zbytečnému prodlužování řešení trestní věci tím, že je tato postoupena do procesu, který v konkrétním případě není pro strany přínosný. Posouzení vhodnosti případu k postoupení do restorativního procesu je na orgánech činných v trestním řízení, určující by však měla být vůle stran, zda se restorativního procesu chtějí účastnit či nikoliv.²⁵¹

Orgány činné v trestním řízení by tedy měly být v tomto ohledu vzdělávány a měly by mít k dispozici návodné materiály, na základě kterých by rozhodnutí ohledně postupu věci do restorativního procesu činily. Například v Nova Scotia jsou orgány činné v trestním řízení povinny zvážit postoupení každé bagatelní věci do alternativního programu, a to v jakékoli fázi trestního řízení, na základě vyplnění *Restorative justice checklist*.²⁵²

Relativně nedávno vytvořilo ministerstvo spravedlnosti České republiky dotazník pro soudce nazvaný „Diagnostika případů vhodných k mediaci“, jenž je doporučující pomocnou metodikou pro soudce při rozhodování, zda by bylo vhodné a účelné nařídít stranám sporu

²⁵⁰ Například v Peru je jedním z aspektů procesní způsobilosti účastníků občanskoprávního řízení pokus o mimosoudní conciliaci před zahájením soudního řízení. Ve Španělsku je pokusem o mimosoudní dohodu stran podmíněno podání soukromé trestní žaloby (*querrela*) v případě soukromožalobních trestných činů, podobně je tomu i v Kolumbii.

²⁵¹ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5

²⁵² CLAIRMONT, Don. Restorative Justice in Nova Scotia. *Canadian Journal of Policy Research*. 2000, (1), str. 196; podobně Law Commission of Canada. *Transforming relationships through participatory justice* [online]. Ottawa: Law Commission of Canada, 2003 [cit. 2019-04-10]. ISBN 0662351525. Dostupné z: <https://www.aboriginallegal.ca/assets/transformingrelationships.pdf>, str. 22, 23

první setkání s mediátorem.²⁵³ Dotazník stanovuje kritéria pro výběr případů vhodných k mediaci a je rozdělen do oddílů týkajícího se právního a procesního rámce mediace, oddílu věnujícímu se charakteru sporu, dle něhož je možné usuzovat na vhodnost sporu k mediaci, oddílu posuzujícího ochotu a zájem stran o urovnání sporu vlastním způsobem, a oddílu věnujícímu se posouzení výhod mediace pro konkrétní spor.²⁵⁴ I když se uvedený materiál vztahuje k mediaci v civilních věcech, lze jej bezesporu hodnotit jako významný počín, pokud jde o vzdělávání pracovníků justice ohledně alternativních způsobů řešení sporů.

Pokud se týká vhodnosti věci k řešení v restorativním procesu, zastávám názor, že možnost jeho realizace by neměla být *a priori* omezována typem, charakterem ani závažností spáchaného trestného činu, a jak pachateli, tak oběti by měla být dána možnost se rozhodnout, zda se restorativního procesu chtějí účastnit či nikoliv.

1.8 Nástroje restorativní justice

Nástroji restorativní justice v trestněprávním kontextu jsou zejména restorativní konference, jež lze dělit na konference rodinné (*Family Group Conferences*) a komunitní (*Community Conferences*) a restorativní kruhy, a to jak mírotvorné/ozdravné kruhy (*Peacemaking/Healing Circles*) a kruhy komunitní (*Community Circles*), tak tzv. souzení v kruhu (*Sentencing Circles*), a další programy jako například komunitní panely (*Community Restorative Boards*) apod. Bezesporu nejrozšířenějším nástrojem restorativní justice je mediaci mezi obětí a pachatelem trestného činu (*Victim-offender Mediation*).

1.8.1 Restorativní konference

Nejběžnější a nejrozšířenější formou restorativních konferencí jsou rodinné skupinové konference (*Family Group Conferencing*), pro něž je příznačná účast širokého okruhu osob, jež má poskytovat prostor pro opětovné začlenění pachatele do komunity, a kolektivní tvorba rozhodnutí ohledně způsobu nápravy újmy způsobené oběti.²⁵⁵ Jedná se o přístup k řešení trestné činnosti s aktivním zapojením rodinných příslušníků bez intervence státních orgánů, i když se konference může účastnit i zástupce policie a sociální pracovník; rovněž je velmi

²⁵³ Podpora mediací: Ministerstvo spravedlnosti vytvořilo nový materiál pro soudce [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=359227>

²⁵⁴ Diagnostika případu mediace pro soudce [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=359227>

²⁵⁵ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 174

efektivní pokud se restorativní konference konané v případě mladistvých pachatelů účastní učitelé školy, již pachatel navštěvuje.

V průběhu konference se nejprve pachatel vyjadřuje k činu, jenž spáchal a má příležitost vyjádřit motivy jeho spáchání; stejně tak oběť popisuje událost ze svého pohledu, má možnost vyjádřit, jaký měl trestný čin dopad na její život, vyjádřit své pocity a újmu, jež jí byla způsobena, a má možnost klást pachateli otázky. Rovněž ostatní účastníci konference mají prostor vyjádřit se; dále probíhá diskuze a jsou navrhována možná řešení. Vypovězením příběhů, vyjádřením pocitů a následnou diskuzí mají strany možnost si vzájemně porozumět, a tím urovnat stav narušený trestným činem. Skupina pak rozhodne o způsobu odčinění újmy způsobené oběti pachatelem, přičemž toto rozhodnutí je pak specifikováno v písemné dohodě postoupené příslušnému úředníkovi trestní justice. Pokud jde o proces přijímání řešení, je nejprve dán prostor k prodiskutování věci rodině v soukromí, a ta své řešení následně prezentuje odborníkům, přičemž konečné řešení musí být schváleno jak rodinou, tak orgány sociální péče a koordinátorem.²⁵⁶ Pokud nedojde k dohodě, věc je postoupena soudu pro mládež.

Tento model poskytuje prostor pro diskuzi nad spáchaným činem, kdy je dána pachateli příležitost vyjádřit lítost a omluvu a přijmout odpovědnost za své jednání. Oběť, a v konečném důsledku i společenství, má možnost pachateli odpustit, což přispívá ke zlepšení a posílení vztahů v rámci komunity. Principy, ze kterých vychází tento způsob reakce na trestnou činnost, jsou zejména konsenzuální a spravedlivé rozhodování, vedení pachatele k přijetí odpovědnosti za spáchaný čin s vyhnutím se jeho stigmatizaci, stejně jako umožnění oběti podílet se na rozhodování, zapojit do konference i rodinné příslušníky pachatele a oběti a tím posílit jejich vzájemné vztahy. Tento způsob rozhodování o trestné činnosti je považován za nejvíce výchovný restorativní přístup a využívá se především, pokud jde o trestnou činnost mladistvých pachatelů.²⁵⁷ Jeho cílem je i zlepšit situaci do budoucna.²⁵⁸

Často je první fází rodinné konference rodinný kruh pachatele, s případným zahrnutím i jeho sociálního okolí, kdy pachatel uzná odpovědnost za spáchaný čin a žádá rodinu o odpuštění. Druhá fáze spočívá v setkání pachatele a jeho blízkých osob s obětí a jejím sociálním okolím. Základem komunikace je vzájemný respekt a vzájemná podpora stran; strany rovněž mají na paměti, že cílem jejich společného setkání je vyřešit konfliktní situaci.

²⁵⁶ Ibid., str. 185

²⁵⁷ Ibid., str. 180

²⁵⁸ CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5, str. 55

Rodinné skupinové konference mají původ na Novém Zélandě a čerpají z tradičního řešení sporů kmene *Maori*. V 90. letech 20. století se tento způsob reakce na trestnou činnost rozšířil z Nového Zélandu do Austrálie, Singapuru, Velké Británie, Irska, Jižní Afriky, Spojených států amerických a Kanady. V Anglii jsou konference řízeny policií a představují odklon od standardního řízení, v Austrálii probíhají před soudy pro mládež, na Novém Zélandě zase před orgánem sociální péče. Zatímco v Austrálii se pomocí konferencí řeší méně závažná trestná činnost a trestná činnost prvopachatelů, na Novém Zélandě jde o způsob reakce i na závažnější trestnou činnost; zde je účast na konferenci dokonce předpokladem pro zahájení řízení před soudem - novozélandský soud pro mládež (*Youth Court*) svěřuje řešení trestné činnosti rodinné skupinové konferenci, jež po projednání trestného činu pak doporučí mladistvého pachatele obžalovat či nikoliv, popř. navrhne způsob vyřešení věci. V Severním Irsku se restorativní konference aplikují v případech trestné činnosti mladistvých pachatelů, a to jako forma odklonu, jež může být i nařízena soudem.²⁵⁹

Základními typy rodinných skupinových konferencí jsou novozélandský model rodinného skupinového rozhodování (*New Zealand Family Group Decision Making model*) a australský model *Wagga wagga*. Pokud jde o proces rodinné skupinové konference novozélandského typu, tento je veden koordinátorem justice pro mládež (sociálním pracovníkem) a povinně se jí účastní pachatel, jeho rodinní příslušníci a zástupce policie. Účast oběti, popř. jejích rodinných příslušníků, je dobrovolná. Pokud by se oběť setkala s pachatelem obávala, má možnost účastnit se konference prostřednictvím telefonického spojení, popř. možnost komunikovat pouze s koordinátorem, jenž její vyjádření k trestnému činu na konferenci poté prezentuje. Konferenci lze konat i v případě, že se jedná o trestný čin, jenž nemá konkrétní oběť; v tomto případě je s pachatelem konfrontován příslušník policejního orgánu. Rodinná skupinová konference novozélandského typu je tedy primárně zaměřena na práci s pachatelem a jeho sociálním okolím.²⁶⁰

Model rodinné skupinové konference *Wagga wagga* aplikovaný v Austrálii od roku 1991 se zaměřuje především na napomenutí pachatele. Tímto způsobem je řešena trestná činnost mladistvých pachatelů a soustředí se spíše na trestný čin, než na jeho účastníky. Konference je vedena příslušníkem policejního orgánu a účastní se jí zejména pachatel

²⁵⁹ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 194

²⁶⁰ Ibid., str. 181

trestného činu a jeho rodinní příslušníci, přičemž je možná i účast dalších osob zasažených trestným činem.²⁶¹

V rámci rodinné skupinové konference byl řešen například trestný čin sexuálního zneužití malé dívky jejím dědečkem. Konference se účastnil pachatel a další členové rodiny (oběť nikoliv), rovněž příslušník policie a zprostředkovatel. Pachatel uznal vinu a uvědomil si, jak svým činem zasáhl celou rodinu a svého činu velmi litoval. Členové rodiny byli jeho činem nemile překvapení, šokováni, zklamaní a pohoršení a tyto pocity v průběhu konference přímo pachateli vyjádřili. Ačkoli se jednalo o závažný trestný čin, panovala obecná shoda na tom, že nepodmíněný trest odnětí svobody by nebyl ideálním řešením situace. Účastníci rodinné konference se pak shodli na dvouleté zkušební době a léčení pachatele. Soud poté toto doporučení potvrdil a pachateli uložil podmíněný trest odnětí svobody s dohledem a mimo jiné povinností podrobit se léčení.²⁶²

Další formou restorativních konferencí jsou komunitní skupinové konference (*Community Group Conferencing*), jež mohou být zahájeny na základě pokynu orgánů činných v trestním řízení, z podnětu obhájců, zmocněnců, probačních úředníků či samotných obětí anebo pachatelů. Základním předpokladem pro účast pachatele na konferenci je přijetí odpovědnosti za spáchaný čin, vyjádření lítosti, souhlas s jeho právní kvalifikací a souhlas s osobním setkáním s obětí. Teprve po tom, co jsou u pachatele splněny základní předpoklady pro účast na konferenci, je kontaktována oběť s tím, zda se i ona přeje skupinové konference účastnit. Pokud se oběť účastnit odmítne, je věc dále projednávána v rámci klasického trestního řízení.

Efektivita restorativních konferencí byla mimo jiné zjišťována v rámci *Reintegrative Shaming Experiments project*, jenž byl realizován v roce 1995 a z jehož závěrů vyplývá, že jak oběti, tak pachatelé vnímají konferenci, ve srovnání s klasickým trestním procesem, jako spravedlivější způsob reakce na trestnou činnost, kdy i pocit míry zadostiučinění je vyšší. Ve většině případů se pachatel oběti omluvil a z její strany mu bylo odpuštěno. Z výzkumu rovněž vyplývá vysoká míra účasti obětí na konferenci - 82% obětí majetkové trestné činnosti a 91% obětí trestné činnosti násilné.²⁶³

Komunitní skupinová konference se tedy od té rodinné liší tím, že klade důraz i na účast oběti. Pokud oběť s účastí na konferenci nesouhlasí, nelze ji konat. Naopak v případě

²⁶¹ Ibid., str. 184

²⁶² TAKAGI, Paul a Gregory SHANK. Critique of Restorative Justice. *Social Justice* [online]. 2004, 31(3), 147 - 163 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: https://www.socialjusticejournal.org/pdf_free/97Takagi.pdf, str. 153

²⁶³ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 193

konference rodinné, jež se zaměřuje zejména na pachatele trestného činu a jeho rodinné příslušníky, je účast oběti možná, nikoliv povinná. Model restorativních konferencí se pak liší od jiných restorativních programů, zejména od mediace, tím, že zahrnuje širší okruh účastníků než jen oběť a pachatele trestného činu.²⁶⁴

1.8.2 Restorativní kruhy

Tento model restorativní justice vychází z domorodých tradic původních obyvatel Kanady a USA a jeho základními typy jsou souzení v kruhu (*Sentencing Circles*), komunitní kruhy (*Community Circles*) či mírotvorné/ozdravné kruhy (*Peacemaking/Healing Circles*). Jedná se o komunitně zaměřený způsob reakce na trestnou činnost, jenž zapojuje širší okruh osob zainteresovaných na trestném činu, tj. nejen oběť a pachatele, ale i členy společenství a rovněž i orgány činné v trestním řízení (policejní orgán, státní zástupce, probační úředník apod.), čímž se snaží podporovat laickou účast v procesu řešení trestné činnosti; je založen na hledání konsenzu a usmíření a snaží se kooperovat se systémem trestní justice.²⁶⁵ Restorativní kruhy fungují vedle klasického systému trestní justice.

Restorativní kruhy mají původ v domorodých tradicích uplatňovaných při řešení konfliktů zejména v oblasti Yukonu, Papuy Nové Guiney, Havaje a Nového Zélandu, ale vychází i z tradičních kruhových rituálů domorodého obyvatelstva Afriky; postupně pronikly i do systému trestní justice v Kanadě a USA.

Proces řešení trestné činnosti v rámci mírotvorného kruhu spočívá ve fázi ozdravných kruhů pro pachatele i oběť a ve fázi souzení v kruhu. Souzení v kruhu je procesem veřejným, zatímco ozdravný kruh se odehrává v soukromí. V ozdravném kruhu oběti jí členové společenství vyjadřují podporu a poskytují pomoc. Ozdravné kruhy na podporu oběti lze využít i v případě, kdy pachatel trestného činu není známý či nebyl dopaden, neboť i v takovém případě oběti zůstane zachována možnost sdílet pocity vzniklé v důsledku spáchání trestného činu. Ozdravný kruh pachatele je tvořen členy komunity, kteří definují újmu způsobenou oběti a zkoumají příčiny, jež vedly ke spáchání trestného činu. Snaží se rovněž přispět k vnitřnímu obratu pachatele a jeho znovuzачlenění do komunity. Zejména díky snaze o reintegraci pachatele mají ozdravné kruhy smysl i v případě odsouzených pachatelů

²⁶⁴ KUO, Shih-Ya, Dennis LONGMIRE a Steven J. CUVÉLIER. An empirical assessment of the process of restorative justice. *Journal of Criminal Justice*. Elsevier, 2010, (38), 318 - 328. DOI: 10.1016/j.crimjus.2010.03.006, str. 319

²⁶⁵ STRĚMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 196

vracejících se z výkonu trestu. V rámci procesu souzení v kruhu mají všichni, jež jsou dotčeni trestným činem, možnost vyjádřit své pocity a názory a navrhnout možná řešení.²⁶⁶

Mírotvorné kruhy se vyznačují kolektivním úsilím o vytvoření bezpečného a ohleduplného prostoru pro dialog a pro vyjádření emocí s tím, že se zaměřují na poznání příčin trestné činnosti a hledání způsobů jejího řešení. Všichni účastníci kruhu mají rovné postavení a kruhy jsou založeny na vzájemném respektu a konsenzu - každá osoba, jež se kruhu účastní, musí souhlasit s rozhodnutím v jeho rámci přijatým; přijetí rozhodnutí však není v případě mírotvorných kruhů nejdůležitější, hlavním cílem řešení trestné činnosti v rámci kruhu je vzájemné působení mezi jeho účastníky.²⁶⁷

Restorativním kruhům je přisuzován velký potenciál. Dle Bazemora a Umbreita jsou restorativní kruhy flexibilním nástrojem reflektujícím potřeby společenství, v němž jsou aplikovány, a to díky začlenění všech subjektů zasažených trestným činem.²⁶⁸ Účast společenství je přínosná nejen pro oběť trestného činu, jíž poskytuje podporu a ochranu, ale i pro pachatele, v němž vzbuzuje snahu napravit se. Restorativní kruhy lze rovněž s úspěchem využít i při řešení závažnějších trestných činů jako je domácí násilí či trestné činy se sexuálním podtextem.

Zapojením širšího okruhu účastníků do procesu řešení trestné činnosti se restorativní kruhy odlišují od mediace, a rovněž i od konferencí, jež se zaměřují především na rodinné prostředí.

1.8.3 Jiné restorativní programy

Dalšími významnými a v praxi užívanými nástroji restorativní justice jsou komunitní restorativní rady (*Community Restorative Boards*) spočívající v setkání oběti s pachatelem, kdy pachatel je povinen se jich účastnit na základě rozhodnutí soudu. Po prodiskutování spáchaného činu, jeho příčin a následků, jak pro konkrétní oběť, tak pro celé společenství, rada navrhne možné způsoby řešení, které následně probírá s obětí i pachatelem, s cílem dospět k rozumnému a oboustranně přijatelnému řešení, které je zpracováno v dohodě, jež je postoupena soudu.

Nástroje restorativní justice tvořící součást systému trestní justice jsou komunitní reparační výbory (*Community Reparation Boards*), v nichž se zástupci společenství setkávají

²⁶⁶ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 203

²⁶⁷ Ibid., str. 203

²⁶⁸ DHONDT, Davy, Beate EHRET, Borbala FELLEGI a Dóra SZEGÖ. Implementing peacemaking circles in Europe: An European research project. *European Forum for Restorative Justice*. 2013, 3(14), 2 – 5, str. 2

s pachatelem trestného činu a rozhodují o sankci, jež by mu měla být uložena, přičemž dohlíží i na její plnění.²⁶⁹

Další restorativní praktikou je ukládání policejních varování či napomenutí vycházející z teorie Johna Braithwaita o reintegračním zahanbení a z myšlenky znovuzačlenění pachatele do společnosti po tom, co uznal nesprávnost svého jednání.²⁷⁰ Tento model pochází z Austrálie a postupně se rozšířil na Nový Zéland, USA či do Velké Británie. Využívá se především jako forma odklonu v případě mladistvých pachatelů, jež se dopustili méně závažné trestné činnosti, a jeho realizace spadá do působnosti policejního orgánu.

Nástrojem restorativní justice jsou i tzv. neformální předsoudní slyšení účastníků řízení, jež dávají soudu možnost získat širší povědomí o pozadí případu a obohacuje tak právní stránku případu o roviny sociální.²⁷¹

Nástrojem restorativní justice, jenž má charakter alternativního trestu, je využití obecně prospěšných prací. Smyslem a účelem je především reintegrace pachatele do společnosti a podpora pachatelova smyslu pro zodpovědnost; rovněž se snaží přispět k odškodnění společnosti jako celku.²⁷²

1.8.4 Mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu

Mediace mezi obětí a pachatelem (*Victim Offender Mediation*) je asi nejrozšířenějším nástrojem restorativní justice. Rozvíjí se již od 70. let dvacátého století a vychází zejména z myšlenky humanizace trestního procesu.

Prvními zeměmi, kde byly zaváděny programy zaměřené na vzájemné působení mezi obětí a pachatelem, byla Kanada a USA. Do právních systémů evropských zemí začaly tyto tendence pronikat v průběhu 80. let dvacátého století, a to nejprve v Norsku a Finsku. Zavádění mediace v evropských zemích souvisí s přijetím Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. 99 (19) týkající se mediace v trestních věcech. Mediace mezi obětí a pachatelem je hojně podporována nejen evropskými, ale i mezinárodními institucemi; příkladem může být rozhodnutí generálního shromáždění OSN 40/34 z 29. listopadu 1985, týkající se obětí trestné činnosti, jež kromě toho, že obětím trestné činnosti přiznává právo na informace, účast,

²⁶⁹ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 207

²⁷⁰ Ibid., str. 189

²⁷¹ MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, c1985. ISBN 0566050021, str. 148

²⁷² STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 206

pomoc, ochranu a odškodnění, doporučuje i rozvoj právních a administrativních mechanismů v rámci národních legislativ, jako je mediace, arbitráž či conciliace.²⁷³

Uplatňování mediace mezi obětí a pachatelem v praxi se však v rámci Evropy velmi liší – například v Belgii její realizaci provádí nevládní organizace, v Rakousku či Maďarsku Probační a mediační služba. Ve Finsku je zaštiťována sociálními službami či vyškolenými dobrovolníky (podobně je tomu v Norsku), v Holandsku, Polsku či Rumunsku zase subjekty soukromého charakteru. Ve Velké Británii ji provádí policie a například v Litvě soud.²⁷⁴ Mediace v trestních věcech dosud není legislativně upravena například ve Španělsku.²⁷⁵ Mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu je tak v zásadě možná, neboť jí nebrání žádná zákonná překážka, a neexistuje tedy ani omezení co do závažnosti trestného činu (s výjimkou případů násilí mezi partnery na základě zákona 1/2004, de 28 de Diciembre, de *Medidas de Protección Integral Contra la Violencia de Género*). Jedním z evropských standardů je však legální garance mediace v trestních věcech.²⁷⁶

Mediace je v zásadě možná v jakékoli fázi trestního řízení, může proběhnout z iniciativy jak oběti či pachatele trestného činu, tak soudu nebo státního zástupce.²⁷⁷ Dle Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. 99 (19) týkající se mediace v trestních věcech by pak rozhodnutí předat věc k mediaci mělo být vyhrazeno orgánům činným v trestním řízení. Mediace může probíhat jak nezávisle na trestním řízení, tj. jako alternativní postup k trestnímu procesu, tak může být realizována v jeho rámci, kdy dohoda stran na takové mediaci přijatá, je pak schvalována soudem, resp. přejímána, do jeho rozhodnutí.²⁷⁸ Dle některých právních úprav úspěšným výsledkem mediace případ končí, v případě jiných je mediace součástí trestního procesu; často je rovněž předpokladem aplikace odklonů v trestním řízení.

²⁷³ Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power A/RES/40/34 [online]. General Assembly, 1985. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>, čl. 5, 6, 7

²⁷⁴ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 166

²⁷⁵ V roce 2000 byl připravován pilotní projekt v autonomní oblasti La Rioja (*Proyecto Piloto de Mediación Penal con adultos de la Comunidad Autónoma de La Rioja*), k jehož realizaci nakonec nedošlo, a to z důvodu absence vůle ze strany státního zastupitelství. Mediační jednání však probíhají na základě spolupráce mezi *Dirección General de Medidas Penales Alternativas y Justicia Juvenil* a *Asociación Catalana de Mediación y Arbitraje*.

²⁷⁶ Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary. *European best practices of restorative justice in the criminal procedure* [online]. Budapest: Graphasel Design Studio, 2010 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: https://www.iars.org.uk/sites/default/files/Restorative%20justice%20report%20_%20Hungary.pdf

²⁷⁷ CASANOVAS, Pompeu, Jaume MAGRE a Elena LAUROBA. *Libro Blanco de la Mediación en Cataluña*. 1. Cataluña: Huygens Editorial, 2011. ISBN 978-84-393-8675-9, str. 663

²⁷⁸ GAVRIELIDES, Theo. *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*. Helsinki: Academic Bookstore, 2007. ISBN 978-952-5333-32-9, str. 31

Mediace je obecně charakterizována jako proces, ve kterém třetí osoba pomáhá stranám konfliktu, a to na základě jejich souhlasu, dosáhnout oboustranně přijatelného řešení jejich sporu.²⁷⁹ Mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu, tj. mediace v trestních věcech je pak procesem, v jehož rámci se oběť a pachatel aktivně podílí na řešení následků trestné činnosti, a to na základě jejich dobrovolné účasti a za pomoci nezávislé třetí strany.

Jay Folberg a Alison Taylor definují mediaci jako proces, v jehož rámci účastníci sporu, za přispění třetí neutrální osoby, definují jeho relevantní aspekty, a to za účelem hledání možností jeho řešení; navrhované alternativy pak zvažují a na základě toho se snaží dospět k dohodě odpovídající jejich potřebám, přičemž zdůrazňují nejen zájem na vyřešení sporu, ale i důležitost procesu řešení jako takového.²⁸⁰

Jedním ze specifických aspektů spáchání trestného činu je nerovný vztah mezi obětí a pachatelem, a proto je základním požadavkem na proces mediace mezi obětí a pachatelem tuto skutečnost zohlednit, tj. nerovné postavení stran neutralizovat a zejména oběti garantovat bezpečí a ochranu.²⁸¹ Cílem mediace je tak poskytnout oběti a pachateli bezpečné prostředí, v němž budou schopni diskutovat o trestném činu a jeho dopadech, a vytvořit příležitost pro nápravu způsobené újmy.²⁸²

Smyslem a účelem mediačního procesu je zmírnění následků trestného činu pro jeho oběť a snaha o přijetí odpovědnosti ze strany pachatele za spáchaný čin a za škodu jím způsobenou.²⁸³ Podstatou mediace je řešení trestného činu za účasti jak oběti, tak pachatele, jimž je dána příležitost vyjádřit se a jež jsou vedeni jak k materiální, tak imateriální nápravě újmy způsobené trestným činem.²⁸⁴ Výhoda aktivní participace jak oběti, tak pachatele

²⁷⁹ Mediace je jednou z alternativních metod řešení sporů. Další takovou metodou je i konciliace, jež se s mediací principiálně shoduje. Konciliátor na rozdíl od mediátora hraje v procesu konciliace aktivnější roli a konciliace je tak procesem více řízeným; i v tomto případě však platí, že konciliátor je osobou nestrannou a neutrální, jež nedisponuje mocí autoritativně stranám uložit řešení jejich sporu, ale pomáhá jim k tomu, aby k jeho řešení dospěly samy, přičemž na ně nesmí naléhat ani je do něčeho nutit. Základním rozdílem mediace a konciliace od další alternativní metody řešení sporů – arbitráže – pak spočívá v tom, že při arbitráži je spor rozhodnut třetí osobou, nikoliv stranami samotnými. Jedním z alternativních způsobů řešení sporu je dále i metoda Med-Arb, jež slučuje prvky mediace a rozhodčího řízení. Cílem je snaha o smírné řešení sporu za pomoci mediátora, avšak v případě, že mediace nevede k úspěchu, tj. k dohodě stran, z mediátora se stává rozhodce, který řešení stranám autoritativně uloží. Možný je i opačný postup, tj. nejprve je spor řešen v rámci rozhodčího řízení, avšak s garancí možnosti se dohodnout.

²⁸⁰ FOLBERG, Jay a Alison TAYLOR. *Mediación: resolución de conflictos sin litigio*. México: Editorial Limusa, 1996. ISBN 968-18-4343-6, str. 24

²⁸¹ UMBREIT, Mark. S. a Jean GREENWOOD. *Guidelines for Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation: Restorative Justice Through Dialogue*. University of Minesota, 2000

²⁸² STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 167

²⁸³ ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-090-8, str. 13

²⁸⁴ UMBREIT, Mark. S. a Jean GREENWOOD. *Guidelines for Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation: Restorative Justice Through Dialogue*. University of Minesota, 2000

spočívá v tom, že výsledkem procesu je jejich společná dohoda, tedy oboustranně přijatelné řešení, ke kterému vzájemně dospěly, a které tedy nebylo autoritativně uloženo třetí stranou.

Ačkoli je cílem mediace dospět k dohodě ohledně řešení následků trestného činu, mnohem důležitější než konkrétní restorativní výstup je proces konstruktivního dialogu mezi účastníky trestného činu. Oběť se v důsledku trestného činu cítí zraněná a bezmocná, trpí pocitem ztráty kontroly nad svým životem, může trpět i pocity strachu a úzkosti. Aktivní participace v procesu řešení trestného činu ji však posiluje a takové posílení jí dává možnost překonat trauma, jímž spáchání trestného činu bezpochyby je.²⁸⁵

Základním požadavkem pro uskutečnění mediačního procesu je, aby o spáchání konkrétního trestného činu konkrétním pachatelem nebylo pochyb, tj. dostatek důkazů a shoda na skutkovém stavu věci mezi obětí a pachatelem, stejně jako jejich svobodný a informovaný souhlas s účastí v procesu mediace. Dobrovolné účasti v procesu mediace odpovídá i právo tento proces kdykoli ukončit, a to jak dočasně, tak úplně. I případná dohoda dosažená v rámci mediačního procesu musí být opravdovou dohodou stran, musí vycházet ní z jejich svobodné vůle a nesmí být uzavřena pod nátlakem, či aby do ní byly strany jakýmkoli způsobem nuceny. Oběť by měla být vyslyšena ohledně formy nápravy způsobené újmy, která jí nejlépe vyhovuje a jakou preferuje.²⁸⁶

Aby proces mediace dosáhl svých cílů, je žádoucí, aby se oběť setkala s pachatelem tváří v tvář, aby jeden druhému sdělili své pocity, a tím přispěli k vzájemnému pochopení a k pochopení celé situace. Kontakt stran vychází z jejich dobrovolné účasti, a proto, pokud si jej byť jedna ze stran nepřeje, nelze jej uskutečnit. V této situaci lze však užít nepřímou mediaci, kdy se zprostředkovatel setká s každou stranou zvlášť a oběť s pachatelem komunikuje nepřímo právě jeho prostřednictvím, tj. bez toho aniž by se s pachatelem setkala tváří v tvář. Další alternativu představuje mediace mezi oběťmi a pachateli jiných trestných činů, avšak stejné povahy.

Principem mediačního procesu však zůstává setkání obětí a pachatelů za přítomnosti třetí osoby – mediátora, jenž vytváří podmínky pro jednání stran konfliktu a snaží se je vést k dosažení oboustranně přijatelného řešení, vytváří prostor pro komunikaci, popř. může navrhnout možná řešení; v žádném případě však není oprávněn spor rozhodnout.²⁸⁷ Důležitým úkolem mediátora je rovněž náležitá příprava samotného mediačního setkání, k čemuž slouží

²⁸⁵ SOLETO MUÑOZ, Helena. *Mediación y resolución de conflictos: técnicas y ámbitos*. 2ª edición. Madrid: Tecnos, 2013. ISBN 978-84-30-95132-1, str. 63

²⁸⁶ CASANOVAS, Pompeu, Jaume MAGRE a Elena LAUROBA. *Libro Blanco de la Mediación en Cataluña*. 1. Cataluña: Huygens Editorial, 2011. ISBN 978-84-393-8675-9. str. 676

²⁸⁷ TOUZARD, Hubert. *La mediación y la solución de los conflictos*. Barcelona: Editorial Herder, 1980. ISBN 9788425411106, str. 136

samostatné schůzky s pachatelem a s obětí. V rámci přípravy možného mediačního setkání se mediátor setká nejprve s pachatelem trestného činu, a teprve za předpokladu, že tento vyjádří vůli se mediačního procesu účastnit, mediátor kontaktuje oběť; pokud i tato s účastí v procesu mediace souhlasí, mediátor naplánuje mediační setkání. Toto pořadí je velmi důležité, neboť kdyby mediátor nejprve kontaktoval oběť a až poté pachatele, který by účast v mediačním procesu odmítl, mohla by tím oběť utrpět další újmu. Na samotném setkání by oběť měla mít právo volby, zda si přeje mluvit jako první či zda preferuje, aby začal pachatel.²⁸⁸

Základním požadavkem na osobu mediátora je zachování jeho nezávislosti a nestrannosti, a to jak vůči stranám, tak vůči výsledku sporu. Mediátor by měl poskytnout dostatečný prostor jak oběti, tak pachateli k vyjádření; jeho úloha spočívá v poslouchání stran a naslouchání jim. Pozornost mediátora je důležitá nejen ke správnému vedení procesu, ale i k posilování důvěry stran nejen v jeho osobu, ale i v mediační proces jako takový. S důvěrností mediačního procesu pak souvisí i zásada zachování mlčenlivosti. Úkolem mediátora je dále, v případě, že strany jsou ochotny uzavřít dohodu, vypracovat návrh takové dohody reflektující přání a vůli stran, přičemž je velmi důležité, aby daná dohoda nevybočovala z právního rámce a byla vykonatelná, rovněž možná a splnitelná, obsahující práva a povinnosti stran a co nejvíce specifikovaná.²⁸⁹

1.9 Aplikace restorativní justice a restorativní programy

Dle Základních zásad restorativní justice je programem restorativní justice jakýkoli program, který využívá restorativní procesy a usiluje o dosažení restorativních výsledků, přičemž restorativním procesem se rozumí jakýkoliv proces, při němž se oběť a pachatel a je-li to vhodné, rovněž další členové společenství dotčení trestným činem společně aktivně účastní řešení situace vzniklé v důsledku trestného činu, a to za účasti zprostředkovatel, resp. pod jeho vedením. Účelem restorativního procesu je jak proces jako takový, tak dosažení dohody mezi stranami, jež obsahuje především způsob odškodnění oběti a jejímž cílem je uspokojení potřeb oběti i pachatele a dosažení jejich opětovného začlenění do společnosti.²⁹⁰

²⁸⁸ UMBREIT, Mark. S. a Jean GREENWOOD. Guidelines for Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation: Restorative Justice Through Dialogue. University of Minnesota, 2000

²⁸⁹ DEL RIQUELME HERRERO, Miguel Pasqual. Mediación penal: marco conceptual y referentes: Guía conceptual para el diseño y ejecución de planes estratégicos nacionales de mejora y fortalecimiento de la mediación penal. Secretaría General de la Conferencia de Ministros de Justicia de los Países Iberoamericanos, 2013, str. 73

²⁹⁰ Resolution 2002/12 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters [online]. The Economic and Social Council, 2002. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf>; podobně Směrnice považuje za prioritu

1.9.1 Zavádění programů restorativní justice do praxe

Faktory, které ovlivňují míru využívání restorativních programů, jsou mimo jiné dostupnost a kvalita služeb, informovanost odborné i laické veřejnosti, připravenost orgánů činných v trestním řízení informovat a podporovat užití restorativních programů v trestním řízení, míra punitivnosti nálad ve společnosti, politická situace apod.²⁹¹

Základním východiskem pro využívání restorativních programů v praxi je přizpůsobení stávající struktury justice a začlenění restorativních procesů do justičního systému, pro což je klíčová spolupráce mezi pracovníky trestní justice a iniciativami, které se restorativním aktivitám věnují (jde především o neziskový sektor), stejně jako poskytování informací nejen široké veřejnosti, ale i zástupcům orgánů činných v trestním řízení a jiné odborné veřejnosti a podpora jejich vzdělávání v této oblasti. Svůj smysl má i zapojování dobrovolníků, kteří jsou spojnicí mezi laickou veřejností a odborníky z řad justice. Pokud o možnostech využívání restorativní justice nejsou obeznámeni sami policisté a jiné orgány činné v trestním řízení, jen stěží o nich mohou informovat oběti a pachatele trestné činnosti.

Stěžejním momentem je moment postoupení trestní věci restorativnímu programu. Takové postoupení vychází především z diskreční pravomoci veřejných žalobců, dále může vycházet z iniciativy policejního orgánu, probační a mediační služby či služby vězeňské, ale i z iniciativy samotných účastníků trestného činu, resp. nevládních organizací zaměřujících se na podporu obětí trestné činnosti.

K podpoře rozvoje restorativní justice vybízí i Základní zásady restorativní justice²⁹², stejně jako k začleňování restorativních prvků do právního rámce²⁹³; tím restorativní procesy získávají vyšší míru legitimacy, což může vést ke zvýšení míry jejich využívání. Často zákon dává orgánům činným v trestním řízení diskreční pravomoc k odklonu určitých pachatelů za

restorativních programů uspokojení zájmů a potřeb oběti, nápravu způsobené újmy a předcházení jakýmkoli dalším újmám.

²⁹¹ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 345 - 360. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 346

²⁹² Dle čl. IV.20 Základních zásad restorativní justice by členské státy měly zvážit vypracování národních strategií a taktik, jejichž cílem je podpora využívání programů restorativní justice. Dle čl. IV.21 by měli justiční orgány a organizátoři programů restorativní justice spolupracovat, a to za účelem zvyšování efektivity restorativních procesů a zvyšování míry jejich využívání a hledání způsobů jejich začleňování do postupů trestní justice. Dle čl. IV.22 by vlády členských států, pokud možno ve spolupráci s občanskou společností, měly podporovat výzkum a vyhodnocování efektivity programů restorativní justice, přičemž takto získané závěry by se měly promítnout do další strategie a tvorby programů restorativní justice.

²⁹³ Legislativní úprava může být koncipována tak, že využití restorativního procesu se v určitých případech přistoupí či dokonce nařizuje anebo zakazuje). Příkladem obligatorního postupu trestní věci restorativnímu programu či jinému program představujícímu odklon od tradičního systému trestní spravedlnosti je novozélandská právní úprava týkající se trestné činnosti mladistvých pachatelů.

určitých, jasně definovaných, podmínek od tradičního systému spravedlnosti k některému z restorativních programů.²⁹⁴ Restorativní programy jsou schopny fungovat v rámci jakéhokoli právního řádu, skýtají velký potenciál efektivního řešení trestné činnosti a důsledků jí způsobených. Oběti nabízejí možnost být slyšena, pachatelé zase možnost přijmout důsledky svých činů a aktivně se zasadit o jejich řešení; rovněž představují možnost pro společenství, jak účinněji reagovat na trestnou činnost a jak jí účinně předcházet. Samozřejmostí je v každém jednotlivém případě zachování možnosti standardního trestního řízení.²⁹⁵

Je třeba zdůraznit, že úspěch restorativního procesu závisí především jednak na dobrovolné účasti oběti a pachatele, jednak na tom, zda do něj budou postupovány vhodné případy. Pokud jde o vhodnost trestní věci k řešení v rámci restorativního programu, v zásadě neexistuje důvod, proč omezovat typ případů, které mohou být v rámci restorativního procesu řešeny, neboť v jeho rámci lze úspěšně řešit i závažnější trestnou činnost.

Dle Směrnice by se při postupování věci do restorativního programu měl zvažovat charakter a závažnost trestného činu, míra způsobené újmy, charakter násilí spáchaného na oběti, nerovnováha moci mezi obětí a pachatelem, a dále věk a vyspělost či intelektuální schopnosti oběti.²⁹⁶

Účast obětí a pachatelů trestné činnosti na procesech restorativní justice závisí jak na povaze a typu trestného činu, tak na osobních charakteristikách pachatele i oběti a na povaze vztahů mezi nimi. Restorativní procesy dávají obětem možnost vyjádřit se, získat odškodnění, přijmout omluvu pachatele a získat od pachatele další informace o trestném činu, o důvodech, proč si je pachatel vybral za oběť a proč čin spáchal, stejně jako odpovědi na další otázky, které u oběti v souvislosti s trestným činem vyvstávají; tyto možnosti zpravidla v klasickém trestním procesu nemají.²⁹⁷ Mimo jiné z tohoto důvodu jsou restorativní procesy jak oběťmi, tak pachatelé, hodnoceny jako spravedlivější než proces tradiční.

²⁹⁴ UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. Handbook on restorative justice programmes. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2, str. 40

²⁹⁵ Resolution 2002/12 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters [online]. The Economic and Social Council, 2002. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf>

²⁹⁶ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, čl. 46

²⁹⁷ UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. Handbook on restorative justice programmes. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2, str. 64

S restorativní justicí se v rovině trestního práva pojí otázky týkající se problematiky obětí trestné činnosti a postavení a práv poškozeného v trestním procesu.

2 Poškozený v trestním řízení

2.1 Vývoj trestního procesu a postavení poškozeného v něm

Český trestní proces, stejně jako trestní proces v ostatních evropských zemích a zemích s kontinentální právní tradicí vychází z práva starověkého Řecka²⁹⁸, především však z práva římské říše. Z pohledu římského práva bylo spáchání trestného činu, spíše než útokem na konkrétní právní zájem, porušením *pax deorum* a potrestáním pachatele měl být usmířen hněv bohů. Tímto způsobem však byly stíhány jen některé činy a postih těch ostatních byl ponechán pravomoci *paterae familiae*, tj. svémoci.²⁹⁹ Svépomoc při postihu trestné činnosti pak vymizela v období republiky v důsledku vzniku státních úřadů vykonávajících soudní kompetenci.

Ve starověkém Římě trestní právo tak, jak jej známe dnes, neexistovalo a trestní řízení bylo označováno jako *iudicium publicum*, avšak nikoli z důvodu veřejného konání, ale proto, že byla dána možnost komukoli z občanů je vykonat.³⁰⁰ Trestní řízení se konalo na lidových shromážděních, jež zhruba ve 2. století př. n. l. nahradily mimořádné trestní poroty ustanovované mimo běžný systém tehdejšího trestního práva. Tyto mimořádné poroty byly zřizovány z nutnosti rychlého zásahu, narušení náboženských kompetencí, z politických důvodů, v ojedinělých případech měly i retroaktivní účinky proti dosud neupraveným kriminálním jednáním.³⁰¹

Soudní pravomoci trestních porot zanikly s nástupem císařství, kdy právo trestat náleželo výlučně císaři. V tomto období vzniká rovněž soustava soudů, trestní řízení se zahajuje z úřední moci a má inkviziční charakter.

Pro feudální zřízení existující po pádu římské říše je, na rozdíl od římského procesu, ale stejně jako v období před ním, typickým způsobem reakce na trestnou činnost krevní msta. Pro období feudalismu je rovněž typická existence více právních systémů. Projevem snah o překonání této roztržičnosti je recepce římského práva ve spojení s právem kanonickým. Soudní proces vychází z práva obyčejového a v jeho počátcích v podstatě neexistuje rozdíl mezi trestním a občanským soudním řízením.

²⁹⁸ V antickém Řecku existoval například institut *actio popularis* spočívající v právu každého občana k podání obžaloby, jenž doposud existuje ve Španělsku a Portugalsku.

²⁹⁹ SOTOLÁŘ, Alexander. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, str. 244

³⁰⁰ SKŘEJPEK, Michal. Retroaktivita v římském trestním právu a mimořádné trestní poroty. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 351 - 359. ISBN 978-80-7502-185-4, str. 352

³⁰¹ *Ibid.*, str. 359

Trestní proces v období feudalismu vychází z akuzačního principu, kdy je řízení zahajováno na základě žaloby podávané přímo poškozeným trestným činem, popř. jeho rodinnými příslušníky. Na poškozeném – žalobci je rovněž prokazování tvrzených skutečností, a pokud takový poškozený neunesl důkazní břemeno, trestný čin zůstal nepotrestán; z tohoto důvodu se postupně začala trestná činnost stíhat z moci úřední. Za vrcholného feudalismu se již plně projevuje zásada oficiality a formální hodnocení důkazů, typickým procesním postupem je užívání ordálů a tortury s cílem dosáhnout doznání obviněného, jež bylo považováno za korunní důkaz. Obnovená zřízení zemská z roku 1627 zavádí veřejnou trestní žalobu, jež byla nejprve subsidiárního charakteru, tj. k jejímu výkonu docházelo až v případě, že nebyla podána žaloba přímo poškozeným trestným činem. Poškozenému se rovněž dostává možnosti obrátit se na soud, pokud jde o zajištění přítomnosti obviněného a svědků. Státní úřady rovněž mají povinnost poskytovat soukromým žalobcům pomoc a součinnost při shromažďování důkazů.³⁰²

Na přelomu 16. a 17. století se začínají formovat dva základní modely právních systémů – kontinentální model inkvizičního charakteru, a model anglosaský - kontradiktorní. Na našem území vzniká v důsledku recepce římsko-kanonického práva trestní řízení inkvizičního charakteru, z něhož vychází zákoník *Constitutio Criminalis Carolina* z roku 1532, *Constitutio Criminalis Josephina* z roku 1707 nebo *Constitutio Criminalis Theresiana* z roku 1768³⁰³.

Inkviziční proces, typický pro evropské právní prostředí, se vyznačuje tím, že trestní řízení se zahajuje a všechny následné úkony se provádějí z úřední povinnosti. Soudce je současně žalobcem i vyšetřovatelem a za účelem zjištění materiální pravdy z vlastní iniciativy opatřuje důkazy. Obžalovaný nemá v podstatě žádná procesní práva, neplatí presumpce nevinny, navíc má povinnost vypovídat, k čemuž zpravidla bývá donucován mučením. Trestní řízení vychází ze zásad tajnosti, písemnosti a formálního hodnocení důkazů.³⁰⁴

³⁰² SOTOLÁŘ, Alexander. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, str. 247

³⁰³ Zatímco *Constitutio Criminalis Josephina* vychází ještě z akuzačního principu, *Constitutio Criminalis Theresiana* upravuje trestní řízení zahajované výlučně z moci úřední.

³⁰⁴ Naopak pro anglosaskou právní tradici, v níž nedošlo k recepci římsko-kanonického práva, je typický proces kontradiktorní, označovaný rovněž jako adverzární, jehož typickým rysem je navrhování a provádění důkazů samotnými stranami procesu, rozhodnutí založená na precedentech a porotní soudnictví; angloamerický model je na rozdíl od kontinentálního založen na principu oportunité a značně využívá institutu přiznání viny obžalovaným (*guilty plea*), na jehož základě je vyneseno rozhodnutí, aniž by bylo prováděno dokazování, přičemž v důsledku přiznání viny je obviněnému snížen trest; rovněž hojně využívá i dohádovací řízení (*plea bargaining*) mezi státním zástupcem a obviněným (bez účasti poškozeného) ohledně právní kvalifikace spáchaného činu a ohledně druhu a výměry ukládaného trestu.

V období osvícenství, které akcentuje liberální a demokratické myšlenky, dochází i ke změně trestněprávního zákonodárství. Prvním moderním trestněprocesním zákoníkem byl *Code d'instruction criminelle* z roku 1808, který odděloval od role soudu roli obžaloby, jejíž výkon svěřil prokurátorovi, a přípravné řízení prováděl nezávislý vyšetřující soudce. Soudní řízení je postaveno na zásadách veřejnosti, ústnosti, bezprostřednosti a volného hodnocení důkazů, rovněž se uplatňuje zásada presumpce nevinny.

Moderní trestní proces se pak v průběhu 19. století rozšiřuje i do ostatních evropských států, přičemž v trestním řízení se uplatňuje jak princip inkviziční, tak akuzační. Princip inkviziční spočívá v tom, že orgány určené k objasňování skutkového stavu a zjišťování materiální pravdy tak činí z úřední povinnosti a v zájmu ochrany veřejného zájmu. Projevem akuzačního principu je ponechání zahájení soudního řízení na stranách řízení, tedy veřejném žalobci a poškozeném, přičemž je preferována žaloba podávaná veřejným žalobcem před žalobou soukromou.³⁰⁵

Trestní řád z roku 1873, pokud jde o poškozeného trestným činem, rozlišoval soukromého žalobce a soukromého účastníka, a to v závislosti na tom, zda se jednalo o činy stíhané z moci úřední či na podkladě soukromé žaloby.³⁰⁶ Soukromý účastník se připojoval k trestnímu řízení a jedním z jeho významných práv bylo podání subsidiární, tj. podpůrné, žaloby, čímž v případě, že státní zástupce upustil od trestního stíhání, toto trestní stíhání místo něj přebral. Možnost podání soukromé žaloby byla omezena na tzv. soukromožalobní delikty vymezené v trestním zákoně z roku 1852. Dle této právní úpravy mohlo být rozhodováno i o soukromoprávních nárocích vzešlých ze spáchání trestného činu; zakotvovala tedy adhezní řízení.

Trestní řád z roku 1873 platil, s četnými novelizacemi, i po vzniku Československa, a to až do roku 1950, kdy byl nahrazen zákonem č. 87/1950 Sb., jenž vznikl, mimo jiné spolu s trestním zákonem č. 86/1950 Sb. v rámci tzv. právnícké dvouletky probíhající v letech 1949 – 1950. Tento trestní řád vychází z koncepce veřejné trestní žaloby, bez výjimek. Poškozeným byl ten, kdo utrpěl škodu trestným činem, který byl předmětem trestního řízení, a v rámci trestního řízení bylo rozhodováno o jeho nárocích.³⁰⁷ Dle této právní úpravy měl povinnost zajišťovat uspokojení nároků poškozeného vzešlých z trestného činu prokurátor.

³⁰⁵ KRISTKOVÁ, Alena. Komparativní pohled na kontinentální trestní řízení. *Trestní právo*. 2015, XIX(219), 5 – 11, str. 8

³⁰⁶ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 62, 68

³⁰⁷ *Ibid.*, str. 134

Následující právní úprava, trestní řád č. 64/1956 Sb., vymezovala poškozeného jako stranu trestního řízení a definovala jej jako toho, komu byla trestným činem způsobena škoda, pokud by nárok na její náhradu bylo možno uplatňovat před soudem v řízení ve věcech občanskoprávních, a nebyl-li v řízení spoluobviněným.³⁰⁸ Pokud jde o rozhodování o nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem, tento trestní řád rovněž vychází z koncepce adhezního řízení, tj. rozhodování o civilních nárocích poškozeného v rámci trestního řízení.

Trestní řád č. 141/1961 Sb., jenž je dodnes platnou a účinnou právní úpravou trestního řízení, ve své původní podobě zachovával právo prokurátora navrhnout, aby obžalovanému byla uložena povinnost nahradit poškozenému škodu, kterou mu trestným činem způsobil, a to za předpokladu, že to vyžadovala ochrana zájmů státu nebo pracujících, zejména pokud byla trestným činem způsobena škoda na majetku, který byl v socialistickém vlastnictví; prokurátor rovněž mohl sám nárok na náhradu škody zajistit na majetku obviněného, popř. v řízení před soudem takové zajištění navrhnout. Poškozeným byl dle původního znění ten, kdo byl trestným činem, který byl předmětem trestního řízení, nějak poškozen. Dle Antonína Růžka tento trestní řád velmi významně posiloval postavení poškozeného v trestním řízení. Úpravu soukromé žaloby však ani tento trestní řád neobsahoval, i navzdory tomu, že byl poškozený vnímán jako uvědomělý občan, který svou účastí v trestním řízení nesleduje pouze svůj soukromý zájem na náhradě škody, ale sleduje i obecný zájem na boji proti trestné činnosti.³⁰⁹ Poškozený, jenž měl proti obžalovanému nárok na náhradu škody, byl subjektem adhezního řízení. Trestní řád byl nesčetněkrát novelizován, kdy nejrozsáhlejší změnou trestněprocesní úpravy z roku 1961 byla novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb., účinná ode dne 1. 1. 2002.

V období starověku a středověku byla přenechána iniciativa k trestnímu stíhání obviněného převážně poškozenému. K obratu došlo v období absolutismu a osvícenství, a to z důvodu sílící role státu, jež posilovala zásadu oficiality a legality a státního monopolu na podání trestní žaloby.³¹⁰ Reakce na trestnou činnost tedy původně spadala do soukromoprávní roviny a teprve s rozvojem centralizované moci se pravomoc trestat dostává do rukou státu. Primitivní výkon spravedlnosti založený na krevní mstě lze tak považovat za zlatý věk poškozeného, neboť odpověď na spáchání trestného činu byla v jeho rukou. Takový způsob

³⁰⁸ Ibid., str. 161

³⁰⁹ Ibid., str. 186, 187

³¹⁰ Ibid., str. 532

reakce na trestnou činnost se však postupem času nejevil žádoucím, a proto byl opuštěn ve prospěch institucionální reakce; nejprve s cílem způsobit pachateli stejnou újmu, jakou způsobil on poškozenému. I když právo trestat již nadále nenáleželo poškozenému, v počátcích trestního řízení se uplatňoval akuzační princip, tj. řízení bylo zahajováno z iniciativy poškozeného; zahajování trestního procesu z moci úřední je typické až pro řízení inkviziční. Pro prapočátky trestního řízení je tedy příznačné jeho zahajování z podnětu soukromé osoby, když zahájení z úřední povinnosti přišlo až s inkvizičním trestním procesem.

Vývoj trestního řízení dále směřuje od upouštění od inkvizičního charakteru trestního řízení ve prospěch řízení kontradiktorního, kdy ke zjištění skutkového stavu přispívají procesní strany navrhováním či předkládáním důkazů v souladu se zásadou rovnosti stran. Prvky inkvizičního procesu se však i nadále projevují ve fázi přípravného řízení, těžiště dokazování je však v řízení před soudem, jež je pojata jako konfrontace státu reprezentujícího *ius puniendi* a obžalovaného jakožto pachatele trestného činu. Pokud jde o poškozeného trestným činem, jeho role je postupně neutralizována a vede až k jeho pasivnímu postavení. Tento přístup vychází z chápání trestněprávního poměru, jenž vzniká spácháním trestného činu, jako vztahu mezi pachatelem a státem, jehož obsahem je právo a zároveň povinnost státu uplatňovat na pachateli omezení plynoucí z trestní legislativy, povinnost a právo státu postupovat přitom zákonným způsobem, což je zároveň i právem pachatele, který má oproti tomu povinnost takto uložená opatření snášet. Trestněprocesní vztah pak vzniká obviněním ze spáchání trestného činu a jeho subjekty jsou orgány činné v trestním řízení a osoba obviněná ze spáchání trestného činu, kdy obsahem tohoto vztahu je rovněž právo a povinnost těchto orgánů uvalovat na obviněného omezení, vyplývající z trestní legislativy, zde zejména z trestního řádu, povinnost této osoby tato omezení snášet, a obdobný požadavek na zákonný postup jako v případě trestněprávního poměru.³¹¹ Poškozený je tak vyloučen z výkonu *ius puniendi*, nesvědčí mu ani právo na stíhání pachatele ani na jeho potrestání. I Ústavní soud konstatuje, že *trestní řízení představuje toliko vztah mezi pachatelem a státem. Neexistuje ústavně zaručené právo třetí osoby (oznamovatele, poškozeného), aby jiná osoba byla stíhána a odsouzena.*³¹² Ústavní soud tak v duchu zásady státního monopolu na trestní stíhání odpírá poškozenému přiznat právo na trestní stíhání a v rámci trestního řízení právo na spravedlivý

³¹¹ SOLNAR, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. *Systém českého trestního práva: 1. díl*. Praha: Novatrix, 2009. ISBN 978-80-254-4033-9, str. 29

³¹² Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3626/13 ze dne 16. 12. 2015, publ. jako N 216/79 SbNU 475

proces a procesní rovnost, které svědčí „zejména“ obviněnému.³¹³ Na druhou stranu však uznává, že postavení poškozeného se nevyčerpává nároky v adhezním řízení.³¹⁴

Pasivní postavení poškozeného pramení do jisté míry i z chápání trestního práva jako zabránění války všech proti všem dle Hobbesovy teorie společenské smlouvy, z čehož vyplývá i monopol státu na výkon *ius puniendi*. Ve světle společenské smlouvy již nemůže existovat přímý vztah mezi poškozeným a obviněným, neboť poškozený se vzdal práva potrestat pachatele ve prospěch státu; potrestání pachatele by tak znamenalo porušení společenské smlouvy.³¹⁵ Poškozený je tak pasivním subjektem, jemuž se stát snaží pomoci odčinit následky trestného činu, který vůči němu byl spáchán. Povinnost státu chránit jednotlivce před zásahy do jejich základních práv (či svobod) vyplývá mimo jiné i z judikatury Evropského soudu pro lidská práva.³¹⁶

Po období absolutního protagonismu poškozeného, jež je nazýváno rovněž zlatým věkem oběti, následuje postupné upouštění od soukromého výkonu spravedlnosti a přenášení práva trestat na stát. V důsledku toho vystupuje poškozený v roli svědka a nositele důkazu, v trestním řízení má marginální postavení a tak je s ním i nakládáno – začíná se hovořit o fenoménu sekundární viktimizace.³¹⁷ Trestní proces tak musí čelit značným kritikám především viktimologického charakteru, jež trestnímu řízení vytýkají zejména skutečnost, že osoba, jež musí čelit následkům trestného činu, musí navíc často čelit i nezájmu ze strany soudního systému.³¹⁸

Pro konec 20. století je pak příznačné tzv. znovuobjevení oběti, kdy dochází ke změně koncepčního vnímání trestního řízení, v souladu s níž je kladen důraz rovněž na zájmy poškozeného a především na jeho právo na odškodnění. I dle Doporučení Rady Evropy č. R (96) 8 o trestní politice v Evropě v čase změn by měla být ochrana zájmů oběti jednou ze základních funkcí trestní justice.³¹⁹ S rostoucím zájmem trestního práva o oběť trestného činu dochází mimo jiné i k rozvoji viktimologie.

³¹³ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 9. 11. 2004, sp. zn. [III. ÚS 587/04](#), publ. jako U 53/35 SbNU 621

³¹⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 6. 2001, sp. zn. I. ÚS 570/99, publ. jako N 87/22 SbNU 227

³¹⁵ HOBBS, Thomas. *Leviathan*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9, str. 88

³¹⁶ Rozsudek ESLP ve věci L.C.B. proti Spojenému království ze dne 9. 6. 1998, stížnost 23413/94. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94307>

³¹⁷ ORDEÑANA GEZURAGA, Ixusko. *El estatuto jurídico de la víctima en el derecho jurisdiccional penal español: análisis lege data" y lege ferenda" a partir de la normativa europea en la materia*. ISBN 9788477774242, str. 65

³¹⁸ SOLÉ RIERA, Jaume. *La tutela de la víctima en el proceso penal*. Barcelona: Bosch, 1997. ISBN 8476984693, str. 13

³¹⁹ Recommendation R (96) 8 on crime policy in Europe in a time of change [online]. Committee of Ministers, 1996. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804f836b>

Viktimologie je disciplínou zabývající se obětí trestného činu a její rolí v jeho vývoji a průběhu. Viktimologie se snaží poznat, jakou roli hraje oběť v motivaci pachatele, jakým způsobem se spolupodílí na interakci a stejně tak se snaží poznat, jakou roli hraje oběť při odhalování a objasňování trestné činnosti. Viktimologie se zabývá rovněž způsoby pomoci oběti po trestném činu a způsoby, jak zabránit její další viktimizaci. Pod viktimizací se rozumí proces, v němž se z potenciální oběti stává oběť skutečná, přičemž disponovanost stát se obětí trestného činu se nazývá viktimnost. Viktimologie zkoumá i tzv. viktimogenní situace, tj. místa a časové okamžiky, se kterými je spojeno riziko ohrožení, a viktimogenní faktory, jež můžeme dělit na faktory sociální jako je profese, příslušnost k určité sociální vrstvě či skupině, faktory osobnostní a faktory behaviorální, tj. riziková chování.³²⁰

V České republice se začíná objevovat pomoc zaměřená na oběti trestné činnosti zhruba od 70. let 20. století, v roce 1991 pak vznikl Bílý kruh bezpečí – dobrovolnická organizace vyznačující se tím, že pomoc obětem neposkytují laici, ale dobrovolníci – profesionálové, tj. vysokoškolsky vzdělaní právníci, psychologové, psychiatři anebo sociální pracovníci.³²¹

Jedním z atributů moderního trestního procesu je tak pozornost věnovaná zájmům poškozeného, potřebám, jež mu vznikají v důsledku spáchání trestného činu a rovněž posilování jeho práv v rámci trestního řízení, což v žádném případě neznamena omezování či oslabování práv obviněného. Nevyváženost procesního statusu poškozeného a obviněného je vnímána jako porušení principu rovnosti zbraní, navíc neodpovídá požadavkům vyplývajícím z mezinárodních dokumentů, nekoresponduje ani se základními zásadami trestního řízení.³²²

I Ústavní soud konstatuje, že *procesní postavení poškozeného v trestním řízení nelze omezovat na zpravidla významný pramen důkazu a na subjekt, jemuž má v trestním řízení být usnadněno vyrovnání jeho majetkoprávních nároků vzniklých v přímé souvislosti se spácháním trestného činu vůči pachateli. Poškozený v trestním řízení realizuje, respektive realizovat může, i některá svá základní práva a svobody, představující tzv. „tvrdé jádro“ lidských práv (zejména čl. 2 – 4 Úmluvy). Na postavení poškozeného v trestním řízení nelze tedy nazírat jako na doplňkové.*³²³ Právo na aktivní účast v trestním procesu, zejména právo

³²⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9, str. 98 - 110

³²¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Aktuální principy pomoci obětem trestných činů a násilí. *Systém ASPI - stav k 4.3.2019 do částky 25/2019 Sb. a 7/2019 Sb.m.s. - RA1352* [online]. [cit. 2019-03-26]

³²² ROMŽA, Sergej. Aktivní účast poškozeného na procesných úkonech přípravného konania ako prostriedok efektívneho uplatňovania jednotlivých foriem restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, 163 - 172. ISBN 978-80-7502-104-5, str. 170

³²³ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017, publ. jako 345/2017 Sb.

být slyšen a právo vyjádřit se a navrhopvat důkazy, přiznává poškozenému i Směrnice. Ta však na druhou stranu rovněž vyjadřuje požadavek, aby právy obětí nebyla dotčena práva osob, proti nimž se řízení vede.³²⁴

Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod o procesních právech poškozeného nehovoří. Spolu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva však poškozenému přiznává právo na účast v řízení proti osobám, jejichž odpovědnost za porušení ustanovení Evropské úmluvy o ochraně lidských práv se vyšetřuje; jedná se o právo poškozeného na oficiální a účinné vyšetření, a to na základě čl. 2 a 3 Evropské úmluvy o lidských právech.³²⁵ Vyšetřování musí být veřejné, nezávislé a nestranné s tím, že je poškozenému garantováno právo na reálnou účast na řízení, právo být informován o jeho průběhu, právo nahlížet do spisu a rovněž má právo na kontradiktorní projednání jeho stížnosti. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že právem na účinné vyšetřování je právo na existenci prostředků, nikoliv právo na dosažení výsledku.³²⁶ Evropský soud pro lidská práva rovněž přiznává poškozenému na základě čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o lidských právech právo na přiměřenou délku soudního řízení.³²⁷

Na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva navazuje i Ústavní soud, a to především svým nálezem sp. zn. Pl. ÚS 17/10, v němž připouští povinnost státu vést účinné (trestní) vyšetřování, a dále usneseními I. ÚS 745/11 a I. ÚS 2886/13, v nichž již konkrétním poškozeným přiznává právo vyžadovat provedení efektivního vyšetřování ze strany orgánů činných v trestním řízení, avšak pouze při ohrožení těch nejdůležitějších práv zaručených Úmluvou (právo na život či na ochranu před mučením a nelidským či ponižujícím zacházením). V nálezu z 12. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 3196/12, Ústavní soud přiznal právo na účinné vyšetřování i tomu, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil, tj. poškozenému dle definice obsažené v trestním zákoníku; přestal tedy vázat toto právo pouze na případy týkající se ochrany práva na život, ochrany před mučením a nelidským či ponižujícím zacházením nebo ochrany nedotknutelnosti osoby, resp. ochrany soukromí, ale vztáhl jej na celou kategorii osob poškozených trestnou činností, bez ohledu na

³²⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3, str. 289

³²⁵ Rozsudek ESLP ve věci Aksoy proti Turecku ze dne 18. 12. 1996, stížnost č. 21987/93. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003>; Rozsudek ESLP ve věci Labita proti Itálii ze dne 6. 4. 2000, stížnost č. 26772/95. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58559>

³²⁶ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 28

³²⁷ Rozsudek ESLP ve věci Tomasi versus Francie ze dne 27. 8. 1992, stížnost č. 12850/87. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57796>; Rozsudek ESLP ve věci Acquaviva proti Francii ze dne 21. 11. 1995, stížnost č. 19248/91. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57950>

charakter újmy, která jim byla způsobena.³²⁸ Současně se však vyslovil v tom smyslu, že pokud jde o přečin, resp. útoky proti majetku, lze si ústavněprávní přezkum představit jen ve zcela mimořádných situacích.³²⁹ Naopak kasační zásah ze strany Ústavního soudu z důvodu porušení práva na účinné vyšetřování je vyloučen v případech, kdy je trestní věc vyřízena odklonem, neboť takové vyřízení věci je podmíněno určitou aktivitou obviněného k náhradě škody.³³⁰ Toto právo je výrazným způsobem modifikováno rovněž, pokud jde o instituty soukromé a subsidiární žaloby, jež vkládají dispozici s trestním procesem přímo do rukou poškozeného trestným činem (viz. dále).

Právo poškozeného na účinné vyšetřování, tj. právo na to, aby jeho podnět k trestnímu stíhání byl náležitě prověřen, nikoli právo domáhat se trestního stíhání konkrétní osoby, je odrazem povinností orgánů činných v trestním řízení vyplývajících ze zásady legality a ofiiality, resp. dává poškozenému možnost vyžadovat na orgánech činných v trestním řízení splnění těchto povinností, popř. možnost dovolávat se nápravy u Ústavního soudu.³³¹

Kromě silícího zájmu o postavení poškozeného v trestním řízení se vývoj moderního kontinentálního procesu vyznačuje i pronikáním kontradiktorních prvků typických pro anglosaský proces, s čímž souvisí rozvoj odklonů od tradičního průběhu trestního řízení. Je především zdůrazňována tzv. odklonná funkce přípravného řízení, jež je projevem jedné z nových tendencí trestní politiky snažících se zejména v případech bagatelní trestné činnosti vyhnout tradičnímu vyřízení věci v hlavním líčení a nahradit je jednoduššími a včasnějšími postupy. Využití odklonu má největší smysl, pokud k jeho aplikaci dojde co nejdříve, tedy již v přípravném řízení.³³² V souvislosti s odklony se hovoří i o pronikání institutů, jež jsou

³²⁸ ŠČERBA, Filip. Právo na účinné vyšetřování ve světle judikatury Ústavního soudu. *Trestněprávní revue* [online]. 2016, (7 - 8) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgzpxi4s7g5ptqx3tl4ytkny&groupIndex=77&rowIndex=0>, str. 163

³²⁹ Srov. Usnesení Ústavního soudu z 2. 9. 2015, sp. zn. I. ÚS 1871/15, a z 12. 1. 2016, sp. zn. II. ÚS 3451/15, kde Ústavní soud konstatoval, že v případech méně závažných (kdy nejde o ochranu práva na život) je zásah Ústavního soudu možný jen ve zcela mimořádných situacích, a to u extrémních případů flagrantních pochybení s intenzivními přetrvávajícími následky pro poškozeného. ŠČERBA, Filip. Právo na účinné vyšetřování ve světle judikatury Ústavního soudu. *Trestněprávní revue* [online]. 2016, (7 - 8) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgzpxi4s7g5ptqx3tl4ytkny&groupIndex=77&rowIndex=0>, str. 168

³³⁰ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2231/14 a sp. zn. IV. ÚS 3503/13 (obě z 8. 7. 2015) ŠČERBA, Filip. Právo na účinné vyšetřování ve světle judikatury Ústavního soudu. *Trestněprávní revue* [online]. 2016, (7 - 8) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgzpxi4s7g5ptqx3tl4ytkny&groupIndex=77&rowIndex=0>, str. 168

³³¹ ŠČERBA, Filip. Právo na účinné vyšetřování ve světle judikatury Ústavního soudu. *Trestněprávní revue* [online]. 2016, (7 - 8) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgzpxi4s7g5ptqx3tl4ytkny&groupIndex=77&rowIndex=0>, str. 172

³³² MUSIL, Jan. Místo přípravného řízení v celkové struktuře trestního řízení. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 205 - 220. ISBN 978-80-7502-185-4, str. 212

projevem zásady oportunity, do trestního procesu, a to nejen za účelem jeho zefektivnění, ale i za účelem aktivního zapojení pachatele a oběti do řešení následků trestné činnosti.³³³

V českém právním prostředí se zaměření pohledu na poškozeného trestným činem objevuje zhruba od 80. let 20. století, projevy principu oportunity do trestního řízení pronikaly postupně od počátku let 90. V roce 1993 byl do trestního řádu zakotven institut podmíněného zastavení trestního stíhání, v roce 1995 institut narovnání a trest obecně prospěšných prací a v roce 1997 dva probační instituty představující alternativu k trestu odnětí svobody, a to trest podmíněného odsouzení s dohledem a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem.³³⁴

Podobný vývoj lze sledovat i na Slovensku, kde byl do trestního řádu (zákona č. 141/1961 Z.z., trestný poriadok) novelou č. 247/1994 Z.z. zakotven institut podmiennečného zastavenie trestného stíhania a novelou č. 422/2002 Z.z. pak institut zmieru, a to za účelem, aby na základě dohody mezi státem a poškozeným na jedné straně a pachatelem na straně druhé došlo k ukončení trestní věci a k vydání rozhodnutí bez uskutečnění řádného a formalizovaného trestního procesu, což má mít za následek nejen zrychlení trestního řízení, ale i možnost lepšího uplatnění práv ze strany poškozených, neboť jedním z předpokladů k uzavření zmieru je i souhlas poškozeného.³³⁵

Pronikání dalších oportunitních prvků do trestního řízení se nebrání mimo jiné ani Východiska a principy nového trestního řádu. I Jelínek připouští, že *zásada oportunity má v systému kontinentálního trestního procesu, pro nějž je typická zásada oficiality a z ní vycházející zásada legality, své místo, a to jako výjimka ze zmíněných zásad, a to při stanovení mezí a kontrolních mechanismů zásady oportunity.*³³⁶

Zapojení pachatele a oběti do řešení následků trestné činnosti, urovnání konfliktu mezi účastníky trestného činu, s akcentem na odškodnění oběti a resocializaci pachatele ve snaze předcházet jeho stigmatizaci a recidivě, zdůrazňuje viktimologické a restorativní pojetí trestního procesu, jež rovněž akcentuje fakt, že poškozeným není stát, ale konkrétní osoba. Trestní proces je chápán jako příležitost pro setkání obviněného a poškozeného, kdy prioritou

³³³ SOTOLÁŘ, Alexander. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, str. 251

³³⁴ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 306

³³⁵ ZÁHORA, Jozef. *Zásada oportunity a jej uplatňovanie v prípravnom konaní*. In: . 29 – 43 18 JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnícké dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-155-7

³³⁶ JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - stále trauma české legislativy*. In: . 9 – 18 JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnícké dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-155-7

není potrestání pachatele, ale jeho vedení k odpovědnosti, a nahlížení způsobené újmy v morálním, sociálním a ekonomickém kontextu pachatele a oběti.³³⁷ Hlavním projevem restorativních myšlenek v českém trestněprávním prostředí je přijetí zákona o Probační a mediační službě v roce 2000, resp. zahájení její činnosti v roce 2001³³⁸ a přijetí zákona o obětech trestných činů v roce 2013, stejně jako postupné novelizace trestního řádu týkající se posilování práv poškozeného v trestním procesu a zlepšování jeho postavení.

Požadavek na urovnání konfliktu vyplývá rovněž i z evropské legislativy, jež se ubírá směrem zjednodušování trestního řízení a harmonizaci zájmů všech subjektů, a to zájmu státu jak na potrestání, tak napravení pachatele a rovněž na prevenci trestné činnosti, tak zájmu pachatele na mírnějším trestu a v neposlední řadě zájmu poškozeného na odčinění vzniklé újmy.³³⁹

Aktuálním trendem ve vývoji trestního práva procesního je tak nejen sblížení právních řádů (nejen evropských) států, ale i snaha o zavádění různých institutů zrychlujících či zefektivňujících trestní řízení a snaha o zlepšení postavení poškozeného v trestním řízení a posilování jeho procesních práv, kdy konkrétními projevy těchto tendencí je užívání odklonů v trestním řízení a pronikání prvků oportunitu a restorativní justice do standardního modelu trestního řízení.

S touto tendencí koresponduje i institut soukromé, popř. subsidiární trestní žaloby. V případě trestných činů, u kterých je dán menší veřejný zájem na stíhání pachatele (tzv. soukromožalobní trestné činy), je zahájení trestního řízení ponecháno výlučně na iniciativně poškozeného trestným činem - na základě podání soukromé trestní žaloby. Institut subsidiární trestní žaloby pak spočívá v tom, že se jejím prostřednictvím poškozený trestným činem připojuje jako žalující strana k veřejnému žalobci.³⁴⁰

Vývojové tendence trestního procesu směřující k oslabení jeho vindikačního charakteru proti pachateli trestného činu a posílení jeho funkce reparační lze hodnotit velmi pozitivně. Rozhodně by měly být podporovány myšlenky poskytnout ve vhodných případech prostor k setkání poškozeného s obviněným, například formou mediace, neboť tuto lze ze sociálního hlediska považovat jako přirozenější způsob řešení sporů, resp. trestních věcí, než

³³⁷ BERISTAIN IPIÑA, Antonio. Proceso penal y víctimas: Pasado, presente y futuro. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 15 - 36. ISBN 84-457-1517-8., str. 18

³³⁸ Již od roku 1996 působili při okresních a krajských soudech probační úředníci.

³³⁹ Recommendation R (87) 21 on assistance to victims and the prevention of victimisation [online]. Committee of Ministers, 1987. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804e24dc>

³⁴⁰ Institut soukromého žalobce (*acusador privado*) a subsidiárního žalobce (*acusador particular*) je typický např. pro trestní právo procesní Španělska.

soudní proces. Objevují se i názory podporující zavedení zásady *in dubio pro victima*, dle níž by měl soud v pochybnostech upřednostnit potřeby a zájmy oběti, a to zejména pokud jde o trestné činy se sexuální podtextem.³⁴¹

Lze tak uzavřít, že budoucnost trestního procesu spočívá v celkové humanizaci trestní justice, kdy jedním z jejích projevů je věnování pozornosti poškozenému, naplnění jeho práva být slyšen, jeho informovanost a snaha omezit jeho frustraci ze systému.³⁴² V neposlední řadě je třeba zdůraznit, že ke zlepšení postavení poškozeného přispívá zejména důsledné naplňování ustanovení trestního řádu ze strany orgánů činných v trestním řízení a jejich odborný přístup s dostatečnými znalostmi viktimologie.

2.2 Postavení poškozeného v trestním řízení *de lege lata*

Jednou ze základních zásad trestního řízení je zásada ochrany práv osob poškozených trestným činem. Podle § 2 odst. 15 trestního řádu jsou orgány činné v trestním řízení povinny umožnit poškozenému v každém období řízení plné uplatnění jeho práv, o nichž jej musí vhodným způsobem a srozumitelně poučit a navíc musí vést řízení s potřebnou ohleduplností k poškozenému při šetření jeho osobnosti.³⁴³ Jedná se o jednu ze základních zásad trestního řízení - zásadu zajištění práv poškozeného. Tím, že mají všechny orgány činné v každé fázi trestního řízení umožnit plné uplatnění práv poškozeného, dochází k posílení postavení poškozeného, ochraně jeho osobnosti a respektování jeho práv v celém trestním řízení.³⁴⁴ Zásadu ochrany práv poškozených obsahuje i zákon o soudnictví ve věcech mládeže ve svém § 3 odst. 7.

Se zásadou vedení řízení tak, aby byla respektována práva poškozeného a poškozený je mohl v plném rozsahu uplatnit, souvisí i povinnost orgánů činných v trestním řízení poškozeného vhodným způsobem a srozumitelnou formou o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění zakotvená v § 46 trestního řádu. Je-li vedeno trestní řízení pro trestný čin, u něhož lze sjednat dohodu o vině a trestu, upozorní orgány činné v trestním řízení při poučení prováděném v přípravném řízení poškozeného zejména na to, že může dojít ke sjednání dohody o vině a trestu a že v takovém případě může uplatnit nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení

³⁴¹ BERISTAIN IPIÑA, Antonio. Proceso penal y víctimas: Pasado, presente y futuro. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 15 - 36. ISBN 84-457-1517-8., str. 27

³⁴² AGUIRRE ZUAZO, María José. Conclusiones. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 89 - 134. ISBN 84-457-1517-8., str. 137

³⁴³ Tento odstavec byl doplněn novelou trestního řádu provedenou zákonem o obětech trestných činů.

³⁴⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 280

nejpozději při prvním jednání o takové dohodě. Má-li poškozený postavení oběti podle zákona o obětech, jsou povinny jej též poučit o právech podle zákona o obětech trestných činů.

Jedním ze základních práv poškozeného je právo i používat před orgány činnými v trestním řízení svého mateřského jazyka nebo jazyka, o kterém uvede, že ho ovládá tak, jak stanoví § 2 odst. 14 trestního řádu.

Výkon práv poškozeného rovněž směřuje k naplnění účelu trestního řízení, přičemž práva a povinnosti poškozeného končí tam, kde by mohly přesáhnout rámec účelu trestního řízení či zpomalit jeho dosažení.³⁴⁵ Procesní práva poškozeného slouží především k dosažení jeho morální satisfakce spočívající v odsouzení pachatele nebo ke smírnému řešení sporu v rámci tzv. narovnání, anebo zejména k přisouzení nároku poškozeného v adhezním řízení.³⁴⁶ Výkon procesních práv poškozeného jakožto strany v trestním řízení je každopádně třeba sladit s účelem trestního řízení, kterým je dle § 1 odst. 1 trestního řádu náležitě zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů.³⁴⁷

Koncepce trestního řízení v České republice, pokud se týká postavení poškozeného, je tedy založena na tom, že poškozený je samostatnou stranou řízení s poměrně širokými procesními právy, jejichž výkon je však nutné sladit s účelem trestního řízení, jež je veřejnoprávního charakteru, kdy trestní stíhání je věcí vztahu mezi státem a pachatelem trestného činu, neboť výlučně stát rozhoduje o tom, zda byl trestný čin spáchán či nikoliv; právo na to, aby byl někdo trestně stíhán a odsouzen, neexistuje.³⁴⁸

I Ústavní soud považuje zakotvení práv poškozeného do trestního řádu za *beneficium legis* dané zákonodárcem. V trestním řízení tak nejde v prvé řadě o poškozeného, ale o to, aby ve veřejném zájmu bylo stíháno a odsuzováno jednání, které zákon označuje za trestné, neboť základním účelem trestního řízení je, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.³⁴⁹

³⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 31 - 49. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 33

³⁴⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3, str. 262

³⁴⁷ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 587/04 ze dne 9. 11. 2004, publ. jako U 53/35 SbNU 621

³⁴⁸ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1455/12 ze dne 17. 5. 2012, publ. jako U 3/65 SbNU 669

³⁴⁹ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1587/07 ze dne 9. 6. 2008, publ. jako N 104/49 SbNU 531

2.3 Poškozený

Poškozený je procesním pojmem označujícím subjekt trestního řízení, který je dle § 12 odst. 6 trestního řádu jeho stranou. Jádrem zákonné úpravy týkající se osoby poškozeného je oddíl sedmý trestního řádu (§ 43 - § 49 trestního řádu).

Dle § 43 odst. 1 trestního řádu je poškozeným ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Ublížení na zdraví je charakterizováno jako porušení normálních tělesných nebo duševních funkcí, jež znesnadňuje výkon obvyklé činnosti nebo má jiný vliv na obvyklý způsob života poškozeného a který zpravidla vyžaduje lékařského ošetření, i když nezanechá trvalé následky.³⁵⁰ Za majetkovou škodu je považována skutečně vzniklá škoda vyjádřitelná v penězích. Způsobení škody musí být logicky v příčinné souvislosti s trestným činem, resp. skutkem, pro který je obviněný stíhán a který je uveden v žalobním návrhu. Jako bezdůvodné obohacení je označován majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z právního důvodu, který odpadl, stejně tak majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů. Vznik škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení musí být v příčinné souvislosti s trestným činem; musí být tedy následkem skutku, pro který je obviněný stíhán.

Díky rozšíření definice novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 181/2001 Sb., se tak poškozený může v rámci trestního řízení domáhat i nemajetkové újmy vzniklé spácháním trestného činu, resp. vydání bezdůvodného obohacení.

§ 43 odst. 2 trestního řádu obsahuje negativní definici poškozeného - za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Podle § 44 odst. 1 trestního řádu oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ani ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný. Pokud se však vede trestní řízení proti každému spoluobviněnému zvlášť, popř. bylo trestní řízení proti spoluobviněnému vyloučeno ze společného řízení, může osoba, jež je obviněným v jednom řízení, vystupovat v dalším řízení jako poškozený se všemi právy.³⁵¹ Takové vymezení poškozeného je považováno buďto za zpřesnění definice, anebo za její zúžení.³⁵²

³⁵⁰ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 311

³⁵¹Ibid., str. 315

³⁵²RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9

Přiznání postavení poškozeného závisí na neformálním rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. Rovněž neformálně dochází k odebrání postavení poškozeného, a to v případě, že není zachována příčinná souvislost mezi jeho nárokem na náhradu škody a skutkem, pro který je obviněný stíhán. Z důvodu neformálního charakteru těchto rozhodnutí nemá poškozený možnost obrany. Rozhodnutí o přiznání a odebrání postavení poškozeného by proto měla mít formu usnesení, proti němuž by byla přípustná stížnost.³⁵³

Dle § 45 odst. 1 a 2 trestního řádu není-li poškozený osobou plně svéprávnou nebo je-li omezen ve svéprávnosti, vykonává jeho práva jeho zákonný zástupce, resp. pokud nemůže zákonný zástupce poškozeného vykonávat svá práva a hrozí nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce ustanoví k výkonu práv opatrovníka. Poškozený svá práva v trestním řízení tak může vykonávat osobně či prostřednictvím zákonného zástupce, opatrovníka anebo zmocněnce.

Poškozený se může dle § 43 odst. 5 trestního řádu výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení vzdát procesních práv, které mu tento zákon jako poškozenému přiznává, přičemž není možné, aby se poškozený vzdal svých procesních práv jen z části. Toto právo dává poškozenému možnost omezit účast v trestním řízení na minimum; poškozený nemusí mít zájem účastnit se trestního řízení, ať už proto, že jej považuje za stresující a traumatizující událost anebo proto, že nemá zájem svých procesních práv využívat. Zákon neupravuje (a tedy nevylučuje) možnost zpětvzetí prohlášení poškozeného o vzdání se procesních práv, a proto je tento úkon v zásadě možný. Pokud by k němu došlo, orgány činné v trestním řízení by začaly vůči poškozenému postupovat tak, jako by takové prohlášení neučinil, avšak až od doby, kdy se o zpětvzetí dověděly; zpětvzetí by se tak nevztahovalo zpětně na dobu, po kterou bylo prohlášení o vzdání se práv účinné.³⁵⁴ Právo poškozeného na náhradu škody vzdáním se jeho procesních práv nezaniká.

V trestním řízení rozlišujeme poškozeného jako stranu trestního řízení, ať už mu svědčí vůči obviněnému nárok na náhradu škody či nemajetkové újmy, kterou poškozenému trestným činem způsobil, resp. nárok na vydání bezdůvodného obohacení, jež obviněný na jeho úkor získal (dále jen „nárok na náhradu škody“) či nikoliv, dále poškozeného, jenž je obětí trestného činu, a poškozeného vystupujícího v pozici svědka.

³⁵³ JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika - co je nejdůležitější. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GŘIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 11 - 21. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 14

³⁵⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 320, 321

2.4 Práva poškozeného v trestním řízení

Rozsah práv (a povinností) poškozeného v trestním řízení závisí na tom, zda se jedná o poškozeného dle § 43 odst. 3 trestního řádu či poškozeného dle § 43 odst. 1 trestního řádu, tedy poškozeného, který má vůči obviněnému nárok na náhradu škody a je tedy subjektem adhezního řízení, či poškozeného, jemuž tento nárok nepřísluší.

Každý poškozený, bez ohledu na možnost žádat náhradu škody, má právo být poučen o svých právech a možnostech k jejich plnému uplatnění a právo před orgány činnými v trestním řízení používat mateřského jazyka (viz. výše).

Dle § 43 odst. 1 trestního řádu ve spojitosti s § 215 odst. 4, § 235 odst. 2 a § 263 odst. 5 až 7 trestního řádu má poškozený právo činit návrhy na doplnění dokazování, a to jak v průběhu přípravného řízení, tak v hlavním líčení nebo i ve veřejném zasedání o odvolání. Dle § 65 trestního řádu mu svědčí právo nahlížet do spisů s výjimkou protokolu o hlasování, údajů osob podle § 55 odst. 1 písm. c) a osobních údajů svědka podle § 55 odst. 2 trestního řádu a činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si kopie. V přípravném řízení může státní zástupce nebo policejní orgán právo nahlédnout do spisů a spolu s tím ostatní práva uvedená v § 65 odst. 1 trestního řádu ze závažných důvodů odepřít, což může být žádoucí zejména v počáteční fázi trestního řízení, kdy jsou teprve shromažďovány podklady pro závěr o důvodnosti podezření ze spáchání trestného činu, jeho následcích a tím i poškozených, o pachateli či pachatelích, jakož i o případné odpovídající právní kvalifikaci zjištěného jednání.³⁵⁵

Dle § 55 odst. 1 písm. f) trestního řádu má poškozený rovněž právo podávat námítky proti průběhu úkonu nebo obsahu protokolu a dle § 105 odst. 3 trestního řádu právo vznášet námítky proti osobě znalce, proti jeho odbornému zaměření či proti formulaci položených otázek. Poškozený si rovněž může vyžádat provedení znaleckého posudku, přičemž může žádat, aby náklady na tento znalecký posudek nesl stát. Poškozený může dále žádat o vydání věci zajištěné v trestním řízení v souladu s § 80 trestního řádu, pokud prokáže, že je jejím vlastníkem; o tom může být rozhodnuto bez čekání na pravomocné skončení věci.

V souladu s § 158 odst. 2 trestního řádu má poškozený jako oznamovatel trestného činu právo být do jednoho měsíce vyrozuměn o učiněných opatřeních od jím podaného oznámení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin; o to však musí požádat.

³⁵⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1587/07 ze dne 9. 6. 2008, publ. jako N 104/49 SbNU 531

Poškozený má rovněž dle § 64 odst. 1 písm. b) trestního řádu právo na doručení opisu těch rozhodnutí, proti nimž má právo podat opravný prostředek, a to na doručení do vlastních rukou – jedná se o právo na doručení opisu rozsudku za podmínek § 130 odst. 1 trestního řádu, na doručení trestního příkazu za podmínek § 314f odst. 2 trestního řádu, doručení usnesení o odložení věci, doručení usnesení o postoupení věci dle § 171 odst. 2 trestního řádu, usnesení o zastavení trestního stíhání dle § 172 odst. 3 trestního řádu, právo na doručení opisu dohody o vině a trestu za podmínek § 175a odst. 7 trestního řádu. Dle § 160 odst. 2 trestního řádu může poškozený požádat o opis usnesení o zahájení trestního stíhání obviněného, což je vyšším standardem práv než jaký požaduje evropská legislativa.³⁵⁶ Toto právo poškozeného, resp. jemu odpovídající povinnost orgánů činných v trestním řízení zaslat poškozenému na jeho žádost opis usnesení o zahájení trestního stíhání není, vzhledem k tomu, že je poškozenému doručováno ještě před tím, než dochází k jeho výslechu jako svědka, vnímáno příliš pozitivně, a to z důvodu, že tak může být ovlivněna objektivita svědecké výpovědi, neboť usnesení obsahuje popis skutku, ze kterého je obviněný obviněn, zákonné označení trestného činu a skutečnosti, jež odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání. Z této povinnosti by tak měly být stanoveny výjimky, např. pokud by byl ohrožen skutkový stav apod.³⁵⁷

Poškozený má rovněž právo být vyrozuměn o přerušení trestního stíhání dle § 173 odst. 3 trestního řádu, o době a místě jednání dohody o vině a trestu a být upozorněn na možnost uplatnit nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu nárok na náhradu škody (§ 175a odst. 2 trestního řádu), dle § 176 odst. 1 trestního řádu ve spojitosti s § 196 odst. 1 trestního řádu má poškozený právo být vyrozuměn o podání obžaloby a právo na doručení jejího opisu, je-li znám jeho pobyt nebo sídlo. Poškozený má rovněž právo na vyrozumění o rozhodnutích učiněných ve zkráceném přípravném řízení, jimiž jsou usnesení o odložení věci, podmíněné odložení návrhu na potrestání, usnesení, že se podezřelý ve zkušební době osvědčil, usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání a o schválení narovnání v předběžném projednání obžaloby.

Dalším právem poškozeného je právo účasti na hlavním líčení, o čemž musí být dle § 198 odst. 1 a 2 trestního řádu vyrozuměn, pokud je znám jeho pobyt, resp. sídlo, a to se zachováním alespoň třídní lhůty k přípravě. Účast poškozeného na hlavním líčení tedy není jeho povinností. Povinnost dostavit se k hlavnímu líčení by měl poškozený pouze v případě,

³⁵⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3, str. 289

³⁵⁷ JELÍNEK, Jiří a Vladimír PELC. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*. 2015, (11), str. 22

byl-li by předvolán jako svědek. Dle § 202 odst. 6 trestního řádu, pokud je to nezbytné z hlediska objasnění věci, zejména má-li být vyslechnut jako svědek, kdy je třeba poškozeného zpravidla vyslechnout na počátku dokazování ihned po výsledku obžalovaného a ještě v průběhu dokazování ho seznámit s obsahem výpovědi obžalovaného, může předseda senátu na nezbytnou dobu omezit účast poškozeného na hlavním líčení. Pokud jde o jeho účast v hlavním líčení, může dle § 215 odst. 1 trestního řádu se souhlasem předsedy senátu, resp. samosoudce, klást vyslýchaným osobám otázky a před skončením řízení se k věci vyjádřit. Rovněž má v souladu s § 216 odst. 2 trestního řádu právo na závěrečnou řeč, v případě, že má zmocněnce, promluví tento zmocněnec.

Poškozený má rovněž právo účastnit se sjednávání dohody o vině a trestu a za předpokladu, že tohoto práva využije, má dle § 175a odst. 5 trestního řádu právo se vyjádřit k rozsahu a způsobu náhrady škody. Poškozenému rovněž svědčí právo účastnit se veřejného zasedání o schvalování dohody o vině a trestu a veřejného zasedání o odvolání, kde může v souladu s § 235 odst. 1 a 3 trestního řádu přednést návrh.

Poškozenému dále svědčí právo podat stížnost proti rozhodnutí o předběžném opatření v rozsahu uvedeném v § 88n odst. 4 trestního řádu, dle § 159a odst. 6 a 7 trestního řádu stížnost proti usnesení o odložení věci, jež mu musí být doručeno, právo podat stížnost proti usnesení státního zástupce o postoupení věci jinému orgánu na základě § 171 odst. 1 trestního řádu a stížnost proti usnesení státního zástupce o zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 1 a 2 trestního řádu učiněných v přípravném řízení, dále právo podat stížnost proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání dle § 307 odst. 5 trestního řádu, o tom, že se obviněný ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání osvědčil dle § 308 odst. 4 trestního řádu a rovněž právo podat stížnost proti usnesení o schválení narovnání dle § 309 odst. 2 trestního řádu.

Ve zkráceném přípravném řízení má poškozený právo podat stížnost proti usnesení policejního orgánu o odložení věci dle § 179c odst. 1 trestního řádu, proti podmíněnému odložení podání návrhu na potrestání dle § 179g odst. 7 trestního řádu, stejně tak proti usnesení, že se podezřelý ve zkušební době osvědčil (§ 179h odst. 4 trestního řádu), dále právo podat stížnost proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání a o schválení narovnání v předběžném projednání obžaloby dle § 188 odst. 3 poslední věta trestního řádu.

V řízení před soudem má poškozený právo podat stížnost proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání a o schválení narovnání v hlavním líčení dle § 223a odst. 2 trestního řádu a dle 231 odst. 3 věta druhá trestního řádu právo podat stížnost proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání a o schválení narovnání mimo hlavní

líčení. Poškozený však není, ve stádiu řízení před soudem, oprávněn podat stížnost proti usnesení o zastavení ani přerušení trestního stíhání, či proti usnesení o postoupení věci.

Dle § 154 odst. 2 trestního řádu může poškozený podat návrh, aby soud odsouzenému uložil povinnost uhradit mu zcela nebo zčásti náklady související s jeho účastí v trestním řízení.

Poškozený je rovněž oprávněn kdykoli v průběhu přípravného řízení žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu, přičemž státní zástupce je dle § 157a odst. 1 trestního řádu povinen tuto žádost vyřídit a o výsledku žadatele vyrozumět. Dle § 157 odst. 2 trestního řádu je poškozený rovněž oprávněn žádat o odstranění průtahů v řízení nebo závad v postupu státního zástupce, kdy tuto žádost vyřizuje státní zástupce bezprostředně vyššího státního zastupitelství.³⁵⁸

V neposlední řadě je třeba zmínit rovněž právo poškozeného obrátit se na Probační a mediační službu s žádostí o mediaci jakožto neprocesní formu alternativního řešení trestních věcí, resp. právo s navrženou mediací souhlasit. Dohoda dosažená v rámci mediace pak může být přejata do soudního rozhodnutí ve věci, resp. je jednou z podmínek pro uplatnění odklonu v trestním řízení.

V rámci práva poškozeného na ochranu má poškozený právo zejména žádat výslech v nepřítomnosti pachatele a na utajení totožnosti. Soud má v tomto případě povinnost učinit všechna potřebná opatření k ochraně poškozeného, zajištění jeho bezpečnosti a utajení totožnosti (viz. dále).

Pokud jde o práva poškozeného v trestním řízení dle speciálních úprav, tj. zákona o soudnictví ve věcech mládeže a zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, zákon o soudnictví ve věcech mládeže zdůrazňuje především právo poškozeného požadovat, aby řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže směřovalo k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem nebo se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění, jak stanoví § 3 odst. 7 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Dle § 45 odst. 1 tohoto zákona poškozenému svědčí právo, aby bylo přihlíženo k jeho oprávněným zájmům a dle odstavce druhého tohoto ustanovení právo být vyrozuměn tom, že je mladistvý připraven škodu vzniklou činem nahradit, jinak odčinit nebo přispět k narovnání škodlivých následků činu, popř. když mladistvý vezme na sebe povinnost, která se bezprostředně dotýká zájmů poškozeného.

³⁵⁸ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 314

Ze zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim nevyplývají žádná specifická práva poškozeného v trestním řízení.³⁵⁹

2.5 Práva poškozeného s nárokem na náhradu škody

Poškozený s nárokem na náhradu škody proti obviněnému má navíc od výše uvedených práv ještě právo dle § 43 odst. 3 trestního řádu uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu škody, nebo nemajetkové újmy, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo na vydání bezdůvodného obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal (dále jen „nárok na náhradu škody“), a to kdykoli v průběhu trestního řízení, resp. nejdříve může poškozený v souladu s § 59 odst. 5 trestního řádu uplatnit nárok na náhradu škody v trestním oznámení, nejpozději pak v souladu s § 206 odst. 2 trestního řádu před zahájením dokazování v hlavním líčení. Dle § 196 odst. 1 trestního řádu má soud povinnost poškozeného o tomto jeho právu poučit.

Z návrhu poškozeného na náhradu škody musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši nárok uplatňuje, přičemž důvod a výši škody je poškozený povinen doložit. Podle § 44 odst. 3 trestního řádu však návrh nelze podat, bylo-li o nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném příslušném řízení (k nároku na náhradu škody viz. dále).

Práva z nároku na náhradu škody, která zákon přiznává poškozenému, přechází i na jeho právního nástupce, jenž musí dát jasně a srozumitelně najevo, že hodlá ve výkonu práv poškozeného pokračovat.³⁶⁰

Podle § 47 odst. 1 a 2 trestního řádu má poškozený právo navrhnout státnímu zástupci nebo soudu, aby uspokojení jeho nároku na náhradu škody bylo až do pravděpodobné výše škody zajištěno na majetku obviněného,³⁶¹ přičemž dle § 47 odst. 7 trestního řádu má právo být o zajištění svého nároku vyrozuměn; § 49 trestního řádu mu přiznává právo proti rozhodnutí o zajištění nároku na náhradu škody podat stížnost.

Toto právo poškozeného je významným opatřením směřujícím k zajištění práv poškozeného s nárokem na náhradu škody a k ochraně jeho zájmů.³⁶² Pravděpodobnost uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody ještě zvyšuje novela trestního řádu

³⁵⁹ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 87

³⁶⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3, str. 261

³⁶¹ Do novelizace trestního řádu provedené zákonem č. 86/2015 Sb., se pro využití tohoto institutu vyžadovala rovněž důvodná obava, že uspokojení nároku poškozeného bude mařeno nebo ztěžováno.

³⁶² ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 340

provedená zákonem č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí, účinná od 1. 3. 2018, a to tím, že poškozenému dává možnost žádat o uspokojení nároku na náhradu škody z peněžních prostředků pocházejících z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení vedeném o trestném činu, v důsledku jehož spáchání poškozenému vznikl majetkový nárok.

O zajištění nároku poškozeného rozhoduje v přípravném řízení státní zástupce na návrh poškozeného, ale i bez takového návrhu, pokud je to nutné k ochraně zájmů poškozeného, a v řízení před soudem soud – na návrh poškozeného či státního zástupce, a to usnesením, proti němuž je přípustná stížnost, která však nemá odkladný účinek. Právní jednání obviněného týkající se dispozice se zajištěným majetkem jsou po dobu trvání zajištění neúčinné. Pokud pomine důvod zajištění nároku poškozeného a rovněž v případě zastavení trestního stíhání či skončení věci zprošťujícím rozsudkem, soud a v přípravném řízení státní zástupce jej v souladu s § 48 trestního řádu zruší. Obligatočním důvodem zrušení je i uplynutí čtyř měsíců od právní moci odsuzujícího rozsudku – jedná se o jakousi ochrannou lhůtu, ve které může poškozený vyvinout aktivitu k uspokojení svého nároku na náhradu škody, nebyli v odsuzujícím rozsudku přiznán a poškozený byl s tímto nárokem odkázán na civilní řízení, resp. řízení před jiným příslušným orgánem.

Obviněný může provedení zajišťovacích úkonů dle § 47a trestního řádu zamezit složením peněžité jistoty na účet soudu, přičemž takovou jistotu může složit jak sám obviněný, tak i jiná osoba s jeho souhlasem. Výše takové jistoty musí být přiměřená zajišťovanému nároku poškozeného. Pokud obviněný, popř. s jeho souhlasem jiná osoba, složí peněžitou jistotu ve výši korespondující s pravděpodobným nárokem poškozeného na náhradu škody, v přípravném řízení státní zástupce a po podání obžaloby soud upustí od provádění zajišťovacích úkonů a v případě, že již bylo o zajištění nároku poškozeného rozhodnuto, zajištění omezí. Výši peněžité jistoty lze rovněž omezit, pokud z řízení vyplývá, že nárok poškozeného na náhradu škody je podstatně nižší. Peněžitou jistotu lze rovněž v průběhu řízení zrušit. O zrušení či omezení výše peněžité jistoty rozhoduje v řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce usnesením, proti němuž je přípustná stížnost s odkladným účinkem, a to z úřední povinnosti, pokud pominuly důvody pro zajištění nároku poškozeného na náhradu škody, je zřejmé, že nárok na náhradu škody poškozenému v trestním řízení nelze přiznat či se změnila okolnosti pro určení její výše.³⁶³

³⁶³ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 351, 352

Poškozený, který podal návrh, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydal bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal, má dle § 166 odst. 1 trestního řádu právo, aby mu bylo umožněno po skončení vyšetřování prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. Takový poškozený, pokud jsou jeho pobyt nebo sídlo známé, má rovněž právo, aby byl upozorněn na skutečnost, že výsledky vyšetřování odůvodňují jeho ukončení a podání obžaloby, popř. podání návrhu na schválení dohody o vině a trestu či jiného rozhodnutí v přípravném řízení. Tímto dochází k posílení práv poškozeného, neboť se tak vyrovnává jeho postavení v trestním řízení s postavením obviněného a umožňuje mu, aby se seznámil s výsledky vyšetřování a učinil návrhy na jeho doplnění.³⁶⁴ Poškozenému musí být předloženy k prostudování všechny části spisu, které mají význam pro jím uplatněný nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení. Poškozený může rovněž učinit návrh na doplnění dokazování, a pokud je policejní orgán shledá důvodnými, vyšetřování doplní v rozsahu, v jakém to považuje za nutné, v opačném případě, je opatřením odmítne a poškozeného o tom vyrozumí.³⁶⁵

Dle § 206 odst. 2 trestního řádu má poškozený právo být po přednesení obžaloby dotázán předsedou senátu, zda navrhuje, aby obžalovanému byla uložena povinnost k náhradě škody a v jakém rozsahu. Nedostaví-li se poškozený k hlavnímu líčení a jeho návrh je obsažen ve spise, přečte předseda senátu tento návrh ze spisu; na základě § 198 odst. 2 trestního řádu pak bude soud rozhodovat na podkladě jeho návrhu, na což musí být poškozený upozorněn ve vyrozumění o hlavním líčení.

V případě, že byl poškozenému alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody, má dle § 154 odst. 1 trestního řádu vůči odsouzenému právo na náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění tohoto nároku, a to včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce. Na základě odstavce druhého citovaného ustanovení má i poškozený, jemuž nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani zčásti, a poškozený, jemuž nárok na náhradu škody nepřísluší, rovněž právo požadovat úhradu nákladů souvisejících s jeho účastí jako poškozeného v trestním řízení, především nákladů vzniklých přibráním zmocněnce.

§ 246 odst. 1 písm. d) a odst. 2 trestního řádu přiznává poškozenému právo napadnout odvoláním rozsudek, a to pro nesprávnost výroku o náhradě škody, popř. že takový výrok nebyl učiněn, a pro porušení ustanovení o řízení předcházejících rozsudku, jestliže toto

³⁶⁴Ibid., str. 427

³⁶⁵Ibid., str. 430

porušení mohlo způsobit, že výrok o náhradě škody je nesprávný nebo že chybí. Poškozený se může rovněž odvolat i proti rozsudku, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu, a to na základě § 245 odst. 1 trestního řádu, avšak pouze v případě nesprávnosti výroku o náhradě škody; to neplatí, pokud byla dohoda o vině a trestu schválena v podobě, s níž poškozený souhlasil.

V případě, že byla, pokud se týká výroku o přiznaném nároku na náhradu škody, povolena obnova řízení, má poškozený právo na základě § 141 odst. 2 věta druhá, § 142 odst. 1, § 284 odst. 3 a § 286 odst. 3 trestního řádu podat proti usnesení soudu, jímž byla povolena obnova řízení, stížnost.³⁶⁶

Zájmy poškozeného by měl soud zohlednit rovněž při úvahách týkajících se druhu trestu, neboť dle § 38 odst. 3 trestního zákoníku je soud v souladu se zásadou přiměřenosti povinen při ukládání trestních sankcí přihlídnout též k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem; uložený trest, typicky trest propadnutí majetku, peněžité trest nebo trest propadnutí věci či náhradní hodnoty, by tedy neměl mít negativní vliv na schopnost pachatele nárok poškozeného uspokojit. Uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody lze uložit i jako přiměřenou povinnost vedle dalších druhů trestů či v případě podmíněného odsouzení, resp. podmíněného odsouzení s dohledem, podmíněného upuštění od potrestání s dohledem nebo podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Poškozený je oprávněn uplatnit nárok na náhradu škody i v řízení před samosoudcem, který se rozhodne vyřídit věc trestním příkazem, a to v době před jeho vydáním. V tomto ohledu je však právní úprava nedostatečná, neboť samosoudce nemá povinnost poškozeného informovat o tom, že ve věci hodlá vydat trestní příkaz, v důsledku čehož se poškozený nemá o takovém postupu jak dozvědět a uplatnění nároku na náhradu škody je tak značně problematické.

Poškozený je oprávněn uplatnit nárok na náhradu škody v i řízení o dohodě o vině a trestu, a to dle § 175a odst. 2 trestního řádu nejpozději při prvním jednání o takové dohodě. Jak už bylo řečeno výše, přítomnost poškozeného při sjednávání dohody o vině a trestu mezi státním zástupcem a obviněným není povinná, pokud se však poškozený tohoto jednání účastní, má právo vyjádřit se k rozsahu a způsobu náhrady škody, v případě jeho nepřítomnosti je pak na státním zástupci dohodnout se, v rámci uplatněného nároku poškozeného, s obviněným o rozsahu a způsobu náhrady škody.

³⁶⁶ Ibid., str. 314

Pokud jde o odklony v trestním řízení, má poškozený právo uzavřít dohodu s obviněným o náhradě škody způsobené trestným činem, jež je jednou z podmínek pro podmíněné zastavení trestního stíhání dle § 307 odst. 1 trestního řádu, a právo souhlasit se schválením narovnání dle § 309 odst. 1 trestního řádu a před rozhodnutím být vyslechnut ke způsobu a okolnostem uzavření dohody o narovnání; před výsledkem musí být dle § 310 trestního řádu poučen o svých právech a o podstatě institutu narovnání.

2.5.1 Nárok poškozeného na náhradu škody

Jak již bylo zmíněno, trestní řád rozlišuje dvě skupiny poškozených, a to poškozené jen s některými procesními právy dle § 43 odst. 1 tr. a poškozené, kteří mají kromě uvedených práv dle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody způsobené spácháním trestného činu a s tím spojená další procesní práva, zejména právo navrhnout zajištění nároku na náhradu škody na majetku obviněného dle § 47 a 48 trestního řádu, právo napadnout odvoláním rozsudek soudu prvního stupně pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo proto, že takový výrok chybí, jak stanoví § 246 odst. 1 písm. d) a odst. 2 ve spojení s § 247 odst. 1 trestního řádu, či právo požadovat náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody v souladu s § 154 trestního řádu.

V první řadě je důležité zdůraznit, že vznik škody musí být v příčinné souvislosti se skutkem, pro který je pachatel stíhán. Nárok poškozeného na náhradu škody musí být uplatněn vůči konkrétnímu obviněnému, a pokud je uplatňován nárok vůči více obviněným, je třeba uvést, zda mají plnit společně a nerozdílně či podílově podle jejich účasti na způsobení škody či dle míry zavinění.³⁶⁷ Nárok musí být uplatněn přímo poškozeným, popř. jeho zákonným zástupcem, opatrovníkem, zmocněncem, anebo právním nástupcem.³⁶⁸

Nárok poškozeného na náhradu škody musí být uplatněn včas, tj. dle § 206 odst. 2 trestního řádu nejpozději před zahájením dokazování v hlavním líčení, ve zkráceném řízení pak před vydáním trestního příkazu samosoudcem. Pokud byl nárok poškozeným uplatněn

³⁶⁷ Ibid., str. 316

³⁶⁸ K tomu Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15.9.2005, sp. zn. 8 Tdo 1019/2005 - Poškozenému, který zemřel, nelze přiznat nárok na náhradu škody způsobené trestným činem podle § 228 tr. ř., třebaže ho před svou smrtí včas a řádně uplatnil v trestním řízení. Úmrtím poškozeného přechází takový nárok na náhradu škody na jeho dědice, a to v rozsahu, v jakém náležel poškozenému v okamžiku jeho smrti. Podobně TR NS 40/2007-T 1037 - Došlo-li trestným činem k usmrcení poškozeného, pak jeho pozůstalým může vzniknout samostatný a originární nárok na náhradu škody založený úmrtím poškozeného (např. podle § 444 odst. 3, § 448 a § 449 odst. 2, 3 ObčZ, § 375 až 379 ZPr). V takovém případě se pozůstalí po zemřelém sami stávají poškozenými ve smyslu § 43 odst. 1 TrŘ, mohou v trestním řízení uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu škody podle § 43 odst. 3 TrŘ a zároveň jim náležejí práva vyplývající z ustanovení § 309 a 311 TrŘ o schválení narovnání, protože uvedené nároky pozůstalých na ně nepřechází po usmrcené osobě ve smyslu § 45 odst. 3 a § 310a TrŘ, ale jsou jejich vlastními nároky.

opožděně, rozhodne soud usnesením dle § 206 odst. 4 trestního řádu *per analogiam*, že poškozený již nemůže nárok na náhradu škody uplatnit, a to i v případě, že opožděné uplatnění nároku bylo důsledkem nesprávného poučení či postupu orgánů činných v trestním řízení.³⁶⁹ Lhůta pro uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody je totiž lhůtou procesní, kterou nelze navrátit, a to ani v situaci, kdy soud prvního stupně nesplní povinnost uvedenou v ustanovení věty první § 198 odst. 2 trestního řádu a nevyrozumí poškozeného řádně a včas o konání hlavního líčení.³⁷⁰

Kromě včasného uplatnění musí být nárok na náhradu škody uplatněn rovněž řádně, tj. specifikován co do důvodu a výše; nárok tedy musí být podložen údaji, z nichž je patrný důvod a uvedena jeho přesná výše či alespoň výše minimální, pokud poškozený přesnou výši škody ještě nezná; výši požadované náhrady škody je pak možné v průběhu řízení měnit. Pro rozhodování soudu o nároku poškozeného na náhradu škody však platí zásada *ne ultra petita partium*, tj. soud nemůže poškozenému přiznat více, než požaduje. Vyjádření poškozeného, že nárok na náhradu škody uplatňuje ve výši, která bude vyčíslena znalcem, nebo že se připojuje k trestnímu řízení ve smyslu § 43 trestního řádu, nelze považovat za řádné uplatnění nároku na náhradu škody.³⁷¹ Dnem řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným dochází mimo jiné ke stavení běhu promlčecí doby.

Pokud jde o uplatnění nároku na náhradu škody, trestní řád ve svém původním znění z roku 1961³⁷² ukládal prokurátorovi, v případě že se poškozený k trestnímu řízení s nárokem na náhradu škody nepřipojil, avšak takový nárok mu svědčil, podat návrh na náhradu škody za poškozeného, a to dokonce i proti jeho vůli.³⁷³ Tuto možnost doporučuje zachovat i nadále např. i Jelínek, a to v zájmu ochrany práv poškozeného.³⁷⁴

³⁶⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 318

³⁷⁰ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999 sp. zn. 8 To 335/99

³⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. 4 Tz 76/2002, uveřejněný pod číslem 49/2003 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2002:4.TZ.76.2002.1; podobně Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 5. 12. 1967, sp. zn. 4 Tz 97/67, publ. jako R 37/1968 tr. - Vyjádření poškozeného v tom smyslu, že se připojuje k trestnímu řízení s požadavkem na náhradu škody, jak bude orgány činnými v trestním řízení zjištěna apod., nelze považovat za řádně uplatněný nárok na náhradu škody, není-li z něj patrné, v jaké alespoň minimální výši má být škoda způsobená trestným činem uhrazena.

³⁷² Zrušeno novelou provedenou zákonem č. 178/1990 Sb.

³⁷³ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 213 - 217

³⁷⁴ *Ibid.*, str. 216

2.5.2 Nárok poškozeného na náhradu nemajetkové újmy

Při rozhodování o nároku poškozeného na náhradu škody, resp. při posuzování nároku poškozeného na náhradu nemajetkové újmy v penězích, která mu vznikla v důsledku trestného činu, soud nejprve zkoumá, zda poškozený utrpěl nemajetkovou újmu ve smyslu § 2971 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „občanský zákoník“) a zda není dostačující morální zadostiučinění dle § 2971 občanského zákoníku, ale má být nahrazena v penězích. Aby mohlo být v adhezním řízení o nároku na nemajetkovou újmu rozhodováno, musí se jednat o takový zásah, který je objektivně způsobilý vyvolat nemajetkovou újmu a který spočívá v porušení nebo ohrožení osobnosti fyzické osoby v její fyzické integritě, musí se jednat o zásah neoprávněný, resp. protiprávní, a musí být dána příčinná souvislost mezi oběma uvedenými předpoklady.³⁷⁵

Občanský zákoník hovoří o náhradě škody i nemajetkové újmy v § 2956 a násl., přičemž § 2958 se týká přímo vzniku nemajetkové újmy při ublížení na zdraví, dle něhož při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy s tím, že škůdce nahradí i ztížení společenského uplatnění, vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného.

Občanský zákoník rozumí pod pojmem škoda majetkovou újmu, tj. skutečnou škodu a ušlý zisk. Nemajetkovou újmu se pak rozumí újma na osobnostních právech, tedy újma na zdraví, životě, občanské cti, lidské důstojnosti, soukromí či jiných právech, dále bolest, ztížené společenské uplatnění a útrapy pozůstalých v souvislosti s usmrcením poškozeného. Smyslem a účelem takového pojetí škody je poskytnutí peněžité náhrady poškozenému jak za způsobení fyzické bolesti, tak za bolest psychickou či jiné duševní útrapy.³⁷⁶

Specifikem imateriální újmy je její individuální povaha a subjektivní vnímání přímo poškozeným, a proto je problematické objektivní určení její výše, zvláště když pro takové určení neexistuje ani zákonný podklad. Určení výše přiměřeného zadostiučinění za bolest a jiné nemajetkové újmy způsobené v souvislosti s ublížením na zdraví je plně ponecháno na úvaze soudu, jenž musí při rozhodování vycházet z různých objektivizačních kritérií a (subsidiárně) dle zásad slušnosti; to vše s přihlédnutím k okolnostem případu.³⁷⁷ Pod poněkud

³⁷⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 7. 2015, sp. zn. 8 Tdo 757/2015, ECLI:CZ:NS:2015:8.TDO.757.2015.1

³⁷⁶ ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK a Josef FIALA. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-369-2, str. 1706, 1709

³⁷⁷ *Ibid.*, str. 1722

vágním pojmem slušnosti je třeba rozumět přiměřenost a spravedlnost konkrétního případu.³⁷⁸ Ohledně kritérií pro určení nemajetkové újmy se vyslovil i Ústavní soud, dle jehož názoru jimi jsou závažnost způsobené škody na zdraví, možnost vyléčení či eliminace způsobené škody a míra zavinění nedbalosti škůdce. Na základě § 2957 občanského zákoníku má být způsob a výše přiměřeného zadostiučinění určeny tak, aby byly odčiněny i okolnosti zvláštního zřetele hodné.

Pro určení výše zadostiučinění za duševní útrapy je východiskem člověk s běžným, obvyklým emocionálním způsobem prožívání různých životních situací. K tomu ještě dodává Nejvyšší soud, že je třeba, za účelem ochrany poškozeného, přihlídnout rovněž k jeho predispozicím spolupůsobícím při vzniku poškození na zdraví.³⁷⁹ Nejvyšší soud rovněž shrnuje, že při vymezení relativní satisfakce je nezbytné přihlídnout k zadostiučinění, kterého se poškozenému již dostalo (event. má dostat) ve formě morálního zadostiučinění (tj. ve formě nemajetkové, resp. morální satisfakce).³⁸⁰

Lze tak shrnout, že při stanovení výše zadostiučinění je nutná objektivizace, neboť jen tak lze dosáhnout spravedlivé a předvídatelné praxe, na druhou stranu výše náhrady musí být přizpůsobena konkrétním a individuálním okolnostem.³⁸¹ Z toho vyplývá požadavek na náležité odůvodnění soudních rozhodnutí, aby bylo patrné, jak soud dospěl k závěru, který vyslovil ve výrokové části, jakými úvahami byl při tom veden, zejména jaká kritéria hodnotil a zda a nakolik je promítl do svého rozhodnutí.³⁸²

Před účinností občanského zákoníku se výše náhrady nemajetkové újmy určovala dle tzv. bodové vyhlášky, tj. vyhlášky č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění (dále jen „vyhláška“), jež však byla v souvislosti s přijetím tohoto zákona k 1. 1. 2014 zrušena s tím, že určení výše náhrady nemajetkové újmy má být

³⁷⁸ JANOUŠEK, Michal. Odškodňování podle zásad slušnosti?. *Právní rozhledy* [online]. 2015, (19) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembgvp4s7ge4v6427gv3do&groupIndex=53&rowIndex=0>, str. 667

³⁷⁹ ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK a Josef FIALA. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-369-2, str. 1710, 1711

³⁸⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 7. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2545/2008, ECLI:CZ:NS:2008:30.CDO.2545.2008.1

³⁸¹ ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK a Josef FIALA. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-369-2, str. 1722

³⁸² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2012, sp. zn. 25 Cdo 1038/2011, ECLI:CZ:NS:2012:25.CDO.1038.2011.1; podobně náleží Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2954/11 ze dne 30. 3. 2012, publ. jako N 69/64 SbNU 781, pokud jde o adhezní řízení: Adhezní trestní řízení ve své podstatě nahrazuje občanskoprávní řízení, v němž by jinak byl nárok na náhradu škody uplatňován. Výrok trestního soudu, jímž byl podle § 228 odst. 1 tr. řádu přiznán nárok poškozeného na náhradu škody vůči obžalovanému, je exekucním titulem a musí snést test ústavnosti jako kterékoli jiné meritorní rozhodnutí soudu. Soudní rozhodnutí, které náležitě nerozlišuje stupeň závažnosti deliktu a na ní závislý stupeň přísnosti uložené sankce, a které nezohledňuje mimořádné osobní poměry pachatele při stanovení výše náhrady škody, nemůže být jako celek hodnoceno jako spravedlivé.

ponecháno výlučně na úvaze soudu, což však vede k roztržitosti aplikační praxe a značné právní nejistotě. Proto, za účelem formulace zásad, dle nichž má být při určování výše náhrady nemajetkové újmy postupováno, vytvořil Nejvyšší soud nezávaznou *Metodiku k náhradě nemajetkové újmy na zdraví*. Stupeň závažnosti trvalého zdravotního postižení se tak nevyjadřuje jako dříve bodovým součtem diagnóz, násobeným peněžitou hodnotou jednoho bodu, ale je pojat jako procentní vyjádření ztráty životních příležitostí (lepší budoucnosti) ve škále 0 až 100 % pro jednotlivé položky v devíti oblastech společenského zapojení, což umožňuje zjistit i výsledné procentní omezení poškozeného ve všech oblastech společenského uplatnění. V návaznosti na to bylo zřízeno v rámci oboru zdravotnictví nové znalecké odvětví „stanovení nemateriální újmy na zdraví“; znalec z tohoto odvětví dává soudu, právě na základě Metodiky Nejvyššího soudu, podklad pro stanovení výše náhrady za nemajetkovou újmu na zdraví.³⁸³ Rovněž byla vytvořena webová databáze judikatury k nemajetkové újmě, www.datanu.cz, obsahující soudní rozhodnutí, ve kterých se řešily nároky na náhradu za bolest, za ztížení společenského uplatnění a rovněž i nároky pozůstalých při usmrcení osoby blízké, jež obsahuje i kalkulátor k (pouze orientačnímu) výpočtu procentuálního omezení funkčních schopností poškozeného dle doporučující Metodiky Nejvyššího soudu.³⁸⁴

Občanský zákoník, na rozdíl od svého předchůdce z roku 1964³⁸⁵, hovoří i o odškodnění při usmrcení osoby blízké, a to v § 2959, dle jehož znění má škůdce povinnost odčinit peněžitou náhradou duševní útrapy osob blízkých toho, jemuž byla způsobena smrt či závažné ublížení na zdraví, a jež jsou tzv. sekundárními oběťmi.³⁸⁶ Tato úprava vychází z premisy, že zásah do fyzické integrity blízkého člověka či dokonce jeho ztráta může u jemu

³⁸³ VOJTEK, Petr a František PÚRY. Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy. *Soudní rozhledy* [online]. 2017, (11 - 12) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembg5pxg4s7geyv6mjsl5zv6mzugy&groupIndex=2&rowIndex=0>, str. 351, 355

³⁸⁴ VOJTEK, Petr. *Databáze judikatury k nemajetkové újmě poslouží nejen justici* [online]. [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: Systém ASPI - stav k 4.3.2019 do částky 25/2019 Sb. a 7/2019 Sb.m.s. - RA1352

³⁸⁵ Předchozí občanský zákoník neupravoval nárok na náhradu nemateriální citové újmy za ztrátu blízké osoby. Pokud se morální zadostiučinění nejevilo jako dostatečné, řešila se otázka relativní satisfakce za pomoci jeho § 13. Na základě novely provedené zákonem č. 47/2004 Sb. pak došlo k zakotvení samostatného nároku (§ 444 odst. 3), který vznikl taxativně vymezeným pozůstalým. Tito se však mohli vedle nároku, který zakládalo zmíněné ustanovení občanského zákoníku, domáhat i satisfakce prostřednictvím § 13 občanského zákoníku. JANOŠEK, Michal. Odškodňování podle zásad slušnosti?. *Právní rozhledy* [online]. 2015, (19) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembgvpxa4s7ge4v6427gv3do&groupIndex=53&rowIndex=0>, str. 667

³⁸⁶ Občanský zákoník tak reflektuje evropská pravidla – nárok sekundárních obětí na náhradu újmy při zásahu do práva na zdraví nebo život u primárně poškozeného vychází z článku 10:301.1 PETL, dle něhož „nemajetková újma může být vymáhána též osobami majícími blízký vztah k poškozenému, který utrpěl smrtelnou nebo velmi vážnou nesmrtelnou újmu“ (*very serious non-fatal injury*).

blízkých osob vyvolat srovnatelný, ne-li těžší duševní otřes než vlastní fyzická újma na zdraví.³⁸⁷

Ohledně výkladu § 2959 občanského zákoníku se vyslovil i Nejvyšší soud tak, že *duševní útrapy spojené s prožíváním usmrcení či zvláště závažného ublížení na zdraví blízké osoby se při stanovení výše náhrady posuzují primárně z pohledu obvyklého (průměrného) člověka a případné snížení či zvýšení lze odvinout od prokázaných okolností (jednotlivých kritérií). Při stanovení výše náhrady je namístě přihlídnout též k judikatorně vymezeným kritériím (srov. též body 53 a 54 nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2844/14), jimiž jsou zejména na straně poškozeného a osob jemu blízkých a) intenzita jejich vztahu, b) věk zemřelého a pozůstalých, c) případná existenční závislost na zemřelém a d) případné poskytnutí jiné satisfakce, a na straně škůdce e) postoj škůdce, f) dopad události do jeho duševní sféry, g) majetkové poměry škůdce a h) míra zavinění. Ke kritériu ad e) se doplňuje, že popírání viny škůdce v trestním řízení, které je standardním způsobem obhajoby, neprohlubuje samo o sobě míru utrpení pozůstalých, a přihlízet je tak možné jen k excesivnímu vybočení (arogantní postoj). Naopak vstřícný přístup škůdce se zohlední v kontextu s kritériem ad d).*³⁸⁸

Postoj obviněného, v důsledku jehož trestného činu byla způsobena smrt, tak může podstatným způsobem ovlivnit vnímání újmy pozůstalými; vstřícné chování, omluva či projevená lítost škůdce může zmírnit dopady nemajetkové újmy, naopak jeho lhostejnost, arogance či vyjádřená bezcitnost ji může ještě prohloubit. Je nutné přihlízet též k jeho majetkovým poměrům tak, aby byla dána možnost reálného uspokojení přiznaných nároků.³⁸⁹

V neposlední řadě má škůdce dle § 2960 občanského zákoníku nahradit i účelně vynaložené náklady spojené s péčí o zdraví poškozeného, s péčí o jeho osobu nebo jeho domácnost tomu, kdo je vynaložil a dále poskytnout náhradu za ztrátu na výdělků po dobu pracovní neschopnosti a po jejím skončení (§ 2962 a § 2963 občanského zákoníku) a na základě § 2964 poskytnout náhradu za ztrátu na důchodu. V souladu s § 2966 občanského zákoníku má škůdce v případě usmrcení povinnost hradit peněžitým důchodem náklady na

³⁸⁷ ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK a Josef FIALA. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-369-2, str. 1718

³⁸⁸ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015, ECLI:CZ:NS:2016:4.TDO.1402.2015.1; toto rozhodnutí je v souladu i s nálezem Ústavního soudu ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/2014, který se zabýval postupem obecných soudů při určování výše náhrady nemajetkové újmy v případě úmrtí osoby blízké.

³⁸⁹ POLIŠENSKÁ, Petra. Rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy. *Systém ASPI - stav k 28.8.2017 do částky 96/2017 Sb. a 28/2017 Sb.m.s.*

výživu pozůstalým, kterým zemřelý ke dni své smrti poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.³⁹⁰

Náhrada duševních útrap blízké osoby má plně vyvážit jejich utrpení, a nelze-li jej určit, „stanoví se podle zásad slušnosti“. Rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu nemateriální újmy je tak plně ponecháno na úvaze soudu. Pod pojmem slušnost se rozumí přiměřenost a spravedlnost konkrétního případu a přihlídnutí k jeho okolnostem.³⁹¹ Zákon tedy nestanoví žádná kritéria pro určení výše náhrady nemajetkové újmy. Povahu nároku podle § 2959 občanského zákoníku však velmi podrobně vyložil Nejvyšší soud v rozsudku z 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015, kde doporučil vyjít z rozpětí 240 000 Kč až 500 000 Kč, pokud není třeba výrazně zohlednit některá z výše uvedených kritérií. Částka 240 000 Kč vlastně odpovídá paušální částce dle § 444 odst. 3 občanského zákoníku z roku 1964, jež však byla v očích pozůstalých blízkých osob často vnímána jako nedostatečná a degradující hodnotu nerušeného rodinného života s blízkou osobou; částku 500 000 Kč pro jednotlivého pozůstalého již lze považovat za přiměřený pokrok k lepšímu.³⁹² Takovým vymezením dal Nejvyšší soud jasně najevo, že ačkoli zákon v tomto směru nedává žádné vodítko ohledně nastavení částek naplňujících princip slušného odčinění nemajetkové újmy, náhrady by se neměly pohybovat v mnohamilionových částkách.³⁹³

Dle Ústavního soudu má tato náhrada funkci především satisfakční a preventivně-sankční, přičemž má odrážet obecně sdílené představy o spravedlnosti.³⁹⁴ V této souvislosti lze hovořit i o sankční náhradě újmy (*punitive damages*), jejímž cílem není primárně odškodnění poškozeného, ale sankcionování škůdce a jeho odstrašení od takového jednání do budoucna.³⁹⁵ I když české právo tento institut nezná, dle závěrů Nejvyššího soudu nemusí být rozhodnutí přiznávající sankční náhradu újmy v rozporu s českým veřejným pořádkem.³⁹⁶ I

³⁹⁰ § 2968 občanského zákoníku připouští možnost nahradit výplatu pravidelných dávek tzv. odbytným, tj. jednorázovým plněním, přičemž oba způsoby mohou být i kombinovány. Odbytné může být škůdci nařizováno jak z moci úřední, tak může vycházet z dohody mezi škůdcem a poškozeným.

³⁹¹ JANOUŠEK, Michal. Odškodňování podle zásad slušnosti?. *Právní rozhledy* [online]. 2015, (19) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgvpxa4s7ge4v6427gy3do&groupIndex=53&rowIndex=0>, str. 670

³⁹² RYŠKA, Michal. Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ. *Právní rozhledy* [online]. 2016, (11) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgpxa4s7geyv6427gm4a&groupIndex=121&rowIndex=0>, str. 389

³⁹³ VOJTEK, Petr a František PŮRY. Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy. *Soudní rozhledy* [online]. 2017, (11 - 12) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrg5pxg4s7geyv6mjsl5zv6mzogy&groupIndex=2&rowIndex=0>, str. 359

³⁹⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1586/09 ze dne 6. 3. 2012, publ. jako N 43/64 SbNU 491

³⁹⁵ ŽIVĚLOVÁ, Alexandra. Umožňuje nový občanský zákoník přiznat v řízení o náhradě nemajetkové újmy punitive damages?. *Systém ASPI - stav k 28.8.2017 do částky 96/2017 Sb. a 28/2017 Sb.m.s.*

³⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2011, sp. zn. 30 Cdo 2434/2010, uveřejněný pod číslem 10/2012 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní, ECLI:CZ:NS:2011:30.CDO.2434.2010.1; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2011, sp. zn. 30 Cdo

Ústavní soud vedle konstatování, že základním principem odškodnění nemajetkové újmy je posouzení všech okolností případu a přiznání co možná srovnatelných částek za objektivně podobné újmy, uznává, že hlavním smyslem takové náhrady je její satisfakční rovina, která narůstá v přímé úměře s mírou zavinění původce zásahu.³⁹⁷

Sankční náhrada škody, resp. preventivně-sankční složka přiměřeného zadostiučinění, tedy hraje v současné právní praxi důležitou roli, a to především u zásahů do osobnostních práv (soukromí, pověst, čest), při nichž již výjimečně dochází k prolomení kompenzačního principu. Přiznaná finanční náhrada v těchto případech nereflktuje faktickou újmu poškozeného, ale je mu přiznána za účelem potrestání a zastrašení škůdce, a to ve výši zajišťující rehabilitaci jeho porušených práv, tj. s ohledem na všechny okolnosti zvyšující či snižující závažnost spáchaného deliktu. Jedná se tak o jakousi nadkompenzaci, která umožňuje poškozenému žádat finanční částku již za samotný zásah do jeho základních práv.³⁹⁸

Z hlediska poškozeného trestným činem lze způsob určení výše náhrady škody na základě individuálních kritérií každého konkrétního případu zhodnotit pozitivně, neboť náhrada škody tak může reflektovat všechny aspekty újmy způsobené v důsledku trestného činu. Sankční náhrada újmy pak pro poškozeného představuje nejen vyšší finanční kompenzaci za újmu způsobenou trestným činem, ale může mít pro něj význam i jako morální satisfakce. Za velmi významný krok dobrým směrem lze považovat rozšíření institutu náhrady nemateriální újmy osob blízkých o úmrtí a zvláště závažné poškození zdraví.

2.5.3 Adhezní řízení

Adhezní řízení tvoří součást trestního řízení, splývá s ním tedy zejména ve fázi dokazování a projednává se v něm uplatněný nárok poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem. Na rozdíl od trestního řízení není vedeno z úřední povinnosti – jde o výjimku ze zásady oficiality³⁹⁹ - ale je podmíněno návrhem poškozeného, jenž má vůči obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena. Nárok na náhradu škody způsobené trestným činem má totiž soukromoprávní povahu a ani v občanskoprávním řízení o

3936/2010, ECLI:CZ:NS:2011:30.CDO.3936.2010.1; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1796/2011, ECLI:CZ:NS:2012:30.CDO.1796.2011.1; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2013, sp. zn. 30 Cdo 2469/2012, ECLI:CZ:NS:2013:30.CDO.2469.2012.1 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2013, sp. zn. 30 Cdo 2778/2011, ECLI:CZ:NS:2013:30.CDO.2778.2011.1

³⁹⁷ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2844/14 ze dne 22. 12. 2015, publ. jako N 221/79 SbNU 545

³⁹⁸ JANEČEK, Václav. Kdy lze de lege lata poškozenému přiznat preventivně-sankční složku přiměřeného zadostiučinění. Právní rozhledy. 2016, (22), str. 767

³⁹⁹ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

něm nemůže být rozhodováno bez jeho řádného uplatnění u soudu.⁴⁰⁰ O náhradě škody soud rozhoduje dle předpisů hmotného práva, nejčastěji podle občanského zákoníku, avšak procesním postupem dle trestního řádu.

Subjektem adhezního řízení je tedy pouze poškozený, jenž má vůči obviněnému nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení a jenž jej včas a řádně proti obviněnému uplatnil.⁴⁰¹ Soud je potom při rozhodování vázán návrhem poškozeného a nemůže jej překročit, nemůže však ani nárok poškozeného zamítnout, a to ani částečně (viz. dále).

Soud rozhoduje o nároku poškozeného na náhradu škody v hlavním líčení v rozsudku dle § 228 a § 229 trestního řádu, resp. samosoudce v trestním příkaze, a to za předpokladu, že nárok na náhradu škody byl v trestním řízení uplatněn řádně a včas, soud po zahájení hlavního líčení nerozhodl dle § 206 odst. 3 a 4 trestního řádu, že určitou osobu jako poškozeného k trestnímu řízení nepřipouští nebo že poškozený svůj nárok na náhradu škody nemůže v trestním řízení uplatňovat, dále pokud nebyla věc vrácena státnímu zástupci ani postoupena, trestní stíhání nebylo zastaveno, přerušeno či podmíněně zastaveno nebo schváleno narovnání a pokud poškozený svůj návrh na náhradu škody v průběhu hlavního líčení, nebo i před ním, nevzal zpět.

V řízení před soudem se po přednesení obžaloby předseda senátu zeptá poškozeného, zda navrhuje, aby obžalovanému byla uložena povinnost k náhradě škody způsobené trestným činem a v jakém rozsahu. Pokud se poškozený k hlavnímu líčení nedostaví, návrh poškozeného může přecházet předseda senátu ze spisu, pokud je v něm obsažen.⁴⁰²

V případě vydání odsuzujícího rozsudku má soud rovněž povinnost rozhodnout o náhradě škody, a to tak, že nárok na náhradu škody poškozenému přizná, a to zcela nebo zčásti, anebo jej odkáže na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem. *Výrok o náhradě škody je třeba náležitě odůvodnit v souladu s ustanovením § 125 odst. 1 trestního řádu. V odůvodnění výroku o náhradě škody se soud musí vypořádat mimo jiné s otázkou, zda byl nárok uplatněn včas a řádně, jaké nároky byly uplatněny a v jaké výši a o který hmotně právní předpis je nárok opřen, zda nárok v době rozhodování soudu trval, zda jeho přiznání nebrání nějaká zákonná překážka ve smyslu § 228 odst. 1 věta za středníkem. Dosavadní trestní řízení musí dát pro přiznání nároku na náhradu škody dostatečný podklad pro závěr o tom, že škoda vznikla, a případně o její výši. Nebyly-li*

⁴⁰⁰ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1320/08 ze dne 20. 10. 2009, publ. jako N 218/55 SbNU 47

⁴⁰¹ Pojem poškozený je tak širší než pojem subjekt adhezního řízení.

⁴⁰² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 2000, sp. zn. 7 Tz 190/99, ECLI:CZ:NS:2000:7.TZ.190.99.1

splněny tyto zákonné předpoklady pro přiznání náhrady škody v adhezním řízení, a přesto byl obviněný odsouzen k náhradě škody v adhezním řízení, bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces, garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.⁴⁰³ Neexistenci výroku, jímž byl soud povinen rozhodnout o uplatněném nároku poškozeného, nelze nahradit vysvětlením jen v odůvodnění rozsudku; pokud tak soud přesto učiní, jde v jeho rozhodnutí o chybějící výrok ve smyslu dovolacího důvodu podle § 265b odst. 1 písm. k) trestního řádu.⁴⁰⁴

Rozsudek, jímž bylo rozhodnuto i o nároku poškozeného na náhradu škody, může poškozený napadnout odvoláním, avšak pouze pro nesprávnost výroku o náhradě škody. Může se odvolat i v případě, že výrok o náhradě škody chybí. Pokud odvolací soud dojde k závěru, že je výrok soudu prvního stupně o náhradě škody nesprávný, může na základě § 265 trestního řádu rozsudek zrušit a rozhodnout ve věci sám, jinak poškozeného odkáže na příslušné řízení. Odvolací soud však nemůže vrátit věc soudu prvního stupně k novému projednání o rozhodnutí jen v části týkající se výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení.⁴⁰⁵

Na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem soud poškozeného s jeho nárokem odkáže za předpokladu stanoveném v § 229 odst. 1 trestního řádu, tj. pokud na základě dokazování není možné vyslovit povinnost k náhradě škody nebo by pro vyslovení takové povinnosti bylo třeba provádět další dokazování, které přesahuje potřeby trestního řízení nebo by je podstatně protáhlo, anebo pokud by došlo ke zproštění obžaloby ohledně skutku, kterým měla být škoda způsobena, v souladu s § 229 odst. 3 trestního řádu. Pokud soud poškozeného odkázal s jeho nárokem, či s jeho částí, na řízení ve věcech občanskoprávních, musí poškozený takový nárok v tomto řízení uplatnit dříve, než dojde k jeho promlčení.⁴⁰⁶ V zásadě však platí, že trestní soud nesmí poškozeného zbytečně odkazovat na jiné řízení, může-li sám o nároku poškozeného rozhodnout.⁴⁰⁷ Proti výroku, kterým byl poškozený odkázán na občanskoprávní řízení, resp. na řízení před jiným příslušným orgánem, a to jak zcela, tak zčásti, může poškozený podat odvolání.

⁴⁰³ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1320/08 ze dne 20. 10. 2009, publ. jako N 218/55 SbNU 47

⁴⁰⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 5. 2015, sp. zn. 8 Tdo 469/2015, uveřejněné pod číslem 9/2016 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2015:8.TDO.469.2015.1

⁴⁰⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3, str. 270

⁴⁰⁶ Promlčecí doba neběží od uplatnění nároku v trestním řízení, po právní moci rozsudku však její běh pokračuje.

⁴⁰⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3, str. 269

Pro vztah adhezního a občanskoprávního řízení platí, že lze uplatnit nárok na náhradu škody jak v řízení adhezním, tak občanskoprávním; projednávání nároku na náhradu škody v civilním řízení nepředstavuje vůči řízení adheznímu překážku *litispence*. Pokud by ale bylo o nároku na náhradu škody v rámci civilního řízení již rozhodnuto, představuje logicky takové rozhodnutí překážku *rei iudicatae* a nárok v trestním řízení již uplatnit nelze. Takovou překážkou je i dohoda o narovnání uzavřená mezi obviněným a poškozeným.⁴⁰⁸

V trestním řízení nelze návrh poškozeného na náhradu škody zamítnout; trestní soud může v případech, kdy neshledá návrh poškozeného důvodným nebo v případech, kdy trestní soud nemá dostatek podkladů pro to, aby o něm mohl kvalifikovaně rozhodnout, odkázat poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních. V civilním řízení se může poškozený domáhat nároku na náhradu škody rovněž již za průběhu řízení trestního, a pokud je v občanském soudním řízení o jeho nároku rozhodnuto dříve, než poškozený uplatní tento nárok v trestním řízení, nemůže se již z povahy věci k trestnímu řízení s takovým nárokem připojit.⁴⁰⁹

Důsledkem přiznání nároku na náhradu škody, a to i z části, poškozenému je povinnost odsouzeného, kromě povinnosti nahradit škodu, nahradit i náklady potřebné k účelnému uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody v trestním řízení, a to včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce.⁴¹⁰

Význam adhezního řízení spočívá v tom, že pro poškozeného představuje, v porovnání s civilním řízením, možnost se rychleji domoci náhrady škody, kdy navíc poškozený není zatížen důkazním břemenem ani povinností zaplacení soudního poplatku, dokonce může v určitých případech žádat o bezplatnou právní pomoc, resp. právní pomoc za sníženou odměnu, a nárok poškozeného nelze zamítnout. Uplatnění nároku v adhezním řízení rovněž zamezuje jeho promlčení. Navíc, pokud je v trestním řízení utajena totožnost poškozeného jako svědka, vztahuje se toto utajení i na řízení adhezní, což v řízení civilním nepřichází

⁴⁰⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 2. 2013, sp. zn. 7 Tdo 75/2013, uveřejněné pod číslem 72/2013 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2013:7.TDO.75.2013.1

⁴⁰⁹ K tomu Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25.6.2003, sp. zn. 3 To 489P/2003 - Samotné uplatnění nároku na náhradu škody, která byla způsobem trestným činem, v občanskoprávním či jiném řízení nebrání uplatnění stejného nároku v adhezním řízení. Pokud však soud zjistí v rámci postupu podle § 206 odst. 2 tr. ř., že již bylo vydáno na podkladě takového nároku v občanskoprávním či jiném řízení rozhodnutí o povinnosti obviněného nahradit způsobenou škodu a toto rozhodnutí existuje, ať je či není pravomocné, rozhodne, že poškozený nemůže v hlavním líčení uplatňovat nárok na náhradu škody (§ 44 odst. 3, § 206 odst. 3, 4 tr. ř.)

⁴¹⁰ Pokud tuto povinnost odsouzený nesplní dobrovolně, je takový rozsudek, resp. trestní příkaz, exekučním titulem, stejně tak usnesení o povinnosti odsouzeného nahradit poškozenému náklady trestního řízení.

v úvahu.⁴¹¹ Návrh na náhradu škody způsobené trestným činem však nelze podat, resp. v trestním řízení projednat, bylo-li o takovém nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném příslušném řízení.

Nevýhodu pro poškozeného představuje skutečnost, že zákonnou podmínkou pro rozhodnutí o nároku na náhradu škody, resp. jeho přiznání, je odsuzující rozsudek; v případě v případě zproštění obžaloby či zastavení trestního stíhání se tedy poškozený musí svého nároku domáhat v civilním řízení.

Adhezní řízení lze tedy zhodnotit jako výhodnější formu vymáhání jeho soukromoprávního nároku v porovnání s občanskoprávním řízením, a to vzhledem k jednodušší důkazní situaci, menší ekonomické náročnosti a rychlejšího dosažení rozhodnutí o uplatněném nároku, díky čemuž může poškozený dříve zapomenout na traumatizující událost, jíž nepochybně spáchání trestného činu představuje. Adhezní řízení tak svou podstatou představuje začlenění prvků občanskoprávního řízení do trestního procesu, za účelem urychlení reparace trestnou činností narušených hodnot, to vše ve snaze poskytnout možnost co nejrychlejší finanční kompenzace poškozeným, kteří by jinak své nároky museli uplatňovat v občanskoprávním řízení.⁴¹²

Soud by neměl nárok poškozeného opomíjet a bezdůvodně jej s jeho nárokem odkazovat na řízení ve věcech občanskoprávních, resp. na řízení před jiným příslušným orgánem, neboť v takovém řízení musí poškozený unést důkazní břemeno a často se neobejde bez právní pomoci advokáta. Domáhání se nároku na náhradu škody je tak pro poškozeného časovou i finanční přítěží, v důsledku čehož může vnímat trestní řízení jako nespravedlivé. Projednání nároku poškozeného na náhradu škody a rozhodnutí o něm v rámci trestního řízení tak v konečném důsledku může zabránit případné sekundární viktimizaci poškozeného.

Adhezního řízení se týká čl. 16 odst. 1 Směrnice, jenž ukládá členským státům, aby poškozenému trestným činem garantovaly nárok na vydání rozhodnutí o odškodnění ze strany pachatele, a to v průběhu trestního řízení a v přiměřené době, přičemž připouští, aby vnitrostátní právní předpisy stanovily, že takové rozhodnutí může být vydáno v jiném soudním řízení. Členským státům je tedy ponecháno na vůli, zda dají poškozenému možnost

⁴¹¹ JELÍNEK, Jiří a Jaroslav IVOR. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 9788075020802, str. 353

⁴¹² POLIŠENSKÁ, Petra. Rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy. *Systém ASPI - stav k 28.8.2017 do částky 96/2017 Sb. a 28/2017 Sb.m.s.*

žádat náhradu škody v trestním či jiném soudním řízení. Česká právní úprava adhezního řízení tak převyšuje standardy stanovené právem Evropské unie.⁴¹³

Uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody je tedy svou povahou uplatněním soukromého zájmu poškozeného, jež směřuje k dosažení satisfakce vůči pachateli trestného činu, jímž byla dotčena jeho práva, a k dosažení náhrady škody, resp. újmy, která mu byla trestným činem způsobena.⁴¹⁴ Nárok poškozeného na náhradu škody může být projednán jak ve standardním trestním řízení, v tzv. adhezním řízení, tak v rámci odklonů od standardního trestního řízení, zejména v souvislosti s uplatněním institutů podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, neboť jejich užití je vázáno právě na zajištění náhrady škody obviněným.⁴¹⁵

2.5.4 Náhrada škody v případě procesních odklonů

Pokud jde o podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání, disponuje poškozený stejnými procesními právy jako v běžném trestním řízení, v případě narovnání má navíc právo vyslovit s takovým způsobem vyřízení věci souhlas. V každém případě by způsob náhrady škody měl reflektovat jak zájem poškozeného, tak (především finanční) možnosti obviněného.

Předpokladem uplatnění institutů podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání je vypořádání náhrady škody mezi poškozeným a obviněným, a to na základě jejich dohody. Dle § 307 odst. 1 písm. b) trestního řádu má obviněný nahradit škodu způsobenou trestným činem nebo s poškozeným o její náhradě uzavřít dohodu nebo učinit jiná potřebná opatření k její náhradě. Dle § 309 odst. 1 písm. b) trestního řádu má být nahrazena škoda způsobená trestným činem či jinak odčiněna újma vzniklá trestným činem.

Hlavním rozdílem mezi vypořádáním náhrady škody v rámci procesních odklonů a rozhodnutím v adhezním řízení je, že výrok o přiznání náhrady škody podle § 228 trestního řádu učiněný v rámci adhezního řízení je součástí odsuzujícího rozsudku, v důsledku čehož se po nabytí právní moci stává vykonatelným, avšak rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo o schválení narovnání má formu usnesení, a tudíž nemůže být exekučním titulem; pokud tedy není plněno, nezbývá než nárok vymáhat v civilním řízení, což pro poškozeného představuje značnou nevýhodu. Pokud obviněný nedodrží závazek

⁴¹³ JELÍNEK, Jiří a Jaroslav IVOR. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 9788075020802, str. 351

⁴¹⁴ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 689

⁴¹⁵ SOTOLÁŘ, Alexander. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, str. 458

nahradiť škodu v průběhu zkušební doby podmíněného zastavení trestního stíhání, lze v trestním stíhání pokračovat, po schválení narovnání však taková možnost neexistuje, neboť se schválením narovnání je spojeno zastavení trestního stíhání. V případě aplikace institutu narovnání je tak žádoucí, aby obviněný škodu nahradil před jeho schválením, a pokud je o náhradě škody uzavřena dohoda, tato by měla mít formu notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti či soudního smíru.

Dosažení náhrady škody, nemajetkové újmy v penězích či vydání bezdůvodného obohacení je nepochybně hlavním zájmem poškozeného v trestním řízení. Nárok poškozeného na náhradu škody lze projednat jak v rámci trestního řízení, v řízení adhezním, tak v rámci odklonů k tomuto řízení⁴¹⁶, a rovněž i v řízení občanskoprávním.

Podmínkou pro přiznání nároku na náhradu škody je, že musí jít o škodu, nemajetkovou újmu vyjádřenou v penězích či právo na vydání bezdůvodného obohacení a že vznik škody musí být v příčinné souvislosti se skutkem, pro který je obviněný stíhán. Další podmínkou je včasné uplatnění návrhu na náhradu škody oprávněnou osobou a jeho specifikace co do důvodu a výše, dále skutečnosti, že o nároku zatím nebylo rozhodnuto v občanskoprávním či jiném příslušném řízení, a obžalovaný je uznán vinným z trestného činu.

Soud o uplatněném nároku na náhradu škody rozhodne tak, že nárok na náhradu škody, ať už zcela nebo částečně, přizná; nárok poškozeného nemůže být zamítnut. Pokud soud přizná nárok poškozeného jen zčásti, odkáže jej se zbytkem nároku na řízení ve věcech občanskoprávních nebo na řízení před jiným příslušným orgánem - pokud je věc postoupena k projednání pro přestupek, správní delikt či kárné provinění, rozhoduje se o náhradě škody až v tomto řízení, anebo odkáže poškozeného s celým nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních či na řízení před jiným příslušným orgánem, a to proto, že provedené dokazování není dostatečným podkladem pro vyslovení povinnosti k náhradě škody, a pro vyslovení povinnosti k náhradě škody by bylo třeba provádět další dokazování, jež přesahuje potřeby trestního stíhání. Soud poškozeného s jeho nárokem odkáže na řízení ve věcech občanskoprávních i v případě, že došlo ke zproštění obžaloby ohledně toho skutku, kterým měla být škoda způsobena.

⁴¹⁶ Jedná se především o podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání. Dohoda o náhradě škody uzavřená mezi obviněným a poškozeným v rámci těchto procesních postupů však na rozdíl od výroku o náhradě škody učiněného v rozsudku soudu není vykonatelným právním titulem. Pokud jde o podmíněné zastavení trestního stíhání, obviněnému je uloženo, aby v průběhu zkušební doby plnil z uzavřené dohody, tj. aby škodu poškozenému nahradil, a pokud tak obviněný neučiní, státní zástupce či soud rozhodne, že se v trestním stíhání pokračuje. V případě narovnání, podléhá dohoda o náhradě škody schválení soudem či státním zástupcem.

Je rovněž na samotném poškozeném (jenž má vůči obviněnému nárok na náhradu škody) zvolit si, zda tento nárok uplatní v trestním řízení anebo v řízení občanskoprávním. Adhezní řízení se jeví jako jednodušší varianta než řízení civilní, a to jak z hlediska rychlosti dosažení rozhodnutí o uplatněném nároku na náhradu škody (příčemž v případech odklonů je prvek rychlosti ještě zesílen), tak z hlediska finanční a důkazní náročnosti.

Poškozený také může ohledně náhrady škody uzavřít s pachatelem trestného činu dohodu. Za tím účelem má poškozený možnost obrátit se na Probační a mediační službu s žádostí o provedení mediace. Standardní cestou však nadále zůstává připojení se s nárokem na náhradu škody v rámci trestního řízení, popř. řízení občanskoprávního.

Význam náhrady škody spočívá v tom, že je vnímána jako uspokojení zájmu poškozeného v trestním řízení. Existují i názory považující náhradu škody za jeden ze základních cílů trestního práva, a to jako prostředek generální prevence, kdy vůlí nahradit škodu pachatel akceptuje právní normy, i jako prostředek prevence speciální, kdy vůlí nahradit škodu pachatel přejímá odpovědnost za způsobenou škodu a uvědomuje si závadné chování. Náhrada škody je tak vnímána jako specifická reakce trestního práva, která je klíčovým aspektem způsobů řešení trestné činnosti, jako je mediace či konciliace.⁴¹⁷ V souvislosti s odškodněním oběti je zdůrazňována nejen rovina finanční, ale i jeho morální a symbolický charakter.

Například Ferri přisuzuje nápravě způsobené újmy značný společenský význam, neboť vidí souvislost mezi trestní a občanskoprávní odpovědností. Náhradu škody pak vnímá, vzhledem k tomu, že představuje určitý závazek obviněného vůči poškozenému, jako určitý druh sankce.⁴¹⁸ Roxin považuje reakci na spáchání trestného činu akcentující odškodnění oběti prospěšnou jak pro oběť, tak pro pachatele trestného činu, tak pro společnost jako celek a rovněž i pro systém trestní justice.

Odškodnění bylo od nepaměti součástí reakce na trestnou činnost, a to v zásadě vedle uložení trestu pachateli. Extrémnější variantou je pak Roxinova třetí cesta, která považuje odškodnění oběti, jež nespočívá pouze v náhradě škody v občanskoprávním slova smyslu, ale

⁴¹⁷ SUBIJANA ZUNZUNEGUI, Ignacio José. Las víctimas: Juicio oral y sentencia. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 89 - 134. ISBN 84-457-1517-8., str. 122

⁴¹⁸ VARONA MARTÍNEZ, Gema. Justicia criminal a través de procesos de mediación: Una introducción. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 37 - 54. ISBN 84-457-1517-8., str. 41

má i symbolický rozměr, za samostatný trestněprávní následek spáchání trestného činu, jež naplňuje účel resocializační a preventivní účel trestu.⁴¹⁹

2.6 Zmocněnec poškozeného

§ 50 odst. 1 trestního řádu přiznává poškozenému právo na zastoupení zmocněncem, který může být současně i důvěrníkem podle zákona o obětech trestných činů.⁴²⁰

Zmocněnec poškozeného je za něj oprávněn činit v trestním řízení všechny úkony, ke kterým je oprávněn poškozený, s výjimkou jeho výpovědi v postavení svědka. Zmocněnec poškozeného je podle § 51 odst. 1 trestního řádu oprávněn činit za poškozeného návrhy a podávat za něj žádosti a opravné prostředky a je oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit poškozený. Dle odstavce druhého citovaného ustanovení je zmocněnec poškozeného oprávněn být již od zahájení trestního stíhání při vyšetřovacích úkonech, jimiž se mají objasnit skutečnosti důležité pro uplatnění práv osob, které zastupuje, a jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže by přítomností zmocněnce mohl být zmařen účel trestního řízení nebo nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění zmocněnce o něm zajistit. Po udělení slova policejním orgánem, může obviněnému i jiným vyslychaným osobám klást otázky. Kdykoliv v průběhu provádění úkonu může vznášet námitky proti způsobu jeho provádění. Pokud má poškozený zmocněnce, doručují se rovněž všechny písemnosti pouze tomuto zmocněnci, s výjimkou případů, kdy by měl poškozený něco osobně vykonat.

Na základě § 51a odst. 1 trestního řádu osvědčí-li poškozený, kterému byla způsobena úmyslným trestným činem těžká újma na zdraví, anebo poškozený, který je pozůstalým po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt, že nemá dostatek prostředků na uhrazení nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, rozhodne na jeho návrh předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce, že má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu. Nárok na bezplatné

⁴¹⁹ SAMPEDRO ARRUBLA, Julio Andrés. La justicia restaurativa: una nueva vía, desde las víctimas, en la solución al conflicto penal. *Revista Colombiana de Derecho Internacional*. Bogotá, 2010, (17), 87-124. ISSN 1692-8156, str. 103

⁴²⁰ Zmocněncem poškozeného může být i právnická osoba. Pokud je jím osoba fyzická, nesmí jím být dle § 50 odst. 2 trestního řádu osoba, která není plně svéprávná nebo jejíž svéprávnost je omezena; při hlavním líčení a veřejném zasedání nemůže být zmocněncem ten, kdo je k němu předvolán jako svědek, znalec nebo tlumočník. Podle § 51a odst. 4 trestního řádu pokud si poškozený sám zmocněnce nezvolí, je mu předsedou senátu nebo v přípravném řízení soudcem ustanoven advokát zapsaný v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů pro právní pomoc podle zákona o obětech trestných činů. Náklady vzniklé přibráním takového zmocněnce pak hradí stát. Pokud jde o osobu důvěrníka, ten může poškozeného doprovázet k úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení (§ 21 zákona o obětech trestných činů, § 51 odst. 1, § 55 odst. 1 písm. c) trestního řádu), a má právo zúčastnit se hlavního líčení i v případě vyloučení veřejnosti (§ 201 odst. 2 trestního řádu).

zastupování zmocněncem má dle § 51a odst. 2 trestního řádu vždy poškozený mladší 18 let (pokud nejde o trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 196 trestního zákoníku) a po novele provedené zákonem č. 56/2017 Sb., účinné od 1. dubna 2017, rovněž poškozený, který je zvlášť zranitelnou obětí podle zákona o obětech trestných činů.

Účelem § 51a trestního řádu je posílení práv poškozeného v případech, kdy vzhledem k jeho situaci (jedná se o zvlášť zranitelnou oběť) nebo vzhledem k tomu, že mu byla způsobena těžká újma na zdraví či smrt, resp. je pozůstalým po tom, komu byla trestným činem způsobena smrt, anebo vzhledem k povaze náhrady škody by bez náležité právní pomoci bylo uplatnění práv poškozeného značně obtížné.⁴²¹

Význam práva nemajetného poškozeného na kvalifikované zastoupení v trestním řízení spočívá rovněž v tom, že je „zrcadlovým“ oprávněním k oprávnění nemajetného obviněného, čímž se vyrovnává procesní postavení poškozeného a obviněného.⁴²²

Právo nemajetného poškozeného na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu je možno uplatnit i řízení ve věcech mladistvých i v trestním řízení proti právnickým osobám.

O žádosti poškozeného rozhoduje předseda senátu soudu konajícího řízení v prvním stupni a v přípravném řízení soudce, přičemž není vázán návrhem poškozeného ohledně bezplatnosti právní pomoci zmocněnce či jen o zastupování za sníženou odměnu; návrh může rovněž zamítnout. Poškozený má právo proti rozhodnutí podat stížnost. Rozhodnutí má formu usnesení, v němž je zároveň rozhodnuto o ustanovení zmocněnce, kterým musí být advokát. Poškozený si může zmocněnce vybrat ze seznamu akreditovaných poskytovatelů pomoci obětem trestné činnosti, a pokud si poškozený zmocněnce sám nezvolí, ustanoví mu jej soud z advokátů zapsaných do registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Ustanovený zmocněnec může být povinnosti zastupovat poškozeného rovněž zproštěn, a to pokud pominuly důvody, které vedly k jeho ustanovení, či pokud by bylo zjištěno, že podmínky pro jeho ustanovení dle § 51a odst. 1 nebyly od počátku dány, či zmocněnec nemůže poškozeného z důležitých důvodů dále zastupovat.⁴²³

Problémem praxe však je, že poškozený často ani neví, že může o ustanovení zmocněnce požádat a pokud to ví, musí formulovat žádost určenou v přípravném řízení státnímu zástupci a v řízení před soudem soudu, v níž musí uvést, proč se poškozený cítí být

⁴²¹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 302

⁴²² JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

⁴²³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 361, 362

obětí trestného činu, jaká újma mu byla způsobena, a rovněž musí osvědčit, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé přibráním zmocněnce. Takový postup však může pro některé poškozené představovat překážku a od uplatnění jejich zákonného práva je odradit. Bylo by tedy žádoucí, aby návrh bylo možno podávat prostřednictvím formuláře, který by byl pro tento případ vytvořen.

Jen pro doplnění, pokud je počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne dle § 44 odst. 2 trestního řádu předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudece usnesením, proti němuž není přípustná stížnost, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Společný zmocněnec pak vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení. Zmocněnce si volí samotní poškození, a pokud se na výběru neshodnou, soud provede výběr sám opatřením. Společného zmocněnce poškozených však neustanovuje ve smyslu § 51a trestního řádu a stát není povinen hradit náklady zmocněnce podle § 151 trestního řádu.⁴²⁴

2.7 Souhlas poškozeného s trestním stíháním

V souladu s § 163 odst. 1 trestního řádu lze v případě taxativně vyjmenovaných trestných činů⁴²⁵ proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď⁴²⁶ a v případě trestného činu znásilnění dle § 185 odst. 1 a 2 trestního zákoníku proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu

⁴²⁴ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23. 7. 2003, sp. zn. 12 To 335/2003

⁴²⁵ Jedná se o trestný čin ublížení na zdraví (§ 146 trestního zákoníku), těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 147 trestního zákoníku), ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 148 trestního zákoníku), neposkytnutí pomoci (§ 150 trestního zákoníku), neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku (§ 151 trestního zákoníku), ohrožení pohlavní nemocí (§ 155 trestního zákoníku), omezování osobní svobody (§ 171 odst. 1 a 2 trestního zákoníku), vydírání (§ 175 odst. 1 trestního zákoníku), porušování domovní svobody (§ 178 trestního zákoníku), poškození cizích práv (§ 181 trestního zákoníku), porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 trestního zákoníku), sexuálního nátlaku (§ 186 odst. 1 a 2 trestního zákoníku), krádeže (§ 205 trestního zákoníku), zpronevěra (§ 206 trestního zákoníku), neoprávněné užívání cizí věci (§ 207 trestního zákoníku), neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo nebytovému prostoru (§ 208 trestního zákoníku), podvodu (§ 209 trestního zákoníku), podílnictví (§ 214 trestního zákoníku), podílnictví z nedbalosti (§ 215 trestního zákoníku), lichvy (§ 218 trestního zákoníku), zatajení věci (§ 219 trestního zákoníku), porušení povinnosti při správě cizího majetku (§ 220 trestního zákoníku), porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti (§ 221 trestního zákoníku), poškození věčitele (§ 222 trestního zákoníku), poškození cizí věci (§ 228 trestního zákoníku), nebezpečného vyhrožování (§ 353 trestního zákoníku) a nebezpečného pronásledování (§ 354 trestního zákoníku), resp. trestný čin opilství (§ 360 trestního zákoníku), pokud jinak vykazuje znaky skutkové podstaty některého z těchto trestných činů.

⁴²⁶ Dle § 100 odst. 2 trestního řádu je takovou osobou příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh či jiná osoba v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pocítoval jako újmu vlastní.

k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem⁴²⁷, zahájit trestní stíhání, resp. v již zahájeném trestním stíhání pokračovat, pouze se souhlasem poškozeného, přičemž takový souhlas může poškozený výslovným prohlášením vzít kdykoliv zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Zpětvzetí již uděleného souhlasu poškozeného s trestním stíháním obviněného však nebrání orgánu činnému v trestním řízení přezkoumat a posoudit, zda s ohledem na probíhající dokazování nemohou jeho výsledky případně odůvodnit změnu právní kvalifikace posuzovaného skutku podle ustanovení o takovém trestném činu, jehož stíhání není podmíněno souhlasem poškozeného. Pokud orgán činný v trestním řízení dospěje k takovému závěru a postupuje podle § 160 odst. 6 trestního řádu (popř. § 190 odst. 2 trestního řádu, § 225 odst. 2 trestního řádu), lze v trestním stíhání pro daný skutek pokračovat a to i přes zpětvzetí souhlasu poškozeného.⁴²⁸ Výslovně odepřený souhlas však již nelze znovu udělit.

Pokud se jedná o skutek, jenž je jedním z trestných činů vyjmenovaných v § 163 odst. 1 trestního řádu, a k zahájení trestního stíhání je tedy třeba souhlasu poškozeného, orgán činný v trestním řízení jej vyzve, aby se vyjádřil, a to nejdéle ve lhůtě 30 dnů. Po marném uplynutí této lhůty již dle § 163 odst. 2 trestního řádu souhlas s trestním stíháním dát nelze. Neudělení souhlasu s trestním stíháním, resp. zpětvzetí uděleného souhlasu, je důvodem nepřipustnosti trestního stíhání dle § 11 odst. 1 písm. i) trestního řádu.

I když se jedná o některý z trestných činů uvedených v § 163 odst. 1 trestního řádu, institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním se neužije, pokud takovým činem byla způsobena smrt nebo poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byla omezena jeho svéprávnost, poškozeným je osoba mladší 15 let, anebo je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

Trestní stíhání se souhlasem poškozeného bylo do trestního řádu zavedeno novelou provedenou zákonem č. 178/1990 Sb., v roce 1991 byla zakotvena možnost zpětvzetí takového souhlasu, a až v roce 2001 přibyly do právní úpravy výjimky, kdy souhlas poškozeného s trestním stíháním není třeba – kromě případů, kdy trestným činem byla způsobena smrt, se jedná o neschopnost poškozeného k udělení souhlasu z důvodu duševní

⁴²⁷ Souhlas poškozeného s trestním stíháním v případě trestného činu znásilnění se tedy vyžaduje, pokud ten, kdo je pro něj stíhán, je, popř. v době spáchání činu byl, ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem.

⁴²⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 12. 2015, sp. zn. 3 Tdo 1253/2015, uveřejněné pod číslem 12/2016 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2015:3.TDO.1253.2015.1

choroby nebo poruchy, pro kterou byla omezena jeho svéprávnost, nedostatek věku, a neudělení souhlasu, resp. jeho zpětvzetí, z důvodu tísně, nátlaku, závislosti či podřízenosti.

Je nepochybné, že tento institut významným způsobem posiluje postavení poškozeného v trestním řízení, neboť se jedná o dispoziční právo poškozeného a prostředek zohlednění jeho soukromého zájmu v trestním procesu.⁴²⁹ Vzhledem k tomu, že určitá míra dispozice poškozeného s trestním řízením je jedním z aspektů restorativní justice, lze tento institut zhodnotit jako jeden ze zásadních (ne-li nejzásadnějších) projevů restorativní justice v české trestněprocesní úpravě. V souvislosti s tímto institutem by rovněž mohla být posílena mediační činnost Probační a mediační služby.⁴³⁰ I Jelínek hovoří v souvislosti s tímto institutem o *nejvýznamnější změně, jež se dotýkala možnosti poškozeného ovlivnit výsledek trestního řízení.*⁴³¹ Souhlas poškozeného s trestním stíháním, resp. právo poškozeného v určitých případech souhlas s trestním stíháním odepřít, dává poškozenému možnost, jak ovlivnit řízení i jako celek; jedná se o právo osobnostní povahy, a nepřechází tedy na právní nástupce poškozeného.⁴³² Do jisté míry relativizuje monopol státu na trestní stíhání a představuje prolomení zásady oficiality.⁴³³ Je vlastně korektivem zásad legality a oficiality svěřeným do rukou poškozeného.⁴³⁴

Tento institut cílí na případy, v nichž je upřednostňován soukromý zájem poškozeného na stíhání či nestíhání pachatele před zájmem veřejným na jeho postihu, tj. na případy, kdy by mohl poškozený vnímat postih pachatele jako újmu vlastní, vyvažuje tedy zájem veřejnosti na stíhání všech trestných činů a zájem poškozeného, který má blízký vztah k pachateli, tj. jeho právo na ochranu před zasahováním do soukromého a rodinného života.⁴³⁵ Ohledně nutnosti vyvažování soukromého zájmu poškozeného a veřejného zájmu na potrestání pachatele se vyslovil i Ústavní soud v nálezu ze dne 10. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 2523/10, kde uzavírá, že *„relevantní pro posouzení škodlivosti činu je také ta skutečnost, že čin, pro který byl stěžovatel stíhán, nevedl k žádným závažným následkům... To vše svědčí o tom, že odsouzením stěžovatele byly silně zasaženy individuální zájmy stěžovatelky. Je zjevné, že v tomto případě*

⁴²⁹ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 702

⁴³⁰ ROZUM, Jan. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 41 - 53. ISBN 80-7338-021-8

⁴³¹ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení.* Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-618-X, str. 124

⁴³² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2016, sp. zn. 7 Tdo 682/2016, uveřejněné pod číslem 49/2017 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2016:7.TDO.682.2016.1

⁴³³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018.* Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3, str. 259

⁴³⁴ MIČKAL, Martin. Trestní stíhání podmíněně souhlasem poškozeného (aktuální zamyšlení nad § 163 trestního řádu). Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257

⁴³⁵ Ibid.

došlo k silné kolizi mezi legitimními právy stěžovatelky a mezi společenským zájmem na trestním stíhání. Skutkové okolnosti nasvědčují tomu, že v daném případě zájmy stěžovatelky svým významem převažují nad zájmem státu potrestat pachatele trestného činu.⁴³⁶ Nejvyšší soud se pak vyjádřil k intenzitě vztahu mezi poškozeným a obviněným, když rozhodl, že pouze kamarádský vztah, ať už je jakkoliv intenzivní, ani vztah milenecký, není dostačujícím kritériem pro aplikaci § 163 trestního řádu; jako další kritéria stanovil mimo jiné sdílení společné domácnosti a sdružování finančních prostředků.⁴³⁷

Rovněž cílí na případy, kdy by trestní stíhání vedlo k sekundární viktimizaci poškozeného či ještě větší eskalaci konfliktu vzniklého v důsledku spáchání trestného činu. Z těchto důvodů je institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním vázán na zákonem stanovené trestné činy, jež například Jelínek nazývá *delikty se svolením*⁴³⁸ a na příbuzenský poměr mezi obviněným a poškozeným.

Obě dvě výše uvedené podmínky jsou však považovány za problematické, stejně jako celá konstrukce tohoto institutu a v konečném důsledku i jeho existence v právním řádu. Pokud jde o výčet trestných činů, ten je kritizován jako nahodilý a nepromyšlený. Z logiky věci vyplývá, že by měl obsahovat především nedbalostní trestné činy, u nichž nedochází k tak závažnému poškození či ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem, na rozdíl od trestných činů úmyslných.⁴³⁹ Výčet však obsahuje i zvláště závažné zločiny jako je trestný čin krádeže dle § 205 odst. 5 trestního řádu, zpronevěry dle § 206 odst. 5 a podvodu podle § 209

⁴³⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2523/10 ze dne 10. 2. 2011 (N 16/60 SbNU 171)

⁴³⁷ K tomu z usnesení Nejvyššího soudu České republiky z 26. 1. 2011, sp. zn. 6 Tdo 21/2011: „*jestliže poškozená s pachatelem nesdíleli společnou domácnost a nesdružovali finanční prostředky ke společné úhradě potřeb, nemohlo se jednat o vztah obdobný vztahu druha a družky. Ani okolnost, že poškozená s pachatelem vedla příležitostný intimní život, není z pohledu uvedeného vztahu druha a družky podstatná, neboť se nejednalo o společný sexuální život v rámci sdílení společné domácnosti, sdružování finančních prostředků apod. Takový milenecký vztah nelze proto povýšit na vztah, který by zakládal použitelnost § 163 TrŘ. K tomu, aby mohlo být mezi uvedenými osobami uplatněno citované ustanovení, muselo by se jednat o kategorii rovnocennou alternativním pojmům manžela či druha, u nichž se vedle citové vazby obou osob předpokládá rovněž soužití ve smyslu ekonomickém, tj. rodinný život jak v oblasti duševní, tak v oblasti hmotné“ (Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2011, sp. zn. 6 Tdo 21/2011, ECLI:CZ:NS:2011:6.TDO.21.2011.1) či z usnesení Nejvyššího soudu České republiky z 26. 11. 2014, sp. zn. 11 Tdo 1206/2014 : „*musí jít o silný vztah, který, pokud není založen na pokrevním příbuzenství nebo odvozen od manželství pokrevních příbuzných (švagrovství), vzniká zpravidla dlouhodobě (osoby vychované ve společné domácnosti), případně jsou zde jiné okolnosti dodávající takovému vztahu na významu, jako očekávání budoucího uzavření manželství nebo společné děti.*“ (Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2014, sp. zn. 11 Tdo 1206/2014, ECLI:CZ:NS:2014:11.TDO.1206.2014.1)*

⁴³⁸ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-618-X, str. 90

⁴³⁹ JELÍNEK, Jiří. *Současná trestní politika - co je nejdůležitější*. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 11 - 21. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 15

odst. 5 trestního řádu. Rovněž podmínka blízkého vztahu mezi poškozeným a obviněným, může pro poškozeného znamenat, spíše než pozitivum, nevýhodu.⁴⁴⁰

Patrně nejkontroverzněji je vnímáno zahrnutí do tohoto výčtu trestného činu znásilnění, stejně jako omezení okruhu blízkých osob, na které se souhlas poškozeného vztahuje – manžel, partner, druh. Právě tímto omezením je ospravedlňována dispozice poškozeného s trestním stíháním, neboť se jedná o soukromý vztah mezi obětí a pachatelem, kdy úlohou trestního práva není do něj zasahovat a je třeba respektovat vůli oběti.⁴⁴¹ Takovou argumentaci v podstatě privilegující znásilnění mezi partnery nelze považovat za smysluplnou, neboť znásilnění právě v těchto případech může být součástí domácího či genderově podmíněného násilí, jež se odehrává „za zavřenými dveřmi“ a vykazuje tedy vysokou míru latence, a to z důvodu, že oběť je ve vztahu závislosti na pachateli a trestný čin neoznámí pod jeho nátlakem. Problematickým se jeví i začlenění trestného činu sexuálního nátlaku a nebezpečného pronásledování.

Nahodilý výčet trestných činů, stejně jako podmínku existence příbuzenského poměru pro aplikaci tohoto institutu, soustavně kritizuje Jelínek a navrhuje jednak podmínku příbuzenského či obdobného vztahu mezi poškozeným a obviněným odstranit⁴⁴², jednak změnit výčet trestných činů uvedených v § 163 odst. 1 tř.⁴⁴³ Okruh trestných činů by měl být zúžen, a to tak, aby se jednalo o trestné činy, jejichž objektem jsou individuální zájmy samotného poškozeného a jež vykazují menší typovou závažnost.⁴⁴⁴ Obecná shoda pak panuje ohledně zařazení trestných činů nedbalostních.

Dle Musila by bylo žádoucí tento institut modifikovat, a to z hlediska schopnosti poškozeného souhlas udělit, z hlediska povahy některých trestných činů a osoby pachatele – měly by být vyloučeny závažné trestné činy proti životu a zdraví, proti svobodě a lidské důstojnosti, stejně jako případy recidivy, a z hlediska chování pachatele po spáchání trestného činu.⁴⁴⁵

V souvislosti s trestním stíháním se souhlasem poškozeného se hovoří i o zavedení trestního stíhání na návrh poškozeného anebo o zavedení soukromé trestní žaloby, jakožto

⁴⁴⁰ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-618-X, str. 172, 173

⁴⁴¹ MIČKAL, Martin. Trestní stíhání podmíněně souhlasem poškozeného (aktuální zamyšlení nad § 163 trestního řádu). *Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257*

⁴⁴² JELÍNEK, Jiří. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného - bilance a perspektivy. *Kriminalistika*. 1996, (4), 303

⁴⁴³ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-618-X, str. 172, 173

⁴⁴⁴ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 685

⁴⁴⁵ *Ibid.*, str. 686

institutů doplňkových k institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním či – ještě lépe - jej úplně nahrazujících. Například dle Jelínka by bylo vhodné *institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním zachovat jen u trestných činů, u nichž je relevantní příbuzenský vztah mezi poškozeným a obviněným a zejména v případě nedbalostní trestné činnosti jej modifikovat na institut tzv. soukromožalobních trestných činů, u kterých veřejný zájem na jejich stíhání není tak silný a jejich trestní stíhání by mělo záviset na iniciativě poškozeného.*⁴⁴⁶

2.7.1 Trestní stíhání na návrh poškozeného

Trestněprocesní úpravě trestního stíhání na návrh poškozeného by odpovídalo hmotněprávní vymezení tzv. návrhových deliktů, tj. trestných činů, pro něž je charakteristické, že jsou důsledkem konfliktu mezi pachatelem a poškozeným a u nichž není na trestním stíhání veřejný zájem, přičemž vzniklý následek není zvláště závažný. Mělo by se tak jednat především o drobné majetkové přečiny a přečiny proti občanskému soužití.⁴⁴⁷

Pokud by v případě návrhových trestných činů poškozený nebyl schopen návrh podat pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byla omezena jeho způsobilost k právnímu jednání, anebo by bylo z okolností zřejmé, že návrh nebyl podán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané vyhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností, popř. pokud by takovým činem byla způsobena smrt či pokud by poškozený nebyl znám nebo dosažitelný, trestní stíhání by bylo zahájeno i bez takového návrhu.

Návrh na zahájení trestního stíhání by mohl poškozený výslovným prohlášením vzít zpět, a to až do doby, než by se odvolací soud odebral k závěrečné poradě a byl-li by návrh vzat zpět, nebylo by možné jej již znovu podat. Účinky zpětvzetí návrhu by mělo i nedostavení se poškozeného bez řádné omluvy k hlavnímu líčení.

Institut trestního stíhání na návrh poškozeného znamená další posílení postavení poškozeného, a to v případech, kdy samotný poškozený nemá na trestním stíhání zájem a postih pachatele není nutný ani v zájmu veřejném. Ve svém důsledku znamená i ulehčení soudnímu systému, jenž nebude zatěžován případy, které jsou především důsledkem konfliktu mezi pachatelem a poškozeným, a v jejichž případě nemá na trestním postihu zájem ani stát, ani poškozený. Principiálně koresponduje s institutem trestního stíhání se souhlasem

⁴⁴⁶ JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika - co je nejdůležitější. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškození a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 11 - 21. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 16

⁴⁴⁷ *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eef544775a?version=1.0>

poškozeného, je však koncepčně lépe pojat, zejména co do vymezení trestných činů, v jejichž případě přichází v úvahu; na rozdíl od institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním není podmínkou existence příbuzenského, resp. obdobného, vztahu mezi poškozeným a obviněným, ale existence veřejného zájmu na trestním stíhání pachatele.⁴⁴⁸

Španělská právní úprava pak dává poškozenému, v případě určitých trestných činů možnost pachateli spáchání trestného činu prominout (*perdón del ofendido*). Následkem takového prominutí je dle článku 116 trestního řádu zastavení trestního stíhání a nepřípustnost trestního stíhání obviněného pro daný skutek; nezbavuje jej však povinnosti k náhradě škody. Prominutí trestného činu lze udělit v případě některých *delitos semipúblicos*, pro něž je rovněž typické, že trestní stíhání lze zahájit pouze na podkladě návrhu poškozeného, nikoliv tedy z úřední povinnosti. Jedná se o trestné činy, na jejichž postihu bezpochyby existuje veřejný zájem, avšak relevantní roli hraje i zájem soukromý.⁴⁴⁹ Španělskou právní úpravou tzv. návrhových deliktů by se tak mohla ta česká do budoucna inspirovat.

2.8 Ochrana osoby poškozeného a poškozený v postavení svědka

Poškozenému na základě § 8b odst. 2 trestního řádu přísluší právo na ochranu před zveřejněním informací umožňujících zjištění jeho totožnosti.⁴⁵⁰ Odst. 3 a 4 citovaného ustanovení zakazuje zveřejnění obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů nebo jiných informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by umožnily zjištění totožnosti poškozeného, a zveřejnění pravomocného rozsudku ve veřejných sdělovacích prostředcích s uvedením jména, příjmení a bydliště poškozeného, přičemž předseda senátu může s přihlédnutím k osobě poškozeného a povaze a charakteru spáchaného trestného činu rozhodnout o dalších omezeních spojených se zveřejněním pravomocného odsuzujícího rozsudku za účelem přiměřené ochrany zájmů takového poškozeného.

⁴⁴⁸ Ibid., str. 85

⁴⁴⁹ Jde především o trestný čin znásilnění či pohlavního zneužití, porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí, opuštění dítěte nebo svěřené osoby, některé trestné činy hospodářské, a rovněž i méně závažné trestné činy (*delitos leves*) proti životu a zdraví jako je usmrčení z hrubé nedbalosti či ublížení na zdraví bez závažnějších následků, dále trestný čin vydírání či způsobení škody z hrubé nedbalosti apod.

⁴⁵⁰ Jedná se o poškozeného, který je osobou mladší 18 let nebo vůči němuž byl spáchán trestný čin vraždy (§ 140 trestního zákoníku), zabití (§ 141 trestního zákoníku), některý z trestných činů, kterým byla způsobena těžká újma na zdraví, trestný čin ohrožení pohlavní nemocí (§ 155 trestního zákoníku), některý z trestných činů proti těhotenství ženy (§ 159 až 162 trestního zákoníku), trestný čin obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku), některý z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (§ 185 až 193 trestního zákoníku), trestný čin opuštění dítěte nebo svěřené osoby (§ 195 trestního zákoníku), týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 trestního zákoníku), únosu dítěte a osoby stížená duševní poruchou (§ 200 trestního zákoníku) nebo nebezpečného pronásledování (§ 354 trestního zákoníku).

Podle § 55 odst. 1 písm. c) trestního řádu nejsou na žádost poškozeného uváděny údaje o bydlišti a doručovací adrese, o místě výkonu zaměstnání či povolání nebo podnikání a o osobních, rodinných a majetkových poměrech, není-li to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení nebo pro řádné uplatnění práva na obhajobu osoby, proti níž se trestní řízení vede, ale jsou vedeny tak, aby se s nimi mohly seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení a Probační a mediační služba. Z práva obviněného na obhajobu plyne jeho právo na nahlížení do spisu, a proto je v tomto případě třeba učinit taková opatření, aby mu údaje dle § 55 odst. 1 písm. c) trestního řádu nebyly zpřístupněny.⁴⁵¹

V případě výslechu poškozeného je třeba vycházet z příslušných ustanovení trestního řádu týkajících se výslechu svědka, neboť výslech poškozeného právní úprava nezná. Poškozený tak může vystupovat v trestním řízení zároveň v procesním postavení svědka, kdy má nejen práva, ale i povinnosti. Dle definice svědka provedenou již v roce 1897 F. Storchem je svědkem ten, kdo sám, i když není v tomto trestním řízení obviněným, má na vyzvání soudu vypovídat před soudem o nějaké skutkové okolnosti, o které nabyl vědomost vlastním smyslovým pozorováním.⁴⁵² Jelínek jej charakterizuje jako *fyzickou osobu rozdílnou od obviněného, předvolanou orgány činnými v trestním řízení, aby ve smyslu procesních předpisů uvedla všechny jí známé skutečnosti, které vnímala svými smysly, a to nejčastěji zrakem, sluchem a hmatem, a které jsou důležité pro rozhodnutí v trestní věci.*⁴⁵³ Zákon však pojem svědka nijak nevynezuje a ani nestanovuje minimální věkovou hranici pro způsobilost být vyslýchán jako svědek; je tedy na soudu aby v každém jednotlivém případě posoudil tělesný a duševní vývoj dítěte a dle toho rozhodl o jeho způsobilosti svědčit.⁴⁵⁴

Z díkce trestního řádu ani nevyplývá právo svědka na právní pomoc, tj. právo, aby byl při jeho výslechu přítomen jeho advokát. Dle Ústavního soudu však nedostatek zákonné úpravy nezakládá důvod pro odmítnutí tohoto práva, když dle článku 37 odst. 2 Listiny

⁴⁵¹ ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 31 - 49. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 35

⁴⁵² FRYŠTÁK, Marek. Procesní postavení svědka (poškozeného) a jeho výslech v přípravném řízení. *Trestněprávní revue* [online]. 2014, (10) [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembrgrpxi4s7geyf6427gizdk&groupIndex=129&rowIndex=0>, str. 225, 226

⁴⁵³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3, str. 389

⁴⁵⁴ FRYŠTÁK, Marek. Procesní postavení svědka (poškozeného) a jeho výslech v přípravném řízení. *Trestněprávní revue* [online]. 2014, (10) [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembrgrpxi4s7geyf6427gizdk&groupIndex=129&rowIndex=0>, str. 229

základních práv a svobod má každý od počátku řízení právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy.⁴⁵⁵

Je třeba si uvědomit, že poškozený je specifickým typem svědka, neboť jde o osobu, jež byla trestným činem zasažena (především psychicky), což s sebou nese riziko, že bude její výpověď vyhodnocena jako nevěrohodná. Oběti zejména závažnější trestné činnosti, především sexuálního či domácího násilí, často trpí posttraumatickou stresovou poruchou, která je orgány činnými v trestním řízení mylně interpretována jako jejich osobnost. Jedná se o tzv. chybu previktimní osobnosti, kdy přechodné následky viktimizace jsou interpretovány jako trvalé vlastnosti oběti. Zpochybňování jejich výpovědi pak ještě prohlubuje jejich trauma a často vede k sekundární viktimizaci.⁴⁵⁶

Pokud je svědek předvolán k podání vysvětlení či výslechu, má dle § 97 trestního řádu povinnost se na výzvu k orgánu činnému v trestním řízení dostavit, a to pod sankcí předvedení nebo uložení pořádkové pokuty, přičemž obě tato opatření lze kombinovat. Dle § 101 trestního řádu je povinností svědka, na rozdíl od obviněného, vypovídat úplnou pravdu a nic nezamlčet, přičemž musí být poučen o významu svědecké výpovědi a o následcích křivé výpovědi (trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku dle § 346 trestního zákoníku).

Výjimkou z povinnosti svědčit je zákaz výslechu svědka dle § 99 trestního řádu, pokud jde o utajované informace dle zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, a státem uloženou či uznanou povinnost mlčenlivosti, a to za předpokladu, že svědek nebyl této povinnosti zproštěn. Zproštění této povinnosti může být i dodatečné - do té doby by se jednalo o relativně neúčinný důkaz; pokud by však k dodatečnému zproštění této povinnosti nedošlo, výslech by byl důkazem absolutně neúčinným, tj. v dalších stádiích trestního řízení nepoužitelným.⁴⁵⁷ K zákazu výslechu musí orgán činný v trestním řízení přihlížet z úřední povinnosti. Zákaz výslechu se však netýká trestných činů, u nichž má svědek oznamovací povinnost dle § 368 trestního zákoníku.

Druhou výjimkou z povinnosti svědčit je právo odepřít výpověď na základě § 100 trestního řádu. Toto právo má svědek, jenž je příbuzným obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh, pokud by výpovědí způsobil

⁴⁵⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 98/95 ze dne 5. 6. 1996, publ. jako N 42/5 SbNU 359

⁴⁵⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Viktimologické expertízy – Otevřené otázky psychologického posuzování obětí. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 60 - 67. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 61 - 63

⁴⁵⁷ FRYŠTÁK, Marek. Procesní postavení svědka (poškozeného) a jeho výslech v přípravném řízení. *Trestněprávní revue* [online]. 2014, (10) [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembrgrpxi4s7geyf6427gizdk&groupIndex=129&rowIndex=0>, str. 238

nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní. O tomto právu musí být svědek před každým výslechem poučen a musí se vyjádřit, zda tohoto práva využívá či nikoliv. Nedodržení této povinnosti lze zhojit dodatečnou konvalidací ze strany svědka, tj. svědek bude dodatečně náležitě poučen a výslovně prohlásí, že i za těchto okolností na své původní výpovědi trvá. Pokud se svědek takto nevyjádří, jeho svědecká výpověď je absolutně neúčinným důkazem a jeho výslech musí být proveden znovu, resp. svědek může po řádném poučení prohlásit, že využívá svého práva nevypovídat.⁴⁵⁸

Svědek má tedy právo odepřít výpověď pouze s odkazem na výše uvedené důvody, resp. není povinen vypovídat v případech, kdy je jeho výslech zakázán; pokud svědek odmítá vypovídat bez těchto důvodů, lze mu uložit pořádkovou pokutu.

V souladu s § 101 odst. 1 a 2 trestního řádu je při výslechu svědka nutno šetřit jeho osobnost, zejména pokud jde o jeho osobní údaje a intimní oblast.⁴⁵⁹ Otázky ohledně informací intimní povahy lze klást jen za předpokladu, že je to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, a výslech má být prováděn tak, aby jej nebylo nutné znovu opakovat. Dle odstavce třetího citovaného paragrafu trestního řádu je zakázáno kladení sugestivních a kapiózních otázek.

Problematickým momentem je, pokud se některé z povinností poškozeného jako svědka dostanou do rozporu s jeho právy jako právy poškozeného. Jedná se především o kolizi práva poškozeného být přítomen od počátku hlavního líčení s věrohodností svědecké výpovědi poškozeného, jenž byl přítomen výslechu obžalovaného.⁴⁶⁰ Situace, kdy v trestním řízení vystupuje poškozený rovněž v pozici svědka, tedy nositele důkazu, přičemž vzhledem k účelu trestního řízení a požadavku zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností převažuje v trestním řízení zájem na nezkreslené svědecké výpovědi, je řešena tak, že poškozenému není umožněno být přítomen při výslechu obžalovaného v hlavním líčení z obavy, že by jeho budoucí svědecká výpověď mohla být výslechem obžalovaného ovlivněna; tím nedochází k porušení ústavně garantovaných práv stěžovatele, zakotvených v člancích 36 odst. 1 a 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.⁴⁶¹

⁴⁵⁸ Ibid., str. 239

⁴⁵⁹ Intimní sférou je třeba, dle důvodové zprávy k zákonu o obětech trestných činů, rozumět osobní sféru jednotlivce týkající se jeho sexuality.

⁴⁶⁰ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 419

⁴⁶¹ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 587/04 ze dne 9. 11. 2004, publ. jako U 53/35 SbNU 621

Významnými právy svědka jsou dle § 2 odst. 14 trestního řádu právo vypovídat v mateřském jazyce nebo v jazyce, který ovládá, právo na utajení totožnosti a podoby svědka či právo podepsat protokol pod smyšleným jménem dle § 55 odst. 2 trestního řádu.⁴⁶² Citované ustanovení rovněž upravuje podmínky⁴⁶³, za kterých lze utajovat podobu a totožnost svědka a jeho osobní údaje. Pominou-li důvody pro utajení podoby svědka a oddělené vedení jeho osobních údajů, orgán, který v té době vede řízení, opatřením utajení zruší a podoba svědka ani údaje o jeho totožnosti se dále neutajují.

Dle § 103a trestního řádu má svědek, kterému hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, právo požádat o informace o propuštění nebo uprchnutí obviněného z vazby, propuštění nebo uprchnutí odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, přerušení výkonu trestu odnětí svobody, propuštění nebo uprchnutí odsouzeného z výkonu ústavního ochranného léčení, změně formy ochranného léčení z ústavní na ambulantní, propuštění nebo uprchnutí odsouzeného z výkonu zabezpečovací detence, změně zabezpečovací detence na ochranné léčení, jakémkoliv vydání obviněného nebo odsouzeného do cizího státu nebo jeho předání do jiného členského státu Evropské unie v rámci mezinárodní justiční spolupráce ve věcech trestních. Pokud svědek takovou žádost nepodal, ale obviněný nebo odsouzený byl propuštěn nebo uprchl a je-li důvodná obava, že svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, orgán činný v trestním řízení, Probační a mediační služba, věznice, zdravotnické zařízení, v němž odsouzený vykonává ústavní ochranné léčení, nebo ústav pro výkon zabezpečovací detence neprodleně informuje o této skutečnosti policejní orgán, který vede nebo vedl trestní řízení v

⁴⁶² Jen pro doplnění dalšími právy svědka jsou právo na respektování zákazu výslechu dle § 99 trestního řádu, právo odepřít výpověď dle § 100 trestního řádu, právo na poskytnutí informací o pobytu obviněného dle § 103a trestního řádu, právo na svědečné (§ 104 trestního řádu), právo na právní pomoc (čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, § 158 odst. 5 trestního řádu). Kromě práv je však třeba poukázat i na to, že svědek má v trestním řízení i povinnosti, kdy jde o povinnost dostavit se na předvolání k orgánu činnému v trestním řízení (§ 97 trestního řádu) s důsledky nedostavení se (možnost předvedení podle § 98 trestního řádu, uložení pořádkové pokuty podle § 66 trestního řádu), povinnost vypovídat jako svědek o tom, co je mu známo o trestném činu a o jeho pachateli nebo o okolnostech důležitých pro trestní řízení dle § 97 trestního řádu, včetně povinnosti vypovídat úplnou pravdu a nic nezamlčet a následcích křivé výpovědi (§ 101 odst. 1 trestního řádu), povinnost napsat potřebný počet slov, je-li toho třeba ke zjištění pravosti rukopisu (§ 101 odst. 4 trestního řádu), povinnost popsat osobu a věc při rekognici (§ 104b trestního řádu), povinnost podrobit se účasti na úkonech trestního řízení, např. na konfrontaci (§ 104a odst. 4 trestního řádu), kdy je však dle § 104a vyloučena konfrontace poškozeného, který je mladší 18ti let s obviněným z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, rekognici (§ 104b odst. 6 trestního řádu), vyšetřovacím pokusu (§ 104c odst. 3 trestního řádu), rekonstrukci (§ 104d odst. 2 trestního řádu), prověrce na místě (§ 104e odst. 2 trestního řádu), povinnost podrobit se vyšetření duševního stavu (§ 118 trestního řádu), prohlídce těla (§ 114 odst. 1 trestního řádu), strpět odběr krve nebo jiný obdobný úkon za podmínek § 114 odst. 2 s následky nevyhovění výzvě dle § 114 odst. 5 trestního řádu.

⁴⁶³ Nasvědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že svědku nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědeckví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv, a nelze-li ochranu svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem.

dané trestní věci, který přijme potřebná opatření k zajištění bezpečí svědka, včetně jeho vyrozumění o propuštění nebo uprchnutí. Policejní orgán rovněž vyrozumí svědka o opatřeních přijatých k zajištění jeho bezpečí, pokud byla přijata a pokud nepovede takové vyrozumění ke zmaření nebo ztížení jejich účelu.

Pokud poškozený, resp. oběť trestného činu, vystupuje rovněž v postavení svědka či je jeho blízkou osobou, přichází v úvahu ochrana dle zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením (dále jen „zákon o zvláštní ochraně svědka“) či poskytnutí služeb podle zákona o obětech trestné činnosti.

Zvláštní ochrana a pomoc dle zmíněného zákona, jež může být poskytnuta ohrožené osobě⁴⁶⁴, za předpokladu, že její bezpečnost nelze zajistit jiným způsobem, spočívá dle jeho § 3 v osobní ochraně, přestěhování chráněné osoby včetně příslušníků její domácnosti a pomoc chráněné osobě za účelem jejího sociálního začlenění v novém prostředí, zastírání skutečné totožnosti chráněné osoby, prověřování dodržování podmínek poskytování zvláštní ochrany a pomoci.

O druhu ochrany rozhodují příslušné orgány činné v trestním řízení. K ochraně svědka slouží jednak obecný postup Policie ČR při krátkodobé ochraně oznamovatele, svědka a poškozeného v trestním řízení, jednak postup při ochraně svědků s utajenou podobou a totožností (anonymní svědek) a jednak postup podle speciálního zákona na ochranu svědků.⁴⁶⁵

Problematickým aspektem utajení podoby a totožnosti svědka je kolize s právem obviněného na obhajobu. Dle Evropského soudu pro lidská práva je utajení totožnosti svědka v zásadě možné, avšak jen ve zcela nezbytné míře, s dalšími důkazy opatřenými ve věci a při zajištění dostatečné kompenzace překážek, na které naráží obhajoba při používání anonymních svědeckví.⁴⁶⁶ Věcí tzv. utajovaných svědků se zabýval i Ústavní soud, když zkoumal, zda zákonný institut anonymního svědka je legitimním omezením principů

⁴⁶⁴ Ohroženou osobou je dle § 1 odst. 1 zákona o zvláštní ochraně svědka svědek a další osoby, kterým v souvislosti s trestním řízením zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí. Dle § 2 odst. 1 zákona o zvláštní ochraně svědka je ohroženou osobou osoba, která podala nebo má podat vysvětlení, svědeckou výpověď nebo vypovídala či má vypovídat jako obviněný anebo jinak pomáhala či má pomoci podle ustanovení trestního řádu k dosažení účelu trestního řízení, nebo je znalcem nebo tlumočnickem nebo obhájcem, pokud obviněný, kterého jako obhájce zastupuje, vypovídal nebo má vypovídat, aby pomohl k dosažení účelu trestního řízení, anebo je osobou blízkou k výše uvedeným osobám. Taková ohrožená osoba, již je poskytována zvláštní ochrana a pomoc, je dle § 2 odst. 2 zákona o zvláštní ochraně svědka osobou chráněnou.

⁴⁶⁵ KLOUBEK, Martin. *System ochrany oznamovatele, svědka a poškozeného v trestním řízení* [online]. [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/svedek-trestneho-cinu/system-ochrany-oznamovatele-svedka-a-poskozeneho-v-trestnim-rizeni/>

⁴⁶⁶ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 122

spravedlivého procesu, zejména práva obhajoby vyjádřit se k věrohodnosti svědka.⁴⁶⁷ Ústavní soud konstatoval, že institut anonymního svědka omezuje principy práva na spravedlivý proces zakotveného v čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, na druhou stranu shledal, že tento institut slouží k realizaci ochrany nedotknutelnosti osoby (čl. 7 Listiny základních práv a svobod), neboť svědkovi tak hrozí v důsledku jeho výpovědi nebezpečí. V tomto případě se tak jedná o kolizi dvou základních práv – na jedné straně práv vyplývajících ze spravedlivého procesu a na straně druhé práva na nedotknutelnost osoby svědka; k určení, které ze základních práv převáží, slouží v každém jednotlivém případě test proporcionality.⁴⁶⁸

2.9 Poškozený, jenž je zároveň obětí trestného činu

Poškozenému, jenž je i obětí trestného činu, svědčí kromě procesních práv poškozeného dle trestního řádu ještě práva oběti trestného činu jako subjektu zvláštní péče dle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o obětech trestných činů“), jenž implementuje do české právní úpravy požadavky Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. Jak už napovídá název Směrnice, tato stanovuje minimální pravidla, která musí vnitrostátní úpravy členských států Evropské unie naplňovat; je tedy možné, aby členský stát zavedl vyšší stupeň ochrany.⁴⁶⁹

Dalšími relevantními mezinárodními dokumenty, jež se týkají postavení oběti v trestním řízení, jsou především Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů, jež zdůrazňuje odškodnění obětí státem, a to tím státem, na jehož území byl trestný čin spáchán⁴⁷⁰; Směrnice Rady 2004/80/ES ze dne 29. 4. 2004 o odškodňování obětí trestných činů týkající se především spolupráce a koordinace mezi členskými státy při odškodňování obětí⁴⁷¹; Doporučení č. R (85) 11 o postavení oběti v rámci trestního řízení zabývající se postavením a právy oběti v průběhu celého řízení, tj. od prvního kontaktu s policií přes fázi

⁴⁶⁷ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-382-0, str. 61

⁴⁶⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. 10. 1994, publ. jako N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.

⁴⁶⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3, str. 289

⁴⁷⁰ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů. In: Sběrka mezinárodních smluv. Česká republika. [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, 2000, částka 59, str. 2218-2230 [cit. 26. 3. 2019]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/2000/059m2000.pdf>

⁴⁷¹ Směrnice Rady 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů. In: EUR-lex [online]. Úřední věstník Evropské Unie, 2004 [cit. 26. 3. 2019]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080&rid=1>

řízení před soudem až po fázi výkonu rozhodnutí⁴⁷²; Doporučení č. R (87) 21 o pomoci obětem a prevenci viktimizace, apelující na členské státy, aby zvyšovaly povědomí veřejnosti o potřebách obětí a podporovaly organizace zaměřené na pomoc obětem⁴⁷³ či Doporučení č. R (99) 19 k mediaci v trestních věcech zdůrazňující její dostupnost ve všech fázích trestního řízení.⁴⁷⁴ Posilování důvěry obětí v trestní justici akcentuje Doporučení č. R (96) 8 o trestní politice v Evropě v čase změn, dle něhož je rovněž jednou ze základních funkcí trestní justice ochrana zájmů obětí.⁴⁷⁵

Oběti trestného činu je třeba garantovat jak náležité procesní postavení, tak i zvláštní péči, a to za účelem zmírnění dopadu trestného činu na její osobnost a kompenzace újmy vzniklé v důsledku trestného činu.⁴⁷⁶

Poškozený, jemuž přísluší status oběti, má dle zákona o obětech trestných činů právo na poskytnutí bezplatné odborné pomoci spočívající v psychologickém poradenství, sociálním poradenství, právní pomoci, poskytování právních informací anebo restorativních programech. Poškozený, který je i obětí trestného činu, má dále právo na přístup k informacím; tomu odpovídá povinnost orgánů činných v trestním řízení poučit takového poškozeného nejen o jeho procesních právech dle trestního řádu, ale rovněž i podle zákona o obětech trestných činů. Dalšími právy oběti je právo na ochranu před hrozícím nebezpečím, a to včetně krátkodobé ochrany oběti, k čemuž lze využít institut vykázání osoby ze společného obydlí či předběžná opatření, jak dle zákona o zvláštních řízeních soudních, tak dle trestního řádu, popř. instrumenty sloužící ke zvláštní ochraně svědka; právo na ochranu soukromí spočívající v zákazu zveřejnění informací, jež by vedly ke zjištění totožnosti oběti, a právo na ochranu před druhotnou újmou, jež může vzniknout v důsledku přístupu orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, ale i poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů apod., jež spočívá především v zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou označila za pachatele, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede. Významnými právy oběti trestného činu jsou dále právo na výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví, šetrný přístup k

⁴⁷² Recommendation R (85) 11 on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure [online]. Committee of Ministers, 1985. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804dccaec>

⁴⁷³ Recommendation R (87) 21 on assistance to victims and the prevention of victimisation [online]. Committee of Ministers, 1987. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804e24dc>

⁴⁷⁴ Recommendation R (99) 19 concerning mediation in penal matters [online]. Committee of Ministers, 1999. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168062e02b

⁴⁷⁵ Recommendation R (96) 8 on crime policy in Europe in a time of change [online]. Committee of Ministers, 1996. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804f836b>

⁴⁷⁶ ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 31 - 49. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 34

zvláště zranitelným obětím, právo na doprovod důvěrníka a právo na prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život, stejně jako právo na peněžitou pomoc od státu k překonání zhoršené sociální situace způsobené trestným činem (k jednotlivým právům viz. dále).

I když zákon o obětech trestných činů explicitně nevymezuje svůj účel, je jím bezesporu zlepšení postavení obětí trestných činů mimo trestní řízení, citlivé zacházení ze strany orgánů činných v trestním řízení s respektem jejich důstojnosti, stejně jako zlepšení postavení poškozeného a jeho zmocněnce v trestním řízení a předcházení sekundární viktimizaci jak ze strany orgánů činných v trestním řízení, tak ze strany poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců či sdělovacích prostředků.⁴⁷⁷

Zákon o obětech trestných činů je postaven na presumpci statusu oběti, resp. zvláště zranitelné oběti. Na osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je tedy třeba pohlížet jako na oběť již od samého počátku, dokud nevyjde najevo opak.⁴⁷⁸ Pod pojmem oběť trestného činu v § 2 odst. 2 a 3 zákon rozumí fyzickou osobu, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Obětí je rovněž v případě, že trestným činem byla způsobena smrt, příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo ten, komu osoba, již byla trestným činem způsobena smrt, ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu, a to za předpokladu, že utrpěli v důsledku smrti takové osoby újmu.

O zvláště zranitelnou oběť trestného činu dle § 2 odst. 4 zákona o obětech trestných činů jde v případě, že se jedná o osobu mladší 18 let, osobu vysokého věku, osobu, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, které brání jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti, oběť trestného činu obchodování s lidmi nebo trestného činu teroristického útoku, trestného činu v sexuální oblasti, nebo trestného činu zahrnujícího nátlak, násilí nebo pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže hrozí riziko vzniku druhotné újmy.

⁴⁷⁷ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 22

⁴⁷⁸ *Ibid.*, str. 41

Ve srovnání s pojmem poškozený je tak pojem oběti užší, neboť nezahrnuje právnické osoby, což vychází z pojetí, že jen fyzická osoba je schopná pociťovat útrapy. Poškozený je stranou trestního řízení a může jím být jak osoba fyzická, tak osoba právnická. Obětí podle zákona o obětech trestných činů může být jen osoba fyzická, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.⁴⁷⁹ Na druhou stranu je ale pojem oběti ve srovnání s pojmem poškozeného pojmem širším, neboť zahrnuje i tzv. sekundární oběti, tj. pozůstalé po oběti, jíž byla trestným činem způsobena smrt, neboť tyto pociťují usmrcení blízké osoby jako újmu vlastní.⁴⁸⁰

Takové pojetí oběti odpovídá mezinárodním a evropským standardům. Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestného činu a zneužití moci definuje oběti jako osoby, kterým byla způsobena škoda, včetně fyzické nebo duševní újmy, emočního strádání, materiální škody nebo značné škody na jejich základních právech jednáním nebo opomenutím, které je v rozporu s trestními normami, a to bez ohledu na odhalení a odsouzení pachatele. Pojem oběť se může vztahovat také na nejbližší členy rodiny nebo na osoby, které jsou na péči oběti závislé.⁴⁸¹ Doporučení Rady Evropy č. R (2006) 8 ohledně pomoci obětem trestných činů rozumí pod pojmem oběti fyzickou osobu, jež utrpěla újmu, včetně fyzické a duševní újmy, citového utrpení či hospodářské ztráty, způsobenou činy či jejich opomenutím, jež jsou v rozporu s trestním zákonem členského státu, přičemž tam, kde je to vhodné, se termín oběti vztahuje také na nejbližší rodinu či závislé osoby přímé oběti.⁴⁸² Směrnice vymezuje oběť trestného činu nejen jako fyzickou osobu, která utrpěla újmu včetně fyzické, duševní či citové újmy či hmotnou ztrátu, které byly přímo způsobeny trestným činem, ale také jako rodinného příslušníka osoby, jejíž smrt byla přímo způsobena trestným činem, a který v důsledku smrti této osoby utrpěl újmu, přičemž rodinným příslušníkem se rozumí

⁴⁷⁹ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

⁴⁸⁰ Osobami blízkými se statutem oběti, jsou příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel, registrovaný partner a druh.

⁴⁸¹ Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power A/RES/40/34 [online]. General Assembly, 1985. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>, Strengthening the role of mediation in the peaceful settlement of disputes, conflict prevention and resolution A/RES/70/304 [online]. General Assembly, 2016. [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/N1628366.pdf>

⁴⁸² Recommendation R (2006) 8 on assistance to crime victims [online]. Committee of Ministers, 2006. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805afa5c

manžel, osoba, která stabilně a trvale žije s obětí v závazném intimním partnerském svazku ve společné domácnosti, příbuzný v přímé linii, sourozenec a osoby obětí vyživované.⁴⁸³

Vzhledem k tomu, že oběti náleží i některá práva jako poškozenému v trestním řízení, se tyto pojmy částečně překrývají.⁴⁸⁴ Neexistuje tak striktní dělítko mezi poškozeným a obětí trestného činu, jde spíše o odlišné pojetí uplatňovaných práv z pozice oběti a poškozeného a rovněž i o různé přístupy orgánů činných v trestním řízení vůči často totožné osobě v postavení oběti a v postavení poškozeného.⁴⁸⁵ Lze tak shrnout, že poškozený je spíše pojmem procesněprávním, v případě oběti je zdůrazňován aspekt způsobené újmy.

Kategorie zvlášť zranitelných obětí je pak zákonem stanovena proto, že takové oběti vyžadují speciální zacházení za účelem minimalizace nebezpečí další viktimizace, neboť se může jednat o oběti, u nichž existuje riziko zastrašování pachatelem trestného činu či o oběti s větší náchylností k prohloubení stresu účastí v trestním řízení apod.⁴⁸⁶ Zvláštní zranitelnost oběti spočívá v tom, že oběť je dítětem, resp. v jejím fyzickém, mentálním či psychickém postižení, neboť takové postižení brání plnému a účelnému uplatnění této osoby ve společnosti. Jako na zvlášť zranitelné oběti je třeba nahlížet mimo jiné i na oběti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti dle hlavy III zvláštní části trestního zákoníku. S ohledem na specifika každého jednotlivého případu lze za zvlášť zranitelnou oběť považovat i oběť trestného činu zahrnujícího násilí či pohrůžku násilím a rovněž její příslušnost k národu, rase, etnické skupině, náboženství apod., pokud v takovém případě hrozí zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy.⁴⁸⁷

Vymezení kategorie zvlášť zranitelných obětí je požadavkem plynoucím ze Směrnice, přičemž česká právní úprava nad rámec té evropské vymezuje, co se pod pojmem zvlášť zranitelné oběti rozumí. Taková právní úprava je výhodná především z hlediska právní jistoty, jejím negativem však je, že zranitelnost oběti není posuzována individuálně, tj. s ohledem na okolnosti případu a osobní charakteristiky oběti. Evropská úprava totiž vychází z principu

⁴⁸³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, čl. 19

⁴⁸⁴ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

⁴⁸⁵ ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 31 - 49. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 32

⁴⁸⁶ Ibid., str. 32

⁴⁸⁷ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 34

individuálního posouzení zvláštní zranitelnosti, kdy je zřetel kladen na osobní charakteristiku oběti, druh či povahu trestného činu a okolnosti jeho spáchání, a újmu způsobenou obětí.⁴⁸⁸

Novelou provedenou zákonem č. 56/2017 Sb. se rozšířil okruh zvlášť zranitelných obětí o osobu vysokého věku⁴⁸⁹, oběť teroristického útoku, oběť trestného činu zahrnujícího nátlak, oběť trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob a dále oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny.

Praktické důsledky označení oběti jako zvlášť zranitelné spočívají zejména v právu na bezplatnou odbornou pomoc (§ 5 zákona o obětech), na zesílenou ochranu před druhotnou újmu (§ 17 až 20 zákona o obětech), na bezplatnou právní pomoc poskytovanou zmocněncem, bez nutnosti osvědčování nedostatku finančních prostředků na náklady vzniklé jeho přibráním, podle § 51a odst. 2 trestního řádu. Je-li status zvlášť zranitelné oběti odepírán, má taková osoba možnost využít především práva žádat o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce podle § 157a trestního řádu. V případě žádosti zvlášť zranitelné oběti, aby jí byl soudem ustanoven zmocněnec (§ 51a odst. 4 trestního řádu), má právo podat stížnost proti usnesení, kterým se žádosti nevyhovuje (§ 51a odst. 6 trestního řádu).⁴⁹⁰

Vzhledem k tomu, že zvlášť zranitelným obětem svědčí, kromě základních práv obětí trestné činnosti, právo na bezplatnou právní pomoc, právo na zabránění kontaktu s pachatelem, právo na výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví, resp. na tlumočnicka stejného nebo opačného pohlaví, dále právo na citlivé provádění výslechu vyškolenou osobou s tím, aby nemusel být opakován, by měly do kategorie zvlášť zranitelných obětí spadat i oběti domácího násilí.⁴⁹¹

Jak již bylo zmíněno, zákon o obětech trestných činů vychází ze Směrnice, jejímž cílem je garantovat obětem trestné činnosti právo na informace, podporu a ochranu a rovněž i

⁴⁸⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3, str. 291, 292

⁴⁸⁹ Osoba, která je příjemcem starobního důchodu a osoba ve věku od 60 let, jestliže jí nárok na starobní důchod nevznikl, pokud aspekt vysokého věku může vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jinému plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy.

⁴⁹⁰ GŘIVNA, Tomáš a Helena VÁLKOVÁ. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. *Trestněprávní revue* [online]. 2017, (9) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembg5pxi4s7hfpngxzrhe2wc&groupIndex=7&rowIndex=0>, str. 201

⁴⁹¹ Domácí násilí může být jak psychického, tak fyzického charakteru, a významnou roli hraje i ekonomická otázka - oběť je často finančně závislá na pachateli. Mimo jiné z tohoto důvodu by měla mít automaticky jako zvlášť zranitelná oběť právo na bezplatnou právní pomoc.

právo na aktivní účast v trestním procesu.⁴⁹² Směrnice vnímá trestný čin nejen jako škodlivý pro společnost, ale i jako porušení individuálních práv konkrétní oběti. Z toho důvodu by s obětí mělo být zacházeno s respektem, citlivě, profesionálně a bez diskriminace, měla by být zohledněna její osobní situace a potřeby, stejně jako věk, pohlaví, případné zdravotní postižení a úroveň vyspělosti. Měla by být chráněna před sekundární viktimizací, před zastrahováním a odvetou pachatele, měla by mít k dispozici vhodnou podporu, která by jí pomohla zotavit se, a rovněž přístup k právní pomoci.⁴⁹³ Ustanovení Směrnice tak dopadají na oblast (i) informací a podpory, (ii) účasti v trestním procesu a (iii) ochranu oběti.

Pokud jde o první zmíněnou oblast, základním aspektem pro práci s obětí trestného činu je, aby rozuměla a aby jí bylo rozuměno, což naplňuje právo na překlad a tlumočení, a to po celou dobu trvání trestního řízení.⁴⁹⁴ Dalším relevantním aspektem je informování oběti – právo na informace od prvního kontaktu s kompetentní autoritou. Směrnice považuje za důležité právo oběti na informace ohledně trestní věci, tj. zejména ohledně jakéhokoli rozhodnutí, jehož důsledkem je nestíhání pachatele, stejně jako právo žádat o informace týkající se pachatele – zda byl propuštěn, zda uprchl apod. (pokud jde o rozhodnutí o propuštění pachatele, oběti nepřísluší právo podat opravný prostředek). Oběti je garantováno rovněž právo na přístup ke službám poskytujícím podporu, přičemž se má jednat o podporu bezplatnou, důvěrnou a odpovídající jejím potřebám.⁴⁹⁵

K základním právům týkajícím se účasti v trestním řízení patří právo být slyšen, právo podat opravný prostředek proti rozhodnutí nepokračovat v řízení, právo na využití prostředků restorativní justice – jako je např. mediace, právo na bezplatnou právní pomoc a náhradu nákladů spojených s trestním řízením, právo na vrácení zabrané věci a právo na rozhodnutí ukládající pachateli nahradit oběti způsobenou škodu, a to v přiměřené době a přiměřeným způsobem.⁴⁹⁶

Právy spojenými s ochranou oběti jsou právo na ochranu nejen její osoby, ale i osob blízkých, zejména právo na ochranu před sekundární viktimizací, právo na zabránění kontaktu

⁴⁹² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, čl. 1 odst. 1

⁴⁹³ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 24

⁴⁹⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, čl. 3 odst. 1

⁴⁹⁵ Ibid., čl. 6 odst. 1, 5 a 6

⁴⁹⁶ Ibid., čl. 14 - 16

s pachatelem trestného činu, právo na šetrné a ohleduplné zacházení při vyšetřování týkající se zejména výsledku oběti, jenž má být prováděn tak, aby nemusel být opakován, právo oběti být vyslychána pouze za účasti zmocněnce, popř. důvěrníka; právo na ochranu soukromí zahrnující též ochranu podoby. Směrnice zdůrazňuje zvláštní ochranu obětí zvláště náchylných k sekundární viktimizaci či zastrašování, jež vyplývá z osobnostních charakteristik oběti, povahy trestného činu a okolností, za nichž byl spáchán; jako zvláštní subjekty ochrany Směrnice zmiňuje ženy a děti, resp. mladistvé.⁴⁹⁷

Směrnice tedy klade požadavek na individuální posuzování každé oběti za účelem zjištění jejích individuálních potřeb, kdy takové posouzení má zohlednit její osobní charakteristiku a druh či povahu trestného činu a rovněž okolnosti, za kterých byl spáchán.⁴⁹⁸ Rovněž by měla být zohledněna její etnická a rasová příslušnost, náboženské vyznání, sexuální orientace, zdravotní stav, zdravotní postižení, povolení k pobytu, komunikační obtíže, vztah k pachateli nebo závislost na něm a předchozí zkušenosti s trestnými činy; dále typ, povaha a okolnosti trestného činu, například zda se jedná o trestný čin z nenávisti, trestný čin motivovaný předsudky nebo snahou o diskriminaci, sexuální násilí nebo násilí v rámci úzkého svazku, kdy pachatel byl v pozici síly, zda se místo pobytu oběti nachází v oblasti vysoké kriminality nebo v oblasti pod nadvládou zločineckých skupin, popřípadě zda země původu oběti není členským státem, v němž byl trestný čin spáchán.⁴⁹⁹ Klíčovými aspekty citlivého přístupu k obětem trestné činnosti ze strany orgánů činných v trestním řízení a subjektů poskytujících pomoc je zejména respekt k její osobnosti a důstojnosti, zdvořilý a šetrný přístup a vycházení ji dle možností vstříc. Je nepřípustné, aby tyto subjekty bagatelizovaly způsobenou újmu, zpochybňovaly, zdali se trestný čin stal a poukazovaly na případný podíl oběti na něm.⁵⁰⁰

I když je pomoc obětem trestných činů velmi důležitá, Směrnice uznává, že není hlavním úkolem orgánů činných v trestním řízení. Z tohoto důvodu je velmi důležitá jejich spolupráce se subjekty poskytujícími pomoc obětem trestných činů.⁵⁰¹ Podpora by pro oběti měla být dostupná od okamžiku, kdy se příslušné orgány dozvědí o existenci oběti, po celou

⁴⁹⁷ Ibid., čl. 18 - 24

⁴⁹⁸ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 26

⁴⁹⁹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>

⁵⁰⁰ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 42

⁵⁰¹ Formy odborné pomoci jsou dle zákona psychologické či sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací a restorativní programy.

dobu trestního řízení a rovněž i nějakou dobu po jeho skončení v souladu s potřebami oběti a jejími právy.⁵⁰²

Směrnice je tedy základním dokumentem týkajícím se práv a ochrany obětí trestných činů. Dalšími relevantními dokumenty jsou pak směrnice 2004/80/CE ze dne 29. 4. 2004 o odškodňování obětí trestných činů zabývající se především přístupem k odškodnění obětí trestných činů v přeshraničních situacích, kdy v rámci Evropské unie by oběti měly mít právo na spravedlivé a přiměřené odškodnění za újmu, jež utrpěly, a to bez ohledu na to, v kterém státě Evropské unie byl trestný čin spáchán.⁵⁰³ Princip odškodnění je takový, že peněžitou pomoc je povinen poskytnout stát, na jehož území byl trestný čin spáchán, zatímco pomoc týkající se uplatnění nároku oběti poskytuje stát, kde má oběť bydliště. Směrnice akcentuje především spolupráci členských států Evropské unie při odškodňování obětí v přeshraničních případech, což koresponduje s volným pohybem osob a služeb v rámci Evropské unie a obecně s myšlenkou evropské integrace.⁵⁰⁴

Dalším významným dokumentem týkajícím se pomoci obětem a jejich ochrany v právu Evropské unie je směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU ze dne 13. 12. 2011, o evropském ochranném příkazu, která reguluje v rámci ochrany oběti spolupráci mezi členskými státy Evropské unie a týká se vzájemného uznávání rozsudků a soudních rozhodnutí v jejím rámci, čímž dochází k posilování justiční spolupráce v trestních věcech. Pokud jde o způsob ochrany oběti, uvádí tři základní způsoby ochranných opatření, a to zákaz vstupu na určitá místa, kde se nachází chráněná osoba, zákaz jakéhokoli způsobu kontaktu s chráněnou osobou a zákaz přiblížení se k chráněné osobě. Podmínkou přijetí ochranného opatření je možnost ohrožení oběti, nevyžaduje se přesvědčení o spáchání konkrétního trestného činu konkrétním pachatelem. Směrnice upravuje i možnost vydání evropského ochranného příkazu, jehož účelem je ochrana osoby podléhající ochrannému opatření v jednom členském státě i na území státu jiného. K implementaci této směrnice však doposud do českého právního řádu nedošlo.⁵⁰⁵

⁵⁰² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>

⁵⁰³ Tento požadavek je promítnut do § 34 – 36 zákona o obětech trestné činnosti.

⁵⁰⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3, str. 286

⁵⁰⁵ *Ibid.*, str. 287, 288

2.9.1 Práva oběti dle zákona o obětech trestných činů

2.9.1.1 Právo na informace

Pokud se jedná o oběť trestného činu podle zákona o obětech trestných činů, orgán činný v trestním řízení (zpravidla Policie ČR) ji v první věci vysvětlí, v jakém případě se jedná o oběť a v jakém případě o zvlášť zranitelnou oběť a poučí ji o možnosti podat oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a u kterého konkrétního orgánu tak může učinit.

Oběť je třeba informovat rovněž o možnosti obrátit se s žádostí o pomoc psychologického a sociálního poradenství, právní pomoc, právní informace nebo restorativní programy na subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, přičemž zvlášť zranitelná oběť má právo ze strany těchto subjektů na pomoc bezplatnou. Informace poskytnuté policejním orgánem se tedy týkají druhů poskytované pomoci registrovanými subjekty, práva oběti se na tyto subjekty obrátit, podmínek poskytnutí bezplatné odborné pomoci a kontaktních údajů na registrované subjekty. Cílem je bez větších formalit umožnit oběti vyhledat okamžitou a účinnou pomoc, pokud takovou pomoc potřebuje.⁵⁰⁶

Dále je oběť informována o možnosti přijetí opatření k zajištění jejího bezpečí, jež může spočívat v utajení totožnosti, poskytnutí krátkodobé či zvláštní ochrany, vykazání pachatele ze společného obydlí či vydání předběžného opatření ve vztahu k pachateli.

Rovněž je třeba oběť seznámit s průběhem trestního řízení a její úlohou v něm. Oběť je třeba informovat rovněž o tom, že policejní orgán a státní zástupce jí na její žádost poskytnou pravomocné rozhodnutí, kterým se řízení končí, popř. informaci, že trestní řízení nebylo zahájeno.⁵⁰⁷ Oběť může žádat rovněž informaci o stavu trestního řízení, jež je jí předána pouze tehdy, pokud tím není ohroženo dosažení účelu trestního řízení, dále informaci o stavu trestního řízení a informaci, na který orgán se oběť může obrátit s žádostí o vyrozumění v souvislosti s pobytem obviněného, resp. odsouzeného, na svobodě a kontakt na

⁵⁰⁶ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 69

⁵⁰⁷ Rozhodnutím, kterým se trestní řízení končí, je zejména usnesení o odložení věci, usnesení o postoupení věci jinému orgánu, usnesení o zastavení trestního stíhání, usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání, usnesení o schválení narovnání, usnesení o odstoupení od trestního stíhání, usnesení o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání, a to i rozsudek, kterým se schvaluje dohoda o vině a trestu, trestní příkaz, usnesení o zamítnutí či odmítnutí odvolání, resp. dovolání, usnesení, kterým Nejvyšší soud bez dalšího ruší celé rozhodnutí nebo jeho část, usnesení Nejvyššího soudu o zamítnutí stížností pro porušení zákona, usnesení, kterým se zamítá návrh na povolení obnovy řízení.

příslušný orgán. Informací o stavu trestního řízení se rozumí informace, v jakém stadiu se trestní řízení nachází, zda byla osoba obviněna, zda podala stížnost a jestli stížnosti bylo vyhověno, jaká je povaha obvinění, zda je obviněný stíhán vazebně, jaké další procesní úkony lze očekávat, kdy lze očekávat skončení vyšetřování apod.⁵⁰⁸

Účelem poskytování informací o rozhodnutí, jímž se řízení končí, a o stavu trestního řízení je zabránit možnosti útoku na oběť ze strany obviněného či odsouzeného, přičemž se nevyžaduje, aby bylo zkoumáno, zda hrozí oběti nebezpečí. Tyto informace se poskytují na její žádost, v případech, kdy oběť o ně nepožádala, avšak příslušné orgány mají poznatky o tom, že propuštěním či útekem obviněného či odsouzeného hrozí oběti nebezpečí, oznámí policejnímu orgánu, který vede trestní řízení v dané věci, který vyhodnotí situaci a v případě důvodnosti obavy jednak informuje oběť a jednak přijme potřebná opatření k zajištění oběti.⁵⁰⁹

Oběť rovněž musí být poučena o existenci práva na peněžitou pomoc a o podmínkách, za nichž lze toto právo využít tak, aby oběť byla schopná peněžitou pomoc uplatnit. Oběti se rovněž poskytuje informace o azylových domech, intervenčních centrech, jiných zařízeních sociálních služeb poskytujících pobytové služby a poskytovatelích zdravotních služeb, na něž se může obrátit.

Oběti musí být informace poskytnuty v jazyce, o kterém prohlásí, že mu rozumí, nebo v úředním jazyce státu, jehož je občanem. Oběti nemůže být na újmu, pokud neovládá jazyk, v němž se trestní řízení vede; pokud tedy oběť nerozumí jazyku daného trestního řízení nebo tímto jazykem nemluví, má právo na bezplatné tlumočení.⁵¹⁰ Takové oběti by rovněž měly být na její žádost bezplatně poskytnuty překlady informací nezbytných pro uplatnění jejích práv v trestním řízení do jazyka, jemuž rozumí.⁵¹¹ Minimálně musí být přeloženo rozhodnutí, jímž se v dané věci trestní řízení končí, a pokud o to oběť požádá, i jeho odůvodnění.

Informace se oběti poskytují písemně, přičemž základní informace ohledně ochrany, pomoci a možnostech, kam se případně může obrátit, jí musí být rovněž ústně a srozumitelně vysvětleny, a pokud o to požádá, musí jí být rovněž vysvětleny informace další.⁵¹² Oběť

⁵⁰⁸ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 96

⁵⁰⁹ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 97, 100

⁵¹⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>

⁵¹¹ Ibid., čl. 7 odst. 3

⁵¹² Prve zmíněné jsou informace poskytované oběti dle § 8 odst. 1 písm. a) až d), na žádost jsou oběti vysvětleny informace poskytované dle § 8 odst. 1 písm. e) až l).

trestného činu pak musí podepsat *Potvrzení o převzetí poučení oběti trestného činu – základní informace*, kde stvrzuje, že jí byla předána a srozumitelně vysvětlena základní informace pro oběť trestného činu a že ji bere na vědomí.

Při poskytování informací a poradenství obětem trestné činnosti, je akcentována zejména jejich srozumitelnost, a to se zohledněním věku, rozumové a volní vyspělosti, gramotnosti a zdravotního stavu oběti včetně toho psychického, rovněž s přihlédnutím k jejím potřebám a k povaze a závažnosti trestného činu. Informování oběti a její porozumění informacím má význam pro to, aby oběť měla možnost činit v řízení informovaná rozhodnutí.⁵¹³

Pokud jde o informace od subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, tyto by se měly týkat především služeb, které tyto subjekty poskytují, resp. odkázat oběť na subjekt, který požadovanou službu poskytuje.⁵¹⁴ Tyto subjekty by rovněž měly oběti poskytnout informace dle zákona o obětech trestné činnosti a rovněž informace o právech, které jí náležejí jako poškozenému dle trestního řádu.

Právní úprava práva obětí na informace vychází z článku 4 odst. 1 Směrnice, který stanoví, že oběti mají být od prvního kontaktu s příslušným orgánem bez zbytečného prodlení poskytnuty informace ohledně druhu podpory, kterou může získat, ohledně postupů souvisejících s podáním trestního oznámení, dále informace ohledně získání ochrany, právního či jiného poradenství, získání odškodnění, práva na tlumočení a překlad, rovněž ohledně opatření či postupů umožňujících ochranu jejich zájmů v členském státě, kde byl trestný čin spáchán, pokud má bydliště v členském státě jiném, ohledně podávání stížností v případě nerespektování jejich práv, ohledně dostupných služeb restorativní justice a možnosti náhrady výdajů vzniklých v důsledku jejich účasti v trestním řízení.⁵¹⁵ I Směrnice klade důraz na to, aby informace a poradenství byly obětem poskytovány jednoduchou a srozumitelnou formou tak, aby jim oběť rozuměla a aby na jejich základě byla schopna činit v řízení informovaná rozhodnutí.

Z výše uvedeného vyplývá, že oběti je třeba poskytnout velké množství informací. Snaha po tom mít perfektně informovanou oběť se však může minout účinkem. Oběť trestného činu potřebuje v první řadě okamžitou pomoc a vědět, jaká opatření k zajištění

⁵¹³ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 38

⁵¹⁴ *Ibid.*, str. 79

⁵¹⁵ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, čl. 4 odst. 1

bezpečí může využít, popř. kde může zjistit, jak pokračuje prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin.⁵¹⁶ Informační povinnost policejního orgánu vázaná na okamžik prvního kontaktu s obětí spočívající v poskytnutí velkého množství informací je vnímána jako problematická a jako velký nedostatek zákona o obětech trestných činů.⁵¹⁷ Taková právní úprava neodpovídá ani Směrnici, neboť tato hovoří o poskytnutí informací od prvního kontaktu s příslušným orgánem, nikoli o poskytnutí všech informací při něm; míra poskytovaných informací se pak odvíjí od individuální situace každé oběti, od jejího stavu a potřeb.⁵¹⁸

Bylo by tedy žádoucí změnit právní úpravu tak, aby orgán, jemuž informační povinnost přísluší, poskytoval informace oběti postupně a s ohledem na konkrétní situaci a potřeby oběti.⁵¹⁹

Zákon o obětech trestných činů rovněž vymezuje kategorii informací poskytovaných oběti na její žádost. Jedná se především o informace o stavu trestního řízení a informace o skutku, z něhož je osoba, proti níž se řízení vede, obviněna. Oběť může rovněž žádat o informace o propuštění nebo uprchnutí obviněného z vazby, resp. odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody či z výkonu ústavního ochranného léčení, resp. zabezpečovací detence, informace o přerušení výkonu trestu odnětí svobody, změně formy ochranného léčení z ústavního na ambulantní či změně zabezpečovací detence na ochranné léčení a rovněž informace o vydání obviněného nebo odsouzeného do cizího státu nebo jeho předání do jiného členského státu Evropské unie v rámci mezinárodní justiční spolupráce ve věcech trestních.⁵²⁰ Oběť je informována o opatřeních přijatých orgánem činným v trestním řízení k zajištění jejího bezpečí, včetně jejího vyrozumění o propuštění či uprchnutí obviněného, pokud to nepovede ke zmaření nebo ztížení účelu přijatých opatření, i pokud o poskytnutí takových informací nepožádala, avšak existuje důvodná obava, že jí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě hrozí nebezpečí.

Součástí práva oběti na informace je i její právo prohlásit, že informována být nechce, přičemž toto prohlášení může vzít kdykoli zpět. Za takové situace jí orgány činné v trestním

⁵¹⁶ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 67

⁵¹⁷ JELÍNEK, Jiří a Vladimír PELC. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*. 2015, (11), str. 21

⁵¹⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3, str. 293

⁵¹⁹ JELÍNEK, Jiří a Vladimír PELC. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*. 2015, (11), str. 22

⁵²⁰ To odpovídá rozsahu informací, o něž může dle § 103a trestního řádu žádat svědek, jemuž hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě.

řízení informace neposkytnou, ledaže by to bylo nutné k řádnému uplatnění práv poškozeného v trestním řízení.

Vzhledem k tomu, že konstrukce práva obětí na informace obsažená v zákoně o obětech trestné činnosti nebyla považována prakticky již od jeho samotného přijetí za příliš šťastnou, doznala úprava tohoto práva změn, a to poměrně nedávno - novelou provedenou zákonem č. 56/2017 Sb. s účinností od 1. dubna 2017. Nově má Policie povinnost informovat oběť rovněž o tom, na které nejbližší azylové domy, intervenční centra či jiná zařízení sociálních služeb poskytující pobytové služby se může obrátit o pomoc a na kterého nejbližšího poskytovatele zdravotních služeb se může obrátit s žádostí o poskytnutí zdravotních služeb. Novela dále zakotvuje povinnost orgánu činného v trestním řízení vydat oběti písemné potvrzení přijetí oznámení o spáchání trestného činu.

Na žádost oběti má příslušný orgán činný v trestním řízení povinnost poskytnout nově i informaci, že nebylo zahájeno trestní řízení, informaci o stavu řízení, ledaže by taková informace mohla ohrozit dosažení účelu trestního řízení, informaci o skutku, ze kterého je osoba, proti níž se řízení vede, obviněna, a jeho právní kvalifikaci, informaci o době a místě konání veřejného projednání věci v řízení před soudem, a dále oběti poskytnout pravomocné rozhodnutí, kterým se trestní řízení končí.

Další změny, jež přinesla citovaná novela, se týkaly informování oběti neovládající český jazyk, a to pokud jde o rozsah poskytovaných informací. Nově má být oběti, a to na její žádost, poskytnuto odůvodnění pravomocného rozhodnutí či jeho stručného shrnutí v jejím jazyce. Dále má být oběti, na základě její odůvodněné žádosti, poskytnut překlad písemností, jež označila za podstatné, a to v rozsahu potřebném pro řádné uplatnění jejích práv v trestním řízení.

Došlo také k úpravě způsobu, rozsahu a formy poskytnutí informací, jež mají být oběti poskytovány tak, aby odpovídaly jejím konkrétním potřebám s ohledem na povahu a závažnost trestného činu; oběť rovněž může prohlásit, že nechce být informována. Rozlišení poskytovaných informací dle jejich relevance v každém jednotlivém případě by však bylo vhodné ještě zlepšit (viz. výše).

2.9.1.2 Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím

Dalším z významných práv oběti je právo na ochranu před hrozícím nebezpečím. Krátkodobou ochranu poskytuje oběti policie, a to pokud ji zřejmě hrozí újma na zdraví či na životě nebo jiné vážné nebezpečí, přičemž ochranu je možné poskytnout i jejím osobám

blízkým. Policie je rovněž oprávněná k vykázání osoby ze společného obydlí s útokem ohroženou osobou a stejně tak i z bezprostředního okolí společného obydlí, pokud lze na základě zjištěných skutečností důvodně předpokládat, že se osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu a zdraví či svobodě nebo zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti.⁵²¹

Vykázání může trvat po dobu až 10 dnů, přičemž podáním návrhu na vydání předběžného opatření podle zákona o zvláštních řízeních soudních či podle trestního řádu se doba vykázání prodlužuje, a to ode dne nabytí právní moci rozhodnutí soudu o takovém návrhu. Vykázaná osoba je povinna okamžitě opustit vymezený prostor a zdržet se vstupu do tohoto prostoru, stejně jako zdržet se styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou a rovněž vydat policistovi všechny klíče od daného prostoru (zpravidla společného obydlí pachatele a oběti).⁵²²

Pokud jde o ohroženou osobu, policista ji poučí o možnosti podání návrhu na vydání předběžného opatření, možnosti využití psychologických, sociálních či jiných služeb v oblasti pomoci obětem násilí a následcích vyplývajících z uvedení vědomě nepravdivých údajů.⁵²³ Předběžná opatření jsou obecně upravena v § 74 a násl. občanského soudního řádu, kdy předběžným opatřením může být uloženo zejména placení výživného, poskytnutí alespoň části pracovní odměny, složení peněžité částky nebo věci do úschovy soudu, zákaz nakládání s určitými věcmi nebo právy či vykonání, zdržení se nebo snášení určité činnosti. Předběžné opatření týkající se konkrétně ochrany proti domácímu násilí je upraveno v § 400 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních. Řízení se zahajuje na návrh ohroženého, popř. státního zástupce. V případě, že je navrhovatel osobou nezletilou, podává návrh jeho zákonný zástupce, orgán sociálně-právní ochrany dětí či advokát na základě plné moci, popř. opatrovník osoby s omezenou svéprávností, přičemž o podaném návrhu je soud povinen rozhodnout ve lhůtě 48 hodin, a to bez jednání, přičemž rozhodnutí je vykonatelné již vydáním a předběžné opatření trvá 1 měsíc od své vykonatelnosti.⁵²⁴ Navrhovatel rovněž může před uplynutím doby trvání předběžného opatření podat návrh na prodloužení doby jeho trvání, resp. na jeho zrušení; jinak předběžné opatření zaniká nejpozději uplynutím 6 měsíců od své vykonatelnosti.⁵²⁵ Účelem předběžných opatření v trestním řízení (viz. dále), je

⁵²¹ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 109

⁵²² *Ibid.*, str. 109

⁵²³ *Ibid.*, str. 110

⁵²⁴ Pokud předcházelo rozhodnutí o návrhu na předběžné opatření vykázání a pokud neuplynula před nabytím jeho vykonatelnosti lhůta 10 dnů po trvání vykázání, prodlužuje se doba trvání předběžného opatření o dobu, která do vykonatelnosti předběžného opatření neuplynula.

⁵²⁵ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 115

ochrana poškozeného a osob mu blízkých, stejně jako zabránění obviněnému v páčení trestné činnosti a garance účinného provedení trestního řízení.⁵²⁶

Součástí práva na ochranu před hrozícím nebezpečím je i možnost ochrany oběti v postavení svědka dle zvláštního zákona, tj. zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, či utajení její totožnosti a podoby dle trestního řádu (§ 55 odst. 2).

Právo na ochranu oběti před hrozícím nebezpečím lze realizovat poskytnutím krátkodobé ochrany ze strany policie, vykázaním osoby ze společného obydlí, vydáním předběžného opatření v občanském soudním řízení anebo v řízení trestním. Oběti v postavení svědka rovněž může být poskytnuta zvláštní ochrana svědka či utajena její totožnost a podoba.

2.9.1.2.1 Předběžná opatření dle trestního řádu

Předběžná opatření jsou taxativně vymezeným okruhem povinností⁵²⁷, které lze uložit v průběhu trestního řízení, a to od zahájení trestního stíhání, tedy pouze obviněnému, až do právní moci rozsudku či jiného rozhodnutí, kterým se řízení končí.⁵²⁸ Institut předběžných opatření byl začleněn do trestního řádu novelou provedenou zákonem o obětech trestných činů, a to s účinností od 1. srpna 2013.

Předběžné opatření lze v souladu s § 88b odst. 2 trestního řádu uložit v případě, že z jednání obviněného nebo z dalších skutečností vyplývá důvodná obava, že obviněný bude opakovat trestnou činnost, pro níž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil, a dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání byl spáchán a má všechny znaky trestného činu, a tento trestný čin spáchal obviněný, a s ohledem na osobu obviněného a na povahu a závažnost trestného činu, pro který je stíhán, nelze v době rozhodování účelu předběžného opatření dosáhnout jinak. Zákonným požadavkem uložení předběžného opatření

⁵²⁶ Ibid., str. 126

⁵²⁷ Trestní řád obsahuje výčet předběžných opatření v § 88d – 88l a jedná se o zákaz styku s poškozeným, osobami jemu blízkými či jinými osobami, zejména svědky; zákaz vstupu do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí a zdržovat se v takovém obydlí; zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami, zákaz zdržovat se na konkrétně vymezeném místě, zákaz vycestování do zahraničí, zákaz držet a přechovávat věci, které mohou sloužit k páčení trestné činnosti, zákaz užívat, držet nebo přechovávat alkoholické nápoje nebo jiné návykové látky, zákaz hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek a zákaz výkonu konkrétně vymezené činnosti, jejíž povaha umožňuje opakování nebo pokračování v trestné činnosti.

⁵²⁸ JELÍNEK, Jiří. Předběžná opatření v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2013, (5), str. 27

vyjádřeným v § 88m odst. 1 trestního řádu je odůvodnění uložení předběžného opatření konkrétními skutkovými okolnostmi (viz. dále).

Dále dle § 88b odst. 2 trestního řádu je předběžné opatření ukládáno, pokud to vyžaduje ochrana oprávněných zájmů poškozeného, zejména jeho života, zdraví, svobody a lidské důstojnosti, nebo zájmů osob mu blízkých, nebo ochrana zájmů společnosti. Účelem předběžných opatření je nejen zajištění účinného provedení trestního řízení, ale i prozatímně upravit situaci vzniklou spácháním trestného činu a tím zabránit obviněnému v dalším páčání trestné činnosti (slouží i k nahrazení vazby) a tím rovněž chránit poškozeného a případně osoby mu blízké.⁵²⁹ Z hlediska poškozeného má tedy tento institut zásadní význam a jeho zakotvení do právní úpravy je krokem směřujícím k posílení jeho práv a zlepšení jeho postavení v trestním řízení.

Předběžným opatřením lze nahradit vazbu (a to z důvodu dle § 67 písm. c) či a) trestního řádu) a lze jej rovněž uložit i nezávisle na existenci vazebních důvodů; z jednání obviněného či z jiných skutečností musí však vyplývat důvodná obava, že obviněný bude opakovat trestnou činnost, pro kterou je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil, předběžné opatření lze rovněž uložit, pokud to vyžaduje ochrana zájmů společnosti. Kromě těchto důvodů je však třeba v souvislosti s ukládáním předběžných opatření rovněž hodnotit, zda dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán a má všechny znaky trestného činu, jsou zřejmé důvody k podezření, že tento trestný čin spáchal obviněný, a s ohledem na osobu obviněného a na povahu a závažnost trestného činu, pro který je stíhán, nelze v době rozhodování účelu předběžného opatření dosáhnout jiným opatřením. Pokud jde o důvody pro uložení předběžného opatření, resp. pro jeho změnu či zrušení, je třeba posuzovat i další hlediska jako je ochrana oprávněných zájmů poškozeného, resp. osob mu blízkých, či ochrana zájmů společnosti, resp. zájmu veřejného.⁵³⁰

Předběžné opatření trvá, dokud to vyžaduje jeho účel, nejdéle však do právní moci rozsudku nebo jiného rozhodnutí, jímž se řízení končí, přičemž předběžné opatření může být v průběhu doby trvání změněno či zrušeno či může být rozhodnuto o uložení předběžného opatření jiného. Pravidlem pro změnu či zrušení předběžného opatření je individuální posouzení každého jednotlivého případu s přihlédnutím nejen k osobě obviněného, ale i poškozeného, popř. dalším osobám, a okolnostem případu, stejně tak posouzení, zda je jeho

⁵²⁹ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 321

⁵³⁰ *Ibid.*, str. 324, 326

výkon nadále možný, tj. zda se podstatným způsobem nezměnily poměry jak na straně poškozeného, tak obviněného či jiných osob, v důsledku čehož by výkon předběžného opatření již nebyl na místě, dále pokud by byl další výkon předběžného opatření zcela zřejmě nepřiměřeným zásahem do lidských práv a základních svobod obviněného, či z důvodů na straně poškozeného, které výkon předběžného opatření v podobě, jakou má, neumožňují, pokud nastala podstatná změna okolností případu, přičemž výkon předběžného opatření je sice stále nutný, ale nikoli v takovém rozsahu.⁵³¹

Uložení předběžného opatření záleží na úvaze orgánu činného v trestním řízení, tj. v přípravném řízení státního zástupce či na jeho návrh soudce a v řízení před soudem předsedy senátu⁵³²; poškozený však může dát k uložení předběžného opatření podnět. Rozhodnutí o předběžném opatření má formu usnesení, proti němuž je přípustná stížnost, kterou je oprávněn podat státní zástupce a obviněný. Právo stížnosti poškozeného je z povahy věci omezeno na případy týkající se rozhodnutí o změně nebo zrušení předběžného opatření, resp. žádosti obviněného ohledně jeho zrušení, zákazu styku s určitými osobami či zákazu vstupu do obydlí. Poškozený tedy není osobou oprávněnou podat stížnost proti usnesením, jimiž bylo rozhodnuto o zrušení nebo změně předběžných opatření dle § 88d nebo 88e trestního řádu, ledaže by sám takovou změnu nebo zrušení navrhl, ani proti usnesení o zamítnutí žádosti obviněného o zrušení předběžného opatření dle § 88d nebo § 88e trestního řádu.⁵³³ Stížnost je opravným prostředkem nejen proti rozhodnutí o uložení předběžného opatření dle § 88d až 88l trestního řádu, ale i proti rozhodnutí o zásazích do uložených předběžných opatření v případech uvedených v § 88d odst. 2, § 88g odst. 2 a § 88l odst. 2 trestního řádu, o zrušení či změně uloženého předběžného opatření dle § 88n odst. 2 věta první trestního řádu a o žádostech obviněných o zrušení uloženého předběžného opatření dle § 88n odst. 3 trestního řádu, přičemž odkladný účinek má pouze stížnost státního zástupce a poškozeného proti rozhodnutí o zrušení předběžného opatření.⁵³⁴

Na základě § 88o trestního řádu lze obviněnému, jenž neplní uložené předběžné opatření, uložit pořádkovou pokutu, uložit jiný druh předběžného opatření či jej vzít do vazby. Neplnění uloženého předběžného opatření obviněným nezakládá skutkovou podstatu trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 trestního zákoníku,

⁵³¹ Ibid., str. 397

⁵³² Státní zástupce rozhoduje o uložení předběžných opatření dle § 88d, 88i, 88j a 88k trestního řádu, soudce o uložení předběžných opatření dle § 88e, 88f, 88g, 88h a 88l trestního řádu, neboť v těchto případech se jedná o závažnější zásahy do lidských práv a svobod.

⁵³³ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 403

⁵³⁴ Pokud ale byl státní zástupce nebo poškozený přítomen při vyhlášení takového rozhodnutí, má jejich stížnost odkladný účinek pouze za předpokladu, že byla podána ihned po vyhlášení rozhodnutí.

neboť se jedná o procesní opatření, jehož právními následky by měly být především následky procesní povahy, tedy uložení pořádkové pokuty či uložení jiného předběžného opatření a při závažnějším porušení vzetí obviněného do vazby.⁵³⁵

Obviněný má rovněž právo kdykoli žádat o zrušení předběžného opatření, o čemž musí předseda senátu nebo v přípravném řízení státní zástupce bez zbytečného odkladu rozhodnout. Opakovanému podávání takových žádostí obviněným zákon předchází ustanovením, že obviněný může žádost opakovat až po uplynutí tří měsíců od právní moci rozhodnutí o zamítnutí předchozí žádosti. Pokud jde o žádost o zrušení předběžného opatření, je za ni třeba považovat i podání, jímž obviněný zpochybňuje důvodnost uloženého předběžného opatření od jeho počátku, přičemž požaduje přezkoumání postupu při uložení předběžného opatření, rovněž pokud podnět či návrh na rozhodnutí dle § 88n odst. 2 trestního řádu se podle obsahu považuje za žádost ve smyslu § 88n odst. 3 trestního řádu, o žádost se jedná i v případě, že obviněný namítá, že řízení trvá příliš dlouho a v řízení mu bylo uloženo některé předběžné opatření.⁵³⁶

Z hlediska ochrany poškozeného, resp. oběti trestného činu, je účelem předběžných opatření především omezení jeho kontaktu s pachatelem trestného činu, s cílem zabránit jeho sekundární viktimizaci. Relevantním předběžným opatřením, pokud jde o poškozeného trestným činem, je zákaz styku s určitými osobami dle § 88d trestního řádu a zákaz vstupu do obydlí dle § 88e trestního řádu. Dle Jelínka tato předběžná opatření *umožňují ochranu poškozeného (oběti trestného činu) i dalších osob zejména v souvislosti s tzv. domácím násilím nebo nebezpečným pronásledováním. Včasná a účinná reakce na jasně definovatelné potenciální i skutečné kriminogenní faktory, včetně přerušení rozhodných vazeb mezi obviněným a jeho obětí nebo určitým prostředím, je v takových případech nepochybně potřebná a žádoucí v zájmu individuální i generální prevence.*⁵³⁷

2.9.1.2.2 Zákaz styku s určitými osobami

Smyslem tohoto předběžného opatření je prevence tzv. domácího násilí, ale lze jej využít např. i u nebezpečného pronásledování. Jeho podstatou je nepřipustnost jakéhokoli kontaktování či vyhledávání a sledování poškozeného, osob mu blízkých nebo jiných osob, především svědků, ať už se jedná o jakoukoli formu sledování, pozorování, obtěžování apod.,

⁵³⁵ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 405

⁵³⁶ *Ibid.*, str. 400

⁵³⁷ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

rovněž i zákaz kontaktu prostředky elektronické komunikace, vzkazů, telefonátů, prostředky písemné komunikace či jinak.⁵³⁸

Výjimku představuje § 88d odst. 2 trestního řádu, na jehož základě je z důležitých důvodů možné umožnit setkání obviněného s poškozeným, osobou mu blízkou nebo jinou osobou. Případné setkání by se pak konalo za přítomnosti orgánu činného v trestním řízení, který v době setkání vede řízení, anebo může být přítomností na setkání pověřen probační úředník. Pokud se v průběhu setkání objeví okolnosti, které brání jeho pokračování, zejména pokud obviněný vyvolá v poškozeném, osobě mu blízké či jiné osobě důvodnou obavu z uskutečnění jednání dle § 88b odst. 2 trestního řádu či se pokusí ovlivnit jejich výpověď anebo v nich vzbudí obavy z toho, že je bude v budoucnu vyhledávat nebo kontaktovat, může být setkání ukončeno.⁵³⁹

Proti usnesení o uložení tohoto předběžného opatření je přípustná stížnost, s níž však z povahy věci není spojen odkladný účinek.

2.9.1.2.3 Zákaz vstupu do obydlí

Toto předběžné opatření je rovněž prevencí domácího násilí, nebezpečného pronásledování nebo jiného nežádoucího chování, zejména pokud jde o trestné činy týrání svěřené osoby dle § 198 trestního zákoníku, týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 trestního zákoníku, nebezpečného vyhrožování dle § 353 trestního zákoníku apod., stejně jako formou reakce.⁵⁴⁰ Svým charakterem odpovídá institutu vykázání ze společného obydlí podle § 44 a násl. zákona o Policii ČR a předběžnému opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí podle § 400 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních, avšak je institutem autonomním, na nich nezávislým.⁵⁴¹ Tento institut tak spočívá jednak v zákazu vstupu obviněného do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí, jednak v zákazu se v něm zdržovat.

Dle dikce § 88e odst. 4 trestního řádu je obviněný povinen neprodleně po oznámení usnesení, jímž se ukládá předběžné opatření zákazu vstupu do obydlí, toto obydlí (a jeho bezprostřední okolí) v rozsahu vymezeném v usnesení opustit a zdržet se vstupu do usnesením

⁵³⁸ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 334, 335

⁵³⁹ Ibid., str. 339

⁵⁴⁰ Ibid., str. 341

⁵⁴¹ Dle § 88e odst. 3 tř pokud bylo proti obviněnému použito vykázání podle jiného právního předpisu, v rozhodnutí o vyslovení zákazu vstupu do obydlí se uvede, že zákaz vstupu do obydlí počíná až prvním dnem následujícím po skončení výkonu vykázání podle jiného právního předpisu. Důvody pro vyslovení zákazu vstupu do obydlí se jinak oproti vykázání podle jiného právního předpisu posuzují samostatně.

vymezených prostor, přičemž dle odstavce pátého citovaného ustanovení je obviněný oprávněn vzít si před opuštěním obydlí věci sloužící jeho osobní potřebě, osobní cennosti a osobní doklady. Dle § 88e odst. 6 trestního řádu po dobu trvání tohoto předběžného opatření může orgán činný v trestním řízení, který o jeho uložení rozhodl, z důležitých důvodů obviněnému povolit, aby si vzal věci nezbytné pro podnikání či pro výkon povolání.

Podobný účel jako toto předběžné opatření sleduje i předběžné opatření zákazu zdržovat se na konkrétně vymezeném místě, jež je ve vztahu k předběžnému opatření zákazu vstupu do obydlí obecnější povahy a není vázáno na konkrétní osobu poškozeného či na osobu jinou.⁵⁴² Jeho cílem je především vyřadit obviněného z určitého prostředí, s nímž alespoň zčásti souvisí trestná činnost, pro kterou je stíhán, a zabránit mu, aby na uvedeném místě došlo k eventuálnímu opakování této trestné činnosti; ochrana poškozeného však jeho účelem není.

V souvislosti s ochranou oběti před domácím násilím je třeba zmínit rozhodnutí Soudního dvora Evropských společenství C-483/09, C-1/10, jež se týká zohlednění vůle oběti stýkat se s pachatelem domácího násilí, kdy Soudní dvůr rozhodl v tom smyslu, že pachatelům násilných trestných činů v prostředí rodiny může být uložena sankce zákazu přiblížení, a to i přes nesouhlas oběti. V otázce ochrany před domácím násilím tedy může soud rozhodnout i v rozporu s přáním oběti, neboť trestní justice nemá za cíl chránit pouze zájmy oběti, jak je chápe samotná oběť, ale i obecnější společenské zájmy.⁵⁴³

2.9.1.3 Právo na ochranu soukromí

Právo oběti na ochranu soukromí spočívá v ochraně jejích osobních údajů vůči těm, kteří mají právo nahlížet do spisu, a to v závislosti na její žádosti, resp. žádosti zmocněnce, zákonného zástupce, opatrovníka či důvěrníka, pokud to nebrání naplnění účelu trestního řízení a řádného uplatnění práva na obhajobu osoby, proti níž se řízení vede. S údaji obsaženými ve spise se pak mohou seznamovat pouze orgány činné v trestním řízení, policisté a úředníci Probační a mediační služby činní v dané věci.⁵⁴⁴

Právo na ochranu soukromí oběti zahrnuje rovněž zákaz zveřejnění informací umožňujících zjištění totožnosti oběti.

⁵⁴² JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 356

⁵⁴³ Rozsudek Soudního dvora (čtvrtého senátu) ze dne 15. září 2011. Trestní řízení proti Magatte Gueye (C-483/09) a Valentín Salmerón Sánchez (C-1/10). ECLI:EU:C:2011:583

⁵⁴⁴ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 311

2.9.1.4 Právo na ochranu před druhotnou újmou

Druhotnou újmu zákon o obětech trestných činů definuje jako újmu, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní.

K sekundární viktimizaci⁵⁴⁵ dochází tedy v důsledku nevhodného zacházení s obětí ze strany orgánů činných v trestním řízení. Už samotný kontakt s orgány činnými v trestním řízení představuje pro oběť stres, neboť je dotazována na události spojené s trestným činem, což způsobuje její další zraňování.⁵⁴⁶ K sekundární viktimizaci oběti může vést i skutečnost, že jsou jí nedostatečně poskytnuty či vysvětleny informace ohledně průběhu trestního řízení a jejích práv a povinností v jeho rámci, ale i skutečnost, že je informacemi přehlcena.

V rámci práva na ochranu před druhotnou újmou má oběť trestného činu právo na přijetí opatření k zabránění kontaktu s osobou, kterou označila za pachatele, s osobou podezřelou či s osobou, proti níž se řízení vede, jež je vázáno na její žádost, přičemž pokud se jedná o oběť zvláště zranitelnou, je této žádosti třeba vždy vyhovět. Dále má oběť právo na výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví (což je logicky omezeno pouze na přípravné řízení), možnost podat námitku proti zaměření otázky a poznamenání této otázky do protokolu, právo na doprovod důvěrníkem a právo učinit v kterémkoli stádiu trestního řízení prohlášení o dopadu trestného činu na její život.

Pokud jde o způsoby, jak realizovat právo oběti na zabránění kontaktu s osobou, kterou označila za pachatele, která je podezřelá ze spáchání trestného činu či proti níž se trestní řízení vede, jedná se zejména o oddělené čekárny pro oběti v budovách soudů a dalších orgánů činných v trestním řízení, využití videokonferenčních zařízení či výslech v nepřítomnosti osoby, proti níž se trestní řízení vede. Je-li zabránění kontaktu vyloučeno povahou prováděného úkonu, je třeba alespoň garantovat, aby ke kontaktu nedošlo před započítáním úkonu a po jeho skončení.⁵⁴⁷ Na základě § 209 odst. 1 trestního řádu lze provést výslech poškozeného v nepřítomnosti obžalovaného, pokud hrozí nebezpečí, že poškozený

⁵⁴⁵ Viktimizace je procesem, při němž se z potenciální oběti stává oběť reálná, v bezprostřední souvislosti se spáchaným trestným činem vzniká primární újma; újma sekundární může vzniknout až jako negativní důsledek samotného spáchání trestného činu, jenž může být způsoben reakcí okolí na spáchaný čin či nevhodným jednáním ze strany orgánů činných v trestním řízení při prověřování a vyšetřování spáchaného činu.

⁵⁴⁶ KVĚTENSKÁ, Daniela. Pomoc obětem mravnostních a násilných trestných činů v praxi. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 130 - 139. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 133

⁵⁴⁷ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 135

jako svědek v přítomnosti obžalovaného nevypráví pravdu, osoba obžalovaného v něm vzbuzuje obavy apod.

K sekundární viktimizaci oběti může vést i její opakované vyslýchání, čemuž lze předejít tak, že výslech poškozeného v postavení svědka bude proveden ještě před zahájením trestního stíhání dle § 158 odst. 9 a § 164 odst. 1 trestního řádu; protokol o výslechu poškozeného provedeného za těchto podmínek lze potom v hlavním líčení přečíst, a to bez souhlasu jak státního zástupce, tak obžalovaného.⁵⁴⁸

K zamezení sekundární viktimizace oběti slouží i pravidla týkající se kladení otázek směřujících do intimní oblasti oběti a výslechu zvláště zranitelných obětí, kdy otázky směřující do intimní oblasti lze klást pouze, pokud je to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, a to šetrně a se zachováním potřebné ohleduplnosti s přizpůsobením věku, osobním zkušenostem a psychickému stavu oběti, přičemž musejí být kladeny vyčerpávajícím způsobem, aby nebylo nutné výslech později doplňovat a tím tak oběť vystavovat stresu.⁵⁴⁹ Pokud má oběť pocit, že kladené otázky směřují do intimní oblasti, může proti nim vznést námitky. Klazení nevhodných otázek osobám mladším 18 let a tím způsobování druhotné újmy se snaží zabránit § 102 odst. 3 trestního řádu, jež stanoví, že osobě mladší 18 let lze klást otázky jen prostřednictvím orgánu činného v trestním řízení. Zvláště zranitelná oběť má kromě práva na výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví právo na přibrání tlumočnicka stejného nebo opačného pohlaví, v případě opakovaného výslechu právo na výslech stejnou osobou, přičemž výslech zvláště zranitelných obětí v přípravném řízení musí být proveden osobou k tomu vyškolenou a v prostorách k tomu upravených (pokud se nejedná o neodkladný úkon a takovou osobu nelze zajistit).⁵⁵⁰

Právo na doprovod důvěrníka spočívá v tom, že oběť může doprovázet k úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení osoba, jíž oběť důvěřuje a jež již samotnou svou přítomností poskytuje oběti psychickou podporu.⁵⁵¹

Oběť trestného činu má dále v souladu s § 22 zákona o obětech trestných činů, resp. poškozený, jemuž přísluší status oběti trestného činu v souladu s § 43 odst. 4 trestního řádu, právo v kterémkoliv stadiu trestního řízení učinit prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na jeho dosavadní život, přičemž takové prohlášení lze učinit i písemně a i

⁵⁴⁸ Pokud by byl výslech poškozeného zaznamenán formou úředního záznamu v souladu s ust. § 158 odst. 3, 5 trestního řádu, vyžaduje se k jeho přečtení v hlavním líčení souhlas obžalovaného i státního zástupce (§ 211 odst. 6 trestního řádu)

⁵⁴⁹ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 137

⁵⁵⁰ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 415, 416

⁵⁵¹ *Ibid.*, str. 147

v případě, že bylo učiněno písemně, má oběť právo žádat, aby toto prohlášení mohla učinit v hlavním líčení. Předseda senátu je povinen žádosti vyhovět a umožnit ústní prohlášení nejpozději v závěrečné řeči, které lze dle § 212a trestního řádu přerušit jen tehdy, jestliže se zřejmě odchyluje ze svého rámce. Tuto možnost má oběť i v řízení odvolacím.

Účelem práva oběti učinit prohlášení o tom, jaký dopad měl spáchaný trestný čin na její dosavadní život je jednak naplnění jejího práva být slyšena v průběhu trestního řízení, jednak předcházení sekundární viktimizaci tím, že je jí poskytnuta možnost vyrovnat se s událostí s tím, že obviněnému je rovněž dána možnost uvědomit si, co činem spáchal, přičemž prohlášení oběti může sloužit i soudu pro individualizaci trestu a při uplatněném nároku oběti na náhradu škody či nemajetkové újmy v penězích.⁵⁵²

Podstatou prohlášení o dopadu trestného činu je především vyjádření emočního dopadu, tj. jak trestný čin ovlivnil mezilidské vztahy, například s partnerem, rodinou, přáteli nebo spolupracovníky, vyjádření emocí a pocitů souvisejících s trestnou činností jako je zranění, hněv, strach, frustrace, následky na životním stylu a aktivitách, kdy může jít např. o poruchy spánku, poruchy stravování či pracovní dopady, psychologické následky trestného činu jako je deprese, úzkost, stres apod. Trestný čin má často na oběť i dopad fyzický – zranění, které oběť utrpěla v důsledku trestného činu, jimiž mohou být zlomeniny, jiná tělesná zranění, rovněž to, jak zranění ovlivnila život oběti, například v práci, při sportovních nebo volnočasových aktivitách, a případné přetrvávající zdravotní problémy, nutná léčba, včetně budoucí nebo současné léčby. V neposlední řadě má trestný čin na oběť i finanční dopad – ušlý zisk v důsledku trestného činu, když v případě fyzické nebo psychické újmy došlo ke snížení pracovní schopnosti, běžné výdaje způsobené trestným činem jako je snížení příjmu domácnosti, cestovní náklady z důvodu projednávání případu, např. v důsledku předvolání k soudu, platba za léky, a jiný či další dopad – to, jakým dalším způsobem trestný čin negativně ovlivnil život oběti, tj. jak se změnil život oběti od spáchání trestného činu, jak vidí oběť svou budoucnost apod.⁵⁵³

2.9.1.5 Právo na peněžitou pomoc

Právo na peněžitou pomoc poskytovanou státem svědčí zejména oběti, které bylo v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví, a oběti, které byla v důsledku trestného činu

⁵⁵² Ibid., str. 149

⁵⁵³ Ibid., str. 150

způsobena těžká újma na zdraví.⁵⁵⁴ Osobou oprávněnou získat peněžitou pomoc je rovněž pozůstalý po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byl-li rodičem, manželem, registrovaným partnerem, dítětem nebo sourozencem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žil ve společné domácnosti, anebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.⁵⁵⁵ Právo na peněžitou pomoc v důsledku vzniku nemajetkové újmy mají dále oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti⁵⁵⁶ a dítě, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby.

Právní úprava určité formy odškodnění oběti ze strany státu vyplývá z Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů ze dne 24. listopadu 1983 a ze směrnice Rady 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodnění obětí trestných činů.

Peněžitá pomoc spočívá v jednorázovém poskytnutí paušální peněžní částky a jejím smyslem a účelem je nejen odškodnění vzniklé újmy, ale i překlenutí zhoršené sociální situace způsobené obětí trestným činem, resp. přispění k úhradě některých nákladů, jež oběti vznikly v důsledku trestného činu (zejména k úhradě nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy). Je poskytována jak obětem, které jsou občany České republiky, tak cizím státním příslušníkům.

Peněžitá pomoc poskytovaná státem má subsidiární charakter, neboť způsobenou újmu by měl oběti nahradit především pachatel, a pokud tedy dojde k nahrazení újmy, ať už pachatelem či jiným subjektem, např. pojišťovnou v rámci pojištění, peněžitá pomoc se oběti neposkytne, a pokud došlo k nahrazení újmy jen částečně, peněžitá pomoc se poskytne maximálně do výše nenahrazené části.

Zákonným požadavkem pro poskytnutí peněžitě pomoci ze strany státu je jistota, že byl trestný čin spáchán a byl spáchán konkrétním pachatelem, a že oběti vznikla v jeho důsledku újma, která ji opravňuje žádat peněžitou pomoc. Poskytnutí peněžitě pomoci je tedy

⁵⁵⁴ § 24 odst. 2 a 3 zákona o obětech trestné činnosti (podobně jako § 122 odst. 1 a 2 TrZ) ublížením na zdraví rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje nejméně po dobu tří týdnů obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření. Těžkou újmu na zdraví se rozumí vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění, kterými jsou zmrzačení, ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, ochromení údu, ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zohyzdění, vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, mučivé útrapy nebo porucha zdraví trvajících nejméně po dobu 6 týdnů.

⁵⁵⁵ Zákonnou vyživovací povinností je výživné mezi rodiči a dětmi a předky a potomky, výživné mezi osvojitelem a osvojenecem, výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce, výživné mezi manžely, výživné rozvedeného manžela, výživné mezi registrovanými partnery.

⁵⁵⁶ Trestnými činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti jsou trestné činy uvedené v hlavně III zvláštní části trestního zákoníku, tj. trestný čin znásilnění, sexuálního nátlaku, pohlavního zneužití, soulože mezi příbuznými, kuplířství, prostituce ohrožující mravní vývoj dětí, šíření pornografie, výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií a zneužití dítěte k výrobě pornografie, a kromě toho i trestný čin obchodování s lidmi.

vázáno na existenci pravomocného odsuzujícího rozsudku či trestního příkazu, resp. pravomocného zprošťujícího rozsudku z důvodu nepřičetnosti obžalovaného, za podmínky, že se stal skutek, pro který byl obžalovaný stíhán, a tento skutek je trestným činem a spáchal jej obžalovaný. Navzdory tomu je možné peněžitou pomoc poskytnout i v průběhu trestního řízení, pokud neexistují důvodné pochybnosti o tom, že se trestný čin stal a že oběti v jeho důsledku vznikla újma. Peněžitá pomoc se poskytuje rovněž tehdy, pokud byla věc odložena dle § 159a trestního řádu či pokud bylo trestní stíhání zastaveno dle § 172 trestního řádu.⁵⁵⁷ Zákon rovněž váže poskytnutí peněžité pomoci ze strany státu na žádost oběti, a to v prekluzivní subjektivní lhůtě 2 let, resp. objektivní lhůtě 5 let.⁵⁵⁸

Výše peněžité pomoci je zákonem stanovena paušálními částkami, přičemž může být snížena nebo dokonce i nepřiznána, a to s ohledem na sociální situaci oběti a na to, zda měla podíl na spoluzavinění újmy a zda využila všech zákonných prostředků pro uplatnění nároku na náhradu škody, resp. nemajetkové újmy.

2.9.1.6 Právo na poskytnutí odborné pomoci a subjekty poskytující pomoc obětem trestných činů

Odborná pomoc poskytovaná obětem trestné činnosti spočívá dle zákona o obětech trestných činů v psychologickém a sociálním poradenství, právní pomoci, poskytování právních informací či restorativních programech.⁵⁵⁹

Odborná pomoc poskytovaná obětem trestné činnosti by měla být především komplexní, tj. měla by zahrnovat všechny zmíněné oblasti podpory, měla by být poskytována bezplatně, diskrétně, nestranně, nezávisle, s respektem a s presumpcí statusu oběti.

Potřebu integrální a systematické ochrany oběti zdůrazňuje i Směrnice, jež v této souvislosti mimo jiné apeluje na členské státy Evropské unie, aby obětem garantovaly přístup k bezplatné právní pomoci a rovněž jim poskytovaly informace o existujících službách restorativní justice.⁵⁶⁰ Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace

⁵⁵⁷ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 184

⁵⁵⁸ *Ibid.*, str. 199

⁵⁵⁹ Důvodová zpráva k zákonu o obětech trestných činů pod pojmem restorativní program rozumí jakýkoli program využívající restorativní procesy a usilující o dosažení restorativních výsledků, kdy restorativní proces je definován jako jakýkoli proces, v němž oběť a pachatel a případně kterýkoli další jednotlivec nebo člen společenství, jenž byl trestným činem nějakým způsobem dotčený, se společně aktivně účastní na řešení věci vzniklých v důsledku trestného činu, zpravidla za pomoci zprostředkovatele, a restorativním výsledkem je dohoda dosažená v důsledku restorativního procesu.

⁵⁶⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady

základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci přijaté Valným shromážděním OSN z 29. 11. 1985, která upravuje spravedlivé zacházení s oběťmi v justičním systému a jejich odškodňování státem, zdůrazňuje důležitost poskytování poradenství a podpory obětem jak v průběhu vyšetřování a soudního řízení, tak i po jeho skončení, rovněž akcentuje poskytování materiální, lékařské, psychologické a sociální pomoci, a to jak ze strany státu, tak nevládních organizací; dále pojednává o krizové intervenci, jejímiž formami mohou být krizová centra, azylové domy, linky právní pomoci nebo důvěry či poskytnutí přístřeší.

Subjekty poskytující obětem trestné činnosti psychologické a sociální poradenství jsou zapsány v registru poskytovatelů pomoci obětem trestné činnosti vedeném Ministerstvem spravedlnosti, stejně jako subjekty akreditované pro službu poskytování právních informací a/nebo pro službu restorativní programy dle zákona o obětech trestné činnosti.⁵⁶¹ V registru jsou rovněž vedeni na základě vlastní žádosti advokáti, kteří musí souhlasit s tím, že budou poskytovat právní pomoc obětem, a to zejména zvláště zranitelným obětem, jež tuto pomoc potřebují, bezplatně. Registr obsahuje i seznam středisek Probační a mediační služby, jež mají především provádět restorativní programy (mediace a restorativní konference) a poskytovat právní informace.

Z registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů si může poškozený vybrat zmocněnce a v případě, že je mu zmocněnec ustanovován soudem, je vybírán advokát v tomto registru zapsaný.⁵⁶²

Poskytování pomoci obětem trestných činů, ať už je charakteru právního poradenství, finančního příspěvku, či krizové intervence, se věnuje především neziskový sektor, jenž je však závislý na dotacích ze státního rozpočtu, na jejichž poskytnutí však nemá právní nárok.⁵⁶³ Advokát pak nemá na poskytnutí dotace nárok vůbec; jedinou výhodou jeho vedení v registru tak může být, že jej lze přednostně ustanovit jako zmocněnce poškozeného, pokud

2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, čl. 13, Čl. 4 odst. 1 písm. j)

⁵⁶¹ Subjekt poskytující pomoc obětem trestné činnosti, odlišný od Probační a mediační služby a advokátů, se tedy musí akreditovat buď pro služby poskytování právních informací anebo pro služby nabízející restorativní programy, přičemž se lze akreditovat i pro obě služby současně.

⁵⁶² Je nutné odlišovat právní pomoc advokáta a poskytování právních informací jako jedné ze služeb poskytovaných akreditovaným subjektem.

⁵⁶³ Dotace ze státního rozpočtu jsou poskytovány pouze subjektům akreditovaným pro službu spočívající v poskytování právních informací nebo pro službu spočívající v nabídce restorativních programů; subjektům poskytujícím služby psychologického a sociálního poradenství poskytuje stát dotaci dle zákona o sociálních službách.

si jej poškozený nezvolí sám.⁵⁶⁴ Státem poskytovaná služba pomoci a podpory obětem trestné činnosti však chybí.⁵⁶⁵ Státní entitou je pouze odbor odškodňování Ministerstva spravedlnosti; významnou roli v tomto ohledu pak hraje i Probační a mediační služba (k Probační a mediační službě viz. dále).

Například ve Španělsku existuje síť veřejné a bezplatné služby poskytující obětem trestné činnosti psychologickou a sociální pomoc - *Oficinas de asistencia a las víctimas* – zřízená zákonem č. 35/1995, *de Ayudas y Asistencia a las Víctimas de Delitos Violentos y contra la Libertad Sexual*. Tato služba poskytuje obětem informace o jejich právech, ohledně podání trestního oznámení, dále doprovod k úkonům trestního řízení, informace ohledně možností získat finanční pomoc, ohledně přístupu ke službám podpory jak zdravotnické a psychologické, tak sociální a právní. Služba nadto nabízí speciální pomoc v případě domácího násilí a násilí mezi partnery. V neposlední řadě se věnuje i koordinaci spolupráce mezi orgány činnými v trestním řízení a subjekty poskytujícími pomoc tak, aby systém pomoci a podpory fungoval efektivně.

V České republice systém služeb pro oběti sice nějaký funguje, avšak nekoordinovaně; nedostatečně je řešena otázka financování těchto služeb a jejich dostupnosti pro oběti.⁵⁶⁶ Nedostatky poskytování pomoci a podpory spočívají i v tom, že práce s oběťmi neprobíhá v dlouhodobém horizontu.

Klíčovým aspektem zlepšení dostupnosti služeb pro oběti, a tedy zlepšení systému jejich pomoci, je tak nejen otázka financování nevládního sektoru ze strany státu, ale i jeho ochota spolupracovat s nevládními subjekty. Státní podpora subjektů poskytujících pomoc obětem trestné činnosti vyplývá mimo jiné i ze Směrnice.⁵⁶⁷ Navíc jednou ze zásad zákona o obětech trestných činů je zásada spolupráce orgánů činných v trestním řízení se subjekty poskytujícími pomoc obětem trestných činů (§ 3 odst. 5 zákona o obětech trestných činů). Bylo by tedy žádoucí posílit spolupráci neziskového sektoru s Probační a mediační službou a orgány činnými v trestním řízení.

⁵⁶⁴ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, str. 216

⁵⁶⁵ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. Cíle při profesionální práci s oběti a pachatelem násilného trestného činu – restorativní přístup. *Trestněprávní revue*. 2012, (9), str. 199

⁵⁶⁶ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 22

⁵⁶⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, čl. 62

Na druhou stranu je však třeba připustit, že podpora obětí trestné činnosti se rozvíjí a zintenzivňuje, a to především v souvislosti s přijetím zákona o obětech trestných činů v roce 2013.⁵⁶⁸ Například Probační a mediační služba spolupracuje s občanskými poradnami v rámci jejich společného projektu komplexního poradenství obětem trestné činnosti.⁵⁶⁹ Komplexnost poradenství spočívá v tom, že Probační a mediační služba poskytuje základní poradenství, popř. možnost mediace, poradny cílí na dlouhodobější intervenci. Cílem projektu je i podpora obětí trestných činů při vyrovnávání se s traumatickým zážitkem způsobeným spácháním trestného činu a usnadnění návratu k běžnému životu, stejně jako zlepšení přístupu k obětem trestných činů ze strany justičních orgánů.⁵⁷⁰

Jedním z cílů projektu je i zavedení Koordinátora služeb pro oběti trestných činů, po vzoru *Victim Liaison Officer* Probační služby Anglie a Walesu, a to právě za účelem propojení a spolupráce státních a nevládních institucí, nebo vytvoření týmů pro oběti trestné činnosti.

Ze subjektů neziskového sektoru, jež se věnují pomoci a podpoře obětí trestné činnosti, je třeba zmínit především Bílý kruh bezpečí⁵⁷¹, přičemž okruhy služeb, které poskytuje, jsou služby odborného sociálního poradenství, intervenční centra a služby telefonické krizové pomoci. Odborné sociální poradenství směřuje především k podpoře rozvoje samostatného rozhodování obětí trestné činnosti, k překonání traumatu spojeného s trestným činem a jeho následků, jejich motivace k aktivitě a posilování schopnosti znovu se začlenit do společnosti a běžného způsobu života. Kromě pomoci zaměřené na uplatnění práv poškozených, svědků a pozůstalých po obětech v trestním řízení, je cílem sociálního poradenství i stabilizace psychického stavu a sociální situace obětí a pomoc při řešení jejich krizové životní situace a při navracení se k původnímu způsobu života, podpora v komunikaci s institucemi (policie, soud, veřejná správa a další) a jejich sociálním okolím apod. Posláním intervenčních center je poskytnutí přechodné odborné pomoci a nehmotné podpory zejména osobám ohroženým domácím násilím. Cílem telefonické krizové pomoci je poskytnout konkrétní návrhy na řešení situace, stejně jako morální podporu.⁵⁷² Speciální linkou pro oběti

⁵⁶⁸ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 22

⁵⁶⁹ Jedná se o projekt „Proč zrovna já?“, jenž byl realizován v letech 2012-2016 a jenž pokračuje v rámci projektu „Proč zrovna já? II“ v období 2016-2020.

⁵⁷⁰ KVĚTENSKÁ, Daniela. Pomoc obětem mravnostních a násilných trestných činů v praxi. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 130 - 139. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 137

⁵⁷¹ Bílý kruh bezpečí je mimo jiné i členem *Victim Support Europe*, nadnárodní organizace, jež sdružuje evropské nevládní organizace orientované na pomoc obětem trestné činnosti.

⁵⁷² *Veřejný závazek registrovaných sociálních služeb bílého kruhu bezpečí* [online]. [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/zakladni-udaje-o-organizaci/verejny-zavazek-socialnich-sluzeb/>

domácího násilí je linka DONA. Z dalších subjektů věnujících se poskytování pomoci obětem trestné činnosti lze zmínit poradny specializující se na řešení rodinných a partnerských krizí, fond ohrožených dětí, Ligu lidských práv, asociaci občanských poraden apod. Poskytování bezplatného sociálně-právního poradenství obětem domácích násilí, a to včetně zastupování u soudu, se věnuje nezisková organizace proFem, o.p.s. založená v roce 1994 v rámci projektu AdvoCats for Women.⁵⁷³

Velký potenciál v otázce pomoci obětem trestné činnosti mají ony zákonem o obětech trestných činů předpokládané restorativní programy. Zákon sice tento pojem zavádí, avšak dále už jej nijak nerozvíjí ani nespecifikuje. Pod restorativními programy lze rozumět programy zaměřené na obnovení poměrů před spácháním trestného činu, kdy zájem na potrestání pachatele ustupuje ve prospěch odškodnění oběti, dále je kladen důraz na aktivní zapojení jak oběti, tak pachatele trestného činu do řízení, důraz na práva a potřeby oběti, stejně jako důraz na převzetí odpovědnosti pachatelem trestného činu a jeho vedení k nápravě způsobené újmy. Asi nejrozšířenějším restorativním programem je mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu, dalšími formami jsou například rodinné či skupinové konference.

Mediace v trestních věcech je legislativně zakotvena v zákoně o Probační a mediační službě, velkým nedostatkem právní úpravy však je nestanovení návaznosti tohoto institutu na procesní normy. Mediace bývá spojována především s odklony v trestním řízení, a to s institutem narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání, neboť při jejím využití lze dojít k uzavření dohody o náhradě škody mezi obětí a pachatelem, jež je v případě narovnání zákonnou podmínkou pro jeho využití, v případě podmíněného zastavení trestního stíhání možností, s níž tento institut počítá; samotná mediace však podmínkou není. Mediace je tak s těmito instituty spjata pouze neformálně, což logicky omezuje její využití. Na druhou stranu neexistuje žádné zákonné omezení užití mediace co do druhu či závažnosti trestné činnosti, což poskytuje prostor pro její užití i pokud jde o řešení následků závažnější trestné činnosti (v těchto případech by však mediační dohoda o náhradě škody neměla takovou procesní váhu jako u výše uvedených odklonů, mohla by však představovat např. polehčující okolnost při ukládání trestu).

⁵⁷³ BUDINOVÁ, Adriana. Bezplatná právní pomoc obětem domácích násilí. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GŘIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 140 - 148. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 141

2.10 Posilování práv poškozeného

Vývoj trestní politiky a trestní legislativy po roce 1989 v otázce postavení poškozeného v trestním řízení vykazuje tendenci posilování a prohloubení jeho práv; žádná novela trestního řádu v podstatě nevedla k jejich zúžení.⁵⁷⁴ I když je tedy dle § 1 odst. 1 trestního řádu primárním zaměřením trestního práva ochrana veřejného zájmu, tj. náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů, stále více pozornosti je věnováno i poškozenému, resp. oběti trestného činu.

Moderní koncepcí trestní politiky je důraz na prevenci, nikoli na trestání a na výchovné působení jak na samotného obviněného, tak na veřejnost. Vývoj trestněprávních úprav tenduje ke zvyšování aktivity procesních stran jakožto projevu posilování kontradiktorních prvků v řízení před soudem a k náležité ochraně práv poškozených, především pokud jde o výkon jejich procesních práv a dosažení náhrady škody, resp. bezdůvodného obohacení, v trestním řízení.⁵⁷⁵

Platnou a účinnou právní úpravou je stále trestní řád z roku 1961, a ačkoli byl mnohokrát novelizován, a to zejména v průběhu 90. let (kdy byly mimo jiné zavedeny i odklony v trestním řízení), je jeho celková koncepce stále do určité míry poplatná době jeho vzniku a nevyhovuje moderním trendům restorativní justice.⁵⁷⁶ Zásadní novelou, téměř rekodifikačního charakteru, byla novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb.

Postavení poškozeného v trestním řízení, jeho procesní práva a jejich praktické naplnění v trestním procesu je dlouhodobě vnímáno jako neuspokojivé. Již před novelou trestního řádu z roku 2001 především Jelínek, za účelem zlepšení postavení poškozeného, navrhoval mimo jiné zakotvení povinnosti poskytování informací poškozenému o spáchaném skutku a o obviněném (zda byl vzat do vazby, zda z ní byl propuštěn apod.), ochranu důstojnosti, soukromého života a bezpečnosti poškozeného, zajištění kvalifikovaného právního zastoupení poškozeného, širší účast poškozeného na dokazování s tím, že by poškozený měl mít zásadně možnost uplatňovat taková oprávnění, která trestní řád ukládal obviněnému, rovněž právo po skončení vyšetřování prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování, zakotvení práva poškozeného podávat opravné prostředky, a to včetně odporu poškozeného s nárokem na náhradu škody proti trestnímu příkazu, dále úpravu výčtu skutkových podstat trestných činů v případě trestního stíhání podmíněného souhlasem

⁵⁷⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017, publ. jako 345/2017 Sb.

⁵⁷⁵ *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eeff544775a?version=1.0>, str. 10

⁵⁷⁶ *Ibid.*

poškozeného, přičemž navrhoval odstranění podmínky příbuzenského či obdobného vztahu mezi poškozeným a pachatelem trestného činu s tím, že by tento institut mohl být případně nahrazen institutem návrhových deliktů apod.⁵⁷⁷

Novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. některé z těchto návrhů zapracovala, jiné nikoliv. Významnou změnou, kterou tato novela provedla, byla změna samotné definice poškozeného trestným činem, kdy do zákonné úpravy přibýlo jeho negativní vymezení, jež stanoví, že za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Negativní vymezení poškozeného bývá vnímáno buďto jako přesnější definování tohoto pojmu anebo jako jeho zúžení. V této souvislosti bylo rovněž navrhováno zakotvení povinnosti státního zástupce, popř. soudu, vydat rozhodnutí o tom, zda určitá osoba je nebo není poškozeným s tím, že by takové rozhodnutí bylo přezkoumatelné.⁵⁷⁸ Novelou bylo dále stanoveno, že poškozený se může výslovným prohlášením vůči orgánu činnému v trestním řízení vzdát svých procesních práv.

Novela z roku 2001 rozšiřuje procesní práva poškozeného, zakotvuje právo poškozeného na informace nutné k jejich uplatnění, stanovuje povinnost písemného poučení poškozeného o tom, že po marném uplynutí lhůty k vyjádření, zda souhlasí s trestním stíháním, nelze souhlas s trestním stíháním již dát. Za účelem řádného uplatnění práv poškozeného zakotvuje i součinnost Probační a mediační služby poskytovanou v trestním řízení.

Významným rozšířením práv poškozených, jež bylo provedeno touto novelou, bylo zakotvení práva poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody, na bezplatné právní zastoupení, resp. zastoupení za sníženou odměnu, o němž rozhoduje na návrh poškozeného předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce. Právo nemajetného poškozeného na kvalifikované zastoupení v trestním řízení na účet státu je považováno za „zrcadlové“ oprávnění nemajetného obviněného.⁵⁷⁹ Zakotvení tohoto práva tak představuje výrazný posun k vyrovnání procesního postavení poškozeného s procesním postavením obviněného.

Novela rozšiřuje i možnosti poškozeného podávat opravné prostředky. Před účinností této novely měl poškozený právo podat stížnost proti odložení věci, právo podat odvolání

⁵⁷⁷ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-618-X, str. 161 – 180; JELÍNEK, Jiří. K postavení poškozeného v trestním řízení - návrhy de lege ferenda. *Kriminalistika*. 1997, (1), 26 - 31

⁵⁷⁸ JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení - možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, (2), 112

⁵⁷⁹ JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin advokacie*. 2001, (11 - 12), str. 64

proti rozsudku ohledně výroku o náhradě škody, právo podat stížnost proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání a proti rozhodnutí, jímž v přípravném řízení soud zamítl návrh státního zástupce na schválení narovnání. Po novele má poškozený právo rovněž podat stížnost proti konečným rozhodnutím v přípravném řízení, tedy proti usnesení o postoupení věci jinému orgánu a proti usnesení o zastavení trestního stíhání; to však neplatí pro usnesení o přerušení trestního stíhání.⁵⁸⁰ Poškozenému svědčí po novele rovněž právo podat stížnost proti usnesení o schválení narovnání jak v předběžném projednání obžaloby, tak v hlavním líčení i mimo něj.

Novela z roku 2001 přináší rovněž právo poškozeného účastnit se vyšetřovacích úkonů, možnost klást otázky obviněnému a vyslychaným svědkům, právo prostudovat spis po skončeném vyšetřování a právo činit návrhy na doplnění dokazování.⁵⁸¹ V roce 2001 rovněž Ústavní soud zrušil ustanovení trestního řádu omezující účast poškozeného v řízení před krajským soudem jako soudem prvostupňovým, dle něhož mohl poškozený vystupovat jako strana, pouze pokud to připustil soud.⁵⁸²

Novela z roku 2001 dále ukládá povinnost soudu rozhodnout o nároku poškozeného na náhradu škody. Změn doznává i institut narovnání, kdy o jeho schválení může nově rozhodnout nejen soud, ale i státní zástupce; novela dále vylučuje, aby práva poškozeného vykonával v řízení o narovnání jeho právní nástupce.

Postupně, avšak nepřiliš smysluplně, byl rovněž rozšiřován výčet trestných činů, v jejichž případech je podmínkou trestního stíhání souhlas poškozeného; novelou z roku 2001 pak byly rozšířeny podmínky, za nichž se tento institut neuplatní – k podmínce, že daným trestným činem byla způsobena smrt, přistoupila podmínka, že poškozený není schopen dát souhlas pro duševní poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena (v aktuálním znění pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byla jeho svéprávnost omezena), poškozeným je osoba mladší 15 let, anebo je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí či podřízeností.

Hlavními změnami trestního řádu provedenými novelou č. 265/2001 Sb. byly tedy především upřesnění, resp. zúžení, pojmu poškozeného, rozšíření jeho procesních práv a zakotvení práva poškozeného se procesních práv, která mu zákon přiznává, vzdát, dále právo poškozeného na bezplatné zastoupení, resp. zastoupení za sníženou odměnu, oprávnění

⁵⁸⁰ Ibid., str. 65

⁵⁸¹ Ibid., str. 63

⁵⁸² Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 6/2000 ze dne 31. 1. 2001, publ. jako N 22/21 SbNU 195; 77/2001 Sb.

poškozeného podat stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání a postoupení věci jinému orgánu v přípravném řízení či povinnost soudu rozhodnout o nároku na náhradu škody v adhezním řízení, byl-li obžalovaný uznán vinným. Tato novela trestního řádu rovněž umožnila, aby mohl rozhodnout o schválení narovnání kromě soudu i státní zástupce v přípravném řízení.⁵⁸³

Mnoho námětů na zlepšení právní úpravy týkající se poškozeného trestným činem bylo tedy do novely č. 265/2001 Sb. zapracováno, avšak s určitými nedostatky. Jako nedostatečné je například vnímáno zakotvení nároku nemajetného poškozeného na bezplatnou právní pomoc nebo na pomoc za sníženou odměnu, neboť tento se týká pouze poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody. Nedůkladně byla provedena i změna právní úpravy týkající se práva poškozeného podat stížnost; tento může podat stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání a proti usnesení o postoupení věci jinému orgánu v přípravném řízení, nikoliv však proti usnesení o přerušení trestního stíhání. Nedostatkem změny právní úpravy je rovněž skutečnost, že určitá práva byla přiznána poškozenému, avšak už ne jeho zmocněnci.

Jiné navrhované možnosti na změnu právní úpravy novela z roku 2001 nereflektovala. Jedná se především o poskytování informací poškozenému potřebných k uplatnění jeho práv, oprávnění poškozeného provést výslech svědka v hlavním líčení, právo podat odvolání rozsudku i co do výroku o vině a trestu, stejně jako podat odpor proti trestnímu příkazu.⁵⁸⁴ Některé z těchto změn však provedla novela provedená zákonem č. 283/2004 Sb. Tato novela přinesla do trestního řádu mimo jiné ustanovení § 44a týkající se povinnosti poskytovat informace poškozenému nebo svědkovi o propuštění obviněného z vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, resp. o tom, že z vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody uprchl.

Další významnou novelou trestního řádu týkající se postavení poškozeného byla novela provedená zákonem č. 181/2011 Sb., jež přináší poškozenému možnost vznést kromě nároku na náhradu škody i nárok na náhradu nemajetkové újmy a na vydání bezdůvodného obohacení, čímž tak došlo k rozšíření předmětu adhezního řízení, což je významným krokem v posilování práv poškozených, neboť do té doby se mohl poškozený v trestním řízení domáhat pouze majetkové újmy, a pro morální satisfakci byl odkazován na podání žaloby na ochranu osobnosti v rámci civilního řízení, resp. v případě nároku na vydání bezdůvodného obohacení na podání žaloby na vydání bezdůvodného obohacení. Dle novelizované právní

⁵⁸³ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 222 - 230

⁵⁸⁴ JELÍNEK, Jiří. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin Advokacie*. 2001, (11 - 12), str. 62

úpravy se může domoci náhrady jak majetkové, tak nemajetkové újmy, popř. vydání bezdůvodného obohacení, v adhezním řízení. Tento legislativní počín lze hodnotit velmi pozitivně, neboť trestnímu procesu je obecně vytýkáno, že nedostatečně reflektuje psychickou újmu oběti.⁵⁸⁵

Významné změny v otázce náhrady nemajetkové újmy jako důsledku ublížení na zdraví, resp. v případě sekundárních obětí při úmrtí poškozeného přinesl nový občanský zákoník, dle něhož má být taková kompenzace vysoce individuální, přičemž kritéria pro stanovení výše náhrady musela vymezit judikatura. Dle nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. Ú 2844/14 a rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 4 Tdo 1402/2015 jsou danými kritérii především intenzita vztahu mezi poškozeným a osobami blízkými, jejich věk a závislost, postoj pachatele k události, jeho majetkové poměry a míra zavinění, resp. míra spoluzavinění primární oběti s tím, že soud může vážit i jiné okolnosti, pokud je v konkrétním případě považuje za relevantní; v každém případě musí být rozhodnutí soudu o náhradě škody náležitě odůvodněno.

Klíčovým momentem ve vývoji práv poškozeného trestným činem bylo přijetí zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, jenž je pokládán za průlomový, neboť zásadním způsobem změnil postavení a práva obětí trestných činů k lepšímu. Tento zákon nahradil nedostatečnou úpravu zákona o poskytování peněžité pomoci z roku 1997 a podstatně novelizoval trestní řád. Novela trestního řádu provedená zákonem o obětech trestných činů rozšířila základní zásady trestního řízení o zásadu šetření práv poškozeného (§ 2 odst. 15 trestního řádu), čímž tak zdůraznila jeho oprávněné zájmy a potřeby, aktivní úlohu v trestním řízení a efektivní nápravu způsobené újmy. Explicitní vymezení oprávněných zájmů poškozených v systému základních zásad trestního řízení lze hodnotit velmi pozitivně, a to z hlediska částečného zrovnoprávnění jejich postavení s procesním postavením obviněných v rámci jejich práva na obhajobu, pro ulehčení a umožnění dosáhnutí uspokojení peněžních nároků v trestním řízení či uplatnění ostatních procesních práv poškozeného.⁵⁸⁶ I když je zásada zajištění práv poškozeného vyjádřením snahy o zlepšení jeho postavení v trestním řízení, z praktického hlediska význam příliš nemá. Bylo by tedy žádoucí tuto zásadu alespoň přeformulovat s tím, aby poškozenému zaručovala rovněž uspokojení jeho peněžitých nároků, i když praktická realizace a vymahatelnost takového ustanovení je rovněž diskutabilní.

⁵⁸⁵ MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, c1985. ISBN 0566050021, str. 20

⁵⁸⁶ KLESNIAKOVÁ, Jana. *Reflexia oprávněných zájmů poškozených v (připravované) reglementácii základných zásad trestného konania*. In: . 195 – 207 JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnícké dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-155-7

Novela provedená zákonem o obětech trestné činnosti dále přináší právo poškozeného, jenž je obětí trestného činu, učinit prohlášení o tom, jaký měl trestný čin dopad na jeho dosavadní život (§ 43 odst. 4 trestního řádu), resp. právo toto prohlášení učinit v hlavním líčení (§ 212a trestního řádu). Smyslem tohoto prohlášení je jednak pomoci oběti, aby se psychicky vypořádala s trestným činem, jednak vést pachatele k tomu, aby si uvědomil, co trestným činem způsobil; v konečném důsledku může mít toto prohlášení význam i pro orgány činné v trestním řízení při hodnocení závažnosti činu.⁵⁸⁷

Tato novela dále přiznává právo zvláště zranitelné oběti na bezplatnou právní pomoc zmocněnce, resp. právní pomoc poskytovanou za sníženou odměnu, pokud osvědčí nedostatek finančních prostředků na hrazení nákladů vzniklých přibráním zmocněnce (od novely provedené zákonem č. 56/2017 Sb. má pak zvláště zranitelná oběť stejně jako poškozený mladší 18 let, nárok na bezplatnou právní pomoc, resp. na právní pomoc za sníženou odměnu, bez dalšího).

Významnou změnou trestního řádu spojenou s přijetím zákona o obětech trestných činů bylo i jeho rozšíření o oddíl osmý upravující v § 88b až § 88o institut předběžných opatření. Poškozený je osobou, jež může podat návrh na vydání předběžného opatření v řízení před soudem, resp. podnět k jeho vydání v přípravném řízení. Rovněž došlo k novelizaci § 102 týkající se výsledku svědka a § 103a týkající se jeho ochrany.

Zákon o obětech trestných činů dále zavedl právo účasti zmocněnce poškozeného a zúčastněné osoby již na úkonech přípravného řízení, včetně možnosti klást otázky při výsledku (§ 51 trestního řádu), což představuje posílení účasti poškozeného na trestním řízení již ve stadiu přípravného řízení, včetně možnosti ovlivňovat vývoj dokazování prováděný v jeho rámci orgány činnými v trestním řízení, a tím tedy účinně ovlivňovat průběh řízení.⁵⁸⁸ Zákon o obětech trestných činů zavádí nové procesní právo oběti být při úkonech trestního řízení a při podání vysvětlení doprovázen důvěrníkem, tj. osobou, jež poskytuje oběti potřebnou, zejména psychickou, pomoc, a jež může být i zmocněncem oběti.⁵⁸⁹

V trendu posilování postavení obětí trestné činnosti pokračuje i novela zákona o obětech trestných činů provedená zákonem č. 56/2017, která nabyla účinnosti 1. dubna 2017 a která jednak rozšířila a blížeji vymezila práva obětí trestných činů a zlepšila jejich procesní postavení, jednak zpřesnila vymezení kategorie zvláště zranitelných obětí, v jejichž případě

⁵⁸⁷ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

⁵⁸⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017, publ. jako 345/2017 Sb.

⁵⁸⁹ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

zavedla prostřednictvím novely trestního řádu nárok na poskytnutí bezplatné právní pomoci.⁵⁹⁰

Kategorie zvlášť zranitelných obětí byla rozšířena o osoby vysokého věku, o oběti trestných činů spáchaných z rasových, etnických či náboženských důvodů a rovněž o oběti organizovaného zločinu. K presumpci statusu oběti přistupuje i presumpce statusu zvlášť zranitelné oběti. Do trestního řádu tato novela zavádí právo zvlášť zranitelné oběti na bezplatné zastupování zmocněncem, bez toho aniž by musela osvědčovat nedostatek finančních prostředků. Výslech zvlášť zranitelných obětí má být navíc prováděn nejen osobou k tomu vyškolenou, ale i v prostorách pro tento účel upravených či přizpůsobených, čímž je naplněn požadavek provádění výslechů ve speciálních výslechových místnostech, pokud jsou v místě provádění příslušného úkonu zřízeny.⁵⁹¹

Oběť trestného činu má po novele č. 56/2017 Sb. právo být poučena o svých právech nejen s ohledem na věk, rozumovou a volní vyspělost, gramotnost, ale i s ohledem na zdravotní stav, včetně stavu psychického. Dále má právo na potvrzení o podání trestního oznámení, a právo na informaci, zda bylo zahájeno trestní řízení, na informaci o skutku a jeho pachateli a právo na informaci o době a místě konání hlavního líčení. Další významnou změnou je rozšíření možnosti žádat zabránění kontaktu s pachatelem i na osoby blízké oběti. Dochází tak k dalšímu posilování a rozšiřování práv obětí trestné činnosti v duchu zlepšování jejich postavení a zvyšování jejich ochrany. Poskytování informací oběti ze strany policie však nadále zůstává oblastí, v níž je co zlepšovat; poučovací povinnost má spíše formální charakter a doposud se nepodařilo najít dostatečně efektivní a srozumitelnou formu sdělení informací.⁵⁹²

Přijetí zákona o obětech trestných činů bezesporu představuje významný posun pozornosti směrem k oběti. Z viktimizační studie provedené Institutem pro kriminologii a sociální prevenci v roce 2017 však vyplývá, že s jeho aplikací je spojeno několik zásadních nedostatků, a to zejména pokud jde o informovanost obětí a širší veřejnosti.⁵⁹³ Napříč společností panuje obecné nepovědomí o existenci tohoto zákona a neinformovanost obětí o

⁵⁹⁰ GŘIVNA, Tomáš a Helena VÁLKOVÁ. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. *Trestněprávní revue* [online]. 2017, (9) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrg5pxi4s7hfpngxzrhe2wc&groupIndex=7&rowIndex=0>, str. 195

⁵⁹¹ JEŽKOVÁ, Veronika. *Právev proti násilí na ženách: Bílá místa české legislativy*. 1. Praha: proFem, 2016. ISBN 9788090456471, str. 90

⁵⁹² ROUBALOVÁ, Michaela, Zuzana KOSTELNÍKOVÁ, Martina PEŠKOVÁ a Jakub HOLAS. Péče o oběti trestných činů – dílčí výsledky z výzkumu obětí. *Trestněprávní revue* [online]. 2018, (7 - 8) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrhbpxi4s7g5ptqx3tl4ytqni&groupIndex=6&rowIndex=0>, str. 188

⁵⁹³ Ibid., str. 195

svém postavení a o svých právech ani o možnostech a službách odborné péče, podpory a pomoci. Rovněž existuje nedůvěra v institucionální pomoc; oběti ji vesměs nevyhledávají, neboť si nemyslí, že by jim mohla skutečně pomoci. Přitom právě tato podpora by mohla zmírnit široké spektrum následků viktimizace.⁵⁹⁴ Kromě neinformovanosti veřejnosti je palčivým problémem i systémová nepřipravenost na aplikaci tohoto zákona. Jednotlivé subjekty, které přichází s oběťmi do styku, nemají o vzájemné činnosti dostatečné povědomí a nespolupracují. V některých případech o jejich existenci oběti trestných činů vůbec nevědí.⁵⁹⁵

V poslední době byly tedy velmi relevantními změnami trestního řádu svědčícími ve prospěch poškozeného nepochybně novela trestního řádu provedená zákonem č. 181/2011 Sb., jež poškozenému umožnila, aby se v adhezním řízení připojil s nárokem na náhradu nejen majetkové škody a škody na zdraví, ale i na náhradu jiné nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení, a dále rozšíření jeho procesních práv v souvislosti s přijetím zákona o obětech trestných činů, především pokud se týká práva učinit prohlášení o dopadu trestného činu na jeho dosavadní život a pokud jde o zakotvení šetrného a ohleduplného přístupu k poškozenému jako zásady trestního řízení.

Významné posílení práv poškozeného s nárokem na náhradu škody představuje přijetí zákona č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů, účinný od 1. března 2018, jež představuje implementaci směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/42/EU ze dne 3. 4. 2014 o zajišťování a konfiskaci nástrojů a výnosů z trestné činnosti v Evropské unii, do českého právního řádu. Zmíněný zákon upravuje způsob nakládání s peněžními prostředky z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení. Takto získané peněžité prostředky se při splnění podmínek stanovených tímto zákonem užijí především k uspokojení majetkových nároků oprávněných osob, které vznikly v důsledku spáchání trestného činu, o němž se vedlo označené trestní řízení. Kromě toho se 2 % ze zbývajících peněžních prostředků převedou Probační a mediační službě, která je využije na poskytování pomoci obětem trestných činů.⁵⁹⁶

Citovaný zákon novelizuje § 43 odst. 1 trestního řádu v tom smyslu, že za majetkovou škodu způsobenou poškozenému trestným činem, se rozumí, jde-li o trestný čin zanedbání

⁵⁹⁴ Ibid., str. 191 - 194

⁵⁹⁵ Ibid., str. 189

⁵⁹⁶ GŘIVNA, Tomáš a Helena VÁLKOVÁ. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. *Trestněprávní revue* [online]. 2017, (9) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrg5pxi4s7hfpngxzrhe2wc&groupIndex=7&rowIndex=0>, str. 206

povinné výživy, i dlužné výživné, a § 46 trestního řádu tak, že poškozený má být v rámci poučení o svých právech upozorněn na možnost žádat uspokojení nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy způsobené trestným činem nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem právě dle zmíněného zákona, a to za předpokladu, že v trestním řízení byla odsouzenému uložena majetková trestní sankce. S tím souvisí § 2 odst. 3 zmíněného zákona, dle něhož je osobou oprávněnou žádat uspokojení nároku na náhradu škody poškozený, jemuž byl nárok přiznán rozhodnutím soudu v trestním řízení, či byl s uplatněným nárokem, byť jen z části, odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních, a rovněž i poškozený, o jehož nároku rozhodl civilní soud (to platí i pro stanovení vyživovací povinnosti v případě trestného činu zanedbání povinné výživy).

Se zajištěním nároku poškozeného na majetku obviněného a s využitím odčerpaného majetku v důsledku trestů uložených v trestním řízení ve prospěch obětí trestných činů počítá mimo jiné i návrh nového trestního řádu.⁵⁹⁷ Taková úprava přispívá nejen ke zrychlení trestního řízení, ale i ke zlepšení vymahatelnosti nároků poškozených v něm. Jedním z aspektů posilování práv poškozených je tak snaha o zefektivňování procesu domáhání se náhrady škody, přičemž tento trend je třeba považovat za pozitivní, vhodný a žádoucí.

Pozitivním krokem vedoucím k posílení práv poškozeného je bezesporu rovněž úprava náhrady nemajetkové újmy v občanském zákoníku, a to především pokud se jedná o zvláštní skupinu sekundárních obětí – osoby blízké (primárnímu) poškozenému, jenž v důsledku trestného činu zemřel či utrpěl zvlášť závažné ublížení na zdraví (§ 2959 občanského zákoníku). Občanský zákoník z roku 1964 až do roku 2004 neobsahoval úpravu pro odčinění nemateriální újmy kvalifikované skupiny sekundárních obětí, a to ani v případě újmy na zdraví primární oběti, ani její smrti. V případě smrti primární oběti bylo možné se domáhat odčinění nemajetkové újmy cestou ochrany osobnosti podle § 13 občanského zákoníku z roku 1964. V roce 2004 došlo k jeho novelizaci, kdy do ustanovení § 444 byl vložen odstavec 3, který přiznal taxativně stanoveným osobám paušální částky jako odčinění v případě ztráty blízké osoby. Zákon však neřešil odčinění nemateriální újmy sekundárních obětí v případech, kdy nedošlo ke smrti primární oběti, ale pouze ublížení na zdraví. Nic tedy nebránilo tomu domáhat se i v těchto případech náhrady újmy cestou ochrany osobnosti.⁵⁹⁸ Kroky vedoucí ke

⁵⁹⁷ *Východiska a principy nového trestního řádu* [online]. [cit. 2017-04-30], str. 6-7, 14, 25, 28. Dostupné z: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>

⁵⁹⁸ DOLEŽAL, Tomáš. Odškodňování imateriálních újem sekundárních obětí. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online]. 2017, (2) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrg5pwg6tqmjptex3tl42di&groupIndex=71&rowIndex=0>, str. 50 - 51

zlepšování práv osob poškozených a zvyšování jejich právní jistoty lze tedy vysledovat i v právní úpravě mimo trestní oblast.

Legislativní vývoj ubírající se směrem posilování práv poškozeného je třeba hodnotit velmi pozitivně. Tuto tendenci lze pozorovat i na přístupu Ústavního soudu, který mimo jiné ve své dřívější judikatuře odmítal poškozeným přiznat právo na rovné zacházení v řízení, avšak v posledních letech začal akcentovat, ve světle rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva, právo poškozených na účinné vyšetřování v případě podezření z trestných činů, představujících svou povahou zásah do práv chráněných čl. 2, 3 a 4 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv. Dle Ústavního soudu je *jednoznačnou povinností státu zajistit ochranu základních práv, zejména práv zaručených Listinou a Úmluvou* (tj. Listinou základních práv a svobod a Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv), *a to i prostřednictvím efektivního trestního řízení. V určitých situacích tak lze hovořit o účinné ochraně (obětí) pouze prostřednictvím trestního práva. Selhání státu v této povinnosti může v návaznosti na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva podle okolností představovat typicky porušení příslušných článků Úmluvy, chránících jednotlivá základní práva.* V této souvislosti rovněž konstatuje, že *požadavek účinného vyšetřování je však pouze procesní povinností tzv. náležitě péče a nikoli povinností ve vztahu k jeho výsledku. Účinné vyšetřování tak negarantuje žádný konkrétní výsledek, ale pouze řádnost postupu daného orgánu.*⁵⁹⁹ Evropský soud pro lidská práva přiznává oběti trestného činu kromě práva účinného vyšetřování a práva na provedení řízení (nikoli na jeho výsledek, například v podobě uložení trestu pachateli)⁶⁰⁰ rovněž zvláštní zájem v řízení, jenž je odlišný od zájmu veřejné žaloby.⁶⁰¹

Ústavní soud dále začal přiznávat poškozeným nejen právo na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, ale připustil i možné porušení práva na rovnost v řízení dle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, pokud se trestní řízení koncentruje toliko na obviněného, zatímco poškozený je ignorován.⁶⁰²

K posilování práv poškozeného dochází ve snaze garantovat mu stejné právní postavení v trestním řízení jako má obviněný, a tím docílit procesní rovnosti stran. Navzdory četným legislativním změnám ubírajícím se tímto směrem však určitá nevyváženost

⁵⁹⁹ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3626/13 ze dne 16. 12. 2015, publ. jako N 216/79 SbNU 475, srov. Usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1106/17 ze dne 3. 5. 2017

⁶⁰⁰ Rozsudek ESLP ve věci Rajkowska proti Polsku ze dne 27. 11. 2007, stížnost č. 37393/02. Dostupné z : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83946>

⁶⁰¹ Rozsudek ESLP ve věci Bergerová proti Francii ze dne 3. 12. 2002, č. stížnosti 48221/99. Dostupné z : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60806>

⁶⁰² Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017, publ. jako 345/2017 Sb.

procesního postavení poškozeného a obviněného stále přetrvává.⁶⁰³ Rovnoprávnost postavení poškozeného a obviněného v trestním řízení, stejně jako vyváženost jejich procesních práv zdůrazňuje i Jelínek, i když na druhou stranu připouští, že *rozsah procesních práv poškozeného v trestním řízení je třeba odvozovat také od jeho smyslu, neboť neuvážené rozšiřování procesních práv poškozeného by pro něj mohlo být kontraproduktivní, neboť by vedlo ke zpomalení trestního procesu, z důvodu jeho vyšší formální náročnosti, čímž by se logicky snížila možnost rychlého a efektivního odškodnění poškozeného.*⁶⁰⁴

Posilování postavení poškozeného v trestním řízení dále souvisí s pronikáním restorativních prvků do trestního řízení. Promítáním myšlenek restorativní justice do trestní legislativy, jež lze sledovat zhruba od 90. let minulého století, je zavádění nových, neformálních, způsobů řešení trestních věcí, a rovněž i rozšiřování katalogu tradičních trestů o alternativní sankce.⁶⁰⁵ Značný prostor pro praktickou realizaci restorativní filosofie poskytuje zákon o obětech trestných činů, jenž hovoří o restorativních programech. V této souvislosti by bylo žádoucí zlepšit nejen informovanost poškozeného, resp. oběti trestného činu, ale i celkové povědomí veřejnosti o dostupných službách pomoci obětem trestné činnosti, resp. o službách restorativní justice, o existenci restorativních programů a možnostech jejich využití, což se však neobejde bez mezioborové spolupráce a propojení státního a neziskového sektoru, jejichž činnost by měla být koordinována. Možné řešení by mohlo spočívat ve vytvoření centralizované instituce, která by mohla mapovat aktuální potřeby a rozložení služeb po celé republice a jejich regulaci, poskytovat platformu pro komunikaci a vzájemnou interakci jednotlivých subjektů; mohla by být přehledným a dostupným zdrojem informací, který by oběti umožnil orientaci v aktuální síti neziskových organizací či možnostech právní pomoci v jednotlivých krajích.⁶⁰⁶ V této souvislosti se rovněž hovoří o národní strategii rozvoje systému péče o oběti trestných činů, kde jednotlivé rezorty, resp. jimi řízené složky v úzkém propojení

⁶⁰³ JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-618-X, str. 57, 58

⁶⁰⁴ JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení - možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, (2), 112

⁶⁰⁵ VÁLKOVÁ, Helena, Pavel ŠAMAL a Alexander SOTOLÁŘ. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 21 - 40. ISBN 80-7338-021-8

⁶⁰⁶ ROUBALOVÁ, Michaela, Zuzana KOSTELNÍKOVÁ, Martina PEŠKOVÁ a Jakub HOLAS. Péče o oběti trestných činů – dílčí výsledky z výzkumu obětí. *Trestněprávní revue* [online]. 2018, (7 - 8) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrhbpixi4s7g5ptqx3tl4ytqni&groupIndex=6&rowIndex=0>, str. 189

s neziskovým sektorem vytvoří provázaný, sjednocený a účinný postup zacházení s oběťmi trestných činů.⁶⁰⁷

Posílení postavení poškozeného v trestním řízení představuje rovněž jeho právo k podání soukromé, resp. subsidiární, trestní žaloby. Řízení na podkladě soukromé žaloby poškozeného trestným činem (soukromého žalobce), tj. na základě jeho iniciativy, by bylo možné konat jen o vybraných (soukromoprávních) trestných činech, v jejichž případě veřejný zájem na stíhání do značné míry ustupuje zájmu soukromému. Institut subsidiární žaloby je pak chápán jako nástroj kontroly nestíhání ze strany státního zástupce, a to například v případech výkonu jeho diskreční pravomoci v rámci postupu před zahájením trestního stíhání, v případech, v nichž bylo zastaveno trestní stíhání z důvodu nedostatku veřejného zájmu, dále v případě, kdy bylo vydáno usnesení o odložení věci z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání nebo v případě, kdy došlo k odložení podnětu k přezkoumání usnesení o zastavení trestního stíhání z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání nejvyšším státním zástupcem (na základě jeho zvláštní pravomoci rušit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci).⁶⁰⁸

V souvislosti s legislativním vývojem v trestní oblasti nelze nezmínit zamýšlenou rekodifikaci trestního práva procesního. Komise pro nový trestní řád schválila na konci roku 2014 dokument Východiska a principy nového trestního řádu, který obsahuje nástin připravované právní úpravy, v níž má restorativní paradigma nabýt na významu.⁶⁰⁹

2.11 Poškozený ve španělském trestním řízení

Španělská trestněprávní terminologie používá pro označení poškozeného trestným činem pojem *ofendido* označující osobu, jejíž právní zájem byl porušen nebo ohrožen spácháním trestného činu, a pojem *perjudicado*, pod kterým se rozumí osoba, jíž byla trestným činem způsobena konkrétní újma, ať už materiální či morální, a jíž svědčí právo na

⁶⁰⁷ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 29

⁶⁰⁸ *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eeff544775a?version=1.0>, str. 10

⁶⁰⁹ Ministr spravedlnosti Kněžínek se vyjádřil v tom smyslu, že se na novém trestním řádu se pracuje „velmi intenzivně“ a že „předpokládá, že do konce roku (2019) bude připraven finální text k první odborné diskusi.“ Zároveň ale dodal, že zákon nechce předkládat, pouze jej prý „připraví k předání štafety svému nástupci“ Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2019/02/knezinek-chce-mit-do-konce-roku-hotovy-text-noveho-trestniho-radu/>

její nápravu.⁶¹⁰ Španělský systém trestního práva procesního tedy, stejně jako ten český, rozlišuje dvě kategorie poškozených, a to poškozeného s nárokem na náhradu škody a poškozeného, jemuž tento nárok nepřísluší. Legální definici poškozeného však španělský trestní řád (*Ley de Enjuiciamiento Criminal*), na rozdíl od toho českého, neobsahuje. Dalším rozdílem je, že jako synonymum k pojmu poškozeného trestným činem je používán pojem oběti (*víctima*), jíž může být jak osoba fyzická, tak právnická, skupina či kolektiv, jimž byla trestným činem, a to jak přímo, tak nepřímo, způsobena újma.⁶¹¹ Konkrétní definice obětí obsahují zvláštní zákony jakožto vymezení okruhu subjektů, na které se vztahují.

Pokud jde o speciální, viktimologicky orientovanou legislativu, jedná se zejména o zákon o ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením - *Ley Orgánica 19/1994, de 23 de diciembre, de Protección a Testigos y Peritos en Causas Criminales*, a zákon o pomoci obětem násilných trestných činů a trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti - *Ley 35/1995, de 11 de diciembre, de Ayudas y Asistencia a las Víctimas de Delitos Violentos y contra la Libertad Sexual*, dle jehož článku 1 je poskytována pomoc a podpora jak přímým, tak nepřímým obětem úmyslných a násilných trestných činů spáchaných na území Španělska, jimiž byla způsobena smrt či těžké ublížení na zdraví, resp. vážná psychická újma, a obětem trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, a to i v případě absence násilí. Španělský právní systém obsahuje rovněž i zvláštní zákon zaměřující se na pomoc a odškodnění obětí terorismu - *Ley 29/2001, de 22 de septiembre, de Reconocimiento y Protección Integral a las Víctimas del Terrorismo* a speciální úpravu, pokud jde o ochranu žen, jež se staly obětí genderově podmíněného násilí – *Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género* (viz. dále).

2.11.1 Postavení poškozeného v trestním řízení

Poškozený je, stejně jako obviněný a státní zástupce, stranou trestního řízení, v němž může buď vystupovat vedle státního zástupce v pozici žalobce (*acusador particular*) či se pouze připojit s nárokem na náhradu škody (*actor civil*). V závislosti na tom, zda se poškozený účastní trestního řízení jako žalující strana či pouze vznáší nárok na náhradu

⁶¹⁰ PÉREZ-CRUZ MARTÍN, Augustín Jesús, Xulio Xosé FERREIRO BAAMONDE, José Ramón PIÑOL RODRÍGUEZ a José Luis SEOANE SPIEGELBERG. *Derecho procesal penal*. 3. Pamplona: Editorial Aranzadi, 2014. ISBN 9788447046133, str. 140

⁶¹¹ ORDEÑANA GEZURAGA, Ixusko. *El estatuto jurídico de la víctima en el derecho jurisdiccional penal español: análisis "lege data" y "lege ferenda" a partir de la normativa europea en la materia*. ISBN 9788477774242, str. 21

škody, se hovoří o aktivním či pasivním poškozeném. Účast v trestním řízení je právem poškozeného, nikoliv jeho povinností, a proto v případě, že poškozený nemá o takovou účast zájem, je ochrana jeho práv (především práva na náhradu škody) svěřena státnímu zástupci, jenž má dle článku 108 trestního řádu povinnost za něj nárok na náhradu škody uplatnit, ledaže by se poškozený tohoto práva výslovně vzdal anebo prohlásil, že se bude náhrady škody domáhat v občanskoprávním řízení.⁶¹²

Jedním z klíčových ustanovení trestního řádu týkajících se poškozeného trestným činem je jeho článek 13, jenž jako jeden z prvních vyšetřovacích úkonů stanoví vedle zajištění osob a věcí důležitých pro trestní řízení rovněž zajištění ochrany poškozeného a jeho osob blízkých, s případným využitím předběžných opatření dle článku 544bis nebo 544ter trestního řádu, jimiž jsou zákaz pobytu pachatele na určitém místě a příkaz k ochraně poškozeného v případě domácího násilí. Ochrana poškozeného, resp. jeho osob blízkých, je jednou ze základních povinností policejního orgánu provádějícího vyšetřování. Dalším významným ustanovením je článek 109 trestního řádu - *Ofrecimiento de acciones*, dle něhož má být poškozený poučen o procesních právech a možnostech, jež mu v trestním procesu svědčí. Jedná se o informační povinnost buď policejního orgánu (*Policía Judicial*), anebo vyšetřujícího soudce, jenž vede a dozoruje přípravné řízení (*Juez Instructor*). Podmínkou nutnou je, aby byl poškozený poučen v jazyce, jemuž rozumí, pokud se tedy jedná o cizího státního příslušníka či osobu, jež neovládá španělský jazyk, má právo na bezplatný překlad a tlumočení.

Pokud je poškozený oznamovatelem trestného činu, má právo na jeho řádně ověřenou kopii.⁶¹³

Poškozený – žalobce má na základě článku 302 trestního řádu právo být informován o všech vyšetřovacích úkonech a právo se jich účastnit. Dle článku 311 trestního řádu vyšetřující soudce provede všechny vyšetřovací úkony navržené stranami trestního řízení, ledaže by je považoval za neúčelné, přičemž proti jeho negativnímu rozhodnutí mají strany možnost podat stížnost. Poškozený – žalobce je rovněž oprávněn žádat zahájení trestního stíhání podezřelého ze spáchání trestného činu; pokud jeho žádosti není vyhověno, má právo podat proti negativnímu rozhodnutí stížnost.

⁶¹² ORDEÑANA GEZURAGA, Ixusko. *El estatuto jurídico de la víctima en el derecho jurisdiccional penal español: análisis lege data y lege ferenda" a partir de la normativa europea en la materia*. ISBN 9788477774242, str. 69

⁶¹³ *Oznámení trestného činu a má práva v průběhu vyšetřování nebo soudního řízení* [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-ES-maximizeMS-cs.do?clang=cs&idSubpage=2&member=1

V řízení před soudem poškozený – žalobce navrhuje důkazy na podporu svých tvrzení a dle čl. 314 trestního řádu může žádat jejich provedení, to je však na úvaze soudu. Poškozený, který se k trestnímu řízení pouze připojuje s nárokem na náhradu škody, je v souladu s čl. 320 trestního řádu oprávněn žádat pouze provedení takových vyšetřovacích úkonů, které vedou k náležitému zjištění jeho nároku a které rovněž podléhají zhodnocení soudem.

Významným právem poškozeného je právo být informován o rozhodnutí státního zástupce žádat zastavení trestního stíhání (*sobreseimiento*) obviněného, neboť v takovém případě je poškozený na základě čl. 642 trestního řádu oprávněn podat vlastní trestní žalobu, a tak se domoci konání trestního řízení.⁶¹⁴

Španělský trestní proces je koncipován tak, že není nezbytné, aby v něm poškozený hrál aktivní úlohu či se jej vůbec účastnil.⁶¹⁵ Trestní žalobu reprezentuje primárně veřejný žalobce, jenž ji dle článku 124 Ústavy vykonává v souladu se zásadou legality a za účelem ochrany práv občanů a veřejného zájmu. Povinností státního zástupce je rovněž ochrana zájmů poškozeného, především pokud jde o nárok na náhradu škody.

2.11.2 Náhrada škody

Právo poškozeného na náhradu škody je považováno za jeden z projevů práva na soudní ochranu zakotveného v článku 24 Ústavy.⁶¹⁶

Poškozený se může k trestnímu řízení připojit s nárokem na náhradu škody od okamžiku *Ofrecimiento de acciones* (viz. výše), přičemž jeho procesní aktivita je logicky omezena pouze na tuto oblast - je oprávněn požadovat provedení takových vyšetřovacích úkonů, jež jsou účelné pro uplatnění nároku na náhradu škody (posouzení účelnosti úkonu záleží na vyšetřujícím soudci) a nárok na náhradu škody musí specifikovat co do důvodu a výše.

Španělský trestní řád ve svém článku 110 uvádí způsoby náhrady škody, jimiž jsou jednak uvedení v předešlý stav či navrácení věci (*restitución*), je-li to možné, jednak náhrada

⁶¹⁴ Pokud žalobu poškozený nepodá, je trestní stíhání obviněného, pokud jsou splněny zákonné podmínky, zastaveno.

⁶¹⁵ Pokud ovšem není zároveň svědkem, jenž má povinnost vypovídat.

⁶¹⁶ Toto právo spočívá zejména (i) v právu na přístup ke spravedlnosti, resp. právu zahájit proces, tj. právu podat žalobu v trestní věci, stejně tak v právu na jeho konání a jeho skončení rozhodnutím, nikoli však v právu trestat (!), (ii) v právu na výkon procesních práv přiznaných zákonem - *ius procedatur*, (iii) v zákazu odepření spravedlnosti, (iv) v právu na rozhodnutí ve věci a na výkon takového rozhodnutí, (iv) v právu na opravné prostředky, (v) v právu na předběžná opatření

jak majetkové, tak nemajetkové újmy (*indemnización de daños y perjuicios*), kdy dle článku 111 trestního řádu je prve zmíněný způsob preferován.

Nárok poškozeného na náhradu škody lze v rámci trestního řízení zajistit⁶¹⁷ na majetku obviněného, popř. třetí osoby, jež je k náhradě škody povinna (*tercero responsable civil*) – *embargo*, další formou zajištění je složení peněžité jistoty (*fianza*). Peněžítá jistota je, na rozdíl od české právní úpravy, kde má subsidiární charakter, před zajištěním majetku obviněného preferována.

Španělské trestní řízení vychází z tzv. akumulárního principu, tj. v jeho rámci lze projednat i nárok poškozeného na náhradu škody, přičemž výrok o náhradě škody může být součástí pouze odsuzujícího rozsudku.⁶¹⁸ Poškozený má rovněž právo domáhat se náhrady škody v občanskoprávním řízení, a to na základě vlastního rozhodnutí či v případě vydání zprošťujícího rozsudku. Rovněž pokud obviněný zemřel, lze se domáhat náhrady škody proti jeho právním nástupcům pouze v rámci občanskoprávního řízení. Pokud však rozsudek v trestní věci konstatuje, že se skutek, v němž je spatřován trestný čin a z něhož plyne povinnost k náhradě škody, nestal, není možné uplatnit nárok na náhradu škody ani v civilním řízení.

Španělská právní úprava projednávání nároku poškozeného na náhradu škody je tedy obdobou právní úpravy adhezního řízení v českém trestním procesu. Obě právní úpravy rovněž zachovávají možnost poškozeného vznést nárok na náhradu škody jak v trestním, tak v civilním řízení.

2.11.3 Poškozený v postavení svědka

Pokud je poškozený v trestním řízení zároveň svědkem, má povinnost dostavit se na předvolání k podání svědecké výpovědi; ostatním svědkům i obviněnému může klást otázky.

Právní úpravu ochrany poškozeného v postavení svědka, resp. osob mu blízkých, obsahuje *Ley Orgánica 19/1994, de 23 de diciembre, de Protección a Testigos y Peritos en Causas Criminales*.

⁶¹⁷ Zajišťovacími opatřeními (*medidas cautelares*) majetkového charakteru jsou zajištění majetku (*embargo*) a peněžítá jistota (*fianza*), zajišťovacími opatřeními charakteru osobního jsou pak předběžná opatření (*libertad provisional*), zadržení (*detención*) a vazba (*prisión provisional*). Obecně jsou zákonnými požadavky pro aplikaci zajišťovacích opatření *fumus bonis iuris*, tj. podezření ze spáchání trestného činu konkrétní osobou, a *periculum in mora*, tj. naléhavá potřeba takového postupu. Zajišťovací opatření lze užít pouze vůči obviněnému, tj. osobě, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání (*auto de procesamiento*).

⁶¹⁸ SUBIJANA ZUNZUNEGUI, Ignacio José. Las víctimas: Juicio oral y sentencia. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 89 - 134. ISBN 84-457-1517-8., str. 103

Zákonným předpokladem pro poskytnutí ochrany poškozenému dle tohoto zákona je, aby soud, a v přípravném řízení vyšetřující soudce, konstatoval, že poškozenému, resp. svědkovi, hrozí nebezpečí. Smyslem a účelem ochrany je zajištění bezpečnosti osoby, ochrana její identity, stejně jako předcházení sekundární viktimizaci.

Formami ochrany dle zmíněného zákona jsou utajování osobních údajů, tj. všech údajů sloužících k identifikaci osoby, stejně jako zamezení její vizuální identifikace, a rovněž stanovení adresy soudu jako adresy pro doručování písemností. Dalšími prostředky ochrany dle zmíněného zákona jsou zákaz pořizování obrazových záznamů svědka a poskytnutí mu osobní ochrany po celou dobu trestního řízení, a pokud přetrvává nebezpečí, i po jeho skončení. Ve výjimečných případech dochází ke změně identity svědka s poskytnutím finančních prostředků na přestěhování a změnu zaměstnání.

Při ochraně svědka hraje důležitou roli proporcionalita opatření, neboť opatření přijatá za účelem jeho ochrany by měla vyvažovat garanci bezpečnosti účasti poškozeného v trestním procesu, právo obviněného na obhajobu a zájem státu na vyšetřování trestného činu.⁶¹⁹

V otázce ochrany svědka tak španělská právní úprava principiálně vychází ze stejných základů a obsahuje podobné instituty jako právní úprava v České republice.

2.11.4 Podpora a pomoc obětem trestné činnosti

Bezplatné a důvěrné poradenství obětem trestné činnosti poskytují úřady na podporu obětem trestných činů (*Oficinas de Asistencia a las Víctimas del delito*), jež rovněž poskytují podporu službám restorativní justice a mohou mimo jiné navrhnout soudnímu orgánu i provedení mediace.⁶²⁰ Tyto úřady fungují ve všech autonomních oblastech a poskytují komplexní, koordinovanou a odbornou podporu v oblasti právních, psychologických a sociálních potřeb oběti.⁶²¹ Zvláštní pomoc a informace pak poskytuje *Oficina de Información y Asistencia a las Víctimas del terrorismo* při *Audiencia Nacional*.⁶²²

⁶¹⁹ Ibid., str. 117

⁶²⁰ *Oznámení trestného činu a má práva v průběhu vyšetřování nebo soudního řízení* [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-ES-maximizeMS-cs.do?clang=cs&idSubpage=2&member=1

⁶²¹ *Má práva na podporu a pomoc* [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-ES-maximizeMS-cs.do?clang=cs&idSubpage=5&member=1

⁶²² ORDEÑANA GEZURAGA, Ixusko. *El estatuto jurídico de la víctima en el derecho jurisdiccional penal español: análisis lege data" y lege ferenda" a partir de la normativa europea en la materia*. ISBN 9788477774242, str 173

2.11.4.1 Zvláštní podpora a pomoc obětem násilné trestné činnosti a trestné činnosti proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

Pomoc a podporu obětí násilné trestné činnosti a trestné činnosti proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti upravuje *Ley 35/1995, de 11 de diciembre, de Ayudas y Asistencia a las Víctimas de Delitos Violentos y contra la Libertad Sexual*. Zákon se vztahuje pouze na oběti trestných činů, jimiž byla způsobena smrt, těžké ublížení na zdraví či závažná psychická újma úmyslným násilným trestným činem spáchaným na území Španělska, a na oběti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (bez ohledu na to, zda byl trestný čin spáchán za použití násilí či nikoliv).

Pomoc obětem dle tohoto zákona spočívá ve finanční podpoře poskytované státem, jež je poskytována za předpokladu, že škoda nebyla nahrazena ani obviněným, ani třetí osobou k náhradě škody povinnou (např. pojišťovnou). Je poskytována i za předpokladu, že nedošlo k dopadení pachatele trestného činu, pachatel zemřel, nebo jednal za okolností vylučujících protiprávnost. Poskytnutí peněžité pomoci je podmíněno žádostí oběti, o čemž je třeba ji poučit. Příjemci pomoci ze strany státu jsou jak oběti přímé, tak nepřímé⁶²³, a to jak občané Španělska, tak jiného členského státu Evropské unie.

Pokud dojde ke spáchání trestného činu s genderovým podtextem a obětí je žena, je založena příslušnost speciálních soudů (*Juzgados de Violencia sobre la Mujer*), které jsou součástí trestního soudnictví a mají pravomoci i v civilních věcech.⁶²⁴ V trestních věcech tyto soudy projednávají trestné činy vraždy a zabití, umělého přerušování těhotenství, ublížení na zdraví, zranění nenarozeného plodu, omezování osobní svobody, morální integrity, sexuální svobody a pohlavní neporušenosti a dále jakéhokoliv trestného činu spáchaného násilím nebo zastrašováním, a to v případech, kdy tyto trestné činy byly spáchané na manželce, bývalé manželce, partnerce či družce, nebo ženě, která má s pachatelem podobný blízký vztah, bez ohledu na to, zda s pachatelem sdílela společnou domácnost či nikoliv; rovněž v případech, kdy tyto trestné činy byly spáchané na potomcích manželky nebo ženy, která žije s pachatelem ve společné domácnosti, na nezletilých nebo postižených osobách, které žijí s pachatelem ve společné domácnosti nebo za které nese rodičovskou zodpovědnost manželka či družka pachatele, nebo jí tyto osoby byly svěřeny do rodičovské, poručnické, opatrovnické

⁶²³ Dle článku 2.2 zákona 35/1995 jsou přímými oběťmi osoby, jímž bylo trestným činem způsobeno těžké ublížení na zdraví či závažná psychická újma, a v souladu s článkem 2.3 tohoto zákona jsou nepřímými oběťmi osoby pozůstalé po osobě, jež v důsledku trestného činu zemřela, pokud na ní byly ekonomicky závislé.

⁶²⁴ JEŽKOVÁ, Veronika. *Právev proti násilí na ženách: Bílá místa české legislativy*. 1. Praha: proFem, 2016. ISBN 9788090456471, str. 120

nebo náhradní péče, a to v případech, kdy došlo k násilnému činu s genderovým podtextem, a rovněž přijímají nařízení za účelem ochrany takových obětí.⁶²⁵ Oběti trestné činnosti s genderovým podtextem se mohou obrátit i na speciální telefonní službu (*Servicio telefónico de información y asesoramiento jurídico en materia de violencia de género*).⁶²⁶

2.11.5 Poškozený v postavení žalobce

Pro španělské trestní řízení je příznačná pluralita subjektů stojících na straně trestní žaloby. Žalující stranou může být kromě státního zástupce i poškozený trestným činem vystupující jako *acusador particular*, a rovněž i kterýkoli občan (*acusador popular*).⁶²⁷

S touto problematikou souvisí i diferenciací trestných činů. Španělské trestní právo totiž obsahuje kromě kategorie „veřejnožalobních“ trestných činů (*delitos públicos*), kterých je naprostá většina, rovněž kategorii trestných činů zvaných *delitos semipúblicos*, resp. *semiprivados*, stíhatelných pouze na základě trestního oznámení.⁶²⁸ Hlavní rozdíl tedy spočívá v tom, že zatímco v případě veřejnožalobních trestných činů je povinností orgánů činných v trestním řízení, v souladu s principem legality, zahájit trestní stíhání z úřední povinnosti všech trestných činů, o kterých se dozví, ať už na základě trestního oznámení či jinak, v případě *delitos semipúblicos* je podmínkou nutnou pro zahájení trestního stíhání právě podání trestního oznámení, stíhání trestného činu z úřední povinnosti je tak vyloučeno, ledaže by poškozeným takovým trestným činem byl mladistvý či osoba, jejíž svéprávnost byla omezena.⁶²⁹ Dva trestné činy, a to trestné činy proti cti - křivé obvinění a pomluva⁶³⁰, jsou

⁶²⁵ *Specializované soudy - Španělsko* [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_specialised_courts-19-es-cs.do?member=1

⁶²⁶ *Má práva na podporu a pomoc* [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-ES-maximizeMS-cs.do?clang=cs&idSubpage=5&member=1

⁶²⁷ Právo na podání trestní žaloby jakožto právo každého občana státu plyne ze španělské interpretace veřejného charakteru trestní žaloby - dle článku 125 Ústavy, článku 19 odst. 1 *Ley Orgánica del Poder Judicial* a článků 101 a 270 trestního řádu (*Ley de Enjuiciamiento Criminal* – dále jen „trestní řád“) je trestní žaloba veřejná a k jejímu výkonu je oprávněn každý občan státu, bez ohledu na to, zda byl poškozen trestným činem či nikoliv.

⁶²⁸ Jde především o trestný čin znásilnění či pohlavního zneužití, porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí, opuštění dítěte nebo svěřené osoby, některé trestné činy hospodářské, a rovněž i méně závažné trestné činy (*delitos leves*) proti životu a zdraví jako je usmrcení z hrubé nedbalosti či ublížení na zdraví bez závažnějších následků, dále trestný čin vydírání či způsobení škody z hrubé nedbalosti apod. V některých případech je dána možnost poškozeného trestný čin obviněnému prominout, v důsledku čehož dochází pro daný skutek k zastavení trestního stíhání obviněného. Prominutí trestného činu ze strany poškozeného tak vylučuje trestní odpovědnost obviněného, povinnost k náhradě škody však nikoliv.

⁶²⁹ DLEŠTIKOVÁ, Tereza. Španělská querella – inspirace pro českého zákonodárce? *Bulletin advokacie* [online]. 2017 [cit. 2017-08-16]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/spanelska-querella-inspirace-pro-ceskeho-zakonodarce>

⁶³⁰ Zatímco křivé obvinění (*calumnia*) upravená v článku 205 trestního zákoníku a pomluva (*injuria*) dle článku 208 trestního zákoníku jsou dle španělského trestního práva trestnými činy proti cti (*Título XI del Código Penal – Delitos contra el honor*), systematika českého trestního zákoníku je odlišná – trestný čin pomluvy dle § 184

tzv. soukromožalobními trestnými činy (*delitos privados*), v jejichž případě je trestní řízení zahajováno výlučně na základě trestní žaloby poškozeného trestným činem (*acusador privado*) bez ingerence státního zástupce do řízení.⁶³¹

Pokud se tedy jedná o veřejnožalobní trestný čin, je žalující stranou nejen veřejný žalobce, ale může jí být i soukromá osoba (*acusador particular* a/nebo *acusador popular*).⁶³² V případě *delitos semipúblicos* může na straně obžaloby stát vedle státního zástupce *acusador particular* a u soukromožalobních trestných činů trestní žalobu před soudem zastupuje pouze poškozený, kterému byla takovým trestným činem způsobena újma (*acusador privado*).⁶³³

Řízení před soudem tak může být kromě veřejné trestní žaloby státního zástupce zahájeno i na podkladě trestní žaloby kteréhokoli občana (*acción popular*) či podáním subsidiární trestní žaloby poškozeného trestným činem (*acción particular*) a pokud se jedná o trestný čin soukromožalobní, výlučně na podkladě soukromé trestní žaloby poškozeného takovým trestným činem (*acción privada*). Podání subsidiární ani soukromé žaloby není připojením se k obžalobě státního zástupce, ale jedná se o trestní žalobu vlastní, na trestní žalobě veřejného žalobce nezávislou.⁶³⁴ Soukromá osoba má tak možnost zahájit trestní řízení, či již v zahájeném řízení pokračovat, i když je takový postup ve věci odmítán veřejným

spadá do hlavy II. – trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství, zatímco trestný čin křivého obvinění patří do hlavy X. – trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných.

⁶³¹ Trestné činy pomluvy a křivého obvinění jsou soukromožalobního charakteru pouze za předpokladu, že jsou spáchány mezi soukromými osobami (*injurias a calumnias contra particulares*). Pokud se jedná o spáchání těchto trestných činů proti královské rodině (*el Rey, sus ascendientes o descendientes, la Reina consorte o su consorte, el Regente o algún miembro de la Regencia, el Príncipe Heredero*), zákonodrárným sborům autonomních společenství (*Cortes, Asambleas legislativas de las Comunidades Autónomas*), vládě (*el Gobierno*), soudním institucím (*Consejo General del Poder Judicial, Tribunal Supremo, Tribunal Superior de Justicia de Comunidades Autónomas*), *Consejo de Gobierno de las Comunidades Autónomas*, či proti složkám armády (*Ejército, Clases o Cuerpos y Fuerzas de Seguridad*), jde o trestné činy veřejnožalobní. V těchto případech je rovněž dána, s výjimkou prvních dvou případů, možnost *exceptio veritatis*. O veřejnožalobní trestný čin jde rovněž v případě, že je spáchán vůči úřední osobě v souvislosti s výkonem funkce.

⁶³² Trestní žalobu (*acción popular*) může v případě veřejnožalobních trestných činů podat k soudu a před soudem ji zastupovat každý plně svéprávný občan Španělska (za předpokladu, že již dvakrát nepodal nepravdivé trestní oznámení či trestní žalobu, toto právo nesvědčí například ani soudcům) a je rozšířeno i na právnické osoby, naopak cizí státní příslušník k jejímu podání oprávněn není. Pokud svou vlastní trestní žalobu podá přímo poškozený, jemuž byla trestným činem způsobena újma, stává se v případě *delitos públicos* a *semipúblicos*, *acusadorem particular*, kterým může být jak osoba fyzická (procesní způsobilost je dána plnou svéprávností, pokud je omezena, za osobu jedná zákonný zástupce či opatrovník), tak osoba právnická, subjekt bez právní osobnosti, stát a rovněž i cizinec. Jen pro doplnění, pokud se poškozený připojuje k trestnímu řízení s pouze nárokem na náhradu škody a vzdává se jakékoli formy výkonu trestní žaloby, účastní se trestního řízení jako *actor civil*.

⁶³³ *Acusadorem privado* může být jak občan Španělska, tak cizí státní příslušník, a to i za předpokladu, že jeho svéprávnost je omezena (v takovém případě je zastoupen zákonným zástupcem či opatrovníkem). Státní zástupce do řízení vůbec nevstupuje s výjimkou případů, kdy je osobou poškozenou mladistvý či osoba, jejíž svéprávnost byla omezena, a trestní žalobu nepodal zákonný zástupce, resp. opatrovník.

⁶³⁴ MONTERO AROCA, Juan. *Derecho jurisdiccional*. 21a. ed. Valencia: Tirant lo Blanch, 2013. ISBN 9788490531273, str. 80

žalobcem.⁶³⁵ V této souvislosti je nutné zdůraznit, že formální označení trestní žaloby jako žaloby soukromé nesleduje účel popřít její veřejnoprávní podstatu, ale vyjádřit, že je prezentována poškozeným, tj. soukromou osobou, jakožto plnohodnotnou procesní stranou.⁶³⁶ Subsidiární žaloba je potom určitým nástrojem kontroly státního zástupce ze strany soukromých osob.⁶³⁷

Výše uvedené formy trestních žalob podávaných osobou odlišnou od státního zástupce jsou souhrnně označovány pojmem *querella*.⁶³⁸ Tento institut není zákonem definován, jedná se však o procesní akt směřující vůči příslušnému soudnímu orgánu, jenž je na rozdíl od trestního oznámení nejen oznámením o existenci skutku, v němž lze spatřovat trestný čin, ale současně i aktem zahajujícím trestní řízení v dané věci a projevem vůle stát se v tomto řízení žalující stranou (*querellante*).⁶³⁹ *Querellu* je tak možno chápat jako nástroj trestního práva procesního analogický k žalobě v civilním řízení.⁶⁴⁰ Od trestního oznámení se *querella* odlišuje zejména tím, že s jejím podáním je spojena vůle stát se stranou obžaloby, navíc podléhá určitým formálním požadavkům, jako je písemná forma, je nutné ji podat prostřednictvím prokurátora a v právním zastoupení k věcně a místně příslušnému soudu, jímž je zpravidla *Juzgado de Instrucción* dle místa spáchání trestného činu.⁶⁴¹

Institut *querelly* upravuje článek 270 a násl. trestního řádu. Jejimi obsahovými náležitostmi jsou jak označení žalobce, žalovaného⁶⁴² a soudu, k němuž se podává, tak popis skutkového stavu s uvedením důkazů na podporu uváděných tvrzení. Je logické, že popsany skutek by měl být trestným činem, jeho právní kvalifikace se však nevyžaduje. Žalobce

⁶³⁵ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Španělská *querella* – inspirace pro českého zákonodárce? *Bulletin advokacie* [online]. 2017 [cit. 2017-08-16]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/spanelska-querella-inspirace-pro-ceskeho-zakonodarce>

⁶³⁶ MARTÍN RÍOS, María del Pilar. *La víctima en el proceso penal español*. Santiago de Chile: Metropolitana, 2008. ISBN 978-956-286-079-6, str. 84

⁶³⁷ NIEVA FENOLL, Jordi. *Derecho Procesal III: Proceso Penal*. 1. Madrid: Marcial Pons, 2017. ISBN 978-84-9123-218-6, str. 124

⁶³⁸ Jedná se o tzv. soukromou *querellu* (*querella privada*), k jejímuž podání je oprávněn každý občan (jenž pak vystupuje v řízení jako *acusador popular*), poškozený trestným činem (jenž se stává v trestním řízení *acusadorem particular* a v případě *delitos privados acusadorem privado*). Pokud je poškozeným trestným činem mladistvý či osoba s omezenou svéprávností a *querella* nebyla podána jejím zákonným zástupcem či opatrovníkem, je k jejímu podání oprávněn i státní zástupce (*querella pública*).

⁶³⁹ MARTÍN RÍOS, María del Pilar. *La víctima en el proceso penal español*. Santiago de Chile: Metropolitana, 2008. ISBN 978-956-286-079-6, str. 134; podobně definuje institut *querelly* Diccionario de la Real Academia de la Lengua Española- "acusación ante juez o tribunal competente, con que se ejecuta en forma solemne y como parte, en el proceso, la acción penal contra los responsables de un delito"

⁶⁴⁰ VÁZQUEZ IRUZUBIETA, Carlos. *Comentario a la Ley de enjuiciamiento criminal: actualizada por la Ley 13/2009, de 3 de noviembre, y por la LO 5/2010, de 22 de junio*. 1a ed. Las Rozas: La Ley, 2010. ISBN 9788481267273, str. 299

⁶⁴¹ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Španělská *querella* – inspirace pro českého zákonodárce? *Bulletin advokacie* [online]. 2017 [cit. 2017-08-16]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/spanelska-querella-inspirace-pro-ceskeho-zakonodarce>

⁶⁴² Pokud žalovaný není znám, měly by být uvedeny alespoň skutečnosti vedoucí k jeho identifikaci.

rovněž může navrhnout provedení určitých úkonů trestního řízení spočívajících zejména v zajištění osob a věcí důležitých pro trestní řízení, přičemž vhodnost a potřebnost jejich provedení je na úvaze soudu. Soukromý žalobce má v zásadě podobná práva jako státní zástupce.⁶⁴³ Obecnou podmínkou pro přijetí *querelly* je složení kauce, jejíž výši určuje soud a jež musí být přiměřená poměrům žalobce. To neplatí v případě podání *querelly* přímo poškozeným, kterému byla trestným činem způsobena újma, resp. jeho právními nástupci v případě, že trestným činem byla způsobena smrt. Povinnost složení kauce je stanovena z důvodu nákladů řízení, jejím smyslem je rovněž i zamezit podávání zbytečných, účelových či nepravdivých trestních žalob. Pokud je *querella* podána osobou nedostatečně aktivně legitimovanou či nesplňuje formální požadavky, soud ji odmítne a je posuzována jako trestní oznámení.⁶⁴⁴ V případě, že skutek není trestným činem, anebo v případě, že je podána k věcně a místně nepřislušnému soudu, soud *querellu* zamítne. Pokud *querella* obsahuje vady, soud poskytne žalobci lhůtu k jejich odstranění. Pokud žalobce vady nenapraví, dochází k odložení věci. Odmítnutí *querelly*, její zamítnutí i odložení věci musí být žalobci soudem sděleno.

Pokud jde o soukromožalobní trestné činy, nelze *querellu* podat, aniž by se žalobce s žalovaným nejprve pokusili o smírné řešení konfliktní situace způsobené trestným činem (*intento de conciliación*). Doložení potvrzení o pokusu o mimosoudní smír je v případě tohoto typu trestných činů podmínkou přijetí *querelly* soudem. U tohoto typu trestných činů náleží plná dispozice s procesem výlučně poškozenému trestným činem. Pokud tedy vezme svou trestní žalobu zpět či spáchání trestného činu žalovanému promine, trestní řízení končí a trestní stíhání žalovaného pro daný skutek je do budoucna nepřípustné. Stejný důsledek má i neaktivita žalobce. Naopak nečinnost žalovaného důvodem ke skončení trestního řízení v dané věci není, a pokud se řádně předvolaný žalovaný nedostaví k jednání ve věci, je konáno za jeho nepřítomnosti.⁶⁴⁵

Řádně podanou *querellou* se ten, kdo ji podal, stává procesní stranou v trestním řízení, a to stranou žalující, přičemž soudu vzniká povinnost zahájit trestní stíhání žalovaného pro skutek, jenž je v ní označen. Soud rovněž provede úkony trestního řízení v *querelle* navržené s výjimkou těch, které považuje za protizákonné či neúčelné. Ohledně odmítnutí provedení

⁶⁴³ *Má práva v případě, že se stanu oběti trestného činu* [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-ES-maximizeMS-cs.do?clang=cs&idSubpage=1&member=1

⁶⁴⁴ Proti odmítnutí *querelly* je možné podat opravný prostředek – odvolání k *Audiencia Provincial*, resp. pokud byla podána k *Juez Central de Instrucción*, odvolacím orgánem je *Audiencia Nacional*.

⁶⁴⁵ Zvláštní způsob řízení ve věcech soukromožalobních trestných činů je upraven v článcích 804 – 815 trestního řádu.

konkrétních navržených úkonů trestního řízení soud vydává odůvodněné rozhodnutí, proti němuž má žalobce možnost podat opravný prostředek.

Podáním *querelly* vzniká překážka litispendence a dochází k přerušení promlčecí doby trestného činu. Vzhledem k tomu, že soukromožalobními trestnými činy jsou trestné činy proti cti, je možné se domáhat nápravy i žalobou podanou v civilním řízení na základě práva na ochranu osobnosti. Pokud je v případě podání *querelly* občanskoprávní řízení pro totožný skutek již vedeno, dochází z důvodu preference trestní jurisdikce k jeho zastavení a řešení věci v trestním řízení.⁶⁴⁶

2.12 Úvahy *de lege ferenda* – soukromá a subsidiární trestní žaloba

Pokud se vrátíme zpět do českého právního prostředí, právo poškozeného aktivně se účastnit trestního řízení je omezeno v podstatě na podání trestního oznámení, kterým poškozený (popř. kdokoli) dává podnět orgánům činným v trestním řízení k zahájení trestního stíhání. Pokud si poškozený - oznamovatel přeje být informován, jak bylo s trestním oznámením naloženo, musí o to výslovně požádat v souladu s § 158 odst. 2 trestního řádu. V případě, že je policejní orgán nečinný, může oznamovatel podat žádost státnímu zástupci, aby byly odstraněny průtahy v činnosti policejních orgánů dle § 157a tř.

Jediným subjektem, který je podle trestního řádu oprávněn podat obžalobu je státní zástupce.⁶⁴⁷ Rovněž Ústavní soud se vyslovil v tom smyslu, že poškozený nemá právo na to, aby byl trestně stíhán ten, kdo mu způsobil škodu.⁶⁴⁸ Žalobní monopol veřejného žalobce považoval za správný například i profesor Antonín Růžek, a to z důvodu, že trestní stíhání se provádí v zájmu celé společnosti, neboť v případě každého trestného činu je dotčen zájem společnosti, i když v některém případě méně a v jiném více. Zájem poškozeného na tom, aby ke stíhání případně nedošlo, musí tedy ustoupit zájmu na účinném boji proti trestné činnosti, neboť jednotlivec – poškozený – nemůže rozhodovat o tom, zda zájem společnosti na stíhání i v těchto případech bude prosazen či nikoliv.⁶⁴⁹

⁶⁴⁶ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Španělská querella – inspirace pro českého zákonodárce? *Bulletin advokacie* [online]. 2017 [cit. 2017-08-16]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/spanelska-querella-inspirace-pro-ceskeho-zakonodarce>

⁶⁴⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3, str. 260

⁶⁴⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1587/07 ze dne 9. 6. 2008, publ. jako N 104/49 SbNU 531 - Prostřednictvím ústavní stížnosti žádný subjekt nemůže dosáhnout trestního stíhání konkrétní osoby. Z toho vyplývá, že poškozený nemá základní právo na to, aby byl trestně stíhán ten, kdo mu škodu způsobil.

⁶⁴⁹ JELÍNEK, Jiří. Obžalovací zásada - minulost a budoucnost. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 36 - 44. ISBN 978-80-7502-185-4, str. 40

Pokud jde o dispozici poškozeného s trestním řízením, tuto platná právní úprava omezuje pouze na udělení jeho souhlasu s trestním stíháním za podmínek uvedených v § 163 trestního řádu.

Institutem umožňujícím poškozenému určitou míru dispozice s trestním řízením a tím pádem posilujícím jeho postavení v něm tím, že mu dává možnost se jej aktivněji účastnit, je právě institut soukromé trestní žaloby, jenž je obsažen v mnoha zahraničních právních úpravách, mimo jiné i ve výše popisované úpravě španělské. Jak již bylo zmíněno, ve španělském systému trestního práva procesního neexistuje monopol státu, resp. státního zástupce, na výkon *ius acusandi* a zastupování trestní žaloby před soudem, ale vzhledem k jejímu veřejnému charakteru je její výkon ústavním právem každého občana (*acusación popular*). Přímo poškozenému trestným činem je pak dáno na výběr, do jaké míry si přeje se trestního řízení účastnit a jak moc si přeje být aktivní, tj. zda podá trestní oznámení či rovnou trestní žalobu (*acusación particular*); pokud trestní řízení již probíhá, má na výběr, zda chce být žalující stranou či se pouze k trestnímu řízení připojit s nárokem na náhradu škody, pokud mu takový nárok svědčí; samozřejmostí je i právo poškozeného se výkonu práv v trestním řízení vzdát. K podání soukromé trestní žaloby je poškozený oprávněn v případě soukromožalobních deliktů (*delitos privados*), přičemž tyto trestné činy lze stíhat výlučně na podkladě této žaloby. Státní zástupce se v takovém případě trestního řízení vůbec neúčastní a poškozený je – podobně jako žalobce v civilním řízení – pánem sporu, nese důkazní břemeno a jeho nečinnost jde k jeho tíži (může vést až k zastavení trestního stíhání obviněného pro daný skutek). Podmínkou podání takové žaloby je pokus o smír mezi poškozeným – žalobcem a žalovaným a rovněž složení finanční zálohy na případné trestní stíhání.

Španělské trestní právo obsahuje rovněž i skupinu tzv. návrhových deliktů (*delitos semipúblicos*), jež jsou sice stíhány z úřední povinnosti, avšak až po oznámení – návrhu na stíhání - poškozeného. Pokud poškozený spáchání trestného činu orgánům činným v trestním řízení neoznámí, trestní stíhání ex offio je vyloučeno.⁶⁵⁰

Pod právem poškozeného podat soukromou žalobu se tedy rozumí právo poškozeného, kterému vznikla soukromožalobním trestným činem bezprostřední újma, obrátit se s žalobou na trestní soud, a to i bez součinnosti s veřejným žalobcem, a žalobu před tímto soudem zastupovat.⁶⁵¹ Smysl a účel tohoto institutu spočívá v tom, že upřednostňuje zájem

⁶⁵⁰ Jedná se například o trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestné činy proti právům na ochranu soukromí, proti průmyslovým právům a autorskému právu, trestný čin poškozování spotřebitele, trestný čin zanedbání povinné výživy apod. Rovněž jde o některé trestné činy nedbalostí či menší závažnosti.

⁶⁵¹ GRIVNA, Tomáš. Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky). *Trestněprávní revue*. 2005, (12), str. 317

poškozeného, tedy zájem soukromý, nad zájmem veřejným, neboť tento není tak výrazný, aby stál stíhal tyto trestné činy z úřední povinnosti; i u těchto trestných činů je však veřejný zájem přítomen, jinak by se nemohlo jednat o trestný čin. Existuje i hrozba trestem, avšak to, zda proběhne trestní řízení či nikoliv, záleží na uvážení poškozeného, který v tomto ohledu není odkázán na orgány činné v trestním řízení.⁶⁵² Institut soukromé žaloby je tedy projevem principu oportunitu a z důvodu akcentu na soukromý zájem poškozeného a jeho aktivitu v trestním řízení, stejně jako posílení jeho postavení a účinnou ochranu jeho práv, je vnímán i jako projev restorativní justice.

Na druhou stranu je tento institut vnímán poněkud kontroverzně a značně kritizován s tím, že jeho zakotvení do českého právního řádu není vhodné, potřebné ani účelné. V první řadě je s nelibostí přijímána skutečnost, že soukromá trestní žaloba představuje průlom do žalobního monopolu veřejného žalobce, s čímž souvisí obava ze zneužívání tohoto institutu ze strany poškozeného, neboť je vnímána jako nástroj, jak někoho bezdůvodně postavit před soud. Tomu se lze vyhnout pouze svěřením obžaloby do rukou úředního orgánu, neboť poškozený nezná právní řád do té míry, aby mohl správně posoudit důvodnost své obžaloby; tu by podával jen ze svých osobních zájmů.⁶⁵³

Za velké riziko spojené s tímto institutem je tedy považována především jakási privatizace trestní justice, podávání tzv. kverulantských žalob a nedostatečná odbornost soukromoprávních žalobců.⁶⁵⁴ Rizika jsou rovněž vnímána, i pokud se týká samotných soukromoprávních žalobců, tj. poškozených trestným činem. V souvislosti s uplatněním soukromé žaloby je poškozený vystaven nebezpečí možného nátlaku ze strany pachatele, aby žalobní právo nevykonával; naopak existuje rovněž nebezpečí, že poškozený by mohl podáním žaloby pachatele vydírat.⁶⁵⁵ S podáním soukromé trestní žaloby je spojeno i finanční zatížení poškozeného, jenž nese náklady řízení, a jako negativní je vnímána i skutečnost, že se soukromý žalobce bude muset v rámci přípravy obžaloby neustále vracet k okolnostem spáchání trestného činu. Ve svém důsledku tak tento institut může vést až k jeho sekundární viktimizaci.

Argumentem proti zavedení institutu soukromé žaloby do českého právního řádu je i to, že není pro české trestněprávní prostředí příznačný. To opravdu není, avšak až od roku

⁶⁵² Ibid., str. 321

⁶⁵³ JELÍNEK, Jiří. Obžalovací zásada - minulost a budoucnost. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 36 - 44. ISBN 978-80-7502-185-4, str. 41

⁶⁵⁴ PRÁŠKOVÁ, Helena. Přibližuje se právní úprava řízení o přestupcích řízení trestnímu? In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 320 - 331. ISBN 978-80-7502-185-4, str. 324

⁶⁵⁵ JELÍNEK, Jiří. Obžalovací zásada - minulost a budoucnost. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 36 - 44. ISBN 978-80-7502-185-4, str. 41

1950, kdy byl z právní úpravy, v důsledku legislativních kroků naplňujících ideje socialismu, vypuštěn, přičemž ani po roce 1989 nedošlo k jeho znovuzavedení.⁶⁵⁶ V této souvislosti je třeba připomenout, že institut soukromé žaloby upravoval rakouský trestní řád z roku 1873, stejně jako ten uherský z roku 1896.⁶⁵⁷ Právě recipovaný, a mnohokrát novelizovaný, rakouský trestní řád platil i po vzniku Československa, a to až do zmíněného roku 1950. Námitky proti soukromé trestní žalobě jakožto „cizího“ prvku netypického pro český právní řád tedy není možné považovat za relevantní. Naopak, česká trestněprávní kultura by zakotvení tohoto institutu měla vnímat jako vyjádření diskontinuity se socialistickým právem.

Je však třeba připustit důvodnost a závažnost obav z toho, že soukromá žaloba brání povinnosti státu chránit práva a právem chráněné zájmy všech svých občanů, obav z bezdůvodného, příp. pomstychtivého, trestního stíhání či z nedostatečného odborného, tj. právního, zhodnocení podávané žaloby soukromým žalobcem.⁶⁵⁸ Na druhou stranu existují nástroje, kterými se může právní úprava se všemi případnými riziky vyrovnat. Navíc v zahraničních právních úpravách je soukromá trestní žaloba běžným institutem využívaným především v případě trestných činů, jimiž je zasahováno do soukromé sféry poškozeného; typicky jde o trestné činy proti lidské cti a důstojnosti či o trestné činy, jimiž je zasahováno do listovního tajemství, ale i o trestné činy proti tělesné integritě, jež mají mírnější charakter. Například výše popisovaná španělská právní úprava obsahuje soukromožalobní trestné činy pouze dva, a to trestné činy proti cti – křivé obvinění a pomluvu.⁶⁵⁹

S procesním právem poškozeného na podání soukromé žaloby je v hmotněprávní rovině spjato i vymezení tzv. soukromožalobních trestných činů, přičemž takovými trestnými činy mohou být trestné činy menší závažnosti, jež zasahují především soukromý zájem a trestné činy, jimiž nebyla způsobena materiální újma a jež mají povahu konfliktu mezi obětí a pachatelem trestného činu. Například návrh Věcného záměru trestního řádu z roku 2008 hovoří v souvislosti se soukromou žalobou o trestných činech pomluvy, porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti, poškozování spotřebitele, porušení práv k ochranné známce a jiným označením, porušení chráněných průmyslových práv a případně též dalších

⁶⁵⁶ Trestní zákon z roku 1803 obsahuje výčet trestných činů, v jejichž případě se trestní řízení zahajuje z podnětu soukromé osoby, trestní řád z roku 1850 v případě trestného činu urážky na cti umožňuje uraženému podat soukromou žalobu, aniž by se musel nejprve obracet na státního zástupce, soukromou žalobu upravuje i trestní řád z roku 1873, který byl platný a účinný až do roku 1950.

⁶⁵⁷ Rakouský trestní řád rozeznával vedle veřejnožalobních trestných činů rovněž delikty stíhatelné výlučně na podkladě soukromé žaloby podávané poškozeným trestným činem.

⁶⁵⁸ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 524

⁶⁵⁹ Z hlediska systematiky je zajímavé, že španělský trestní zákoník řadí trestný čin křivého obvinění mezi trestné činy proti cti (*Título XI – Delitos contra el honor*), zatímco ten český mezi trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných (hlava X).

trestných činů.⁶⁶⁰ Pro začátek by bylo vhodné do kategorie soukromožalobních deliktů zavést pouze minimum trestných činů, přičemž kdyby se tento institut osvědčil, výčet soukromožalobních trestných činů by mohl být rozšířen.⁶⁶¹

Pokud jde o procesní stránku věci, poškozený – soukromý žalobce by měl za účelem podání žaloby právo nahlížet do spisů, opatřovat si příslušné podklady a materiály a v rozsahu nezbytném k jejímu podání požadovat prostřednictvím státního zástupce provedení jednotlivých úkonů od policejního orgánu. Důkazní břemeno by bylo na soukromém žalobci. Pokud by bylo soukromých žalobců více, vystupovali by v řízení samostatně a případné zpětvzetí žaloby jedním z nich by nemělo vliv na ostatní. Soukromý žalobce by rovněž mohl vzít svou žalobu zpět (a to až do doby než by se odvolací soud odebral k závěrečné poradě) a byla-li vzata zpět, nemůže být již podána znovu, trestní stíhání pachatele pro daný skutek by tak bylo zastaveno a do budoucna by bylo nepřípustné. Stejně následky by mělo i nedostavení se řádně obeslaného soukromého žalobce, příp. jeho zmocněnce, k hlavnímu líčení bez řádné omluvy.⁶⁶²

Soukromý žalobce by rovněž měl právo na zastoupení zmocněncem a v případě, že by osvědčil nedostatek finančních prostředků, měl by právo na právní zastoupení bezplatné či alespoň za sníženou odměnu. Po vzoru španělské právní úpravy by mohlo být uvažováno i o povinném právním zastoupení, čímž by byla garantována určitá právní úroveň podání.

Po vzoru španělské úpravy by bylo rovněž žádoucí vázat podání soukromé žaloby na zaplacení soudního poplatku a rovněž by bylo vhodné její podání podmínit pokusem o mimosoudní smír.

Institut soukromé trestní žaloby je pak třeba odlišovat od žaloby subsidiární; tou poškozený jednak podporuje žalobu veřejnou, jednak by jejím využitím mohl nastoupit na místo veřejného žalobce v případě klasického („veřejnožalobního“) trestného činu, pokud tento odmítá trestní stíhání takového trestného činu zahájit či již v zahájeném řízení pokračovat.⁶⁶³ Poškozený by tak měl možnost žádat přezkoumání rozhodnutí státního

⁶⁶⁰ *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eeff544775a?version=1.0>

⁶⁶¹ GRIVNA, Tomáš. Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky). *Trestněprávní revue*. 2005, (12), str. 322

⁶⁶² *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eeff544775a?version=1.0>

⁶⁶³ GRIVNA, Tomáš. Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky). *Trestněprávní revue*. 2005, (12), str. 317

zástupce, jež se dotýká jeho zájmu, což je výrazem ochrany jeho oprávněných zájmů.⁶⁶⁴ V případě zavedení tohoto institutu do českého právního řádu by však bylo třeba stanovit určitá omezení, a to zejména pokud jde o okruh poškozených, výčet činů, u kterých by byla přípustná, či výčet rozhodnutí, po nichž by mohla následovat.⁶⁶⁵

Podání subsidiární žaloby by mohlo být vázáno na případy, kdy státní zástupce pravomocně odložil věc z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání nebo na případy, kdy bylo zastaveno trestní stíhání ze stejného důvodu - v tomto případě za podmínky, že nedošlo ke zrušení rozhodnutí o zastavení trestního stíhání na základě podnětu poškozeného v rámci přezkoumání usnesení o zastavení trestního stíhání nejvyšším státním zástupcem. Za současného právního stavu může poškozený podat proti uvedeným usnesením stížnost, o níž rozhoduje nejbližší vyšší státní zastupitelství, resp. v rámci mimořádného přezkumu nejvyšší státní zástupce dle § 174a trestního řádu. Bylo by tedy vhodné tyto interní mechanismy kontroly nahradit, popř. doplnit mechanismem vnějším, jež by nepředstavoval výrazný zásah do obžalovací zásady, avšak jež by zohledňoval zájmy poškozeného, zejména zájem na dosažení určité satisfakce vůči pachateli trestného činu a kompenzace nároků na náhradu škody.⁶⁶⁶ První variantou navrhované úpravy by tak bylo podání subsidiární žaloby na místo stížnosti, druhou variantou by bylo podmínit podání subsidiární žaloby tím, aby před jejím podáním po vydání usnesení o zastavení trestního stíhání z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání učinil poškozený vždy podnět směřující k přezkoumání věci nejvyšším státním zástupcem (v rámci jeho zvláštní kasační pravomoci podle stávajícího ustanovení § 174a trestního řádu) s tím, že by přezkum byl v těchto případech obligatorní, a subsidiární žaloba by mohla být podána, pokud by tento podnět byl nejvyšším státním zástupcem jako nedůvodný odložen; rovněž i v případě odložení věci by se měla ingerence soudu do tohoto stadia přípravného řízení na základě subsidiární žaloby omezit výlučně na odložení věci z důvodu nedostatku veřejného zájmu.⁶⁶⁷ Procesní práva poškozeného by se v zásadě nelišila od výše uvedených procesních práv soukromého žalobce.

⁶⁶⁴ JELÍNEK, Jiří. Obžalovací zásada - minulost a budoucnost. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 36 - 44. ISBN 978-80-7502-185-4, str. 42

⁶⁶⁵ PRÁŠKOVÁ, Helena. Přibližuje se právní úprava řízení o přestupcích řízení trestnímu? In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 320 - 331. ISBN 978-80-7502-185-4, str. 324

⁶⁶⁶ *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eef544775a?version=1.0>

⁶⁶⁷ Ibid.

Možnosti ingerence poškozeného do trestního stíhání tedy představuje institut soukromé a subsidiární trestní žaloby a rovněž i trestní stíhání na návrh poškozeného anebo s jeho souhlasem. V případě soukromé žaloby je žalobní právo plně v rukou poškozeného, jenž s ním může volně disponovat.⁶⁶⁸ Ve zbylých případech je zachován princip veřejné žaloby, jejíž uplatnění však podléhá, pokud je o subsidiární žalobu, kontrole ze strany poškozeného, anebo je podmíněno jeho návrhem, resp. souhlasem. Institut návrhových trestných činů tedy principiálně koresponduje s institutem souhlasu poškozeného s trestním stíháním, avšak je lépe konstruován. Zatímco v případě souhlasu poškozeného s trestním stíháním je trestní stíhání určitých trestných činů z úřední povinnosti v zásadě možné, avšak podmíněné souhlasem poškozeného, v případě návrhových trestných činů je jejich trestní stíhání z úřední povinnosti vyloučeno a vázáno až na návrh poškozeného (a pokud se týká konkrétně španělské právní úpravy, výběr trestných činů je proveden smysluplně, na rozdíl od výčtu trestných činů, u nichž vyžaduje souhlas s trestním stíháním česká právní úprava).

V každém případě je třeba uzavřít, že dispoziční právo poškozeného, ať už v jakékoli formě, představuje posílení jeho postavení v trestním řízení a dává mu možnost účinného výkonu procesních práv, rovněž je účinným prostředkem soudní kontroly. Je však proti němu namítáno, že na stíhání trestných činů je dán zájem celé společnosti, a nelze jej tedy ani v omezeném rozsahu svěřit poškozenému, neboť jinak by byla dotčena zásada neodvratnosti trestu. Jednotlivec nemá mít pravomoc rozhodovat o tom, zda zájem společnosti na stíhání bude i v případech méně závažných trestných činů prosazen či nikoliv.⁶⁶⁹

Instituty soukromé a subsidiární trestní žaloby jsou jednak vyjádřením principu oportunity, jednak jedním z projevů restorativní justice a jejich cílem rozhodně není privatizace trestní justice. Naopak, přispívají k její racionalizaci.

Moderní trestní právo by mělo nabízet možnost stíhat určitý typ trestné činnosti výlučně na základě trestní žaloby poškozeného, a mělo by mu v určitých případech rovněž dávat možnost kontroly státního zástupce, proto by jak institut soukromé, tak subsidiární trestní žaloby měl být do českého právního řádu zaveden. Hmotněprávním odrazem práva podat soukromou trestní žalobu by pak bylo vytvoření skupiny soukromožalobních trestných činů, jimiž by se mohly (pro začátek) stát trestný čin pomluvy a případně některé z dalších

⁶⁶⁸ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 519

⁶⁶⁹ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 524

trestných činů, jejichž objektem je ochrana osobnosti či soukromí.⁶⁷⁰ Nepříliš šťastně konstruovaný institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním by měl být nahrazen institutem trestního stíhání na návrh poškozeného v případě stanovených, tzv. návrhových, trestných činů. V tomto ohledu by mohla být možným inspiračním zdrojem španělská právní úprava.

O soukromé a subsidiární trestní žalobě a jejich zavedení do českého právního řádu bylo v minulosti již diskutováno, hovoří o nich už návrh Věcného záměru trestního řádu z roku 2008, a jejich zakotvení do právního řádu navrhuje rovněž i Východiska a principy nového trestního řádu. Zavedení těchto institutů je totiž plně v souladu s hlavními cíli zamýšlené rekodifikace trestního práva procesního, jakými jsou doplňování zásady legality o prvky oportunity a posilování práv poškozeného v trestním řízení se zvýrazněním jeho postavení v duchu zvyšování aktivity procesních stran. Zmíněné instituty jsou nepochybně vyjádřením tendencí směřujících k posílení role poškozeného v trestním procesu a naplněním myšlenky zdůrazňující jeho protagonismus v trestním řízení, jež je v oblasti trestního práva procesního aktuálním celosvětovým trendem.⁶⁷¹

De lege ferenda tedy navrhuji zakotvení do českého právního řádu institutu soukromé trestní žaloby, s čímž souvisí vymezení kategorie soukromožalobních trestných činů, stejně jako zakotvení institutu žaloby subsidiární; dále navrhuji vymezení návrhových trestných činů, v jejichž případě by trestní stíhání bylo podmíněno návrhem poškozeného, s tím, aby trestní stíhání na návrh poškozeného nahradilo trestní stíhání s jeho souhlasem. V následujících bodech pak shrnuji další možné podněty na změnu právní úpravy týkající se postavení poškozeného v trestním řízení a jeho procesních práv:

- Forma usnesení pro rozhodnutí o přiznání a odebrání postavení poškozeného, proti němuž by byla přípustná stížnost
- Právo (či dokonce povinnost) státního zástupce připojit se za poškozeného k trestnímu řízení s nárokem na náhradu škody za předpokladu, že poškozenému takový nárok svědčí a poškozený se s tímto nárokem nepřipojí sám
- Podávání žádosti o právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu na stanoveném formuláři

⁶⁷⁰ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Španělská querella – inspirace pro českého zákonodárce? *Bulletin advokacie* [online]. 2017 [cit. 2017-08-16]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/spanelska-querella-inspirace-pro-ceskeho-zakonodarce>

⁶⁷¹ Ibid.

- V případě zachování institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním jeho koncepční změna, tj. především změna výčtu trestných činů, u nichž je souhlas vyžadován, odstranění podmínky příbuzenského poměru mezi poškozeným a obviněným; popř. nahrazení tohoto institutu institutem trestního stíhání na návrh poškozeného v případě vymezených návrhových trestných činů
- Rozšíření kategorie zvláště zranitelných obětí o oběť domácího násilí
- Poskytování informací oběti postupně, od prvního kontaktu s příslušným orgánem (nikoliv při něm), s ohledem na její situaci, stav a potřeby
- Posílení spolupráce neziskového sektoru s Probační a mediační službou a orgány činnými v trestním řízení za účelem poskytování koordinované a komplexní pomoci a podpory obětem trestné činnosti
- Realizace restorativních programů dle zákona o obětech trestných činů a větší využívání mediace v trestních věcech
- Zvýšení povědomí veřejnosti (nejen oběti a pachatele) o dostupných službách pomoci obětem trestné činnosti, resp. o službách restorativní justice, o existenci restorativních programů a možnostech jejich využití, což se však neobejde bez mezioborové spolupráce a propojení státního a neziskového sektoru
- V rámci zásady šetření práv poškozeného stanovené v § 2 odst. 15 trestního řádu garantovat poškozenému i uspokojení jeho peněžitých nároků

V trestněprocesní rovině souvisí koncept restorativní justice především s alternativním řešením trestních věcí.

Hledání alternativních způsobů reakce na trestnou činnost vychází z teoretické koncepce kritické kriminologie, trestněprávního minimalismu a teorie Clause Roxina ohledně odškodnění jako jediného právního následku spáchání trestného činu, jež rovněž naplňuje účel trestu. Důvodem pro hledání alternativ je především kritika klasického trestního systému, a to zejména z důvodu, že tento se nedostatečně věnuje poznání příčin konfliktu a není schopen se účinně vypořádat s kriminalitou.

3 Systém alternativního řešení trestních věcí

Pokud hovoříme o alternativních způsobech reakce na trestnou činnost a alternativních postupech v rámci systému trestního práva, je nutné rozlišovat alternativy jak v trestním právu hmotném, tak procesním. Existují však i alternativy mimo tento systém. Zde je na místě zmínit, že trestní právo hmotné a trestní právo procesní tvoří jednotný celek - trestní právo hmotné se uplatňuje prostřednictvím trestního práva procesního, jehož normy upravují postup orgánů činných v trestním řízení o konkrétních spáchaných trestných činech tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.⁶⁷²

Trestněprávními alternativami hmotněprávního charakteru jsou alternativní tresty, tj. tresty nespojené s odnětím svobody, a dále alternativy k potrestání, jimiž jsou dle českého trestního zákoníku jednotlivé formy upuštění od potrestání a dále reakce státu na spáchaný trestný čin s prvky probace, tj. podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem. Alternativami k samotnému výkonu trestu odnětí svobody ve věznici jsou pak ponechání podmíněně odsouzeného na svobodě za současného vyslovení dohledu nad ním, a podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem.⁶⁷³ Alternativami procesního charakteru jsou pak jednotlivé typy odklonů od standardního trestního řízení.

Mezi alternativní postupy směřující k řešení trestních věcí realizované mimo systém trestního práva patří zejména probace, zaměřená na pomoc a pozitivní motivaci pachatele a kontrolu jeho chování, a mediace, jež ačkoli není trestněprávním institutem, mají její výsledky trestněprávní význam, neboť mohou vytvářet předpoklady pro uplatnění některé z hmotněprávních alternativ, mohou být předpokladem pro schválení narovnání nebo podmíněné zastavení trestního stíhání či zakládat podmínky pro upuštění od potrestání nebo pro podmíněné odsouzení.⁶⁷⁴

Vzhledem k zaměření práce na osobu poškozeného trestným činem bych se ráda v rámci systému trestního práva zaměřila na trestněprocesní alternativy a mimo tento systém na mediaci mezi obětí a pachatelem trestného činu, při jejichž využívání hraje osoba poškozeného relevantní roli. Podstatou a smyslem procesních alternativ je spravedlivé a zároveň rychlé řešení trestních věcí, jež zohledňuje zájmy všech subjektů zainteresovaných na

⁶⁷² *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eeff544775a?version=1.0>

⁶⁷³ SOTOLÁŘ, Alexander. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, str. 90

⁶⁷⁴ *Ibid.*, str. 91

trestném činu.⁶⁷⁵ Z tohoto pohledu je třeba zdůraznit zejména zájem poškozeného na nápravě způsobené újmy.

3.1 Procesní alternativy – odklony od klasického trestního řízení

Rezoluce z 13. mezinárodního kongresu trestního práva konaného v roce 1984 v Káhiře pod pojmem odklon rozumí jakékoliv odchýlení se od standardního sledu událostí v trestním procesu před vydáním rozhodnutí. Odklony jsou děleny na jednoduché, kterými jsou jednostranná rozhodnutí ukončit trestní řízení, a odklony s intervencí, pod nimiž se rozumí zastavení vyšetřování trestného činu před odsouzením za stanovení určitých podmínek.⁶⁷⁶

Česká právní úprava pojem odklonu nijak nedefinuje a ani teorie jej přesně nevymezuje; v zásadě lze však odklony od standardního trestního řízení nahlížet v jejich širším a užším smyslu. Příznačným znakem odklonů *stricto sensu* je skončení řízení bez vyslovení viny obviněného a bez uložení trestu. Takovému pojetí odklonů odpovídá podmíněné zastavení trestního stíhání, resp. podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání mladistvých. Odklonem v širším smyslu se rozumí každá alternativa ke klasickému trestnímu řízení, jejímž cílem je především zrychlení a zjednodušení trestního řízení; řadíme tak mezi ně i trestní příkaz a dohodu o vině a trestu. Pojetí odklonů pouze v procesním slova smyslu jako specifických odchylek v průběhu trestního řízení, jež končí podobou odsuzujícího rozsudku, však popírá účel odklonů a kontext, v němž jsou upraveny a užívány.

Odklon však nelze považovat jen za legislativní výraz přesvědčení zákonodárce o výhodnosti alternativního postupu v trestním řízení, ale především o výraz veřejného zájmu na realizaci žádoucího alternativního postupu, který dává možnost obviněnému, aby již v rámci přípravné fáze trestního řízení minimalizoval následky svého závažného protiprávního jednání.⁶⁷⁷

Jelínek definuje odklon jako *odchylku od typického průběhu trestního procesu, což znamená, že trestní řízení nedospěje do svého obvyklého konce, do vynesení odsuzujícího*

⁶⁷⁵ ROMŽA, Sergej. Aktivna účasť poškozeného na procesných úkonoch prípravného konania ako prostriedok efektívneho uplatňovania jednotlivých foriem restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, 163 - 172. ISBN 978-80-7502-104-5, str. 166

⁶⁷⁶ ZÁHORA, Jozef. Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 180 - 202. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 184

⁶⁷⁷ HACKL, Vladimír. Odklony - niekoľik postřehů vzešlých z pražské praxe. Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257

rozsudku, nedojde k vyslovení viny, k uložení klasické trestní sankce, ale řízení se od této cesty odkloní a trestní věc se vyřídí jinak, velmi často tak, že se trestní stíhání zastaví, což je další charakteristický znak odklonu.⁶⁷⁸

3.1.1 Odklon jako projev restorativní justice a principu oportunity

Jednou z priorit alternativního řešení trestních věcí je odstranění konfliktních stavů, tj. vyrovnání mezi obviněným, poškozeným a osobami z jejich blízkého sociálního okolí, pozitivní motivace obviněného a satisfakce poškozeného; důležitým faktorem pro jejich aplikaci je tedy zájem na ochraně a dalším nekonfliktním rozvoji vztahu mezi pachatelem a poškozeným.⁶⁷⁹ Odklony tedy zohledňují viktimologické přístupy a vycházejí z restituční, resp. kompenzační teorie, dle níž má trest směřovat především k obnově rovnováhy v sociálních vztazích porušené trestným činem a k uspokojení nároků poškozených osob.⁶⁸⁰

Takové pojetí odklonů koresponduje s konceptem restorativní justice. Myšlenky restorativní justice odklony naplňují i tím, že kladou důraz na aktivitu účastníků trestného činu, v důsledku čehož je, v porovnání s klasickým trestním řízením, věnována větší pozornost poškozenému trestným činem.

Restorativní aspekt odklonů spočívá v tom, že jejich využití může pro poškozeného znamenat reparaci negativních následků způsobených trestným činem obviněného, a to rychleji než v klasickém trestním řízení, neboť náhrada škody obviněným je jednou ze zákonných podmínek aplikace příslušného odklonu. Poškozený je rovněž veden k aktivnější účasti na řešení konkrétní trestní věci s tím, že budou uspokojeny jeho potřeby a zájmy; poškozený má vliv na rozhodování o náhradě škody. V případě institutu narovnání musí poškozený dokonce vyslovit s takovým postupem souhlas. Rovněž kontakt poškozeného s obviněným mu dává možnost sledovat ochotu obviněného spolupracovat. I pokud jde o obviněného, uvědomění si negativních následků jeho protiprávního konání a přijetí odpovědnosti za takové jednání uhrazením způsobené škody poškozenému, přispívá k začlenění pachatele zpět do společnosti, rovněž přispívá k individualizaci a diferenciaci věci

⁶⁷⁸ JELÍNEK, Jiří. Trestní příkaz včera, dnes a zítra. *Kriminalistika*. 2015, XXXXVIII(2), 81 - 102. ISSN 1210-9150, str. 89

⁶⁷⁹ VÁLKOVÁ, Helena, Pavel ŠÁMAL a Alexander SOTOLÁŘ. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 21 - 40. ISBN 80-7338-021-8

⁶⁸⁰ KARABEC, Zdeněk. Účel trestání. *Kriminalistika* [online]. 2000, (2) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalistika-728588.aspx?q=Y2hud>, str. 112

s přihlédnutím na povahu trestné činnosti a osobu pachatele.⁶⁸¹ Jenou ze základních myšlenek restorativní justice je i dosažení odpuštění ze strany poškozeného, ta však není při aplikaci odklonů příliš, resp. nijak, respektována.

Odklony jsou však nastaveny i tak, aby přinášely výhody zejména pachateli trestného činu a rovněž aby ulehčily orgánům činným v trestním řízení. Z tohoto úhlu pohledu jsou chápány spíše jako projev principu oportunity. Avšak i působení na pachatele trestného činu, aby si uvědomil následky svého chování, zejména jeho konkrétní dopady na poškozeného trestným činem, myšlenka restorativní justice odpovídá.

Legislativním projevem pojetí odklonu jako projevu principu oportunity, tj. možnosti státního zástupce nestíhat určité trestné činy, je ust. § 172 odst. 2 písm. c), resp. 159a odst. 4⁶⁸² trestního řádu, kdy státní zástupce může zastavit trestní stíhání, jestliže vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo. Proti takovému oportunitnímu rozhodnutí státního zástupce je přípustná stížnost, k jejímuž podání je oprávněn jak obviněný, tak poškozený, ve lhůtě tří dnů od oznámení usnesení o zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 2 trestního řádu, resp. usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 3 nebo 4 trestního řádu (nikoli však v případě odložení věci podle § 179c odst. 2 písm. i) trestního řádu ve zkráceném přípravném řízení), o níž rozhoduje státní zástupce nejblíže vyššího státního zastupitelství. § 174a trestního řádu přiznává nejvyššímu státnímu zástupci právo zrušit rozhodnutí o zastavení trestního stíhání (nikoli však rozhodnutí o odložení věci), které již nabylo právní moci, a to ve lhůtě tří měsíců, z důvodu zjištění nezákonnosti takového postupu při přezkumu, který státní zástupce provádí ex off. Obviněný, resp. poškozený však mohou dát k takovému postupu podnět.⁶⁸³

Zastavení trestního stíhání z důvodů neúčelnosti je tzv. procesním korektivem trestního bezpráví (viz. dále).⁶⁸⁴

⁶⁸¹ STRÉMY, Tomáš a Lucia ŠIMUNOVÁ. *Právo na spravedlivý proces v kontexte restorativnej justice*. In: . 146 – 157 JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnícké dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-155-7

⁶⁸² Zastavení trestního stíhání je rozhodnutím, jenž státní zástupce činí v přípravném řízení; ze stejných důvodů může státní zástupce ještě před zahájením trestního řízení, ve fázi prověřování, dle § 159a odst. 3 a 4 trestního řádu, trestní věc odložit.

⁶⁸³ Viz § 56 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, zřízení poboček některých státních zastupitelství a podrobnostech o úkonech prováděných právními čekateli.

⁶⁸⁴ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

Princip oportunity je nástrojem trestní politiky vedoucím k racionalizaci trestní justice, ke zjednodušení a zrychlení trestního řízení a zvýšení jeho efektivity v případech, kdy je minimálně zasažen veřejný zájem.⁶⁸⁵ Zásada oportunity tedy vychází z účelnosti a prospěšnosti trestního stíhání a oportunitní postup se uplatňuje v případech, kdy neexistuje veřejný zájem na trestním postihu daného činu, resp. veřejný zájem na trestním postihu existuje, ten je však malý a navíc existuje i jiné řešení, které ve smyslu veřejného zájmu účel trestní sankce jiným způsobem naplňuje a uspokojuje.⁶⁸⁶ Státní zástupce je tak v případě trestného činu s nízkou společenskou škodlivostí, kdy trestní stíhání není účelné, tj. není dostatečný veřejný zájem na potrestání pachatele tohoto trestného činu, oprávněn trestní stíhání na základě svého uvážení zastavit.⁶⁸⁷ I Doporučení Rady Evropy č. R (87) 18 o zjednodušení trestního řízení vyzývá členské státy, aby se snažily, pokud nepřevažuje veřejný zájem, umožnit ukončení trestního stíhání v souladu s principem oportunity.⁶⁸⁸

Odklony jsou tak pojímány jako neformalizované řešení konfliktu mezi pachatelem a obětí; dalším přístupem je pojetí odklonů jako projevu principu oportunity, tj. jako rozšíření diskreční pravomoci veřejného žalobce ohledně případů, v nichž se rozhodne trestný čin nestíhat, avšak s tím, že uloží obviněnému určité povinnosti, které musí za účelem definitivního ukončení trestního řízení splnit.

Vyřízení věci formou odklonu může být efektivnějším řešením věci, a to v případech, kdy není vhodné či účelné uložit trestní sankci, kdy veřejný zájem nevyžaduje trestní řízení, kdy je možné očekávat dosažení vyšší míry resocializace pachatele či preventivního účinku. Takové řešení rovněž snižuje stigmatizaci pachatele a je prospěšné i pro oběti trestné činnosti, neboť tyto tak mají možnost rychleji dosáhnout odškodnění a rovněž i vyjádřit vlastní pocity a potřeby. V neposlední řadě má využití odklonů pozitivní vliv na přetíženost justice a snižování nákladů na fungování systému trestního soudnictví.⁶⁸⁹

Lze tedy uzavřít, že pro poškozeného jsou odklony výhodné zejména z hlediska náhrady škody, rovněž je v případě odklonů poškozenému garantována aktivní účast na projednávání věci a uspokojení jeho potřeb a zájmů.

⁶⁸⁵ ARTEAGA CÓRDOBA, Enrique. Principio de oportunidad. Santiago de Cali: Poemia, 2017. ISBN 978-958-8891-63-7, 50

⁶⁸⁶ PIPEK, Jiří. Formální pojetí trestného činu a principu oportunity. *Trestněprávní revue*. 2004, (11), str. 399

⁶⁸⁷ JIŘÍČEK, Pavel a Tomáš MAREK. *Řešení bagatelních deliktů*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 9788087576908, str. 103

⁶⁸⁸ Recommendation R (87) 18 concerning the simplification of criminal justice [online]. Committee of Ministers, 1987. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804e19f8>

⁶⁸⁹ ZÁHORA, Jozef. Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 180 - 202. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 185

3.1.2 Znaký odklonů

Jedním ze znaků odklonu je uložení obviněnému určitých povinností či omezení, která musí v průběhu zkušební doby dodržovat, typicky jde o vedení řádného života, zdržení se určité činnosti, náhrada újmy způsobené poškozenému apod. Z důvodu spojení určitých sankčních opatření s odklonem, je odklon rovněž nahlížen jako forma trestní sankce, jež však zbytečně nestigmatizuje obviněného. Takové pojetí odklonu je typické například pro Finsko, Francii či Rakousko.⁶⁹⁰ Jinou povinností spojenou s aplikací odklonu může být složení finanční částky či, jak je tomu například v Rakousku, odpracování určitého počtu hodin ve prospěch veřejně prospěšných účelů.

Sankční opatření ukládaná v rámci odklonů jsou tedy vnímána jako procesní protějšek trestů.⁶⁹¹ V souvislosti s takovým pojetím však vzniká otázka, zda takový postup není v rozporu s principem presumpce neviny, jenž vychází z článku 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a jenž je i jednou ze základních zásad trestního řízení zakotvenou v § 2 odst. 2 trestního řádu, a rovněž zda takový postup není v rozporu s ústavněprávním principem plynoucím z článku 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, že o vině a trestu za trestné činy rozhoduje pouze soud, a ústavním principem projednání věci v řádném soudním procesu dle článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Využití odklonu je podmíněno souhlasem obviněného s takovým postupem, čímž se obviněný dobrovolně vzdává projednání věci před nestranným a nezávislým soudem a v důsledku čehož nedochází k porušení principu presumpce neviny. Rozhodnutím o odklonu není ani vyslovována vina ani ukládán trest, a proto nedochází ani k porušení článku 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, resp. článku 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Klíčovým aspektem aplikace odklonů je tedy souhlas obviněného s takovým postupem, neboť vyslovením souhlasu se obviněný vzdává práva na řádný soudní proces a rovněž přijímá sankční opatření s odklonem spojená.

Dalším specifikem odklonů je skutečnost, že na jejich aplikaci neexistuje právní nárok. Nenárokovost odklonů považovat za správnou, v souvislosti s čímž se vyslovil i Nejvyšší soud tak, že *vyřízení věci rozhodnutím o schválení narovnání podle § 309 a násl. trestního řádu (resp. využitím jiného odklonu) patří mezi fakultativní způsoby vyřízení věci. Již ze samotné dikce ustanovení § 309 odst. 1 trestního řádu (resp. obdobného ustanovení v případě jiného odklonu) je zřejmé, že soud a v přípravném řízení státní zástupce tímto*

⁶⁹⁰ PROVAZNÍK, Jan. Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekonstrukcí. *Trestněprávní revue*. 2016, (4), str. 79

⁶⁹¹ ŠČERBA, František. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*. 2009, (2), str. 35

*způsobem rozhodnout „může“, nikoli musí. Soud a v přípravném řízení státní zástupce tedy není povinen tímto způsobem postupovat, a to ani v případě, že dospěje k závěru, že jsou podmínky pro rozhodnutí o schválení narovnání (resp. využití jiného odklonu) splněny a věc by tak bylo možno tímto způsobem vyřídit. Je plně na úvaze soudu a v přípravném řízení státního zástupce, zda takový postup zvolí či nikoliv. Ani po splnění všech zákonných podmínek uvedených v ustanovení § 309 a násl. trestního řádu (resp. obdobného ustanovení v případě jiného odklonu) tedy obviněný nemá právní nárok na to, aby bylo soudem či státním zástupcem rozhodnuto o schválení narovnání.*⁶⁹²

Negativem povahy odklonů jako nenárokových institutů je však aplikační roztržičnost, kdy jednotliví státní zástupci, resp. soudy, přistupují k jejich uplatňování poměrně rozdílně.

3.1.3 Odklony jako forma reakce na trestnou činnost

Odklon slouží k definitivnímu vyřízení věci a je jej třeba vnímat jako plnohodnotnou alternativu ke standardnímu trestnímu procesu, resp. vyřízení věci v rámci standardního trestního procesu. Na rozdíl od něj je však prioritou vyřízení věci formou odklonu zájem osob bezprostředně dotčených trestným činem na skončení trestního stíhání bez potrestání pachatele.⁶⁹³

Smyslem a účelem alternativních způsobů řešení trestních věcí, jak již bylo zmíněno výše, je vypořádání vzájemných vztahů mezi obviněným, poškozeným a osobami z jejich blízkého sociálního okolí. Strany jsou vedeny ke kooperativnímu přístupu a v důsledku toho výsledek řízení reaguje na potřeby obviněného i poškozeného. Jejich cílem je tedy jednak sankční, jednak pozitivně motivující působení na obviněného, a snaha o satisfakci poškozeného, a to za současného zefektivnění, urychlení a zhospodárnění trestního řízení (především skutkově i právně jednodušších věcí), tj. racionalizace trestní justice.⁶⁹⁴

Pokud se týká reakce na trestnou činnost, je odklon procesní alternativou trestněprávní dekriminalizace.⁶⁹⁵ Ve srovnání s dekriminalizací totiž u odklonů zůstává trestnost deliktního chování zachována. Odklony by měly být využívány zejména ve fázi přípravného řízení,

⁶⁹² usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2014, sp. zn. 11 Tdo 1029/2014, ECLI:CZ:NS:2014:11.TDO.1029.2014.1

⁶⁹³ VÁLKOVÁ, Helena, Pavel ŠÁMAL a Alexander SOTOLÁŘ. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 21 - 40. ISBN 80-7338-021-8

⁶⁹⁴ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PŮRY. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2000, 468 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9350-7, str. 18

⁶⁹⁵ JELÍNEK, Jiří. Trestní příkaz včera, dnes a zítra. *Kriminalistika*. 2015, XXXXVIII(2), 81 - 102. ISSN 1210-9150, str. 89

příčemž odklonnou funkci přípravného řízení lze považovat za jednu z aktuálních tendencí trestní politiky, jež se snaží zejména v případech bagatelní kriminality vyhnout tradičnímu vyřízení věci v hlavním líčení a nahradit je jednoduššími a včasnějšími procedurami, tj. odklony, kdy cílem takového postupu je jednak zjednodušení a zrychlení trestního řízení, jednak snazší urovnání konfliktu mezi pachatelem a obětí trestného činu, rychlejší odškodnění oběti, usnadnění resocializace pachatele apod. Využití odklonů v předsoudním stádiu trestního řízení jakožto intervenční oprávnění státního zástupce při uplatnění principu oportunitity je pak procesním řešením depenalizace.⁶⁹⁶ V souvislosti s naplňováním odklonné funkce přípravného řízení nelze nezmínit činnost Probační a mediační služby, jež vytváří podmínky pro možnosti pro uplatnění odklonů v trestním řízení.⁶⁹⁷ Pro uplatňování alternativních postupů v rámci trestního řízení, a to zejména v řízení přípravném, je žádoucí součinnost a spolupráce Probační a mediační služby se státními zástupci.

Na základě výše uvedeného lze zkonstatovat, že případy vhodnými k řešení prostřednictvím odklonů jsou zejména případy, kdy existuje vztah mezi obětí a pachatelem, tj. případy, kdy je spáchaný čin projevem konfliktu mezi obětí a pachatelem trestného činu a vzhledem k povaze trestného činu a osobě pachatele není ve veřejném zájmu trvat na trestním postihu. Odklony jsou rovněž vhodným řešením, pokud jde o trestnou činnost mladistvých, avšak jejich využití je možné i u pachatelů dospělých, a to s přihlédnutím k jejich osobnosti a okolnostem případu.⁶⁹⁸ Obecně jsou odklony chápány především jako nástroj řešení tzv. bagatelní trestné činnosti, tj. trestné činnosti s nízkou závažností, přičemž závažnost je dána společenskou škodlivostí trestného činu, příp. výší způsobené škody.⁶⁹⁹

Oblastí vhodnou pro užití odklonů je například i oblast daňových trestných činů. Daňové a trestní řízení se totiž ovlivňují, a to zejména v sankčních mechanismech, kdy se do určité míry trestají obdobná skutková jednání. Uložení sankce obviněnému v rámci daňového řízení může být důvodem pro zvážení vyřízení věci formou odklonu, například využitím

⁶⁹⁶ *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Ben%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eeff544775a?version=1.0>, str. 18, 21

⁶⁹⁷ ROZUM, Jan. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 41 - 53. ISBN 80-7338-021-8

⁶⁹⁸ ZÁHORA, Jozef. Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In: STRÉMY, Tomáš. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 180 - 202. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 186

⁶⁹⁹ JIRÍČEK, Pavel a Tomáš MAREK. *Řešení bagatelních deliktů*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 9788087576908, str. 25

podmíněného zastavení trestního stíhání, pokud není třeba nadále vést trestní stíhání pachatele, anebo uložením nízkého trestu v rámci dohody o vině a trestu.⁷⁰⁰

Vhodným využitím odklonů se zabývá i Doporučení č. R (87) 18 týkající se zjednodušení trestního řízení, dle něhož by odklony měly být zvažovány zejména v případech absence veřejného zájmu na stíhání pachatele, přičemž při jejich aplikaci by se mělo vycházet z principu rovnosti před zákonem, individualizace trestní sankce, ze závažnosti, povahy, okolností a následků trestného činu, osobnosti pachatele a v neposlední řadě by mělo být přihlédnuto k oběti trestného činu. Doporučení dále hovoří o souhlasu oběti jako možné podmínce pro aplikaci odklonů.⁷⁰¹ Zmíněné Doporučení rovněž podporuje možnost mimosoudních dohod, a to za podmínek složení určité finanční částky na účet státu či instituci věnující se charitě, a nápravy následků způsobených trestným činem, resp. přiměřeným odškodněním oběti.⁷⁰²

V souvislosti se způsoby reakce na trestnou činnost úzce souvisí i otázka aplikace zásady subsidiarity trestní represe, účelu trestního řízení a v hmotněprávní rovině i účelu trestu jako takového. Ještě než se budu zabývat jednotlivými typy odklonů, považuji za důležité se zmíněným tématům alespoň v krátkosti věnovat.

3.2 Teorie minimální trestní intervence a zásada subsidiarity trestní represe

Odklony do jisté míry korespondují s teorií minimální trestní intervence, jež požaduje, aby trestní právo bylo skutečným ultima ratio, tj. aby byla řádně naplňována zásada subsidiarity trestní represe. Zdůrazňuje především proporcionalitu sankce ke způsobené újmě a rovněž individualizaci trestu. Spáchání trestného činu hodnotí v celospolečenském kontextu, zaměřuje se na trestný čin jako takový, aniž by jeho spáchání dávala do souvislosti s osobnostními charakteristikami pachatele. Akcentuje restitutivní funkci trestního práva, protagonismus oběti v procesu řešení trestního konfliktu a účinné zajištění jejího práva na náhradu škody, stejně jako prevenci, resp. formu sociální kontroly založenou nikoli na represí, ale na prevenci a reintegraci pachatele.⁷⁰³

⁷⁰⁰ Nedorozumění trestního a daňového řádu - použití odklonů u daňových trestných činů, *Systém ASPI - stav k 25.1.2018 do částky 8/2018 Sb. a 4/2018 Sb.m.s. - RA1165*

⁷⁰¹ Recommendation R (87) 18 concerning the simplification of criminal justice [online]. Committee of Ministers, 1987. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804e19f8>, str. I, art. 6, 11

⁷⁰² Ibid., str. II, art. 1, 2

⁷⁰³ BARATTA, Alessandro. Principios de Derecho Penal Mínimo. BARATTA, Alessandro. *Criminología y Sistema Penal (Compilación in memoriam)*. Buenos Aires: Editorial B de F, 2004, str. 299-333. ISBN 978-9974578340, str. 302, 313, 328

Zásadu subsidiarity trestní represe a s ní související princip užití trestního práva jako *ultima ratio* reflektují i odklony v rámci trestního řízení. Tato zásada je vyjádřena v ust. § 12 odst. 2 trestního zákoníku, dle jehož znění se v případě, že daný skutek není společensky škodlivý a zároveň je postačující postih dle jiného právního odvětví, neuplatní trestní odpovědnost a důsledky s ní spojené.

Dle Jelínka spočívá zásada subsidiarity trestní represe v požadavku, aby trestní právo bylo uplatňováno až jako poslední prostředek veřejnoprávního postihu za spáchaný delikt, a to pouze v případě toho nejzávažnějšího protiprávního jednání, kdy jsou sankce dle jiného právního předpisu nedostatečné.⁷⁰⁴ Rovněž Nejvyšší soud se vyjádřil v tom smyslu, že každé jednání naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu je z formálního hlediska trestným činem, v případě méně závažných deliktů se však neuplatní trestní odpovědnost; důvodem je právě aplikace zásady subsidiarity trestní represe.⁷⁰⁵ I méně závažné trestné činy jsou tedy díky formálnímu pojetí trestného činu trestnými činy, avšak jejich postih není ani účelem trestního práva, ani zájmem společnosti, a proto je nutné formální pojetí trestného činu korigovat.

Formální pojetí trestného činu je tak omezeno materiálním korektivem společenské škodlivosti, v důsledku čehož trestným činem není každé jednání, které naplňuje znaky trestného činu, ale takové jednání, které je společensky škodlivé, a/nebo v jeho případě nepostačuje uplatnění odpovědnosti dle jiného právního předpisu.⁷⁰⁶ Společenská škodlivost tedy není zákonným znakem skutkové podstaty trestného činu a má význam pouze interpretační; jde tedy o zásadu, která musí být zvažována a případně použita v průběhu interpretace a aplikace konkrétní trestněprávní normy, přičemž se musí vztahovat nejen ke znakům trestného činu, ale i k dalším okolnostem případu a trestněprávním důsledkům vztahujícím se k trestní odpovědnosti.⁷⁰⁷ Navíc pojem společenské škodlivosti není nijak legálně definován (záměrně) a je pojmem abstraktním, což dává prostor pro úvahu orgánů činných v trestním řízení.

Dle Nejvyššího soudu je zásada subsidiarity trestní represe jednak korektivem, v jehož důsledku se neuplatní trestní odpovědnost i v případě, kdy byl spáchan trestný čin, jednak

⁷⁰⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-120-5, str. 128

⁷⁰⁵ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, Tpjn 301/2012, uveřejněné pod číslem 26/2013 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, popř. dále jen R 26/2013, ECLI:CZ:NS:2013:TPJN.301.2012.1

⁷⁰⁶ Posuzování společenské škodlivosti trestného činu je hmotněprávním korektivem formálního pojetí trestného činu, zatímco postup spočívající v aplikaci principu oportunité je korektivem procesněprávním.

⁷⁰⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2014, sp. zn. 11 Tdo 357/2014, ECLI:CZ:NS:2014:11.TDO.357.2014.1

interpretačním pravidlem, přičemž se ale nejedná o samostatný znak trestného činu, ale společenská škodlivost se posuzuje v rámci naplnění formálních znaků trestného činu.⁷⁰⁸

Společenskou škodlivost činu je třeba zvažovat v konkrétním posuzovaném případě u každého spáchaného méně závažného trestného činu. Na míru společenské škodlivosti je usuzováno na základě kritérií, jež se podle § 39 odst. 2 trestního zákoníku uplatňují při stanovení povahy a závažnosti trestného činu, tj. význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osoba pachatele, míra jeho zavinění a jeho pohnutka, záměr nebo cíl. Takové pojetí určování společenské škodlivosti však není považováno za příliš vhodné, a to jednak z hlediska právní jistoty, a jednak proto, že se jedná o kritéria pro individualizaci trestu.⁷⁰⁹ Rovněž není považováno za správné chápání interpretačních pravidel v duchu bývalé společenské nebezpečnosti, neboť takové pojetí nemá oporu v zákoně.⁷¹⁰

Nejvyšší soud spatřuje prostor pro aplikaci zásady subsidiarity trestní represe jako interpretačního pravidla a korektivu trestního bezpráví především v případě méně závažné kriminality.⁷¹¹ Jako materiální korektiv se tedy zásada subsidiarity trestní represe užije v případech, kdy byl spáchán trestný čin, tedy kdy jsou všechny formální znaky dané skutkové podstaty naplněny, přestože se případně jedná o delikt bagatelní, tj. o delikt, který je z pohledu trestního práva nedostatečně společensky škodlivý. K tomu dále Nejvyšší soud uvádí, že formální pojetí trestného činu odpovídá více logice trestního práva spočívající v tom, že se řízení pro méně závažný trestný čin zastaví, než aby se takový trestný čin již předem nepovažoval za trestný čin, což by mohlo mít především u mladistvých pachatelů za následek destrukci právního vědomí sociálně etického významu trestné činnosti. Na druhou stranu ale Nejvyšší soud uvádí, že méně závažné, tj. bagatelní, delikty by v souladu se zásadou subsidiarity trestní represe neměly být považovány za trestné činy.⁷¹² Takové pojetí by však vedlo k závěru, že trestný čin ve smyslu § 13 odst. 1 ve spojení s § 12 odst. 2 trestního zákoníku, není spáchán, byť naplňuje všechny formální znaky stanovené trestním zákonem,

⁷⁰⁸ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, Tpjn 301/2012, uveřejněné pod číslem 26/2013 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, popř. dále jen R 26/2013, ECLI:CZ:NS:2013:TPJN.301.2012.1

⁷⁰⁹ JIRÍČEK, Pavel a Tomáš MAREK. *Řešení bagatelních deliktů*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 9788087576908, str. 103

⁷¹⁰ FENYK, Jaroslav. Subsidiarita trestní represe - rovnice o mnoha neznámých? *Systém ASPI - stav k 25.1.2018 do částky 8/2018 Sb. a 4/2018 Sb.m.s.*

⁷¹¹ Nad veřejným zájmem v českém trestním právu hmotném a procesním, *Systém ASPI - stav k 25.1.2018 do částky 8/2018 Sb. a 4/2018 Sb.m.s. - RA1165*

⁷¹² Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, Tpjn 301/2012, uveřejněné pod číslem 26/2013 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, popř. dále jen R 26/2013, ECLI:CZ:NS:2013:TPJN.301.2012.1

když s ohledem na význam chráněného zájmu, způsob a následky provedení činu, okolnosti jeho spáchání, osobu pachatele a pohnutku, záměr, cíl nebo míru jeho zavinění nebyl dotčen veřejný zájem, který by jinak vyžadoval trestněprávní státní reakci.⁷¹³ Stanovisko Nejvyššího soudu je tak poněkud vnitřně rozporné, avšak je nutné uzavřít, že pokud by se s odkazem na zásadu subsidiarity trestní represe nejednalo o trestný čin, a to i přes naplnění všech znaků dané skutkové podstaty, nebylo by možné aplikovat ust. § 12 odst. 2 trestního zákoníku.⁷¹⁴ Dle stanoviska Nejvyššího státního zastupitelství, každý protiprávní čin, který vykazuje všechny znaky uvedené v trestním zákoníku, bude zpravidla trestným činem, aniž by bylo možno takový čin označit za čin, který není (dostatečně) společensky škodlivý. Trestní zákoník totiž nevymezuje hlediska pro stanovení míry či stupně společenské škodlivosti činu, z nichž by se dala odvozovat minimální výše společenské škodlivosti (závažnosti činu) pro úvahu, podle níž by takový čin mohl, případně nemusel být považován za čin soudně trestný.⁷¹⁵

Zásadu subsidiarity trestní represe je tedy třeba považovat za významné interpretační pravidlo, které napomáhá zákonnou skutkovou podstatu konkrétního trestného činu i jeho formální znaky vyložit podle jejich smyslu, přičemž zvolené řešení má za cíl napomoci k odlišení trestných činů od těch deliktů, které by neměly být považovány za trestné činy, zvláště přestupky a jiné správní delikty, přestože zdánlivě znaky některé skutkové podstaty naplňují, a zejména je třeba ho použít k výkladu těch znaků trestných činů, které nemají jasnou spodní hranici. Úvaha o tom, zda jde o čin, který s ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe není trestným činem z důvodu nedostatečné společenské škodlivosti případu, se uplatní v případech, v nichž posuzovaný skutek z hlediska spodní hranice trestnosti neodpovídá běžně se vyskytujícím trestným činům dané skutkové podstaty. Vykazuje-li však určitý skutek skutečně všechny zákonné znaky trestného činu, naplňuje tak i hranici společenské nebezpečnosti (škodlivosti) takového jednání pro společnost.⁷¹⁶

V důsledku uplatnění zásady subsidiarity trestní represe dochází k dekriminalizaci trestného činu. Naplnění zásady subsidiarity trestní represe souvisí rovněž s jeho depenalizací, tj. nahrazením trestněprávních sankcí, tam kde je to možné a vhodné, sankcemi

⁷¹³ Nad veřejným zájmem v českém trestním právu hmotném a procesním, *Systém ASPI - stav k 25.1.2018 do částky 8/2018 Sb. a 4/2018 Sb.m.s. - RA1165*

⁷¹⁴ JIRÍČEK, Pavel. Aplikace zásady subsidiarity trestní represe při řešení bagatelních deliktů ve světle stanoviska NS ČR, sp. zn.: Tpjn 301/2012. *Systém ASPI - stav k 25.1.2018 do částky 8/2018 Sb. a 4/2018 Sb.m.s.*

⁷¹⁵ Stanovisko k uplatňování zásady subsidiarity trestní represe a škodlivosti činu (§ 12 odst. 2 trestního zákoníku), Poř. č. 5/2011, 1 SL 742/2011, Sběrka výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství

⁷¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1634/2014, ECLI:CZ:NS:2015:8.TDO.1634.2014.1

správněprávními a občanskoprávními.⁷¹⁷ V případě závěru o nedostatečné společenské škodlivosti činu je tu dána, v rovině procesní, diskreční pravomoc státního zástupce - státní zástupce zastaví trestní stíhání podle § 172 odst. 1 písm. b) trestního řádu, není-li skutek, pro který se trestní stíhání vede, z tohoto důvodu trestným činem a není důvod k postoupení věci. Před zahájením trestního stíhání se z takového důvodu podle § 159a odst. 1 trestního řádu věc odloží. Nenaplnuje-li skutek zákonné znaky trestného činu, avšak mohl by být jiným orgánem posouzen jako přestupek nebo kárné provinění, je dán důvod k postoupení věci a státní zástupce je povinen věc postoupit podle § 171 odst. 1 trestního řádu tomuto jinému orgánu, resp. je mu třeba podle § 159a odst. 1 písm. a) nebo b) trestního řádu věc odevzdat.⁷¹⁸ Trestní stíhání lze zastavit i na základě kritérií obsažených v § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu, dle nichž lze dojít k závěru, že účelu trestního stíhání bylo dosaženo, respektive že absentuje veřejný zájem na trestněprocesní reakci státu na spáchaný trestný čin.⁷¹⁹

Hmotněprávní korektiv trestního bezpráví souvisí tedy v procesní rovině s postupem na základě zásady oportunity, přičemž obě tato řešení je třeba v praxi používat ve vzájemné návaznosti. Procesní postup vymezený v § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu, tj. nestíhání z důvodu nedostatku veřejného zájmu, totiž, vedle významu a míry porušení nebo ohrožení

⁷¹⁷ BARATTA, Alessandro. *Criminología crítica y crítica del derecho penal: introducción a la sociología jurídica penal*. Buenos Aires: Siglo XXI Editores Argentina, 2004. ISBN 987-1 105-18-5, str. 215

⁷¹⁸ Pokud státní zástupce v přípravném řízení, v rámci postupu před zahájením trestního stíhání, dospěje k závěru, že se nejedná o trestný čin, státní zástupce nebo policejní orgán věc opatřením podle § 159a odst. 1 písm. a) trestního řádu odevzdá příslušnému orgánu k projednání přestupku nebo jiného správního deliktu, mohlo-li by se jednat o přestupek nebo jiný správní delikt fyzické nebo právnické osoby, anebo státní zástupce nebo policejní orgán věc opatřením podle § 159a odst. 1 písm. b) trestního řádu věc odevzdá jinému orgánu ke kázeňskému nebo kárnému projednání, mohlo-li by se jednat o disciplinární delikt fyzické osoby, anebo není-li na místě věc vyřídít jejím odevzdáním, státní zástupce nebo policejní orgán věc usnesením podle § 159a odst. 1 trestního řádu odloží. Pokud státní zástupce po zahájení trestního stíhání dospěje k závěru, že se nejedná o trestný čin, státní zástupce podle § 171 odst. 1 trestního řádu usnesením postoupí věc jinému orgánu, jestliže výsledky přípravného řízení ukazují, že nejde o trestný čin, že však jde o skutek, který by mohl být jiným příslušným orgánem posouzen jako přestupek, jiný správní delikt nebo kárné provinění, nebo státní zástupce podle § 172 odst. 1 písm. b) trestního řádu usnesením zastaví trestní stíhání z důvodu, že tento skutek není trestným činem a není důvod k postoupení věci jinému orgánu. Pokud po podání obžaloby učiní příslušný soud závěr, že se nejedná o trestný čin, po předběžném projednání obžaloby senát podle § 188 odst. 1 písm. b) trestního řádu usnesením postoupí věc jinému orgánu, pokud shledá, že tu jsou okolnosti uvedené v § 171 odst. 1 trestního řádu, nebo podle § 188 odst. 1 písm. c) trestního řádu usnesením trestní stíhání zastaví, neboť tu jsou okolnosti uvedené v § 172 odst. 1 písm. b) trestního řádu. Bez předběžného projednání obžaloby samosoudce podle § 314c odst. 1 písm. a) trestního řádu ve spojení s § 188 odst. 1 písm. b) trestního řádu usnesením postoupí věc jinému orgánu, jestliže shledá, že tu jsou okolnosti uvedené v § 171 odst. 1 trestního řádu, nebo podle § 314c odst. 1 písm. a) trestního řádu ve spojení s § 188 odst. 1 písm. c) trestního řádu usnesením trestní stíhání zastaví, neboť tu jsou okolnosti uvedené v § 172 odst. 1 písm. b) trestního řádu. V hlavním líčení senát i samosoudce podle § 222 odst. 2 trestního řádu usnesením postoupí věc jinému orgánu, jestliže shledá, že nejde o trestný čin, avšak zažalovaný skutek by mohl být jiným orgánem posouzen jako přestupek nebo kárné provinění, o nichž je tento orgán příslušný rozhodovat, podle § 226 písm. b) trestního řádu rozsudkem zproští obžalovaného obžaloby, s ohledem na to, že v žalobním návrhu označený skutek není trestným činem a není důvod k postoupení věci jinému orgánu.

⁷¹⁹ Nad veřejným zájmem v českém trestním právu hmotném a procesním, *Systém ASPI - stav k 25.1.2018 do částky 8/2018 Sb. a 4/2018 Sb.m.s. - RA1165*

chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolností, za nichž byl čin spáchán, které se uplatní i při hodnocení potřebné společenské škodlivosti podle § 12 odst. 2 trestního zákoníku, akcentuje zejména význam chování obviněného po spáchání činu a jeho snahu nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, z hlediska posouzení, zda účelu trestního řízení bylo dosaženo, což nepochybně pojem společenské škodlivosti přesahuje.⁷²⁰ Trestní právo procesní však nedává orgánům činným v trestním řízení možnost pro odložení věci, resp. zastavení trestního stíhání, s odkazem na ust. § 12 odst. 2 trestního zákoníku. Například skutečnost, že pachatel skutku vykazujícího znaky trestného činu dodatečně nahradil takovým činem způsobenou škodu, resp. se podílel na zamezení bezprostředně hrozícího vzniku škody, nelze hodnotit jako okolnost, která by ve smyslu zásady subsidiarity trestní represe sama o sobě dovozovala rezignovat na povinnost uplatňovat trestní odpovědnost. Nepochybně ji ale lze zohlednit při úvaze o použití některého z odklonů v trestním řízení (zejména § 159a odst. 4, § 179c odst. 2 písm. f), g), h), § 172 odst. 2 písm. c), § 307 a § 309 trestního řádu, § 70 zákona o soudnictví ve věcech mládeže), případně při úvaze o ukládání sankce za takový trestný čin.⁷²¹

K tomu uvádí i Jelínek, že *hmotněprávním korektivem trestního bezpráví je interpretační zásada subsidiarity trestní represe (§ 12 odst. 2 tr. zák.). Její kritéria jsou demonstrativně vyjádřena v § 39 odst. 2 tr. zák. jako hlediska povahy a závažnosti činu. Kritéria subsidiarity trestní represe i kritéria zastavení trestního stíhání z důvodu neúčelnosti jsou fakticky stejná (nedostatek právní úpravy). Jen z obecných zásad, že hmotné právo předchází procesnímu, můžeme dovodit, že nejprve se uplatní hmotněprávní korektiv (subsidiarita trestní represe) a posléze procesní korektiv (neúčelnost trestního stíhání).*⁷²²

V neposlední řadě je naplněním zásady subsidiarity trestní represe privatizace trestního konfliktu ve smyslu jeho navrácení do rukou jeho aktérů se zdůrazněním aspektu restituce a rekonciliace, pokud jde o trestněprávní intervenci.⁷²³

⁷²⁰ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, Tpjn 301/2012, uveřejněné pod číslem 26/2013 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, popř. dále jen R 26/2013, ECLI:CZ:NS:2013:TPJN.301.2012.1

⁷²¹ Stanovisko k uplatňování zásady subsidiarity trestní represe a škodlivosti činu (§ 12 odst. 2 trestního zákoníku), Poř. č. 5/2011, 1 SL 742/2011, Sbírkou výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství

⁷²² JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

⁷²³ BARATTA, Alessandro. Principios de Derecho Penal Mínimo. BARATTA, Alessandro. *Criminología y Sistema Penal (Compilación in memoriam)*. Buenos Aires: Editorial B de F, 2004, str. 299-333. ISBN 978-9974578340, str. 325

3.3 Účel trestního řízení

Dle § 1 odst. 1 trestního řádu je účelem trestního řízení náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů. Účelem trestního řízení je tedy odhalení pachatele skutku, který naplňuje znaky trestného činu stanovené trestním právem hmotným, vyšetřit jeho skutek a postavit pachatele před soud, který rozhodne o jeho vině a nevině a v případě, že jej shledá vinným, uloží mu trest nebo ochranné opatření, popř. obojí, přičemž má možnost upustit od potrestání a pokud byl uložen trest či ochranné opatření, zajistí jejich výkon.⁷²⁴

Účelem trestního řízení však není jen spravedlivé potrestání pachatele, ale i provedení řádného zákonného procesu, v němž je respektována zásada rovnosti zbraní, právo na veřejnost řízení a rozhodnutí, právo na přiměřenou rychlost řízení, právo na spravedlivé projednání věci s ohledem na princip rovnosti stran, kontradiktornosti řízení, přítomnosti při projednávání, odůvodněnosti rozhodnutí a v trestním řízení navíc i právo obviněného na seznámení s povahou a důvody obvinění, právo na přípravu obhajoby, právo obhajovat se osobně nebo za pomoci zvoleného obhájce, právo na výslech svědků proti sobě a na předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch a právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka.⁷²⁵

Významnými zásadami trestního práva hmotného i procesního zakotvenými na ústavní úrovni, v Ústavě a v Listině základních práv a svobod, je především zásada presumpce nevinny vyjádřená v čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, zásada rovnosti účastníků zakotvená v jejím čl. 37 odst. 3 a čl. 96 odst. 1 Ústavy, zásada zajištění práva na obhajobu uvedená v čl. 40 odst. 3 a 4 Listiny základních práv a svobod, zásada *ne bis in idem* plynoucí z čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod, a dále zásady veřejnosti, ústnosti a rychlosti obsažené v čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 96 odst. 2 Ústavy. Článek 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod stanoví, že nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.

Trestní řízení musí rovněž působit k upevnování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti a k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů. Trestní řízení je tak považováno za záruku zachovávání zákonnosti, neboť stíhání osob, které porušily zákon spácháním trestného činu, posiluje právní vědomí veřejnosti, že trestný čin a jeho pachatel bude odhalen a vůči pachateli vyvozena trestní odpovědnost. Odhalování trestných činů, stíhání a spravedlivé potrestání pachatelů je rovněž prostředkem, jak

⁷²⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 4

⁷²⁵ *Ibid.*, str. 4

předcházet a zamezovat trestné činnosti, s čímž souvisí další cíl trestního řízení spočívající ve zjišťování a odstraňování příčin trestné činnosti.⁷²⁶

V neposlední řadě je prostřednictvím postihu trestných činů realizována ochrana společnosti před trestnou činností.⁷²⁷ Tím, že společnost svěřila svou ochranu do rukou státu, je pravomoc trestat veřejnoprávní, a náleží tedy státu. Spácháním trestného činu tak vzniká hmotněprávní vztah mezi státem a pachatelem. Obsahem trestněprocesního vztahu je pak právo státu uložit pachateli v důsledku spáchání trestného činu trest. Projevem státního trestněprocesního monopolu je zásada oficiality, jejímž speciálním projevem je zásada legality, z níž vyplývá vyšetřovací a obžalovací povinnost státu, resp. veřejného žalobce. Jako výjimka ze zásady legality je vnímána zásada oportunity, jež poskytuje prostor pro posouzení a rozhodnutí o tom, zda v konkrétním případě bude naplněn smysl trestního zákoníku – z tohoto úhlu pohledu je tak princip oportunity vnímán ne jako vybočení z principu legality, ale jako jeho důsledné provedení.⁷²⁸

Pokud jde o poškozeného, resp. jeho odškodnění, toto není z morálního ani hodnotového hlediska prioritou trestního řízení. I Ústavní soud považuje práva poškozeného za *beneficium legis* dané zákonodárcem.⁷²⁹ Na druhou stranu, uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody jako součást účelu trestního řízení by zdůraznilo restorativní aspekt trestního řízení. Takový charakter má alespoň zásada respektování práv poškozeného, dle které jsou orgány činné v trestním řízení povinny umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit; řízení musí být vedeno s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti tak, aby mohl v souladu se zákonem dosáhnout nejen náhrady mu způsobené škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení získaného na jeho úkor, ale i odpovídající morální či jiné vhodné satisfakce.⁷³⁰

⁷²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2010, sp. zn. 6 Tdo 1037/2010, ECLI:CZ:NS:2010:6.TDO.1037.2010.1

⁷²⁷ Ochrana společnosti před trestnou činností vychází z principu *ultima ratio*, tj. použití trestního práva přichází v úvahu v případech, ve kterých prostředky jiných právních odvětví k ochraně nepostačují, neboť došlo ke spáchání trestného činu, a stát nemůže resignovat na svou roli při ochraně oprávněných zájmů fyzických a právnických osob poukazem na existenci institutů jiných právních odvětví, jimiž lze zajistit náhradu újmy způsobené trestným činem.

⁷²⁸ PIPEK, Jiří. Formální pojetí trestného činu a princip oportunity. *Trestněprávní revue*. 2004, (11), str. 397, 398

⁷²⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3, str. 262

⁷³⁰ ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 31 - 49. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 45

S účelem trestního řízení souvisí i otázka týkající se veřejného zájmu na postihu trestné činnosti, účelu trestu a v neposlední řadě i otázka funkce trestního práva jako takového.

3.4 Účel trestu

Na rozdíl od účelu trestního řízení vyjádřeného v § 1 odst. 1 trestního řádu, trestní zákoník účel trestu neobsahuje⁷³¹ a nedefinuje ani pojem veřejného zájmu. Pod pojmem veřejný zájem lze však rozumět souhrn zájmů chráněných trestním zákonem, tj. objektů jednotlivých trestných činů. Veřejný zájem na stíhání trestné činnosti vychází z potřeby ochrany před porušováním hodnot významných z hlediska zachování takového stupně integrity společnosti, který je nezbytný pro její správné fungování.⁷³² Trestní právo tedy chrání významné právní hodnoty s tím, že jeho ústředním tématem je hrozba provedení státního donucení trestem, který je považován za nejzávažnější společenskou sankci spočívající ve společenském morálním odsouzení s represivními účinky. Na míru porušení veřejného zájmu lze usuzovat především na základě závažnosti trestného činu, míry zavinění obviněného, ale i na základě škody způsobené oběti trestného činu a celkového dopadu trestného činu na společnost, přičemž v neposlední řadě je nutné vážit, zda je trestní stíhání a uložení trestu adekvátní reakcí na trestnou činnost, tj. zda je efektivní a účelné. Veřejný zájem je tak vyjádřením účelu trestu, a pokud nejsou dány obecné důvody k účelu ukládání trestu, kterými jsou potřeba individuální a generální prevence, a rovněž i reakce na trestný čin v podobě odplaty, veřejný zájem dán není.⁷³³

Základními funkcemi trestního práva je funkce preventivní a represivní, dále ochrana společnosti před trestnými činy, neboť trestní právo se, jakožto součást sociální kontroly, soustřeďuje na ochranu společnosti před kriminalitou.⁷³⁴

Smyslem a účelem trestu v tom nejjobecnějším smyslu je ochrana společnosti před kriminalitou; trest tedy nemůže být prostředkem řešení jiných společenských problémů. Trest je ukládán za účelem zabránění dalšímu páchání trestné činnosti, nápravy pachatele a ochrany společnosti; velmi důležitá je potom reintegrace pachatele do společnosti po jeho propuštění z výkonu trestu. Trest tedy v sobě spojuje jak moment výchovného působení vůči členům

⁷³¹ Na rozdíl od trestního zákona z roku 1961, dle jehož § 1 odst. 1 je účelem trestního zákona chránit zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob.

⁷³² PIPEK, Jiří. Formální pojetí trestného činu a princip oportunity. *Trestněprávní revue*. 2004, (11), str. 312

⁷³³ *Ibid.*, str. 401

⁷³⁴ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7, str. 35

společnosti, tak moment trestní represe a prevence ve vztahu k pachateli trestného činu; z individuální prevence pak vychází prevence generální.⁷³⁵

Pokud jde o důvody a účel trestání, existuje několik teoretických a filosofických přístupů. Jedná se jinak o teorie relativní, zdůrazňující prevenci, jednak teorie absolutní, jež akcentují retributivní funkci trestu, tj. v trestu spatřují pouze odplatu a s jeho ukládáním nespojují žádný společenský účel, neboť jeho účelem je trest jako takový.⁷³⁶ Existují rovněž i přístupy trest úplně odmítající, jako je abolicionismus, minimalismus, kontraktualismus, trestní garance a konsenzuální model. Za trestní právo alternativ je považována doktrína Clause Roxina.⁷³⁷

Tradiční retributivní pohled vychází z premisy odplaty, tj. že na způsobení újmy je třeba reagovat rovněž způsobením újmy. Morální retribuice vychází z kantovského pojetí trestu jako kategorického imperativu a projevu spravedlnosti. Právně-retributivní přístup zastávaný Hegelem vnímá spáchání trestného činu jako porušení práva, jež si zasluhuje uložení trestu, neboť spáchání trestného činu považuje za negaci práva; uložení trestu je pak negací trestného činu. V důsledku toho je trest negací negace, tj. potvrzením existence práva.⁷³⁸

V centru zájmu retributivního přístupu stojí pachatel a jeho sankcionování, za oběť je považována společnost a konkrétní oběť trestného činu je opomíjena. Novější retributivní přístupy však reflektují zájem oběti na řešení konfliktu, a to v rámci reparace a kompenzace. Z takového pojetí vychází i tradiční trestní právo, resp. tradiční trestní právo procesní, kdy spácháním trestného činu vzniká hmotněprávní vztah mezi pachatelem a státem, trestněprocesním vztahem je pak vztah mezi obviněným, resp. obžalovaným, a orgány činnými v trestním řízení. Součástí trestního řízení je pak řízení adhezní, v němž je realizována myšlenka reparace a kompenzace.

Retributivní přístup zdůrazňující vyvážený vztah mezi obětí a pachatelem trestného činu považuje za prostředek sloužící k vyrovnání jejich nerovného vztahu právě náhradou újmy způsobené oběti, a to přímo pachatelem trestného činu. V souladu s tímto pojetím je důvodem k ukládání trestu odškodnění oběti.⁷³⁹ Uložení trestu jako nezbytné z hlediska oběti považují teorie ospravedlňující, neboť v případě jeho neuložení by oběť měla mít právo na reakci na

⁷³⁵ Ibid., str. 35

⁷³⁶ retribuice morální, retribuice právní, retribuice rovnoprávná a teorie ospravedlňující oběť

⁷³⁷ MILL, Rita Aurora. *Mediación penal*. 1. Buenos Aires: Rubinzal - Culzoni Editores, 2013. ISBN 978-987-30-0390-5, str. 62

⁷³⁸ Ibid., str. 64

⁷³⁹ Ibid., str. 65

způsobenou újmu svépomocí. Krevní msta je však institutem dávno překonaným a v moderním státě nežádoucím, a proto musí být pachatel potrestán státem.

Relativní pojetí účelu trestání bylo zastáváno představiteli osvícenského liberalismu a přirozenoprávní nauky, ale i některými zastánci směrů pozitivistických.⁷⁴⁰ Na rozdíl od teorií absolutních, tyto teorie spatřují účel sankce v prevenci, avšak stejně jako teorie absolutní ani tyto nevěnují dostatečnou pozornost oběti trestného činu.

S prevencí jako nástrojem ochrany společnosti před kriminalitou, a to prevencí generální, je spojena odrazující funkce trestu – trest uložený konkrétnímu pachateli trestného činu má odradit ostatní od páchaní trestné činnosti⁷⁴¹ a je rovněž potvrzením existence práva a hodnot, na kterých právo stojí.⁷⁴² Individuální prevence se potom zaměřuje na konkrétního pachatele trestného činu a jejím účelem je jeho resocializace, stejně jako předcházení opakování trestné činnosti. Trest jako nástroj pro resocializaci pachatele vidí individuální prevence pozitivní zdůrazňující výchovné působení na pachatele, zatímco ta negativní se snaží pachateli zabránit v páchaní další trestné činnosti, a preferuje tedy izolaci pachatele od společnosti uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody.⁷⁴³ Postoj k výchovnému působení trestu je velmi skeptický, neboť často nepřináší požadovaný výsledek.⁷⁴⁴ Výchovný účel trestu však nebývá zpravidla dosažen z důvodu samotného charakteru trestního procesu, jenž vychází ze souboje obžaloby a obhajoby a jenž nedává prostor pro přijetí odpovědnosti pachatele za spáchaný čin a jeho náležitou sebereflexi.

Generální a individuální prevenci rozlišuje ve své teorii psychologického donucení i Feurbach, jenž akcentuje prevenci generální, již by mělo být dosahováno pohrůzkou trestem; uložení trestu v konkrétním případě by mělo dát každému najevo, že pohrůžka trestem je míněna vážně.⁷⁴⁵

Dle teorie garance zastávanou Ferrajolim je trest uložený pachateli trestného činu státem garancí jeho ochrany před osobní mstou ze strany oběti; právy a potřebami oběti se však nezabývá. Konsenzuální model považuje uložení trestu pachateli trestného činu za

⁷⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7, str. 38

⁷⁴¹ Jedná se o tzv. generální prevenci negativní

⁷⁴² Jedná se o tzv. generální prevenci pozitivní

⁷⁴³ MILL, Rita Aurora. *Mediación penal*. 1. Buenos Aires: Rubinzal - Culzoni Editores, 2013. ISBN 978-987-30-0390-5, str. 66

⁷⁴⁴ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7, str. 40

⁷⁴⁵ *Ibid.*, str. 38

morální odsouzení trestné činnosti společností, a uložení trestu tedy považuje za správné, jen pokud je to nezbytné z důvodu ochrany společnosti.⁷⁴⁶

Protichůdný pohled představují teorie odmítající trest. Abolicionismus prosazuje myšlenku nahrazení uložení trestu odškodněním oběti s akcentem na zájmy účastníků trestného činu. Dle konceptu minimalismu, zdůrazňujícího princip ultima ratio, by trestní právo mělo reagovat pouze na závažnou trestnou činnost. Kontraktualismus, zastávaný Nozickem, zdůrazňuje osobní svobodu a autonomii vůle, jež limitují moc státu, a tedy i právo trestat.⁷⁴⁷

Ať už je trest a jeho smysl a účel nahlížen jakkoli, jedno mají úvahy o smyslu trestání společné - většinou nevěnují pozornost obětem trestné činnosti.⁷⁴⁸ Právě z tohoto důvodu reaguje na výše uvedené teorie Claus Roxin, jenž přichází s teorií vlastní. Účel trestního práva nespátňuje v trestání, ale v prevenci, přičemž značný preventivní potenciál vidí právě v odškodnění poškozeného trestným činem, jež je jako takové schopno naplnit účel trestu, kterým je resocializace a prevence, čímž může nahradit sankci punitivního charakteru či ji alespoň zmírnit.⁷⁴⁹ Odškodnění oběti tedy jako takové neaspiruje na to být účelem trestu, avšak chce být součástí sankčního systému jako autonomní sankce, tj. jako samostatný trestněprávní následek spojující v sobě občanskoprávní prvky a resocializační a preventivní účel trestu. Legitimitu odškodnění jakožto sankce odvozuje ze zásady oportunitity a subsidiarity trestní represe.⁷⁵⁰

Odškodnění oběti tedy vnímá jako dostatečnou reakci na spáchání trestného činu, a pokud samo o sobě nestačí, mělo by vést alespoň ke snížení trestu, avšak nikoli jako polehčující okolnost, ale jako relevantní faktor v reakci na trestnou činnost.⁷⁵¹ Prioritou je pro něj reparace, neboť ta je primárně zaměřena na poškozeného trestným činem; v případě pachatele potom neklade důraz na jeho sankcionování, ale na výchovné působení a jeho resocializaci; výchovnou roli trestního práva Roxin dává do souvislosti s jeho preventivní

⁷⁴⁶MILL, Rita Aurora. *Mediación penal*. 1. Buenos Aires: Rubinzal - Culzoni Editores, 2013. ISBN 978-987-30-0390-5, str. 70

⁷⁴⁷MILL, Rita Aurora. *Mediación penal*. 1. Buenos Aires: Rubinzal - Culzoni Editores, 2013. ISBN 978-987-30-0390-5, str. 68

⁷⁴⁸ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRÍVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7, str. 41

⁷⁴⁹ROXIN, Claus. *Derecho penal. Parte General*. Madrid: Editorial Civitas, 2006. ISBN 9788447025459, str. 463.

⁷⁵⁰BAUMANN, JÜRGEN. *Alternativ-Entwurf Wiedergutmachung. Arbeitskreis Deutscher, Österreichischer und Schweizerischer Strafrechtslehrer: traducido al castellano: Proyecto alternativo sobre reparación penal. Proyecto de un grupo de trabajo de Profesores de Derecho Penal alemanes, austríacos y suizos*. München: Konrad Adenauer Stiftung, 1998

⁷⁵¹ROXIN, Claus. La reparación en el sistema jurídico-penal de sanciones. *Cuadernos del Consejo General del Poder Judicial*. Madrid: Jornadas sobre la Reforma del Derecho Penal en Alemania, 1991, str. 23

funkcí.⁷⁵² Odškodnění oběti vnímá jako vstřícný krok ze strany pachatele, jako jeho aktivní snahu o urovnání konfliktu, reflexi vlastního chování a vnímání potřeb oběti, což by mělo být pozitivně hodnoceno při ukládání trestu.⁷⁵³

Roxin vnímá trestnou činnost jako faktor narušující vzájemné soužití lidí ve společnosti a za jeden z hlavních úkolů trestního práva považuje hledání způsobů řešení trestné činnosti přispívajících k udržení pokojného stavu ve společnosti. Z tohoto důvodu upřednostňuje alternativní řešení trestné činnosti a striktně odmítá nepodmíněný trest odnětí svobody, neboť tento pachatele izoluje od společnosti, vede k zprůtrhání jeho sociálních vazeb a ztěžuje jeho resocializaci.⁷⁵⁴ Za velmi účinnou sankci naopak považuje trest obecně prospěšných prací, neboť takto pachatel odčiní újmu způsobenou spácháním trestného činu společnosti jako celku.⁷⁵⁵

Rovněž zdůrazňuje proporcionalitu trestu stejně jako jeho jak individuálně, tak generálně preventivní charakter. Za právní důsledek spáchání trestného činu Roxin považuje jednak uložení sankce, jednak odškodnění oběti. Odškodnění poškozeného Roxin považuje také za sankci, jež může mít vůči potrestání povahu buď alternativní či komplementární.⁷⁵⁶

V souvislosti s odškodněním poškozeného Roxin zdůrazňuje jeho symbolickou rovinu. Odškodnění oběti tedy nespočívá pouze v náhradě škody civilněprávního charakteru, ale i v rovině symbolické – v omluvě pachatele, ve vyjádření jeho lítosti a snahy po nápravě situace způsobené spácháním trestného činu, tj. obnovení bezkonfliktní situace, čímž rovněž pachatel dává najevo zájem o reintegraci do společnosti.

Domnívám se, že odškodnění oběti a pokus o rekongiliaci mezi obětí a pachatelem by měly v rámci trestního procesu hrát relevantní roli, neboť reakce na trestnou činnost zahrnující tyto aspekty je vhodným řešením jednak pro oběť trestného činu, jednak i pro pachatele a rovněž i společnost jako celek; oběť má pocit satisfakce a pachatel není stigmatizován, navíc není třeba vést o náhradě škody řízení před soudem.

Lze tak shrnout, že moderní trestní právo by mělo v sobě spojovat myšlenky jak teorií retributivních, tak relativních, tj. myšlenku spravedlivého trestu odpovídající závažnosti

⁷⁵² ROXIN, Claus. *Derecho penal. Parte General*. Madrid: Editorial Civitas, 2006. ISBN 9788447025459, str. 91

⁷⁵³ BAUMANN, JÜRGEN. *Alternativ-Entwurf Wiedergutmachung. Arbeitskreis Deutscher, Österreichischer und Schweizerischer Strafrechtslehrer: traducido al castellano: Proyecto alternativo sobre reparación penal. Proyecto de un grupo de trabajo de Profesores de Derecho Penal alemanes, austriacos y suizos*. München: Konrad Adenauer Stiftung, 1998, str. 13

⁷⁵⁴ MILL, Rita Aurora. *Mediación penal*. 1. Buenos Aires: Rubinzal - Culzoni Editores, 2013. ISBN 978-987-30-0390-5, str. 71

⁷⁵⁵ ROXIN, Claus. *Derecho penal. Parte General*. Madrid: Editorial Civitas, 2006. ISBN 9788447025459, str. 459, 462

⁷⁵⁶ MILL, Rita Aurora. *Mediación penal*. 1. Buenos Aires: Rubinzal - Culzoni Editores, 2013. ISBN 978-987-30-0390-5, str. 163

spáchaného trestného činu, jímž je však současně pozitivně působeno jak na pachatele, tak na veřejnost.⁷⁵⁷ Pokud jde o procesní otázku, jedním z aspektů moderního trestního procesu je reflexe zájmů poškozeného, především zájmu na náhradě škody, i navzdory skutečnosti, že v trestním řízení nejde primárně o poškozeného, ale o to, aby ve veřejném zájmu bylo odsuzováno a stíháno jednání, které zákon označuje za trestné, neboť účelem trestního řízení je náležitě zjistit trestné činy a spravedlivě potrestat jejich pachatele. Tohoto účelu však může být dosaženo i v případě odklonů od tradičního průběhu trestního řízení, a rovněž i prostřednictvím satisfakce poškozeného, v souladu s myšlenkou, že náhrada škody představuje jeden ze způsobů sankcionování pachatele za spáchaný čin.

Odklony (v širším slova smyslu) je tedy možné řešit velkou škálou trestních věcí tak, aby byl naplněn účel trestního řízení. Vyřešení věci odklonem je spojeno i s určitou sankcí, již je však možno individualizovat v závislosti na povaze spáchaného činu a jeho okolnostech a s přihlédnutím k osobnosti pachatele, jeho motivům a chování po činu, k jeho majetkovým a sociálním poměrům apod.⁷⁵⁸

3.5 Jednotlivé druhy odklonů v trestním řízení

Formy odklonů od standardního trestního řízení v českém trestním právu procesním naplňující myšlenky restorativní justice jsou podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněné odložení návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhání mladistvého. Jako odlišné procesní postupy jsou mezi odklony dále řazeny i trestní příkaz a institut dohody o vině a trestu, jež však restorativní aspekty nevykazují.

Jejich zavádění do českého právního řádu probíhalo postupně. Nejprve, a to již zákonem č. 292/1993 Sb., bylo zavedeno podmíněné zastavení trestního stíhání, následně novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 159/1995 Sb. narovnání, dále bylo do zákona o soudnictví ve věcech mládeže zakotveno odstoupení od trestního stíhání, a jako poslední bylo novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 283/2004 Sb. zavedeno podmíněné odložení podání návrhu na potrestání. V roce 2012 pak byl český trestní řád obohacen o institut dohody o vině a trestu.

V souvislosti se zaváděním odklonů je třeba zmínit zakotvení zkráceného přípravného řízení tzv. velkou novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., a to za

⁷⁵⁷ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7, str. 39

⁷⁵⁸ HACKL, Vladimír. Odklony - několik postřehů vzešlých z pražské praxe. *Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257*

účelem rychlejšího řízení ve skutkově i právně jednodušších trestních věcech; na úpravu zkráceného přípravného řízení pak navazuje zjednodušené řízení před soudem.

3.5.1 Podmíněné zastavení trestního stíhání

Trestní stíhání obviněného lze dle § 307 odst. 1 trestního řádu podmíněně zastavit za předpokladu, že se jedná o řízení o přečinu a obviněný s takovým řešením souhlasí, přičemž takový souhlas musí být jednoznačný a výslovný, musí být učiněn způsobem, jenž nevzbuzuje pochybnosti, a nesmí být ničím podmiňován. Další zákonnou podmínkou pro postup dle § 307 odst. 1 písm. a) trestního řádu je, že se obviněný k činu doznal. Doznání se musí vztahovat na celý skutek, na všechny jeho skutkové okolnosti naplňující zákonné znaky stíhaného činu, stejně jako na všechny znaky jeho skutkové podstaty a musí být podporováno i ostatními důkazy.⁷⁵⁹ Za doznání obviněného k činu ve smyslu ustanovení § 307 odst. 1 písm. a) trestního řádu nelze považovat ani takovou výpověď, která obsahuje popis skutku zahrnující okolnosti, které by vylučovaly protiprávnost činu, např. že jednal v nutné obraně.⁷⁶⁰

Pro podmíněné zastavení trestního stíhání zákon rovněž vyžaduje, aby obviněný nahradil škodu či nahradil v penězích nemajetkovou újmu, kterou poškozenému trestným činem způsobil, resp. vydal bezdůvodné obohacení, jež na úkor poškozeného získal (dále jen „náhrada škody“) nebo s poškozeným o náhradě škody uzavřel dohodu anebo učinil jiná vhodná opatření k její náhradě.⁷⁶¹ Jinými potřebnými opatřeními přípustnými místo náhrady škody jsou například uložení peněžní částky odpovídající náhradě škody ve prospěch poškozeného do úschovy soudu, oznámení vzniku škody jako pojistné události a poskytnutí potřebné součinnosti k tomu, aby pojišťovna mohla škodu poškozenému nahradit, rovněž provedení opatření k tomu, aby škodu nahradil jiný subjekt, který za ni odpovídá, i když ji způsobil obviněný. Naopak za jiné potřebné opatření k náhradě škody nelze považovat slib obviněného, že škodu způsobenou trestným činem poškozenému nahradí.

Do trestního řádu byly relativně nedávno (novelou provedenou zák. č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. 9. 2012) zavedeny pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nové podmínky obsažené v § 307 odst. 2, jimiž jsou poskytnutí peněžité částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti a/nebo závazek obviněného zdržet se během

⁷⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11.1.2012, sp. zn. 8 Tdo 1571/2011, ECLI:CZ:NS:2012:8.TDO.1571.2011.1

⁷⁶⁰ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 19. 8. 2003, sp. zn. 10 To 336/2003, uveřejněné pod číslem 3/2005 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:KSHK:2003:10.TO.336.2003.1

⁷⁶¹ Ibid. - Prohlášení obžalovaného v hlavním líčení v nepřítomnosti poškozeného, že je ochoten uhradit škodu v určité výši, nelze považovat za jiné opatření potřebné k náhradě škody ve smyslu ustanovení § 307 odst. 1 písm. b) trestního řádu.

zkušební doby určité činnosti, v souvislosti s níž se dopustil přečinu, přičemž takovou činností může být i řízení motorových vozidel, což dříve bylo považováno za nepřípustné (jako přiměřené omezení v průběhu zkušební doby podmíněného zastavení trestního stíhání).⁷⁶²

Tyto podmínky lze obviněnému uložit společně s výše uvedenými podmínkami, a to z důvodu povahy a závažnosti spáchaného přečinu, na základě okolností jeho spáchání či poměrů obviněného.

Dle Jelínka je zavedení těchto podmínek reakcí na potřeby praxe při řešení méně závažných dopravních trestných činů (zejména ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 tr. zák., ale i ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 tr. zák., příp. dalších trestných činů proti životu a zdraví), u nichž by se sice postup podle § 307 tr. řádu nabízel, nicméně takový postup by v konečném důsledku výrazně zvýhodnil pachatele trestných činů oproti pachatelům přestupků. Proto státní zástupce a soud nově může při využití institutu podmíněného zastavení trestního stíhání po obviněném požadovat, aby se zavázal, že se určité činnosti (zpravidla řízení motorového vozidla) zdrží, nebo aby složil peněžitou částku na pomoc obětem trestné činnosti (což ostatně bylo i bez výslovného zákonného zmocnění běžnou praxí posledních let), nadto obviněnému bude přidělen příslušný počet bodů v jeho evidenční kartě řidiče (např. 7 trestných bodů za trestný čin podle § 274 tr. zák.).⁷⁶³ Smyslem a účelem zavedení těchto zpřísnujících podmínek je tak rozšířit možnost realizace tohoto institutu i na závažnější trestnou činnost, a to nejen na úseku trestných činů v dopravě, jejíž podmíněné zastavení by se dříve odůvodňovalo jen velmi těžce.⁷⁶⁴

Náležitostí rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, jež představuje sankční prvek, je stanovení zkušební doby v rozmezí od 6 měsíců do 2 let a v případě uložení zpřísněných podmínek až na 5 let. Zkušební doba počíná běžet právní mocí rozhodnutí a v jejím průběhu má být mimo jiné nahrazena škoda, jak stanoví § 307 odst. 3 trestního řádu. Obviněnému lze v souladu s § 307 odst. 6 trestního řádu v průběhu zkušební doby rovněž uložit přiměřená omezení a povinnosti vedoucí k tomu, aby vedl řádný život.⁷⁶⁵

⁷⁶² R 6/1999 Sb. rozh. trest. – přiměřené omezení uložené obviněnému v průběhu zkušební doby spočívající v zákazu řídit motorová vozidla představuje nepřípustné nahrazování trestu, a to trestu zákazu činnosti, který je zcela odlišným právním institutem trestního práva hmotného s jinými podmínkami pro jeho ukládání vázanými na odsouzení pachatele trestného činu a s jinak vymezeným účelem.

⁷⁶³ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

⁷⁶⁴ HACKL, Vladimír. *Odklony - několik postřehů vzešlých z pražské praxe*. Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257

⁷⁶⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3, str. 719

Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání musí obsahovat popis skutku, pro který se trestní stíhání vede, a jeho právní kvalifikaci. V rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání je třeba obviněnému, který neuhradil poškozenému způsobenou škodu nebo mu nevydal bezdůvodné obohacení a pouze uzavřel s poškozeným dohodu o způsobu náhrady škody nebo dohodu o vydání bezdůvodného obohacení, aby škodu v průběhu zkušební doby nahradil, nebo aby v této době vydal bezdůvodné obohacení. Ve výroku tohoto usnesení není proto možné uložit obviněnému tuto povinnost jen fakultativně.⁷⁶⁶ Pokud bylo trestní stíhání obviněného podmíněně zastaveno i za nových podmínek, tj. zdržení se určité činnosti či složení peněžité částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, rozhodnutí o podmíněném zastavení musí dle § 307 odst. 5 trestního řádu obsahovat i určení činnosti, které se obviněný během zkušební doby zavazuje zdržet, resp. výši částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti.

Rozhodnutí vydává v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem soud, přičemž toto rozhodnutí má formu usnesení, proti němuž je přípustná stížnost jak ze strany obviněného, tak poškozeného, a pokud jej vydal soud, je přípustná i stížnost státního zástupce. Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání je rovněž nutno považovat vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a okolnostem případu, za dostačující. Postup spočívající v podmíněném zastavení trestního stíhání musí být tedy odůvodněn povahou a závažností spáchaného přečinu, okolnostmi spáchání přečinu či osobními, majetkovými, rodinnými a sociálními poměry obviněného, stejně jako jeho chováním před a po spáchání činu.⁷⁶⁷ Okolnosti případu charakterizují spáchaný trestný čin a jeho společenskou škodlivost. Tyto okolnosti mohou být vyjádřeny zejména konkrétním způsobem provedení trestného činu, jeho následky, mírou zavinění obviněného, jeho pohnutkou, prostředím a situací, za nichž k činu došlo, apod. Při úvaze o tom, zda určitá okolnost nevylučuje podmíněné zastavení trestního stíhání, se nelze omezit jen na izolované hodnocení této okolnosti, ale je třeba zabývat se jí v souvislosti se všemi ostatními okolnostmi charakterizujícími skutek a osobu obviněného, aniž by byly některé z nich zdůrazňovány na úkor jiných.⁷⁶⁸

⁷⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11.1.2012, sp. zn. 8 Tdo 1571/2011, ECLI:CZ:NS:2012:8.TDO.1571.2011.1

⁷⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel. Trestní řád: komentář. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 3487

⁷⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11.1.2012, sp. zn. 8 Tdo 1571/2011, ECLI:CZ:NS:2012:8.TDO.1571.2011.1

Orgán, který trestní stíhání podmíněně zastavil, vydává rovněž dle § 308 odst. 1 trestního řádu rozhodnutí, že se obviněný ve zkušební době osvědčil⁷⁶⁹ nebo že se v trestním stíhání pokračuje – v takovém případě lze podat obžalobu až po právní moci tohoto rozhodnutí. Rovněž je možné, vzhledem k okolnostem případu a osobě obviněného, prodloužit zkušební dobu, a to až o jeden rok, a ponechat podmíněně zastavení trestního stíhání v platnosti s tím, že povinnost nahradit způsobenou škodu, resp. vydat bezdůvodné obohacení či jiná povinnost, k jejímuž splnění se obviněný zavázal, i další uložená omezení trvají i v průběhu prodloužené zkušební doby.

Právní mocí rozhodnutí o tom, že se obviněný osvědčil nebo, pokud takové rozhodnutí nebylo učiněno, uplynutím jednoho roku od konce zkušební doby, nastávají účinky zastavení trestního stíhání a trestní stíhání obviněného je pro daný skutek již nepřipustné.

Podstatou podmíněného zastavení trestního stíhání je odklad konečného rozhodnutí na pozdější dobu, neboť probíhající trestní stíhání je dočasně zastaveno, a pokud obviněný vyhoví stanoveným podmínkám v průběhu zkušební doby, bude jeho trestní stíhání zastaveno definitivně.⁷⁷⁰ Podmíněné zastavení trestního stíhání je způsobem, jak upravit vztahy mezi pachatelem trestného činu a jeho obětí, kdy je upřednostňováno urovnání konfliktního stavu spojeného s trestným činem před veřejným zájmem na potrestání pachatelů trestných činů.⁷⁷¹

Pokud jde o poškozeného trestným činem, tento má v případě, že přichází v úvahu podmíněné zastavení trestního stíhání, v zásadě stejná procesní práva jako v případě klasického trestního stíhání; proces náhrady škody je však rychlejší. Poškozený může rovněž rozhodnutí o zastavení trestního stíhání iniciovat, a to podnětem státnímu zástupci, resp. soudu. Pokud poškozený nesouhlasí s vyřízením věci formou podmíněného zastavení trestního stíhání, má právo proti rozhodnutí o zastavení trestního stíhání podat stížnost a tím docílit, aby ve věci proběhlo standardní trestní řízení. Souhlas poškozeného není pro rozhodnutí o podmíněném zastavení podmínkou. Pokud však s takovým postupem vyjadřuje nesouhlas, měly by být zjišťovány příčiny takového nesouhlasu, přičemž pokud poškozený

⁷⁶⁹ Dle § 308 odst. 1 trestního řádu jsou důvody pro rozhodnutí, že se obviněný osvědčil, vedení řádného života v průběhu zkušební doby, splnění povinnosti nahradit způsobenou škodu, resp. vydat bezdůvodné obohacení, či splnění jiné povinnosti, k jejímuž splnění se obviněný zavázal, a vyhovění i dalším uloženým omezením.

⁷⁷⁰ SOTOLÁŘ, Alexander. K některým specifikům uplatnění zvláštních způsobů řízení v trestních věcech mladistvých. *Trestněprávní revue*. 2004, (3), str. 68

⁷⁷¹ SOTOLÁŘ, Alexander. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, str. 403

s takovým postupem nesouhlasí pouze z důvodu, že se domnívá, že nebyl náležitě odškodněn, jeho nesouhlas není překážkou pro rozhodnutí, jsou-li jinak splněny podmínky.⁷⁷²

Skutečnost, že se nevyžaduje souhlas poškozeného s podmíněným zastavením trestního stíhání, stejně jako absence legislativního zákazu následného využití doznání obviněného v trestním řízení jako důkazu, odporuje restorativním principům.⁷⁷³

Využití podmíněného zastavení trestního stíhání ve vhodných případech je však hodnoceno jako smysluplný nástroj trestního řízení, neboť vychází z jasných podmínek, jež mimo jiné zahrnují i rozumnou saturaci nároků poškozeného, a rovněž náležitě zohledňuje míru projevené sebereflexe obviněného; obviněný má tedy k dispozici prostor k tomu, aby ukázal, jak na svou trestnou činnost skutečně nahlíží, a za to se se mu dostává možnosti vyhnout se soudnímu projednávání a nebýt potrestán.⁷⁷⁴

Z pohledu obětí trestné činnosti lze pozitivně hodnotit možnost stanovení složení peněžité částky určené státu na pomoc obětem trestné činnosti jako jednu z podmínek v případě podmíněného zastavení trestné činnosti, jež ještě relativně nedávno byla aspektem typickým pro institut narovnání. Zákonodárce tak vykazuje určitou tendenci ke sbližování těchto institutů (aby však měl institut narovnání nějaký smysl, měl by se profilovat jiným směrem - viz. dále).

Stanovení přísnějších podmínek lze pozitivně hodnotit i z obecného pohledu, neboť tímto zákonodárce otevírá prostor pro častější řešení trestné činnosti tímto způsobem. I když jde o nejvíce aplikovaný odklon, končí jím jen zhruba 2 až 3% trestních věcí; na druhou stranu, počty trestních řízení ukončených podmíněným zastavením trestního stíhání se zvyšují.⁷⁷⁵

Alternativu k institutu podmíněného zastavení trestního řízení by mohlo představovat zavedení institutu podmíněného zastavení trestního stíhání s dohledem probačního úředníka.⁷⁷⁶

⁷⁷² Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ze dne 31. 8. 1997 sp. zn. 9 To 429/97, publ. jako R 51/1998 tr.

⁷⁷³ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1644/15 ze dne 27. 10. 2015

⁷⁷⁴ HACKL, Vladimír. Odklony - několik postřehů vzešlých z pražské praxe. Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257

⁷⁷⁵ *Rostoucí podíl ukládaných peněžitých trestů je dílčím úspěchem, musíme se zaměřit také na odklony v trestním řízení; nejsme spokojeni především s tím, jak pomalu se prosazuje dohoda o vině a trestu* [online]. 10. 4. 2019 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Proverejnostamedia~TiskovezpravyNejvyssihosoudu~Rostouci_podil_udelovanych_penezitych_trestu_je_dilcim_uspechem_musime_se_zamerit_take_na_odklony_v_trestni_m_rizeni_nejsme_spokojeni_predevsim_s_tim_jak_pomalou_se_prosazuje_dohoda_o_vine_a_trestu~?open&lng=CZ

⁷⁷⁶ *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eeff544775a?version=1.0>

3.5.2 Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání

Podmíněné odložení návrhu na potrestání je odklonem ve zjednodušeném řízení, jenž probíhá před samosoudcem za předpokladu, že ve věci bylo konáno zkrácené přípravné řízení.⁷⁷⁷ Dle § 179a odst. 1 trestního řádu je zkrácené přípravné řízení vedeno o trestných činech, o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu a na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, a to za předpokladu, že podezřelý byl přistižen při činu nebo bezprostředně poté, nebo v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě dvou týdnů ode dne, kdy policejní orgán sdělil podezřelému, že spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován, postavit před soud, a to na základě návrhu na potrestání podaného soudem státním zástupcem. Pokud tedy státní zástupce shledá, že výsledky zkráceného přípravného řízení odůvodňují postavení podezřelého před soud, podá soudu návrh na potrestání; rovněž může podat soudu návrh na schválení dohody o vině a trestu. Jinak dle § 179c odst. 2 trestního řádu věc odevzdá příslušnému orgánu k projednání přestupku či ke kázeňskému nebo kárnému projednání anebo věc odloží, pokud nejde o podezření z trestného činu či je trestní stíhání nepřipustné anebo pokud rozhodl o narovnání; pokud státní zástupce shledá, že je trestní stíhání neúčelné, může věc rovněž odložit.

Státní zástupce může rovněž návrh na potrestání dle § 179g trestního řádu podmíněně odložit, a to za předpokladu, že se podezřelý k činu doznal, s takovým postupem souhlasí a pokud byla trestným činem způsobena škoda či získáno bezdůvodné obohacení, tuto škodu nahradil, resp. vydal bezdůvodné obohacení, nebo s poškozeným o její náhradě, resp. vydání bezdůvodného obohacení, uzavřel dohodu, popř. k tomu učinil jiná potřebná opatření, přičemž vzhledem k osobě podezřelého, jeho dosavadnímu životu a okolnostem případu lze takové rozhodnutí považovat za dostačující. Dle odstavce druhého citovaného ustanovení, pokud je to odůvodněno povahou a závažností spáchaného trestného činu anebo poměry podezřelého, může státní zástupce za účelem podmíněného odložení návrhu na potrestání, stanovit podezřelému podmínku zavázat se, že se během zkušební doby zdrží určité činnosti, v souvislosti s níž se dopustil trestného činu⁷⁷⁸, nebo složí peněžitou částku určenou státním zástupcem na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. Zkušební doba je stanovena na šest měsíců až dva

⁷⁷⁷ Řízení před samosoudcem je vedeno pro trestné činy, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let.

⁷⁷⁸ Pokud je dle § 179g odst. 5 trestního řádu takovou činností řízení motorových vozidel, je třeba podezřelého poučit o povinnosti odevzdat řidičský průkaz, přičemž právní mocí rozhodnutí o podmíněném odložení návrhu na potrestání pozbude řidičského oprávnění.

roky a v případě stanovení výše uvedených podmínek až na pět let, přičemž podezřelému lze uložit, aby ve zkušební době dodržoval přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život, popř. k nahrazení škody, resp. vydání bezdůvodného obohacení poškozenému, pokud s ním pouze o jejím nahrazení či vydání uzavřel dohodu.

Státní zástupce, který podání návrhu na potrestání podmíněně odložil, rovněž dle § 179h odst. 1 trestního řádu rozhoduje o tom, že se podezřelý ve zkušební době osvědčil, popř. neosvědčil, výjimečně může ponechat podmíněné odložení návrhu na potrestání v platnosti s prodloužením zkušební doby, a to až o jeden rok, přičemž však zkušební doba nesmí přesáhnout pět let. V souladu se třetím odstavcem citovaného ustanovení právní mocí rozhodnutí o tom, že se podezřelý osvědčil, popř. uplynutím jednoho roku od konce zkušební doby, pokud rozhodnutí o tom, že se osvědčil, nebylo učiněno, je trestní stíhání osoby pro tžž skutek nepřípustné.

Lze tak shrnout, že podmíněné odložení návrhu na potrestání ve zjednodušeném řízení svou povahou odpovídá podmíněnému odložení trestního stíhání v rámci standardního trestního řízení.

3.5.3 Narovnání

Využití institutu narovnání, stejně jako podmíněného zastavení trestního stíhání, přichází v úvahu v případě spáchání přečinu, přičemž zákonnými podmínkami jsou dle § 309 odst. 1 trestního řádu jednak svobodné, vážné a určité prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, uhrazení škody poškozenému či učinění potřebných úkonů k její úhradě, anebo odčinění vzniklé újmy jiným způsobem, resp. vydání bezdůvodného obohacení získaného přečinem či učinění jiných vhodných opatření k jeho vydání⁷⁷⁹, a poskytnutí peněžité částky na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti.

Způsob vyřízení věci narovnáním musí být dle zmíněného ustanovení dostačujícím, a to vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře dotčení veřejného zájmu, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům.

Podmínkou nutnou pro rozhodnutí o schválení narovnání je jednak souhlas obviněného s tímto postupem, jednak jeho prohlášení o spáchání skutku, jenž však nelze považovat za doznání viny, tj. doznání se ke spáchání trestného činu ve smyslu usvědčujícího

⁷⁷⁹ I když zákon hovoří pouze o způsobení škody a bezdůvodném obohacení, jde zde rovněž i o nemajetkovou újmu.

důkazu.⁷⁸⁰ Prohlášení obviněného o tom, že spáchal skutek, jenž je mu kladen za vinu, má tak význam pouze pro řízení o schválení narovnání. Souhlas obviněného a jeho prohlášení o spáchání činu postup spočívající ve schválení narovnání (podobně jako v podmíněném zastavení trestního stíhání) vylučuje kolizi takového postupu s ústavními garancemi spravedlivého procesu a se zásadou presumpce nevinu.⁷⁸¹ Rozdílem oproti podmíněnému zastavení trestního stíhání je, že se schválením narovnání musí souhlasit i poškozený.

O narovnání rozhoduje v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem soud.⁷⁸² V každém případě je nutné před rozhodnutím o schválení narovnání jak obviněného, tak poškozeného vyslechnout, přičemž obsahem výslechu musí být popsání způsobu a okolností uzavření dohody o narovnání, dobrovolnost takového úkonu a souhlas s následným postupem.⁷⁸³

Obviněný, poškozený a v řízení před soudem i státní zástupce mohou proti rozhodnutí o schválení narovnání podat stížnost, jež má odkladný účinek. Proti pravomocnému rozhodnutí soudu o schválení narovnání je přípustné dovolání, obnova řízení a stížnost pro porušení zákona. Soud, resp. v přípravném řízení státní zástupce, rozhodne o schválení narovnání, pokud takový způsob vyřízení věci považuje za dostačující, záleží tedy výlučně na úvaze soudu, resp. v přípravném řízení státního zástupce, zda takový postup zvolí či nikoliv; jedná se o fakultativní způsob vyřízení věci, na nějž neexistuje (i za předpokladu splnění zákonných podmínek) právní nárok.⁷⁸⁴ Stejně tak soud, resp. státní zástupce, není oprávněn ani jednu ze stran k takovému vyřízení věci nutit, uzavření dohody o narovnání je výlučně na jejich vůli. Narovnání nelze sjednat ani mezi obviněným a právními nástupci poškozeného, na které přešel nárok na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

Rozhodnutí má formu usnesení, přičemž jeho náležitostmi jsou dle § 311 trestního řádu popis skutku a jeho právní posouzení, obsah narovnání, kterým je výše uhrazené škody nebo škody, k jejíž úhradě byly již učiněny potřebné úkony, popř. popis způsobu jiného odčinění újmy vzniklé přečinem či rozsah bezdůvodného obohacení získaného přečinem, který byl vydán nebo k jehož vydání byly provedeny potřebné úkony.

⁷⁸⁰ SOTOLÁŘ, Alexander. *Právní rámeček alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, str. 408

⁷⁸¹ Rovněž dle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (Lutz vs. Německo) je presumpce nevinu individuálním zájmem obviněného, jenž s ní může libovolně disponovat.

⁷⁸² O schválení narovnání původně rozhodoval na návrh státního zástupce soud, a to až od novely ustanovení § 309 trestního řádu účinné dnem 1.1.2002, jež umožňuje rozhodnutí o schválení narovnání již v přípravném řízení státním zástupcem, což odpovídá podstatě odklonu jako odchýlení se od klasického průběhu trestního řízení.

⁷⁸³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář. 7., dopl. a přeprac. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 3529

⁷⁸⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.8.2014, sp. zn. 11 Tdo 1029/2014, ECLI:CZ:NS:2014:11.TDO.1029.2014.1

Při rozhodnutí o schválení narovnání se tedy kromě náhrady škody připouští i možnost, aby místo toho obviněný učinil potřebné úkony k náhradě škody, popř. jinak odčinil újmu vzniklou trestným činem. Vzhledem k tomu, že v případě schválení narovnání není stanovena zkušební doba a je s ním spojeno definitivní zastavení trestního stíhání obviněného, je vyžadována vyšší míra jistoty, že poškozený bude skutečně odškodněn, proto se vyžaduje, aby obviněný nahradil celou škodu nebo podnikl účinné kroky k tomu, aby byla nahrazena. Uzavření dohody o náhradě škody je rovněž možné, avšak plnění by mělo být zajištěno některým z občanskoprávních zajišťovacích institutů.⁷⁸⁵

Dále je dle § 311 trestního řádu obsahem narovnání konstatování o složení peněžní částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti ve výši stanovené soudem.⁷⁸⁶ Na rozdíl od úpravy před novelou provedenou zák. č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. 9. 2012, nebude muset obviněný určovat polovinu poukázané peněžité částky konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, ale celá peněžitá částka bude určena na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti.⁷⁸⁷

Rozhodnutí o schválení narovnání obsahuje též výrok o zastavení trestního stíhání pro skutek, jehož se narovnání týká.⁷⁸⁸ Rozhodnutí o schválení narovnání je, stejně jako rozhodnutí o zastavení trestního stíhání, rozhodnutím meritorním, kterým je ukončeno trestní stíhání obviněného.

Slovenská trestněprocesní úprava obsahuje v § 220 až § 227 zákona č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok (dále jen „slovenský trestní řád“) institut analogický k institutu narovnání, a to institut smíru. Předpokladem pro jeho aplikaci je, že se jedná o přečin, dále se vyžaduje souhlas jak obviněného, tak poškozeného s takovým postupem, prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro nějž je stíhaný, rovněž se vyžaduje, aby obviněný nahradil škodu činem způsobenou nebo učinil jiné opatření na náhradu škody, anebo jinak odstranil újmu trestným činem způsobenou, obviněný rovněž musí složit na účet soudu, resp. v přípravném řízení na účet prokuratury, finanční částku určenou konkrétnímu adresátovi na všeobecně prospěšné účely, přičemž určení její výše je ponecháno na úvaze prokurátora, avšak její výše nesmí být

⁷⁸⁵ Např. ručení, dohoda o srážkách ze mzdy a jiných příjmů, zřízení zástavního práva, nahlášení škody jako pojistné události, uložení plnění odpovídajícího úplné náhradě škody do úřední úschovy, sepsání notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti či uzavření smíru schváleného soudem, jež jsou exekučními tituly

⁷⁸⁶ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář. 7., dopl. a přeprac. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 3537

⁷⁸⁷ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 6. aktualizované vyd.* Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

⁷⁸⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018.* Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3

zjevně nepřiměřená závažnosti spáchaného trestného činu. Zákonné podmínky a požadavky pro využití institutu narovnání jsou obdobné jako v případě českého narovnání. Institut smíru byl do slovenské úpravy zakotven zákonem č. 422/2002 Z.z., a to za účelem dohody mezi státem, poškozeným a pachatelem trestného činu, bez toho aniž by ve věci proběhl klasický trestní proces, a rovněž za účelem urychlení trestního řízení a v neposlední řadě i za účelem lepšího uplatnění práv poškozených trestným činem. Tento institut má rovněž vést k odstranění škodlivých následků trestného činu, a to nejen v oblasti náhrady majetkové škody, ale i nápravy narušených vztahů pachatele a oběti trestného činu; je tak vnímán jako institut restorativní justice.⁷⁸⁹

Narovnání je formou odklonu v trestním řízení, jehož smyslem je řešení konfliktu mezi pachatelem a poškozeným a jeho podstatou je dohoda mezi obviněným a poškozeným o vypořádání vzájemných vztahů, jejíž schválení soudem nebo státním zástupcem je spojeno s procesními důsledky zastavení trestního stíhání. Urovnání konfliktu přímo jeho stranami je preferováno před veřejným zájmem na potrestání pachatele stíhaného trestného činu.⁷⁹⁰ Autoritativní postoj státního zástupce tak musí ustoupit roli stran, která je v tomto případě klíčová.

Tím, že je v případě narovnání dán prostor k řešení trestného činu jeho přímým aktérům s tím, že je preferováno smírné řešení konfliktu, vykazuje institut narovnání restorativní znaky. V případě narovnání je kladen důraz jak na kompenzaci soukromého zájmu, tj. zájmu poškozeného na náhradě škody, tak zájmu veřejného, a to tím, že je skládána určitá částka na pomoc obětem trestných činů.

Pokud jde o poškozeného trestným činem, tento má v případě narovnání v podstatě stejná práva jako ve standardním trestním řízení. V porovnání s podmíněným zastavením trestního stíhání je postavení poškozeného v řízení o narovnání silnější, neboť k rozhodnutí o schválení narovnání je nezbytný jeho souhlas s takovým vyřízením věci. Souhlas poškozeného spolu se souhlasem obviněného je v podstatě projevem jejich dohody na tomto způsobu vyřízení věci a je podmíněn úplným a oboustranně přijatelným vypořádáním škody nebo jiné újmy způsobené poškozenému trestným činem obviněného. Pokud poškozený, ať už z jakéhokoli důvodu, se schválením narovnání nesouhlasí, nelze tohoto institutu využít.

⁷⁸⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 422/2002 Z. z., ze dne 16. srpna 2017

⁷⁹⁰ SOTOLÁŘ, Alexander. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, str. 406

Problémem aplikační praxe však je, že institut narovnání se příliš nevyužívá. Většímu využívání narovnání často brání nesplnění zákonných podmínek, rovněž i nesouhlas poškozeného s takovýmto postupem, či takový postup nedovoluje finanční situace obviněného. Důvodem jeho nevyužívání je i neochota orgánů činných v trestním řízení, neboť pokud tyto uvažují o alternativním vyřízení věci, upřednostní podmíněné zastavení trestního stíhání. Orgány činné v trestním řízení rovněž nechtějí vyřízení věci ponechávat na probační a mediační službě, jež provádí mediaci mezi obětí a pachatelem trestného činu. Problémem je i nedostatečná informovanost o možnosti využití tohoto institutu - poškození ani obvinění neví, že možnost vyřízení věci formou narovnání existuje. Popularitě tohoto institutu ani nepřidá, že je tradičně vnímán jako skončení trestního stíhání obviněného, bez toho aniž by byl reálně potrestán.

Jak podmíněné zastavení trestního stíhání, tak narovnání se využívá především v případě bagatelní trestné činnosti, zejména trestné činnosti majetkové či trestné činnosti v dopravě a aktuální tendencí je sblížování obou institutů. Projevem této tendence byla i novela trestního řádu provedená zákonem č. 193/2012 Sb. účinná od 1. 9. 2012, jež stanovila jako jednu z možných podmínek pro aplikaci podmíněného zastavení trestního stíhání složení peněžité částky na pomoc obětem trestné činnosti. V případě stanovení této podmínky není podmíněné zastavení trestního stíhání ničím jiným než narovnáním se stanovením zkušební doby.

Logickým důsledkem setření tohoto poměrně zásadního rozdílu mezi oběma instituty je jen ještě větší upřednostňování podmíněného zastavení trestního stíhání na úkor narovnání, tj. upřednostňování způsobu spojeného se stanovením zkušební doby před konečným zastavením trestního stíhání. Takový způsob vyřízení věci je přijatelnější i pro obviněného, neboť nemusí vyjednávat s poškozeným pro to, aby dosáhl jeho souhlasu s narovnáním, a to i za cenu toho, že to pro něj nebude znamenat konečné vyřízení věci. I pro orgány činné v trestním řízení je takové vyřízení věci atraktivnější, neboť nezahrnuje práci s poškozeným a nechává prostor pro případné vedení trestního stíhání.

Tuto praxi potvrzují i statistiky – zatímco počet trestních věcí, jež skončí podmíněným zastavením trestního stíhání, sice nepatrně, avšak roste, využití institutu narovnání vykazuje klesající tendenci. V roce 2015 bylo podmíněně zastaveno 2851 trestních věcí, přičemž bylo podáno 39452 obžalob, v roce 2016 pak 2857 věcí (38424 podaných obžalob) a v roce 2017 došlo k podmíněnému zastavení trestního stíhání v 2962 případech (35046 obžalob). Narovnání bylo schváleno v roce 2015 v 81 případech, v roce 2016 v 79 případech a v roce

2017 pak bylo využito tohoto institutu jen v 51 trestních věcech.⁷⁹¹ Na Slovensku je situace podobná - podmíněné zastavení prokurátorem se pohybuje kolem 5% a vykazuje klesající tendence, smírem končí jen asi 1 – 2% případů; odklony je pak vyřízena zhruba pětina trestních věcí, avšak naprostá většina z nich dohodou o vině a trestu.⁷⁹²

Právní úprava by se spíše měla ubírat směrem odlišování těchto dvou institutů, aby tak každý dopadal na typově jiný okruh trestné činnosti, což by vedlo i k jejich většímu využití. Vůle zákonodárce by měla směřovat k preferenci smírného řešení konfliktu mezi stranami před autoritativní úpravou jejich poměrů zásahy mocenského orgánu.⁷⁹³

De lege ferenda by bylo vhodné pojmut institut narovnání tak, aby se vztahoval jen na konkrétně vymezené trestné činy, které mají povahu konfliktu mezi obviněným a poškozeným. V souvislosti s tím by pak bylo vhodné stanovit povinnost státního zástupce či soudce v případě těchto (taxativně) stanovených trestných činů, za předpokladu, že jsou splněny zákonné podmínky pro takový postup, narovnání stranám navrhnout, stejně jako stranám navrhnout možnost užití mediace. Takový přístup by vedl i k posilování role Probační a mediační služby, což lze rovněž považovat za žádoucí. Právě proces mediace může být způsobem, jakým může poškozený s obviněným dosáhnout dohody o narovnání. Role mediátora je velmi důležitá v případech, když soud, resp. státní zástupce, má pochybnosti o vyváženosti dohody či ochraně práv jedné či druhé strany, nebo nedošlo-li ke shodě o výši nároků mezi pachatelem a poškozeným. I kdyby k žádnému posunu např. ve sblížení postojů nedošlo, soud má záruku, že oběma stranám se při setkání dostalo kvalifikované pomoci při vzájemné komunikaci, ale též širokého poučení o podmínkách odklonu i chování odpovídajícího dané procesní situaci.⁷⁹⁴

Při zachování stávající úpravy by bylo vhodné ji alespoň doplnit o určitou formu procesního jednání soudu s obviněným a poškozeným o přijatelnosti návrhu na schválení narovnání, kde by soud, resp. státní zástupce, vyslovil konkrétní představy o podmínkách narovnání, typicky pokud jde o výši peněžité částky určené na peněžitou pomoc obětem trestného činu.⁷⁹⁵

⁷⁹¹ *Odklony v trestní řízení v letech 2015 - 2017* [online]. In: . [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/Tiskovy/priloha_1.pdf

⁷⁹² ZEMAN, Štefan. Vývoj aplikácie vybraných odklonov a alternativnych trestov v Slovenskej republike. *Trestněprávní revue* [online]. 2016, (7 - 8) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgvpxi4s7g5ptqx3tl4ytonq&groupIndex=67&rowIndex=0>, str. 181

⁷⁹³ ZŮBEK, Jan. Úvaha k institutu narovnání a jeho budoucnosti. *Trestněprávní revue* [online]. 2015, (1) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgvpxi4s7gfpqgxzr&groupIndex=55&rowIndex=0>, str. 13

⁷⁹⁴ *Ibid.*, str. 11

⁷⁹⁵ *Ibid.*, str. 7

Dále by bylo žádoucí oddělení výroků o schválení narovnání a o zastavení trestního stíhání, v důsledku čehož by mohl být rozšířen výčet opatření, které by mohl obviněný použít k odčinění újmy poškozeného a k zajištění obecně prospěšných účelů, jako je například složení peněžní částky určené konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům nebo určené na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, závazek odpracování určitého počtu hodin prací ve prospěch veřejných institucí, vzdání se řidičského oprávnění na určitou dobu apod.

Současná právní úprava vychází z myšlenky kompenzace jak dotčeného soukromého zájmu poškozeného, tak zájmu veřejného, a to právě povinností k peněžitému plnění nad rámec škody způsobené trestným činem.⁷⁹⁶ Využití institutu narovnání je tak limitováno finančními možnostmi pachatele. Zavedení jiných způsobů kompenzace veřejného zájmu, který byl spácháním trestného činu narušen, by nepochybně rozšířilo počet případů, v nichž by bylo možné tento institut aplikovat. Taková úprava by nepochybně byla přínosem i pro celou společnost. Navíc by v rámci odklonů mohlo být ukládáno širší spektrum omezení či povinností jako například absolvování probačního programu, zákaz navštěvování určitých akcí či zařízení, zákaz přechovávání předmětů, které by mohly sloužit k páčání trestné činnosti, opuštění obydlí, kde došlo ke spáchání trestné činnosti, zákaz bez předchozího oznámení bezdůvodně měnit své zaměstnání, zákaz bez předchozího oznámení měnit své bydliště apod.

3.5.4 Odstoupení od trestního stíhání mladistvých

Institut odstoupení od trestního stíhání mladistvého je dle § 68 zákona o soudnictví ve věcech mládeže jedním ze zvláštních způsobů řízení. Dle zmíněného ustanovení lze zvláštní způsoby řízení v trestních věcech mladistvých použít, pokud je podezření ze spáchání provinění zcela důvodné a mladistvý je připraven nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků jeho provinění.

Zákonnou podmínkou pro aplikaci institutu odstoupení od trestního stíhání mladistvého je, že se jedná o provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, přičemž se může jednat jak o provinění úmyslné, tak nedbalostní, a je dáno podezření ohledně spáchání provinění mladistvým vycházející z dostatečného skutkového podkladu. Rovněž je nezbytné, aby měl mladistvý zájem napravit sebe sama, k čemuž mu mají pomoci aktivity směřující k jeho ochraně před škodlivými vlivy,

⁷⁹⁶ Ibid., str. 12

k jeho vytržení z kriminálního prostředí, k obnovení jeho sociálního zázemí, k zajištění legálního zdroje jeho příjmů a k vytvoření podmínek pro jeho zdravý rozumový a mravní vývoj.⁷⁹⁷ Mladistvý musí být tedy ochoten nést odpovědnost za spáchaný čin. Relevantním faktorem je jeho celkový vnitřní postoj k činu, který spáchal, a jeho aktivní jednání, ať už se jedná o omluvu poškozenému či podnikání konkrétních kroků vedoucích k odčinění újmy vzniklé v důsledku spáchání trestného činu. Pouhé formální uznání odpovědnosti za spáchaný čin se jeví jako nedostačující. Podmínkou aplikace tohoto odklonu není ani přiznání viny za spáchaný čin ani celkové odstranění či celková náhrada způsobené škody, ale skutečná snaha po nápravě škodlivých následků trestného činu. Důvodem takové úpravy jsou jednak majetkové poměry mladistvého, jenž často nedisponuje dostatečnými finančními prostředky, jednak snaha o výchovné působení na mladistvého a postup s ohledem na jeho osobnost a duševní vyspělost.

Zákonným předpokladem pro využití tohoto institutu je rovněž určitá míra jistoty, že potrestání mladistvého není nutné k jeho odvrácení od páchaní provinění, a skutečnost, že trestní stíhání mladistvého není účelné, tj. na trestním stíhání mladistvého není veřejný zájem, neboť účelu zákona již bylo dosaženo či je možné jej dosáhnout bez dalšího pokračování řízení a bez uložení trestního opatření. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vychází ze zásady subsidiarity trestních opatření stanovené v § 3 odst. 2 tohoto zákona, dle níž lze trestní opatření uložit pouze tehdy, pokud by zvláštní způsoby řízení a opatření, zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona. Navíc účel opatření⁷⁹⁸ ukládaného mladistvému dle § 9 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže zdůrazňuje jeho sociální a duševní rozvoj, jeho ochranu před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění.

V případě mladistvých pachatelů je tedy prioritou zejména pozitivní působení na mladistvého do budoucna a odstranění příčin trestné činnosti, vedení mladistvého k přijetí odpovědnosti za spáchaný čin, což je preferováno před veřejným zájmem na jeho potrestání, a dále prevence trestné činnosti, jíž je dáována přednost před opatřeními represivní povahy a jež je vyjádřena v § 3 odst. 4 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, dle něhož je řízení třeba vést tak, aby působilo k předcházení dalším protiprávním činům. Důležitou roli hraje i satisfakce poškozeného – dle § 45 zákona o soudnictví ve věcech mládeže se posuzuje vhodnost a účelnost některého ze zvláštních způsobů řízení mimo jiné podle toho, zda mohou

⁷⁹⁷ ŽATECKÁ, Eva. Odstoupení od trestního stíhání mladistvého: vybrané problémy. In: STRÉMY, Tomáš. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 514 - 525. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 518

⁷⁹⁸ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vychází z monismu trestních sankcí, kdy mladistvému lze uložit výchovná, ochranná nebo trestní opatření.

vést k náhradě škody či jinému odčinění škodlivých následků činu.⁷⁹⁹ Při úvahách o aplikaci tohoto odklonu se posuzuje i to, zda provinění mladistvého nezanechalo trvale nepříznivé následky pro poškozeného nebo pro společnost.⁸⁰⁰

Odstoupení od trestního stíhání je fakultativní možností ukončení trestního stíhání záležející na rozhodnutí státního zástupce či soudu, a to nezávisle na návrhu procesních stran, byť takový návrh učinit mohou, a rovněž nezávisle na jejich souhlasu; na vyřízení věci tímto způsobem neexistuje právní nárok. Naopak, projednání věci v klasickém soudním řízení se mladistvý obviněný může domoci tak, že proti rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání podá stížnost.⁸⁰¹ Mladistvý obviněný může rovněž prohlásit, že na projednání věci trvá, a to do tří dnů od oznámení usnesení o odstoupení od trestního stíhání, o čemž musí být poučen. Tím je zachováno jeho právo na spravedlivý proces.

Odstoupit od trestního stíhání mladistvého je možné jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem a je s ním spojeno definitivní zastavení trestního stíhání. Pokud tedy usnesení o odstoupení od trestního stíhání nabyde právní moci, na mladistvého se hledí, jako by nebyl odsouzen.

K odstoupení od trestního stíhání mladistvého se tedy přistupuje v případech, kdy naplnění účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže bylo dosaženo jinak než projednáním věci ve standardním hlavním líčení a rozhodnutím o vině a užití trestního opatření.⁸⁰² Takové řešení může být lepší variantou než opatření represivního charakteru, zvláště ve spojení s vhodnými výchovnými opatřeními vyjmenovanými v § 15 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jejichž smyslem je dle § 15 odst. 4 citovaného zákona usměrnění způsobu

⁷⁹⁹ Ale i ve standardním trestním řízení dle § 64 odst. 4 zákona o soudnictví ve věcech mládeže je dbáno jak na ochranu zájmů mladistvého obviněného, tak na ochranu zájmů poškozeného.

⁸⁰⁰ ŽATECKÁ, Eva. Odstoupení od trestního stíhání mladistvého: vybrané problémy. In: STRÉMY, Tomáš. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 514 - 525. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 519

⁸⁰¹ Stížnost proti tomuto usnesení může podat jak mladistvý, tak jeho příbuzní v pokolení přímém, jeho sourozenci, osvojitel, manžel a druh a rovněž i orgán sociálně právní ochrany dětí, v řízení před soudem má toto právo rovněž státní zástupce. Stížnost mohou podat i osoby, jichž se usnesení o odstoupení od trestního stíhání přímo dotýká, typicky škola nebo výchovné zařízení, jemuž bylo přenecháno potrestání mladistvého v souvislosti s jeho napomenutím s výstrahou, či osoba, v jejíž prospěch má mladistvý vykonat společensky prospěšnou činnost apod.

⁸⁰² Dle § 1 odst. 2 a § 3 odst. 1 a 4 a § 9 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže je jeho účelem odhalení pachatele skutku, který naplňuje znaky provinění, objasnění tohoto skutku a vhodná reakce na něj dle okolností případu, osoby mladistvého a jeho poměrům. Účelem projednávání provinění mladistvého je zejména to, aby se mladistvý do budoucna vyvaroval páčání takových činů a dle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy, kterou svým činem způsobil. Dalším cílem je rovněž obnovení narušených sociálních vztahů a integrace mladistvého do vhodného rodinného a sociálního prostředí. Řízení má zamezovat další trestné činnosti, vést mladistvého k zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití, chránit jej před škodlivými vlivy, obnovit jeho sociální zázemí a vytvořit předpoklady pro jeho další pozitivní rozvoj.

života mladistvého a podpora jeho výchovy.⁸⁰³ Výchovná opatření mohou být rovněž doplněna o závazky mladistvého dle § 68 tohoto zákona směřující k omezování páčání dalších provinění.

V trestních věcech mladistvých je zdůrazňována i spolupráce orgánů činných v trestním řízení s Probační a mediační službou, resp. dle § 40 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jejich spolupráce s osobami realizujícími probační programy, a to s cílem posílení výchovného působení řízení, vytvoření podmínek pro individuální přístup, včasné reakce na potřeby a zájmy jak mladistvých, tak poškozených osob a i všech dalších subjektů dotčených trestnou činností, což má přispívat k zamezování a předcházení trestné činnosti. Dle § 70 odst. 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže je dán prostor pro využití tohoto institutu v případech, kdy mladistvý mimo jiné úspěšně vykonal probační program.

Odstoupení od trestního stíhání je specifickým případem trestněprávní reakce na provinění mladistvého, jež přichází v úvahu v případech, kdy naplnění účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže již bylo dosaženo jinou cestou než projednáním věci ve standardním hlavním líčení, a to například dobrovolným odčiněním újmy způsobené mladistvým a urovnáním jeho vztahů s poškozeným, realizací určitého výchovného opatření či vytvoření podmínek pro další zdravý rozvoj mladistvého. Dále je možné jeho účelu reálně dosáhnout přijetím určitých opatření ve spojení s odstoupením od dalšího trestního stíhání, jako je stanovení výchovného omezení, vyslovení napomenutí s výstrahou či uložení povinností dodržet závazek, který na sebe mladistvý převzal.⁸⁰⁴

Odstoupení od trestního stíhání není jedinou možností alternativního postupu ve věcech mladistvých, na základě § 69 odst. 1 připadá v úvahu i podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.⁸⁰⁵ Trestní stíhání mladistvého bývá podmíněně zastaveno zejména v případech, kdy z chování mladistvého a jeho postoje k trestnému činu, nelze s jistotou usuzovat, že se vyvaruje jejího opakování, neboť v případě podmíněného zastavení trestního stíhání, na rozdíl od odstoupení od trestního stíhání, je stanovena zkušební doba, v jejímž průběhu lze sledovat naplnění stanoveného cíle, tj. že se mladistvý vyvaruje opakování trestné

⁸⁰³ Výchovnými opatřeními jsou dle § 15 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou, kdy výchovným opatřením dle § 18 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže může být zaplacení přiměřené částky určené na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti (z peněžitých prostředků, s nimiž smí mladistvý samostatně nakládat), usilování o vyrovnání s poškozeným či náhrada (podle sil mladistvého) škody způsobené proviněním či příspěví k odstranění následků provinění jiným způsobem.

⁸⁰⁴ ŽATECKÁ, Eva. Odstoupení od trestního stíhání mladistvého: vybrané problémy. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 514 - 525. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 515

⁸⁰⁵ Trestní věc mladistvého lze rovněž skončit upuštěním či podmíněným upuštěním od uložení trestního opatření (v těchto případech však nejde o zvláštní druh řízení).

činnosti a dostojí případným povinnostem vyplývajícím z uložených výchovných opatření nebo převzatých závazků.⁸⁰⁶ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže pak výslovně v ust. § 63 ve věcech mladistvých nepřipouští vydání trestního příkazu a sjednání dohody o vině a trestu.

Pokud jde o poškozeného trestným činem, zákon o soudnictví ve věcech mládeže zdůrazňuje v souvislosti s reakcí na trestnou činnost mladistvých zájmy poškozeného a jeho odškodnění – jednou ze základních zásad, z nichž zákon o soudnictví ve věcech mládeže vychází, je, aby řízení směřovalo k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem anebo se mu dostalo přiměřeného zadostiučinění. Náhrada škody poškozenému, nebo alespoň pokus či snaha ze strany mladistvého k takové náhradě, je tak významným faktorem přispívajícím k alternativnímu vyřízení trestní věci mladistvého. Dle § 70 odst. 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže je možné institut odstoupení od trestního stíhání využít zejména v případech, kdy mladistvý úplně nebo alespoň částečně nahradil škodu způsobenou proviněním, resp. bylo alespoň částečně vráceno bezdůvodné obohacení získané proviněním a poškozený s tímto souhlasil.⁸⁰⁷ Pokud tedy byla způsobena škoda proviněním mladistvého, u něhož přichází v úvahu odstoupení od trestního stíhání, je třeba, aby ji obviněný mladistvý alespoň částečně nahradil, přičemž poškozený musí s takovým odškodněním vyslovit souhlas.⁸⁰⁸ Dle § 45 citovaného zákona státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu posoudí vhodnost a účelnost některého ze zvláštních způsobů řízení vedoucích mimo jiné k náhradě škody nebo jinému odčinění škodlivých následků činu. § 40 tohoto zákona potom stanoví, že trestní věci mladistvých mají být řešeny nejen s ohledem na jejich potřeby a zájmy, ale i potřeby a zájmy poškozených a všech dalších subjektů dotčených trestnou činností, kdy do řešení provinění mladistvých má být zapojeno i blízké sociální okolí obviněného a poškozeného. Odškodnění poškozeného hraje v případě mladistvých pachatelů důležitou roli, avšak větší váha než úplné náhradě škody je přisuzována snaze mladistvého po nápravě a poučení se ze svého jednání, což může být vnímáno jako zásadnější než materiální náhrada škody i ze strany poškozeného.

Skutečnost, že mladistvý poskytl zadostiučinění poškozenému, úplně nebo alespoň částečně nahradil způsobenou škodu, odčinil nebo alespoň zmírnil újmu, kterou mu způsobil, a přičinil se o obnovení právních a společenských vztahů, které narušil svým chováním, představuje i dle § 25 odst. 1 písm. b) zákona o soudnictví ve věcech mládeže polehčující

⁸⁰⁶ SOTOLÁŘ, Alexander. Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých. *Trestněprávní revue*. 2004, (6), str. 181

⁸⁰⁷ Jedná se o demonstrativní výčet.

⁸⁰⁸ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEŽULOVÁ. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 589

okolnost v případě, že by nebylo přistoupeno k odklonu a mladistvému obviněnému by bylo ukládáno trestní opatření.

Zajímavým faktem je, že v rámci španělského trestního práva procesního je řešení trestních věcí mladistvých jediným odklonem, resp. jediným případem, kdy je umožněn postup v souladu s principem *oportunity*, a to vzhledem k tomu, že v trestních věcech mladistvých je zdůrazňována výchovná funkce trestu, resocializace mladistvého pachatele a individuální prevence.

Článek 19 španělského zákona o soudnictví ve věcech mládeže (*Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal de los menores*) dává státnímu zástupci možnost, s přihlédnutím k závažnosti trestného činu, jeho okolnostem a osobnosti mladistvého pachatele, zastavit trestní stíhání mladistvého pokud tento poškozenému nahradil způsobenou škodu či mezi nimi proběhlo jednání formou *conciliace*, tj. zprostředkovaného dialogu, v rámci něhož mladistvý pachatel uznal způsobení újmy poškozenému a omluvil se mu, poškozený takovou omluvu přijal a mladistvý pachatel se zavázal k vyrovnání se s poškozeným či jinému odstranění následků, jež mu činem způsobil, popř. se zavázal k vykonání společensky prospěšné činnosti (*sobreseimiento del expediente por conciliación o reparación entre el menor y la víctima*).

V tomto případě je kladen důraz na psychologický efekt *conciliace* – vyjádření upřímné lítosti mladistvým pachatelem a morální satisfakci poškozeného.

Česká právní úprava týkající se reakce na trestnou činnost mladistvých, a to nejen pokud jde o odstoupení od trestního stíhání, je díky akcentu na výchovné působení na mladistvé pachatele, zdůrazňování prevence a zájmu o satisfakci poškozeného značně restorativního charakteru a má potenciál i pro využití *mediace*. V tomto ohledu by se česká právní úprava mohla inspirovat tou španělskou a v případě mladistvých posílit provádění *mediace* mezi mladistvým obviněným a poškozeným, popř. provedení *mediace* stanovit, pokud je k tomu konkrétní případ vhodný, jako jednu z podmínek pro vyřízení věci formou odstoupení od trestního stíhání mladistvého.

Z hlediska poškozeného instituty podmíněného zastavení trestního stíhání, resp. podmíněného odložení podání návrhu na potrestání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání mladistvého slouží k tomu, aby pachatel odčinil škodlivé následky svého trestného činu, což posiluje postavení poškozeného, který nemusí čekat na skončení trestního stíhání,

případně vymáhat náhradu škody v občanskoprávním řízení. Poškozený má rovněž právo podat stížnost proti rozhodnutím učiněným v těchto způsobech řízení, pro rozhodnutí o schválení narovnání je navíc nezbytný jeho souhlas; v případě odstoupení od trestního stíhání mladistvého musí poškozený souhlasit s odškodněním.⁸⁰⁹

3.5.5 Trestní příkaz

Trestním příkazem je trestní věc rozhodována samosoudcem bez projednání věci v hlavním líčení, a to za podmínky spolehlivého prokázání skutkového stavu opatřenými důkazy, a to i v případě konání zjednodušeného řízení. I vzhledem k absenci hlavního líčení, jež je považováno za jádro trestního řízení, je trestním příkazem rozhodována naprostá většina trestních věcí a rozhodování trestním příkazem má vzestupnou tendenci (od roku 2007 do roku 2012 bylo pravomocně odsouzeno trestním příkazem každoročně 55 % až 60 % obviněných⁸¹⁰, v roce 2014 bylo pak trestním příkazem rozhodnuto v 76 % případů⁸¹¹).

Trestní příkaz svou povahou odpovídá odsuzujícímu rozsudku, avšak dle § 314e odst. 6 jej nelze vydat proti osobě s omezenou svéprávností anebo jestliže má být rozhodováno o ochranném opatření či má být uložen souhrnný nebo společný trest a předchozí trest byl uložen rozsudkem, a lze jím uložit jen některé druhy trestů.⁸¹²

Kromě výroku o vině a trestu je dle § 314f trestního řádu obligatorní součástí trestního příkazu i výrok o náhradě škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení (dále jen „náhrada škody“), jenž je rovnocenný výroku o vině a trestu. Nedostatkem právní úpravy je, že soudce nemá povinnost tento výrok odůvodňovat; z pohledu poškozeného má však takové odůvodnění stejnou nebo snad i větší míru relevance než výrok samotný.

Opravným prostředkem v případě vydání trestního příkazu je odpor, jímž se trestní příkaz ruší, a v důsledku toho samosoudce nařídí ve věci hlavní líčení. Odpor může dle § 314g odst. 1 trestního řádu podat obviněný, osoby, které jsou oprávněny podat v jeho prospěch odvolání, a státní zástupce. Poškozenému trestným činem právo podat odpor proti trestnímu příkazu nepřísluší, a poškozený tak nedisponuje žádnými procesními prostředky,

⁸⁰⁹ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 560

⁸¹⁰ VANTUCH, Pavel. Trestní příkaz, podmínky pro jeho vydání a možnosti obhajoby. *Systém ASPI - stav k 28.8.2017 do částky 96/2017 Sb. a 28/2017 Sb.m.s.*

⁸¹¹ NOVOTNÝ, Oto. Odklony v trestním řízení. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 270 - 272. ISBN 978-80-7502-185-4, str. 271

⁸¹² Dle § 314e odst. 2 trestního řádu lze trestním příkazem uložit trest odnětí svobody do jednoho roku s podmíněným odkladem jeho výkonu, domácí vězení do jednoho roku, trest obecně prospěšných prací, trest zákazu činnosti do 5 let, peněžitý trest, trest propadnutí věci, vyhoštění do 5 let, zákaz pobytu do 5 let, trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce do 5 let.

jak se proti rozhodnutí trestním příkazem bránit, pokud je výrok o náhradě škody neúplný, nesprávný či pokud dokonce trestní příkaz takový výrok neobsahuje, což je zásadním nedostatkem platné právní úpravy. Navíc, pokud by poškozenému vznikla vydáním vadného trestního příkazu, pokud jde o výrok o náhradě škody, škoda či jiná újma, nemůže požadovat její náhradu po státu dle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, neboť dle tohoto předpisu nárok na náhradu škody či jiné újmy vydáním nezákonného rozhodnutí vzniká, pokud bylo rozhodnutí pro svou nezákonnost zrušeno či změněno. Poškozenému však neschází žádné procesní prostředky, jak se zrušení či změny nezákonného trestního příkazu domoci.⁸¹³

Trestní příkaz je považován za odklon v trestním řízení v širším smyslu, jehož cílem je zejména zrychlení a zefektivnění soudního řízení. Jinak ale neodpovídá podstatě a účelu odklonů, neboť vzhledem k tomu, že má povahu odsuzujícího rozsudku, je jeho vydáním vyslovena vina a nedochází k zastavení trestního stíhání, a pokud jde o poškozeného trestným činem, je mu věnována snad ještě menší pozornost než v klasickém trestním řízení. Na druhou stranu se jedná v případě vyřízení věci trestním příkazem o odchylku od standardního trestního řízení, a proto je řazen mezi odklony, avšak v tom širším slova smyslu.⁸¹⁴ Stejně jako ostatní odklony je trestní příkaz fakultativním vyřízením věci a na jeho vydání neexistuje právní nárok.

Jak tvrdí Jelínek, *trestní příkaz je vydáván bez součinnosti a aktivity stran. Samosoudce ani není oprávněn uložit stranám, aby vyvíjely činnost směřující k vydání trestního příkazu. Samosoudce také ani neinformuje strany, že hodlá vyřídit věc trestním příkazem. Jedinou aktivitou stran v souvislosti s trestním příkazem je podání odporu proti trestnímu příkazu obviněným, který usiluje o projednání věci v hlavním líčení.*⁸¹⁵ Řízení o trestním příkazu tak nevykazuje žádný znak restorativnosti, vydání trestního příkazu nevede k nápravě poškozených společenských vztahů, pro poškozeného nemá zvláštního přínosu kromě toho, že s urychlením řízení je spojeno i urychlení stanovení povinnosti obviněnému k náhradě škody, neboť výrok o náhradě škody je jednou ze zákonných náležitostí trestního příkazu. Rozhodování trestním příkazem je kritizováno i z důvodu neprovedení důkazů před

⁸¹³ ZŮBEK, J. a M. VRBA. Poškozený a právo odporu. *Trestněprávní revue*. 2012, (9), str. 197

⁸¹⁴ JELÍNEK, Jiří. Trestní příkaz včera, dnes a zítra. *Kriminalistika*. 2015, XXXXVIII(2), 81 - 102. ISSN 1210-9150, str. 90

⁸¹⁵ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

soudem, z důvodu oslabení práva obviněného na obhajobu a rovněž i z důvodu, že řádně nereflktuje zájmy poškozeného.⁸¹⁶ Právní úprava trestního příkazu ani nerespektuje rovnost stran v trestním řízení.⁸¹⁷ Trestním příkazem je však řešena přibližně polovina trestních věcí, přičemž však ukládání trestního příkazu vykazuje klesající tendence.⁸¹⁸

V případě trestního příkazu má tedy poškozený velmi slabé postavení a oproti standardnímu trestnímu řízení je dokonce znevýhodněn. Sice se může v rámci tohoto řízení rychleji domoci náhrady škody, nárok na náhradu škody však může uplatnit pouze do okamžiku vydání trestního příkazu, o čemž však nebývá informován, ačkoli by měl být dle § 46 trestního řádu poučen již policejním orgánem při podání vysvětlení nebo výsledku v rámci přípravného řízení, a/nebo státním zástupcem dle § 176 odst. 1 trestního řádu, popř. § 179c odst. 4 trestního řádu. Nejenže se tedy poškozený často ani nedozví, že samosoudce hodlá věc vyřídit trestním příkazem, čímž je mu znemožněno připojit se s nárokem na náhradu škody, ale v případě, že bylo trestním příkazem rozhodnuto o náhradě škody, nemá poškozený ani právo se proti trestnímu příkazu bránit.⁸¹⁹ Přitom právo na podání opravného prostředku je výrazem práva na projednání věci v řádném a spravedlivém procesu; to však náleží pouze obviněnému a státnímu zástupci.⁸²⁰

V tomto ohledu je tedy platná právní úprava značně nevyhovující. Jejím nejzávažnějším nedostatkem je především absence práva poškozeného podat proti trestnímu příkazu odpor, tj. opravný prostředek, kterým by mohl napadnout výrok o náhradě škody, resp. fakt, že takový výrok chybí či je neúplný. Proti právu poškozeného podat proti trestnímu příkazu odpor je argumentováno zejména tím, že odpor je opravným prostředkem, kterým nejsou napadány jednotlivé výroky, ale trestní příkaz jako celek. Právo poškozeného podat

⁸¹⁶ JELÍNEK, Jiří. Trestní příkaz včera, dnes a zítra. *Kriminalistika*. 2015, XXXXVIII(2), 81 - 102. ISSN 1210-9150, str. 82

⁸¹⁷ JELÍNEK, Jiří. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*. 2003, (2). ISSN 1210-9150, str. 115

⁸¹⁸ *Rostoucí podíl ukládaných peněžitých trestů je dílčím úspěchem, musíme se zaměřit také na odklony v trestním řízení; nejsme spokojeni především s tím, jak pomalu se prosazuje dohoda o vině a trestu* [online]. 10. 4. 2019 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Provcrejnostamedia~TiskovezpravyNejvyssihosoudu~Rostouci_podil_udelovanych_penezitych_trestu_je_dilcim_uspechem_musime_se_zamerit_take_na_odklony_v_trestni_m_rizeni_nejsme_spokojeni_predevsim_s_tim_jak_pomalu_se_prosazuje_dohoda_o_vine_a_trestu~?open&lng=CZ

⁸¹⁹ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

⁸²⁰ JELÍNEK, Jiří. Trestní příkaz včera, dnes a zítra. *Kriminalistika*. 2015, XXXXVIII(2), 81 - 102. ISSN 1210-9150, str. 91

odpor by tedy znamenalo, že poškozený může napadnout rozhodnutí jako celek, tj. všechny výroky, a tedy i výrok o vině a trestu, a to je považováno za nepřípustné.⁸²¹

S tímto argumentem se lze vyrovnat omezením opravného prostředku poškozeného pouze na výrok, který se poškozeného týká, tj. výrok o náhradě škody, čímž by nebyl ohrožen hlavní cíl řízení o trestním příkazu – co nejrychlejší vyřízení věci. I proti zavedení práva poškozeného na podání odporu pouze co do výroku o náhradě škody však existují výhrady poukazující na skutečnost, že prioritou trestního řízení není soukromoprávní nárok poškozeného.⁸²² Pokud by tedy podal odpor pouze poškozený, nabyly by oddělitelné výroky o vině a trestu právní moci a další trestní řízení by bylo konáno pouze o náhradě škody, což není v souladu s účelem trestního řízení.⁸²³

Možným řešením by tak bylo, stejně jako je tomu ve slovenské právní úpravě trestního rozkazu, spojit s podáním odporu poškozeného zrušení pouze výroku o náhradě škody s tím, že v takovém případě bude poškozený se svým nárokem odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních. Ani slovenská úprava však není dokonalá, neboť právo podat odpor poškozenému nesvědčí za předpokladu, že výrok o náhradě škody trestní rozkaz neobsahuje, ačkoli poškozený svůj nárok uplatnil řádně a včas.⁸²⁴

Jiné řešení by spočívalo v tom, koncipovat opravný prostředek poškozeného jako odvolání proti výroku o náhradě škody, resp. jeho neúplnosti či absenci. Tím by nedocházelo k automatickému rušení trestního příkazu, ani tohoto výroku. Nadřízený soud by pak rozhodnutí přezkoumal pouze co do výroku o náhradě škody, popř. by odvolání zamítl jako nedůvodné.⁸²⁵ V nenapadené části, tj. ve výroku o vině a trestu, by trestní příkaz nabyl právní moci a vykonatelnosti. Pokud by výrok o náhradě škody chyběl či byl neúplný, mohl by nadřízený soud o náhradě škody rozhodnout sám, stejně tak v případě nesprávného odkázání poškozeného s jeho nárokem na civilní řízení. Taková varianta se mi jeví přijatelnou, neboť se úspěšně vyrovnává se všemi výše uvedenými výtkami zakotvení do právní úpravy věci tak zásadní jako je právo poškozeného podat opravný prostředek proti trestnímu příkazu.

⁸²¹ Ibid., str. 95

⁸²² Ibid., str. 95

⁸²³ ŠÁMAL, Pavel. Trestní řád: komentář. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, str. 3591

⁸²⁴ KLESNIAKOVÁ, Jana. Komparatívny pohľad na uspokojovanie peňažných nárokov poškodených pri rozhodovaní trestným rozkazom. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 493 - 513. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 501, 503

⁸²⁵ JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika – co je nejdůležitější? In: *Jelínek, J., Grívna, T. a kol. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, str. 21.

Do trestního řádu měla být rovněž zakotvena povinnost soudu informovat poškozeného předem, že ve věci hodlá vydat trestní příkaz, aby mohl poškozený včas uplatnit své nároky, resp. je upřesnit.⁸²⁶ S tím souvisí poučení poškozeného policejním orgánem o tom, že musí svůj nárok uplatnit do doby, než samosoudce trestním příkazem rozhodne, ideálně do skončení vyšetřování. V tomto duchu by mělo být pozměněno znění § 46 trestního řádu tak, že pokud v řízení přichází v úvahu rozhodnutí trestním příkazem, je třeba poškozeného poučit o tom, že se musí se svým nárokem na náhradu škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení připojit dříve, než soud 1. stupně rozhodne, nejlépe však do skončení vyšetřování.⁸²⁷

3.5.6 Dohoda o vině a trestu

Dle § 175a odst. 1 trestního řádu může státní zástupce zahájit jednání o dohodě o vině a trestu, a to na návrh obviněného nebo i bez takového návrhu, za předpokladu, že výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že se daný skutek stal, že je trestným činem a že jej spáchal obviněný, přičemž je vyžadováno prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a o pravdivosti jeho prohlášení nejsou důvodné pochybnosti, přičemž pokud nedojde ke sjednání dohody o vině a trestu, k tomuto prohlášení se v dalším řízení nepřihlíží. Z aplikace tohoto institutu jsou vyloučeny zvláště závažné zločiny, avšak existuje iniciativa Nejvyššího státního zastupitelství za podpory Nejvyššího soudu k rozšíření jeho využití i na tyto případy.⁸²⁸ Existují názory, že dohoda o vině a trestu by měla být důstojným pokračovatelem trestního příkazu ve věcech, ve kterých již trestní příkaz vydat nelze.⁸²⁹

Sjednávání dohody o vině a trestu může tedy iniciovat jak státní zástupce, tak obviněný, přičemž podmínkou nutnou pro jednání o dohodě o vině a trestu je přítomnost jak státního zástupce, tak obviněného a jeho obhájce. Jednání se může účastnit i poškozený, jenž má proti obviněnému nárok na náhradu škody.⁸³⁰

Pokud jde tedy o poškozeného trestným činem, jeho přítomnost při sjednávání dohody o vině a trestu není nutná, v každém případě je však o termínu tohoto jednání vyrozuměn

⁸²⁶ JELÍNEK, Jiří. Trestní příkaz včera, dnes a zítra. *Kriminalistika*. 2015, XXXXVIII(2), 81 - 102. ISSN 1210-9150, str. 93

⁸²⁷ Ibid., str. 96

⁸²⁸ NS a NSZ usilují o zvýšení podílu ukládaných peněžitých trestů a častější využívání tzv. odklonů v trestním řízení. *Právní rozhledy* [online]. 2014, (4) [cit. 2019-03-27]

⁸²⁹ HACKL, Vladimír. Odklony - několik postřehů vzešlých z pražské praxe. Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257

⁸³⁰ Zatímco obviněný je k jednání předvoláván, poškozený je o době a místě jednání pouze vyrozuměn (pokud má poškozený zmocněnce, je vyrozuměn pouze tento zmocněnec). Vyrozumění jsou rovněž státní zástupce a obhájce obviněného.

s poučením, že nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu musí uplatnit svůj nárok na náhradu škody. V případě, že se poškozený jednání účastní, vyjádří se především k rozsahu a způsobu náhrady škody či nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení. Dle § 175a odst. 2 trestního řádu může poškozený uplatnit nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu. Pokud poškozený takový nárok uplatní, ale sjednávání dohody o vině a trestu není přítomen, může se státní zástupce za něj s obviněným o rozsahu a způsobu náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení dohodnout, a to až do výše uplatněného nároku. Trestní řád v § 175a odst. 5 výslovně stanoví, že státní zástupce při sjednávání dohody o vině a trestu dbá na zájmy poškozeného. Jak uvádí Jelínek, *zákon pamatuje na oprávněné zájmy poškozeného jako osoby, která byla trestným činem nejvíce dotčena. Jednak tím, že obecně zavazuje státního zástupce, aby při sjednávání dohody o vině a trestu dbal také na zájmy poškozeného, a jednak tím, že předepisuje, že pokud je poškozený sjednávání dohody o vině a trestu přítomen, vyjádří se zejména k rozsahu a způsobu náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení.*⁸³¹

Dohoda o vině a trestu sjednaná mezi státním zástupcem a obviněným (za přítomnosti obhájce) mimo jiné obsahuje dohodnutý druh, výměru a způsob výkonu trestu a rovněž i rozsah a způsob náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, bylo-li i toto dohodnuto; její opis se doručuje poškozenému.

Pokud je dohoda o vině a trestu mezi státním zástupcem a obviněným uzavřena, podléhá schválení soudem. Soud o návrhu na schválení dohody o vině a trestu rozhoduje dle § 314q odst. 1 trestního řádu ve veřejném zasedání, k němuž je předvolán obviněný; státní zástupce, obhájce obviněného a poškozený jsou o době a místě řízení vyzváni.⁸³² Podmínkou nutnou pro konání veřejného zasedání je přítomnost státního zástupce a obviněného, kdy obviněný a rovněž i poškozený, je-li přítomen, má právo vyjádřit se; dokazování soud neprovádí. Schválení dohody o vině a trestu soudem má povahu odsuzujícího rozsudku, jenž obsahuje i výrok o náhradě škody.

Pokud se poškozený účastnil sjednávání dohody o vině a trestu a s rozsahem a způsobem náhrady škody souhlasil, soud je dohodou vázán. Pokud však poškozený

⁸³¹ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

⁸³² Předseda senátu může kromě nařízení veřejného zasedání k rozhodnutí o návrhu na schválení dohody o vině a trestu, rozhodnout o odmítnutí návrhu či nařídít jeho předběžné projednání, jež probíhá v neveřejném zasedání a na němž může soud rozhodnout o předložení věci k rozhodnutí o příslušnosti nejbližší společně nadřízenému soudu jemu a soudu, jenž je podle něj příslušný k projednání věci, anebo o postoupení věci jinému orgánu, zastavení, přerušení, podmíněném zastavení trestního stíhání nebo schválení narovnání anebo rozhodnout o odmítnutí návrhu na schválení dohody o vině a trestu.

sjednávání přítomen nebyl a rozsah a způsob náhrady škody za něj sjednal státní zástupce, soud uvede výrok o náhradě škody jen za předpokladu, že rozsah a způsob náhrady škody odpovídá řádně uplatněnému nároku poškozeného. V opačném případě nárok poškozenému přizná buďto v plné výši anebo jej zcela nebo zčásti odkáže na občanskoprávní, příp. jiné příslušné řízení.

Pokud soud dohodu o vině a trestu neschválí⁸³³, vrátí věc usnesením do přípravného řízení, což nevylučuje možnost nového sjednání dohody o vině a trestu.⁸³⁴ Pokud soud se zněním dohody o vině a trestu nesouhlasí, může namísto vrácení věci do přípravného řízení veřejné zasedání pouze odročit, a to za účelem nového návrhu dohody o vině a trestu a až pokud nebude soudu předloženo nové znění dohody o vině a trestu, soud ji neschválí a věc vrátí do přípravného řízení.

I ve veřejném zasedání může soud rozhodnout o postoupení věci, zastavení, přerušení či podmíněném zastavení trestního stíhání nebo o schválení narovnání. Proti těmto rozhodnutím může podat státní zástupce stížnost a proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání a schválení narovnání může podat stížnost rovněž obviněný a poškozený.

Proti rozsudku, jímž je schvalována dohoda o vině a trestu, je možné podat odvolání, a to za předpokladu, že je takový rozsudek v rozporu s dohodou o vině a trestu. Poškozený může proti rozsudku, jímž schválena dohoda o vině a trestu, podat odvolání pouze co do nesprávnosti výroku o náhradě škody za předpokladu, že soud neschválil dohodu o náhradě škody tak, jak s ní poškozený vyjádřil souhlas.

Institut dohody o vině a trestu je, podobně jako trestní příkaz, odklonem v širším slova smyslu, neboť je jím vyslovována vina a ukládán trest.⁸³⁵ Rovněž restorativní prvky v případě dohody o vině a trestu, a ještě více v případě trestního příkazu, ustupují. Jeho hlavním cílem je zjednodušení a zefektivnění trestního řízení. Tento institut tak upřednostňuje zásadu rychlosti řízení na úkor ostatních zásad, na nich trestní řízení stojí; jde především o zásadu materiální pravdy, podle níž orgány činné v trestním řízení mají rozhodovat na podkladě

⁸³³ Dle § 314r odst. 2 trestního řádu soud dohodu o vině a trestu neschválí, pokud je nesprávná nebo nepřiměřená z hlediska souladu se zjištěným skutkovým stavem nebo z hlediska druhu a výše navrženého trestu, příp. ochranného opatření, nebo nesprávná z hlediska rozsahu a způsobu náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, anebo při sjednávání dohody o vině a trestu došlo k závažnému porušení práv obviněného.

⁸³⁴ Do přípravného řízení se věc vrací rovněž, pokud státní zástupce rozhodl o odmítnutí návrhu na schválení dohody o vině a trestu a toto rozhodnutí (usnesení) nabylo právní moci, dále pokud státní zástupce vzal návrh na schválení dohody o vině a trestu zpět (což může učinit až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě).

⁸³⁵ V případě ostatních odklonů, tj. podmíněného zastavení trestního stíhání, schválení narovnání, podmíněného upuštění od potrestání ve zkráceném přípravném řízení a odstoupení od trestního stíhání v řízení ve věcech mladistvých, je od trestního stíhání upuštěno.

nepochybně pravdivě zjištěných skutečností. V případě dohody o vině a trestu se však jedná o skutečnosti, na nichž se strany shodly, a dokazování tedy prováděno není. Selektivní hodnocení důkazů, tedy hodnocení těch důkazů, na kterých se strany shodly, navíc představuje omezení zásady volného hodnocení důkazů.⁸³⁶ Toto pojetí je však ospravedlňováno tím, že uzavření dohody o vině a trestu vyžaduje vyšší stupeň poznání o pachateli a trestném činu, než při zahájení trestního stíhání, a proto není nutné provádět vyčerpávajícím způsobem všechny dostupné důkazy, které by jinak byly potřebné pro podání obžaloby.⁸³⁷

Efektivita postupu v trestních věcech musí být rovněž poměřována s účelem trestního řízení. Rychlost zde sice sehrává významnou roli, nicméně zmíněný účel zahrnuje i mnoho dalších aspektů, mj. narovnání vztahu mezi pachatelem a poškozeným, jež má z hlediska výchovného, respektive preventivního, velký význam.⁸³⁸

Z důvodu kolize dohody o vině a trestu s některými zásadami trestního řízení, resp. s jeho účelem, je tento institut vnímán poněkud kontroverzně, a to až v nesouladu s charakterem českého trestního procesu s odkazem na skutečnost, že se jedná o institut typický pro anglosaský právní systém vycházející ze zásady oportunity, zatímco český právní systém, jenž je součástí právního systému kontinentálního, je postaven na zásadě legality (byť s určitými oportunitními prvky). Jak tvrdí Musil, *dohody o vině a trestu nepochybně vedou k přibližování trestního procesu k občanskému soudnímu procesu a jsou jedním z projevů privatizace trestního práva, přičemž tento trend pokládá za zhoubný, vedoucí k destrukci kontinentální právní kultury.*⁸³⁹

Je rovněž pochybováno o tom, zda dohoda o vině a trestu koresponduje s účelem trestu, kdy jedním z jeho aspektů je i náprava pachatele trestného činu a výchovné působení na něj. Přiznání viny pachatele za spáchání skutku, pro který je stíhán, má jako zákonná podmínka pro sjednání dohody o vině a trestu pouze formální charakter a nevede pachatele k uvědomění si následků činu, který spáchal. Trestání se tak mění na pouhou kalkulaci zisku a ztráty ze strany obviněného.⁸⁴⁰ Navíc odsoudit osobu za určitý trestný čin jenom proto, že se

⁸³⁶ JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. *Bulletin advokacie*. 2012, (10), str. 25

⁸³⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., ze dne 26. dubna 2012, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, B. Zvláštní část, k části první (novela trestního řádu), k bodu 21 (§ 175a a 175b).

⁸³⁸ HACKL, Vladimír. Odklony - několik postřehů vzešlých z pražské praxe. *Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257*

⁸³⁹ MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika*. 2008, (1), str. 18

⁸⁴⁰ *Ibid.*, str. 19.

k němu přiznala, resp. prohlásila, že skutek spáchala, bez dalšího zkoumání její pohnutky, není považováno za spravedlivé. Dohoda o vině a trestu nemá preventivní ani resocializační efekt.

Na druhou stranu Jelínek uznává, že *dohoda o vině a trestu posiluje postavení procesních stran. Pro poškozeného vytváří prostor k rychlejšímu uspokojení jeho nároků.*⁸⁴¹ Sjednávání dohody o vině a trestu může být pro poškozeného teoreticky výhodné v tom smyslu, že v zájmu mírnějšího trestu bude obviněný ochotnější škodu uhradit nebo uzavřít dohodu o její náhradě, jinak ale poškozený trestným činem nemá v rámci dohodovacího řízení žádná významná práva ani lepší postavení ve srovnání s klasickým trestním procesem.

Z pohledu poškozeného trestným činem lze pozitivně hodnotit i možnost setkat se s obviněným v méně formálním prostředí, než je řízení před soudem, čímž je snižováno riziko sekundární viktimizace a což je i příležitostí k dospění ke vzájemné dohodě o náhradě škody způsobené trestným činem.⁸⁴² Jak již bylo řečeno, účast poškozeného na jednání o dohodě o vině a trestu je dobrovolná; v případě, že se jej aktivně neúčastní, hájí jeho zájmy státní zástupce, který je k tomu ze zákona povinen; v případě, že byl nárok poškozeného na náhradu škody řádně a včas uplatněn, přičemž státní zástupce je omezen výší uplatněného nároku; pokud není výše náhrady škody v dohodě o vině a trestu obsažena, soud postupuje dle § 228 a 229 trestního řádu. Dosažení plného odškodnění je tedy zachováno, i pokud se poškozený nemá zájem sjednávání dohody o vině a trestu účastnit. V každém případě dohoda o vině a trestu představuje rychlé uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody.⁸⁴³

Rychlejší uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení bylo dle důvodové zprávy k novele tr. řádu provedené zákonem č. 193/2012 Sb. jedním z důvodů zavedení institutu dohody o vině a trestu. Důvodová zpráva rovněž poukazuje v souvislosti s dohodou o vině a trestu na ochranu poškozeného, resp. oběti trestného činu, před sekundární viktimizací, neboť poškozený tak nemusí opakovaně vypovídat o nepříjemných a často traumatizujících zážitcích spojených s trestným činem, a nebude tak vystaven dalšímu stresu spojeného s veřejným projednáním trestného činu, jehož je obětí.⁸⁴⁴

⁸⁴¹ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

⁸⁴² SZABOVÁ, Eva. Restoratívna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, 173 - 192. ISBN 978-80-7502-104-5, str. 181

⁸⁴³ Ibid., str. 182

⁸⁴⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb.

Pokud tedy jde o poškozeného trestným činem, lze pozitivně hodnotit skutečnost, že se institut dohody o vině a trestu snaží přispívat k ochraně obětí před sekundární viktimizací, neboť v důsledku tohoto řízení nejsou vystavovány stresujícímu řízení před soudem a opětovně traumatizovány projednáváním trestného činu. Navíc tím, že se tento institut snaží urychlit soudní proces, má i poškozený možnost získat náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích či bezdůvodného obohacení rychleji. Na druhou stranu efektivní satisfakce zájmů poškozeného trestným činem a jeho účast při sjednávání dohody o vině a trestu hlavním smyslem a účelem tohoto institutu není. Lze tak shrnout, že dohoda o vině a trestu je zvláštním druhem řízení, jež v zásadě nenaplnuje myšlenky restorativní filosofie.

I když počet případů, kdy je trestní řízení ukončováno formou dohody o vině a trestu, roste, tento institut se nevyužívá tak, jak se očekávalo.

Ve španělském systému trestního práva procesního institutu dohody o vině a trestu principiálně odpovídá institut zvaný *conformidad del acusado*, jímž obviněný vyjadřuje souhlas s druhem a výměrou trestu navrženého státním zástupcem.

Rozhodnout tímto způsobem (*sentencia de conformidad*) lze jak v přípravném řízení, tak řízení před soudem, a to na počátku hlavního líčení před zahájením dokazování, a to jak ve standardním trestním řízení, tak v řízení zjednodušeném (*proceso abreviado*)⁸⁴⁵, v řízení speciálním určeném k rychlému vyřízení stanovených trestných činů (*el enjuiciamiento rápido de determinados delitos*)⁸⁴⁶ a v řízení konaném ohledně méně závažných trestných činů (*juicios sobre delitos leves*), stejně jako v rámci porotního soudnictví (*proceso ante el Tribunal de Jurado*), kdy iniciativa k takovému vyřízení věci může vycházet jak ze strany obviněného, tak ze strany soudu, přičemž horní hranice navrhovaného, resp. vyjednávaného, trestu nesmí přesáhnout 6 let.

Již v přípravném řízení může obviněný uznat vinu za spáchání skutku, pro který je stíhán (*reconocimiento de los hechos*) či vyjádřit souhlas s tím, co je mu kladeno za vinu (*conformidad con la calificación*), a tak iniciovat vyřízení věci využitím institutu *conformidad*

⁸⁴⁵ Řízení, v němž jsou projednávány trestné činy s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující devět let.

⁸⁴⁶ Řízení, v němž jsou projednávány trestné činy s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující pět let, za předpokladu, že pachatel byl přistižen při činu nebo bezprostředně poté, jde o trestné činy vymezené v článku 795 odst. 1, 2° trestního řádu (*Delitos de lesiones, coacciones, amenazas o violencia física o psíquica habitual, cometidos contra las personas a que se refiere el artículo 173.2 del Código Penal, Delitos de hurto, de robo, de hurto y robo de uso de vehículos, Delitos contra la seguridad del tráfico, Delitos de daños referidos en el artículo 263 del Código Penal, Delitos contra la salud pública previstos en el artículo 368, inciso segundo, del Código Penal, Delitos flagrantes relativos a la propiedad intelectual e industrial previstos en los artículos 270, 273, 274 y 275 del Código Penal*) a lze očekávat rychlý průběh vyšetřování.

s tím, že ve věci nebude konáno řízení před soudem. S uznáním viny obviněným v přípravném řízení musí souhlasit vyšetřující soudce i státní zástupce.

Ve fázi řízení před soudem je *conformidad* v podstatě vyjádřením souhlasu obviněného s druhem a výší trestu navrženými v obžalobě státního zástupce. Obžalovaný je dotázán, zda uznává svou vinu, hned na začátku hlavního líčení po přednesení obžaloby. Pokud vinu uzná, není již prováděno dokazování, a soud vynese rozsudek zcela vyhovující obžalobě (*sentencia de conformidad*). Zajímavým faktem je, že pokud obviněný akceptuje navržený druh a výší trestu, avšak nesouhlasí s výší a způsobem náhrady škody poškozenému, pokračuje trestní řízení výhradně co do projednání nároku poškozeného na náhradu škody (adhezní řízení).⁸⁴⁷ Obviněný může rovněž vyjádřit souhlas s již podanou obžalobou, ale ještě před tím, než je ve věci nařízeno hlavní líčení, které se pak již nekoná.

Pokud jde o zkrácené řízení, může obžalovaný ve svém vyjádření k obžalobě (*escrito de defensa*) před vyšetřujícím soudcem uznat, co mu obžaloba klade za vinu. V případě, že s tím vyšetřující soudce souhlasí a nemá pochyby o dobrovolnosti prohlášení obviněného ani nedospěje k tomu, že by se mělo ve vyšetřování dále pokračovat, postoupí věc soudu k vydání rozsudku vyhovujícího obžalobě. Konečné rozhodnutí (*sentencia de conformidad*) vynáší soud, jenž může vynesení takového rozsudku odmítnout, důsledkem čehož je pokračování v trestním řízení.⁸⁴⁸

Španělský trestní řád v souvislosti s úpravou institutu *conformidad* bohužel nijak nehovoří o poškozeném, zákonným požadavkem pro aplikaci tohoto institutu není ani jeho vyjádření. Institut *conformidad* je pojat jako vyjednávání mezi státním zástupcem a obviněným, resp. jeho obhájcem, v jehož rámci není pro poškozeného prostor. Přínos takového vyřízení věci pro poškozeného tak lze spatřovat v tom, že se poškozený vyhne soudnímu řízení a tím pádem i všem možným negativům s tímto řízením spojeným, jako je riziko sekundární viktimizace apod.

Ze španělské právní úpravy se podává, že institut dohody o vině a trestu netřeba omezovat jen na přípravné řízení, ale že je prostor pro aplikaci tohoto institutu i v řízení před

⁸⁴⁷ MONTERO AROCA, Juan, Juan Luis GÓMEZ COLOMER, Silvia BARONA VILAR, Iñaki ESPARZA LEIBAR a José F. ETXEBERRÍA GURIDI. *Derecho Jurisdiccional III: Proceso Penal*. 23. Valencia: Tirant lo Blanch, 2015. ISBN 978-84-9119-254-1, str. 355

⁸⁴⁸ Pokud soud shledá nesprávnost či nepřiměřenost z hlediska druhu a výše navrženého trestu. V tomto případě může soud rovněž oznámit své výhrady státnímu zástupci s tím, že pokud budou napraveny a obviěný s novým návrhem vyjádří souhlas, soud vynese ve věci *sentencia de conformidad*.

soudem. Dle české právní úpravy je možnost sjednání dohody o vině a trestu dána pouze v přípravném řízení, bylo by však žádoucí tuto možnost rozšířit i na řízení před soudem.⁸⁴⁹

3.6 Zhodnocení právní úpravy odklonů v trestním řízení a návrhy *de lege ferenda*

Aktuálním trendem v oblasti trestního práva je tzv. racionalizace trestní justice, tj. snaha o rychlejší a ekonomicky méně náročné trestní řízení, snaha o snižování počtu případů projednávaných před soudem, a tedy o odlehčení soudní soustavy, s čímž nepochybně souvisí i snaha o řešení části trestních věcí formou odklonů od klasického trestního procesu; jejich využití však závisí na závažnosti spáchaného trestného činu, na postoji obviněného a rovněž i na posouzení orgánů činných v trestním řízení. Odklony bývají obecně vnímány jako vhodná a přiměřená reakce zejména na méně závažnou trestnou činnost, typicky pokud jde o delikty v dopravě či delikty nedbalostní, přičemž by měly být využívány především v předsoudním stádiu trestního řízení (v rámci posilování odklonné funkce přípravného řízení), neboť právě v této fázi trestního řízení je větší pravděpodobnost nápravy, prevence a resocializace pachatele, stejně jako snížení rizika jeho stigmatizace. Řešení trestní věci odklonem představuje rovněž výhodu pro poškozeného trestným činem, jemuž je tak dána možnost se rychleji a snadněji domoci náhrady způsobené újmy, a to přímo od toho, kým byla újma způsobena. I Směrnice zdůrazňuje důležitost odškodnění oběti přímo pachatelem trestného činu, stejně jako motivaci pachatelů k poskytnutí přiměřeného odškodnění obětem, což Směrnice vnímá jako jeden z aspektů alternativních forem reakce na trestnou činnost.⁸⁵⁰

Z hlediska restorativní justice nejvíce naplňuje její principy institut narovnání, neboť klade důraz na individualizaci konfliktu vzniklého v důsledku spáchání trestného činu, bere v úvahu názor a potřeby poškozeného a snaží se jej aktivně zapojit do řešení trestní věci, rovněž poškozenému umožňuje dosáhnout nápravy způsobené újmy jednáním samotného pachatele trestného činu, jenž je veden k tomu, aby si uvědomil, čeho se dopustil, a přijal za své jednání odpovědnost a odčinil způsobenou újmu. Bohužel se jedná o nejméně využívaný odklon.

Naopak nejvíce aplikovaným institutem je podmíněné zastavení trestního stíhání, a to především pokud jde o trestnou činnost spáchanou v dopravě, a poměrně nedávná novelizace právní úpravy podmíněného zastavení trestního stíhání, resp. podmíněného odložení podání návrhu na potrestání, provedená zák. č. 193/2012 Sb., je nepochybně projevem legislativní

⁸⁴⁹ JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. *Bulletin advokacie*. 2012, (10), str. 25

⁸⁵⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3, str. 295

vůle ke zvyšování využívání odklonů, neboť stanovila další podmínky, které lze při aplikaci těchto institutů uložit, čímž však výrazně setřela rozdíl mezi podmíněným zastavením trestního stíhání a narovnání. Vzniklá situace by měla být reflektována změnou právní úpravy.

Institut podmíněného zastavení trestního stíhání by neměl být omezován pouze na přečiny, tj. méně závažnou trestnou činnost, závazek zdržet se určité činnosti by neměl být omezován pouze na činnost související s trestným činem a jako alternativa ke složení finanční částky na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti by mohla být stanovena veřejně prospěšná činnost.⁸⁵¹

Pokud jde o institut narovnání, tento by měl být konstruován tak, aby jej bylo možné využívat častěji, což je nepochybně v zájmu poškozených. Vhodným řešením *de lege ferenda* by bylo ponechat složení peněžité částky ze strany obviněného pouze v případě podmíněného zastavení trestního stíhání a pokud jde o narovnání, tento institut pojmout tak, *aby se vztahoval na konkrétně vymezené trestné činy, a to zejména takové, které mají povahu konfliktu mezi obviněným a poškozeným, přičemž se nemusí jednat jen o přečiny, ale může jít i o méně závažné zločiny. Dále by měly být od sebe odděleny výroky o schválení narovnání a o zastavení trestního stíhání tak, aby mohla být rozšířena škála opatření, které bude moci obviněný použít k odčinění újmy poškozeného a k zajištění obecně prospěšných cílů. Schválení narovnání by bylo spojeno s přerušением trestního stíhání a k zastavení trestního stíhání by došlo až po splnění podmínek, ke kterým se obviněný zavázal.*⁸⁵² Ke zmíněným opatřením by mohla patřit například povinnost odpracovat určitý počet hodin prací ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí či povinnost se po určitou dobu zdržovat ve svém obydlí; aplikace institutu narovnání by tak nebyla omezena finanční situací obviněného.

Právě závazek obviněného odpracovat určitý počet hodin obecně prospěšných prací by mohl být další z podmínek podmíněného zastavení trestního stíhání. Alternativou k podmíněnému zastavení trestního stíhání by potom mohlo být podmíněné zastavení trestního stíhání s dohledem probačního úředníka.⁸⁵³

Rovněž podporuji návrh, aby institut narovnání byl nahrazen zvláštním způsobem řízení, a to řízení o schválení restorativní dohody, kdy takovou dohodu by bylo možné uzavřít

⁸⁵¹ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 345 - 360. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 352 - 353

⁸⁵² Průzkum, rozbor a jiné materiály Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. 0 Ts 43/2012, uveřejněné pod číslem 9/2014 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2014:0.TS.43.2012.1

⁸⁵³ *Věcný záměr trestního řádu*. Ceska-justice.cz [online]. [cit. 30.6.2014]. Dostupné z: http://www.ceska-justice.cz/wp-content/uploads/2014/04/hlavn%C3%AD_principy_1.pdf

v jakékoli fázi trestního řízení, přičemž by podléhala schválení soudem, po němž by mohlo dojít k zastavení trestního stíhání anebo podmíněnému zastavení trestního stíhání anebo by soud tuto dohodu vzal v potaz při rozhodování o vině a trestu.⁸⁵⁴

V rámci tendencí zvyšovat četnost uzavírání dohod o vině a trestu existují snahy o zrušení omezení, podle kterého nelze dohodu o vině a trestu sjednat v řízení o zvlášť závažných zločinech, jež podporuje i Nejvyšší soud. Ve snaze o častější aplikaci dohody o vině a trestu je dále třeba školit státní zástupce, kde může neochota navrhopvat tento způsob vyřešení věci pramenit nejen z pracnějšiho postupu, ale mnohdy také z obavy, aby nebyl příslušný státní zástupce nařčen z korupce. *Překlenout tyto naznačené problémy by mohla státním zástupcům pomoci navrhovaná možnost sjednat dohodu o vině a trestu v řízení před soudem, před zahájením hlavního líčení, resp. na jeho počátku ještě před zahájením dokazování.*⁸⁵⁵

Pokud jde o zlepšení právní úpravy odklonů obecně, bylo by žádoucí, aby právní úprava odklonů obsahovala výčet kritérií pro posouzení, v jakých případech lze odklony uplatnit. Dle platné právní úpravy je totiž ponecháno výlučně na vůli státního zástupce, resp. soudce, zda danou věc v rámci odklonu řešit či nikoli, což způsobuje značnou právní nejistotu a roztržičnost aplikační praxe. Tento stav je důsledkem toho, že na aplikaci odklonů neexistuje právní nárok obviněného, a to je třeba považovat za správné. Na druhou stranu má obviněný právo na spravedlivý proces, a proto rozhodnutí státního zástupce, resp. soudce, o vyřízení věci odklonem nemůže být projevem svévole a obviněný s ním musí souhlasit.⁸⁵⁶

Dalším možným řešením vedoucím ke sjednocení praxe užívání odklonů by bylo stanovení povinnosti státního zástupce ve stanovených případech, tj. v případě taxativně určených trestných činů, iniciovat řešení věci odklonem, resp. jeho povinnost tuto možnost stranám nabídnout. V případě absence legislativní vůle k provedení navrhovaných změn by

⁸⁵⁴ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 345 - 360. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 356

⁸⁵⁵ *Rostoucí podíl ukládaných peněžitých trestů je dílčím úspěchem, musíme se zaměřit také na odklony v trestním řízení; nejsme spokojeni především s tím, jak pomalu se prosazuje dohoda o vině a trestu* [online]. 10. 4. 2019 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Proverejnostamedia~TiskovezpravyNejvyssihosoudu~Rostouci_podil_udelovanych_penezitych_trestu_je_dilcim_uspechem_musime_se_zamerit_take_na_odklony_v_trestnim_rizeni_nejsme_spokojeni_predevsim_s_tim_jak_pomalu_se_prosazuje_dohoda_o_vine_a_trestu~?open&lng=CZ

⁸⁵⁶ Pokud obviněný trvá na pokračování řízení, má právo se jej domoci, čímž je garantováno jeho ústavní právo na projednání věci před nestranným a nezávislým soudem plynoucí z článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

měla být ve snaze sjednocení praxe vydána alespoň metodika Ministerstva spravedlnosti či pokyn obecné povahy Nejvyššího státního zástupce.

Vzhledem k tomu, že aplikace odklonů závisí na vůli státního zástupce, je v tomto směru nezbytná jak znalost právní úpravy, tak znalost konkrétní věci, neboť jen taková znalost může být východiskem pro odbornou a realistickou úvahu státního zástupce o existenci podmínek pro realizaci odklonu, přičemž takovému zhodnocení by neměla dominovat strategie podmíněná potřebou procesní výhry, ale především posouzení vhodnosti využití odklonu jako nástroje k dosažení účelu trestního řízení. Pro státního zástupce by mělo být otázkou profesní cti, aby v případech, kde se aplikace nějaké z forem odklonu nabízí, na tuto skutečnost náležitě reagovali, neboť správně aplikovaný odklon je řešením vhodnějším a efektivnějším. Pokud státního zástupce nerozhodne o využití odklonu sám, má možnost navrhnout jeho realizaci rovněž v soudní fázi řízení.⁸⁵⁷

V každém případě by však měla být do zákona zakotvena povinnost státního zástupce, resp. soudu, v případě odmítnutí návrhu kterékoli ze stran vyřídit věc odklonem, vydat usnesení s odůvodněním, proč by bylo užití odklonu v daném případě nedostačující. Platná právní úprava totiž státnímu zástupci, resp. soudu, neukládá v případě negativního rozhodnutí povinnost takové rozhodnutí vydat písemně a odůvodnit.

Nedostatkem právní úpravy je, že zákon, jak v případě podmíněného zastavení trestního stíhání, tak narovnání, hovoří pouze o náhradě škody, avšak náhradu nemateriální újmy explicitně nevymezuje a nezmiňuje ani jiné odčinění újmy; v tomto ohledu by tedy bylo vhodné dikci zákona zpřesnit. V případě odklonů by bylo *de lege ferenda* rovněž žádoucí sjednocení požadavku na doznání pachatele ke spáchání činu, jenž je mu kladen za vinu, resp. na jeho vyjádření viny za spáchaný skutek. V případě podmíněného zastavení trestního stíhání se totiž vyžaduje, aby se obviněný k činu doznal, zákonnou podmínkou narovnání je prohlášení obviněného, že skutek spáchal, u odstoupení od trestního stíhání mladistvých se prohlášení viny mladistvým obviněným formálně nevyžaduje vůbec, avšak určité uznání viny a odpovědnosti za spáchaný čin ze strany mladistvého obviněného je vyžadováno v rámci splnění podmínky dle § 70 odst. 1 písm. b) zákona o soudnictví ve věcech mládeže, tj. potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní dalších provinění, neboť bez uvědomění si toho, co mladistvý činem způsobil, by taková podmínka nemohla být splněna.

Pokud jde o oportunitní rozhodnutí státního zástupce zastavit trestní stíhání, poškozený (a rovněž i obviněný) má právo domoci se nápravy prostřednictvím stížnosti, resp.

⁸⁵⁷ HACKL, Vladimír. Odklony - několik postřehů vzešlých z pražské praxe. Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257

podnětu k výkonu dohledu nejvyššího státního zástupce. Nedostatkem právní úpravy však je, že toto není možné v případě odložení věci ve zkráceném přípravném řízení.

V neposlední řadě by v souvislosti s aplikací odklonů byla žádoucí i ústavněprávní novelizace, a to čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jež by odstranila pochybnosti o tom, zda o uložení trestněprávní sankce v rámci odklonu může rozhodovat i státní zástupce.⁸⁵⁸ Pokud jde o rozhodování trestním příkazem, velmi žádoucí změnou právní úpravy je zakotvení práva poškozeného podat proti trestnímu příkazu odpor. Samozřejmostí takové právní úpravy by bylo oprávnění poškozeného podat odpor pouze proti výroku o náhradě škody, přičemž odpor poškozeného by mohl být přezkoumáván analogicky k odvolání, anebo – při zachování podstaty odporu, tj. v důsledku podání odporu automatického zrušení rozhodnutí – by odpor podaný poškozeným rušil rozhodnutí co do výroku o náhradě škody s tím, že by v takovém případě byl poškozený odkázán se svým nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních.

Navzdory řadě návrhů na zlepšení, lze českou právní úpravu řešení trestních věcí v rámci odklonů v zásadě považovat za vyhovující a poměrně dobrou. Odklony, a to zejména odklony v užším smyslu, například neexistují v právní úpravě Španělska. Oportunitní přístupy pronikaly do španělského systému trestního práva, stejně jako do toho českého, zhruba od roku 1990, a to v souvislosti s trestním řízením ve věcech mladistvých. Jednalo se o program *Dirección General de Medidas Penales Alternativas y de Justicia Juvenil de la Generalitat de Cataluña*. V roce 1992 byla do trestněprávní úpravy týkající se mladistvých zavedena možnost zastavení trestního stíhání mladistvého, pokud tento nahradil škodu poškozenému. Nový zákon o trestní odpovědnosti mladistvých (*Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal de los menores*) dává možnost státnímu zástupci zastavit trestní stíhání mladistvého obviněného, pokud mezi ním a poškozeným proběhla mediace, resp. konciliace či došlo k náhradě škody.⁸⁵⁹ Zatímco v případě mladistvých je mediace vnímána jako prostředek jejich úspěšné převýchovy, právní úprava týkající se trestné činnosti dospělých mediaci nijak neupravuje. Realizaci mediace na základě trestních předpisů, které připouštějí úpravu a snížení trestu v případě náhrady škody, však nic nebrání; výslovný

⁸⁵⁸ MUSIL, Jan. Místo přípravného řízení v celkové struktuře trestního řízení. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 205 - 220. ISBN 978-80-7502-185-4, str. 218

⁸⁵⁹ GORDILLO SANTANA, Luis F. a PÉREZ CEPEDA, Ana Isabel. *La justicia restaurativa y la mediación penal*. 1a. ed. Madrid: Iustel, 2007. ISBN 9788496717220, str. 326

zákaz mediace je obsažen pouze v zákoně č. 1/2004, o ochraně proti genderově motivovanému násilí páchaného na ženách.⁸⁶⁰

Kromě možnosti alternativního postupu v případě mladistvých, španělská trestněprocesní úprava dále obsahuje ekvivalent k českému vyřízení věci trestním příkazem a k institutu dohody o vině a trestu.

S využíváním odklonů od trestního řízení úzce souvisí činnost Probační a mediační služby, neboť při aplikaci odklonů lze uplatnit i neprocesní postupy (především mediaci), jež provádí právě Probační a mediační služba.

3.7 Probační a mediační služba

Dle § 4 odst. 1 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (dále jen „zákon o Probační a mediační službě“) vytváří Probační a mediační služba předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, přičemž její činnost spočívá mimo jiné ve vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody nebo o vydání bezdůvodného obohacení, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy, jak stanoví odstavec třetí zmíněného ustanovení. Pro smysluplné uplatňování odklonů je důležitá znalost situace jak pachatele tak poškozeného, přičemž tyto informace zprostředkovává orgánům činným v trestním řízení na základě osobního jednání a zkušeností s poškozeným a pachatelem v rámci mediace nebo při realizaci jiného restorativního programu právě Probační a mediační služba.⁸⁶¹

Probační a mediační služba provádí ve věcech projednávaných v trestním řízení úkony probace a mediace. Usiluje o urovnání konfliktního stavu v souvislosti s trestním řízením a snižování rizika opakování trestné činnosti. V rámci své činnosti tedy Probační a mediační služba vede obviněného k tomu, aby si uvědomil následky svého nezákonného jednání, a k tomu, aby měl snahu je aktivně řešit; dále je cílem práce Probační a mediační služby s pachatelem trestného činu jeho reintegrace do společnosti a předcházení recidivě; zaměřuje se tedy na dohled a odborné vedení obviněného, přičemž tedy jde nejen o kontrolu jeho

⁸⁶⁰ *Mediace v členských státech - Španělsko* [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-es-cs.do?member=1

⁸⁶¹ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 7

chování, ale i podporu při obnovování zpřetrhaných sociálních vazeb, motivování k lepšímu životnímu stylu a řádnému plnění uložených sankcí.⁸⁶² Probační a mediační služba poskytuje služby nejen pachatelům trestné činnosti, ale i obětem, přičemž se snaží zapojit i komunitu, v jejímž rámci k trestné činnosti došlo. Probační a mediační služba se realizuje zejména, pokud jde o ukládání alternativních opatření a trestů, účinného působení na pachatele trestné činnosti, zohledňování zájmů a potřeb poškozených a rovněž na prevenci a minimalizaci rizik opakování trestné činnosti.⁸⁶³ V rámci své činnosti se snaží i o rozvoj restorativních programů ve svých střediscích.⁸⁶⁴

Pokud jde o poškozeného trestným činem, Probační a mediační služba se snaží zmírnit následky způsobené trestným činem, informuje jej o povaze a smyslu uložené sankce pachateli trestného činu, poskytuje mu odbornou pomoc při vyrovnávání se s případnými psychickými problémy, jež mohou vzniknout následkem trestného činu, snaží se o obnovení jeho pocitu bezpečnosti, integrity a důvěry ve spravedlnost, objasňuje mu možnosti odškodnění a nabízí mu možnost aktivního řešení situace vzniklé v důsledku trestného činu.⁸⁶⁵ Probační a mediační služba dává poškozenému příležitost popsat událost trestného činu, přičemž pracovník Probační a mediační služby se snaží o porozumění celé události. Snaží se zjistit, jaké potřeby vznikly poškozenému v souvislosti s trestným činem, co by je pomohlo uspokojit, jaká je jeho představa o náhradě škody, jak se staví k možnosti přímého setkání s pachatelem trestného činu, co by mu chtěl sdělit, na co by se ho chtěl zeptat.⁸⁶⁶

Probační a mediační služba dle § 4 odst. 3 zákona o probační a mediační službě pomáhá při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem. Za účelem takové pomoci rovněž spolupracuje s občanskými poradnami a nevládními organizacemi zaměřujícími se na poskytování služeb obětem trestných činů. Činnost Probační a mediační služby rovněž přispívá k ochraně práv poškozených trestnou činností a podílí se na prevenci kriminality. Probační a mediační služba usiluje

⁸⁶² STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 316

⁸⁶³ ROZUM, Jan. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 41 - 53. ISBN 80-7338-021-8

⁸⁶⁴ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 9

⁸⁶⁵ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. Restorativna justícia. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8, str. 315

⁸⁶⁶ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2, str. 46

prostřednictvím svých činností o rozvoj restorativního přístupu, tj. řešení dopadů trestného činu za aktivní účasti pachatele, oběti a komunity.⁸⁶⁷

Probační a mediační služba v roce 2018 pomohla více než devíti tisícům obětí trestné činnosti, od roku 2013, kdy se začaly vést oficiální statistiky, to bylo více než 35 tisíc obětí. Na jejich střediscích poskytují odbornou pomoc obětem proškolení odborní pracovníci. Nejčastěji se jedná o provádění restorativních programů (mediace a restorativní konference) a poskytování právních informací.⁸⁶⁸ Lidé si do poraden více než v polovině případů chodí pro právní informace, využívají ale také doprovázení na úřady (policii, soudy), psychologickou pomoc a zprostředkování dalších služeb.⁸⁶⁹

Dle Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025, jež je prvním dlouhodobým významným strategickým materiálem stanovujícím základní oblasti dalšího rozvoje a směřování Probační a mediační služby⁸⁷⁰, je jedním z jejích cílů⁸⁷¹ rozvíjet systémové řešení služeb pro oběti trestné činnosti. V rámci tohoto cíle mají být jednak podporovány služby pro oběti na kontaktních místech⁸⁷², jednak zvyšována dostupnost a využívání technologií zvyšujících bezpečnost oběti, neboť zvýšení pocitu bezpečnosti vede ke snížení pocitu ohrožení, čímž se zvyšuje odhodlání oběti oznamovat spáchání trestného činu a míru její spolupráce s orgány činnými v trestním řízení během vyšetřování. Dalším cílem je snaha o multidisciplinární spolupráci při zacházení s oběťmi trestných činů, která nepochybně vede k lepší identifikaci jejich potřeb, neboť odborníci sdílejí informace a společně formulují praktická řešení problémů, které se v dané oblasti vyskytují, a které je tedy nutné je řešit. K tomuto účelu slouží tzv. *týmy pro oběti*, ve kterých se na úrovni soudních okresů pravidelně setkávají zástupci Probační a mediační služby, orgánů činných v trestním řízení a státních i nestátních subjektů poskytujících služby obětem trestné činnosti.⁸⁷³

Na tuto koncepci navazuje *Akční tým pro spolupráci v justici*, jež řeší rozvoj spolupráce mezi Probační a mediační službou a ostatními resorty justice a jehož cílem je

⁸⁶⁷ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 24

⁸⁶⁸ *Ibid.*, 23

⁸⁶⁹ Probační a mediační služba loni pomohla více než 9000 obětí trestného činu. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 22.02.2019 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>

⁸⁷⁰ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 44

⁸⁷¹ Dle Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025 jsou strategickými cíli Probační a mediační služby (i) odklonit pachatele od kriminální kariéry, (ii) rozvíjet systémové řešení služeb pro oběti, (iii) zvýšit bezpečnost společnosti, (iv) zabezpečit další efektivní fungování Probační a mediační služby

⁸⁷² V každém soudním okrese je v rámci střediska Probační a mediační služby zřízeno kontaktní místo pro oběti trestných činů, kde je obětem poskytována jak bezplatná osobní podpora, tak informace důležité pro orientaci v situaci nastalé spácháním trestného činu, stejně jako kontakty na další služby.

⁸⁷³ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 28

naplnit jednotlivé strategické cíle vycházejí z uvedené koncepce.⁸⁷⁴ O prohlubování a upevňování mezioborové spolupráce zejména se státními institucemi usiluje i Bílý kruh bezpečí.⁸⁷⁵

Již v současné době Probační a mediační služba prostřednictvím projektu „Proč zrovna já?“ realizovaného v letech 2012-2016 a na něj navazujícího projektu „Proč zrovna já? II“ pro období 2016-2020 zavádí a rozšiřuje komplexní multidisciplinární poradenský program pro oběti trestných činů, v jehož rámci vznikly i zmíněné týmy pro oběti. Tím podpořila koordinovanější přístup při práci s oběťmi trestných činů a v 55 soudních okresech zvýšila místní dostupnost služeb pro oběti trestných činů a provázala je s dosavadní nabídkou služeb.⁸⁷⁶ Součástí tohoto projektu je i mediální kampaň zacílená na pomoc obětem trestných činů, jež se snaží upozornit oběti trestné činnosti na jejich práva a možnost jejich naplnění, stejně jako informovat o této problematice veřejnost.⁸⁷⁷ V rámci aktivity „Výpovědi osob dotčených trestnou činností“ může kdokoli, kdo se ve svém životě v nejrůznější roli setkal s trestnou činností, anonymně písemnou či grafickou formou prezentovat, jaký dopad měla tato událost na jeho život, čímž může přispět k veřejné debatě o tomto tématu.⁸⁷⁸

Práci s pachateli trestné činnosti se Probační a mediační služba věnuje v rámci projektů „Křehká šance II“ a „Na správnou cestu II“. Druhý zmíněný projekt se zabývá rozvojem inovativních způsobů řešení kriminality mládeže a jejich zaváděním do praxe. Ve svých aktivitách navazuje na projekt „Na správnou cestu!“ realizovaný Probační a mediační službou v letech 2012-2015.⁸⁷⁹ Program „Proti násilí II“ se zaměřuje na snížení výskytu násilného chování a páchaní násilné trestné činnosti u mladých dospělých pachatelů. Probační a mediační služba dále realizuje program „Victim Impact Training“, což je skupinový výukový program se sociálně terapeutickými prvky, který je zaměřen na zvýšení odpovědnosti pachatele za jeho protiprávní jednání a zvýšení schopnosti empatie ve vztahu k

⁸⁷⁴ Akční tým pro spolupráci v justici řeší rozvoj spolupráce mezi PMS a jejími partnery a posílení kompetencí služby. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 28.03.2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>

⁸⁷⁵ *Veřejný závazek registrovaných sociálních služeb bílého kruhu bezpečí* [online]. [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/zakladni-udaje-o-organizaci/verejny-zavazek-socialnich-sluzeb/>

⁸⁷⁶ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 27

⁸⁷⁷ Mediální kampaň na pomoc obětem je ve své druhé půlce. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 22.08.2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>

⁸⁷⁸ Připravujeme projekt „Výpovědi osob zasažených trestnou činností“ ve veřejném prostoru. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 21.05.2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>

⁸⁷⁹ Tým projektu „Na správnou cestu II“ na první pracovní návštěvě irské Probační služby. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 27.07.2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>

obětím trestné činnosti.⁸⁸⁰ Probační a mediační služba spolu s Vězeňskou službou ČR, neziskovou organizací RUBIKON Centrum a agenturou RunCzech, pod záštitou ministra spravedlnosti, ministryně práce a sociálních věcí, veřejné ochránčyně práv a předsedy Výboru pro bezpečnost organizuje Běh se žlutou stužkou, jehož motto zní „uteč předsudkům“ a „dej druhou šanci“ a jenž cílí především na zbavení se předsudků vůči propuštěným vězňům na pracovním trhu a tím ke zlepšení jejich zaměstnávání.⁸⁸¹

Probační a mediační služba pořádá pod záštitou Evropského fóra pro restorativní justici v rámci Týdnu restorativní justice (*Restorative Justice Week*) Dny restorativní justice, dále pořádá setkání zástupců trestní justice a neziskových organizací, kteří pomáhají s přípravou odsouzených na bezpečný návrat do společnosti, a to propojováním služeb poskytovaných ve věznici se službami v komunitě. Rovněž organizuje multidisciplinární setkání zástupců soudu, státního zastupitelství, Policie ČR, orgánů sociálně-právní ochrany jednotlivých městských částí a obcí s rozšířenou působností, neziskových organizací, diagnostického ústavu a pedagogicko-psychologické poradny.⁸⁸²

Probační a mediační služba se kromě výše uvedených projektů a programů a poskytování služeb obětem trestné činnosti věnuje i činnosti mediační, na níž bych se ráda dále zaměřila.

3.7.1 Mediační činnost Probační a mediační služby

Zákon o Probační a mediační službě v § 2 odst. 2 definuje mediaci jako mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením, přičemž dle tohoto ustanovení lze mediaci provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného. Mediace probíhá za přítomnosti nestranné třetí osoby – mediátora – jež pomáhá stranám konfliktu dospět k urovnání sporu a nalézt vzájemně přijatelné řešení situace vzniklé

⁸⁸⁰ PMS zahájila kurzy na zvýšení odpovědnosti pachatele za spáchaný trestný čin. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>

⁸⁸¹ Díky projektu Běh se žlutou stužkou firmy vytvořily celkem 520 pracovních míst pro vězně a 265 míst pro bývalé vězně. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 07.06.2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>

⁸⁸² Multidisciplinární setkání. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. březen 2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>

v důsledku spáchání trestného činu, přičemž mediátor spor neposuzuje a ani nerozhoduje o formě jeho řešení.⁸⁸³

Dle § 4 odst. 7 zákona o probační a mediační službě Probační a mediační služba provádí v rámci své působnosti úkony na pokyn orgánů činných v trestním řízení a ve vhodných případech v oblasti mediace i bez takového pokynu zejména z podnětu obviněného a poškozeného, kdy v těchto případech o tom neprodleně informuje příslušný orgán činný v trestním řízení, který může rozhodnout, že věc se k mediaci nepředává a mediace proto dále prováděna nebude. Odstavec devátý tohoto ustanovení stanoví, že policejní orgán a státní zástupce vyrozumívá středisko o věcech vhodných k mediaci, zejména v trestních věcech mladistvých postupuje tak, aby mediace byla využita od počátku trestního stíhání nebo místo něj.

Činnost probační a mediační služby může být tedy zahájena na základě podnětu ze strany poškozeného, obviněného, obhájce, zmocněnce, rodičů mladistvého obviněného, pracovníků sociálně právní ochrany dětí, poskytovatelů sociálních služeb apod., ale i na základě pokynu orgánů činných v trestním řízení a rovněž i z vlastní iniciativy; o tom však musí informovat státního zástupce a vyžádat si jeho pokyn k zahájení činnosti ve věci.

Pokud jde o samotný proces mediace, jejími účastníky jsou obviněný a poškozený, popř. další osoby, jež si mohou k mediačnímu jednání přizvat. Během jednání úředník Probační a mediační služby napomáhá oběma stranám vzájemně komunikovat, vyjasňovat sporné oblasti, podporuje strany v aktivním hledání vzájemně prospěšného způsobu řešení sporu. Úředník Probační a mediační služby odpovídá jak za průběh procesu mediace, tak za to, že dohoda dosažená stranami v rámci procesu mediace nebyla uzavřena pod nátlakem, je projevem svobodné vůle účastníků mediace a naplňuje jejich zájmy a potřeby. Úředník Probační a mediační služby rovněž shrne výsledek mediace do zprávy o výsledku mediace, kterou spolu se sjednanou dohodou předá příslušnému státnímu zástupci nebo soudci jako podklad pro jeho další rozhodnutí ve věci.⁸⁸⁴ Zprávu o výsledku mediace podává i v případě, že mezi stranami k uzavření dohody nedošlo.

Probační a mediační služba pracuje s poškozeným i v případě, že mediaci nelze uskutečnit, a to v rámci vypracovávání zprávy před rozhodnutím. Zpráva se sice týká

⁸⁸³ Probační a mediační služba ČR. *Metodický postup střediska PMS ČR v rámci přípravného řízení a řízení před soudem* [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: http://tmp1.webget.cz/pmscr/download/MEDIACE_metodika_textova_cast_bez_priloh, str. 1

⁸⁸⁴ Ibid., str. 4

obviněného⁸⁸⁵, avšak v rámci její přípravy se má poškozený možnost aktivně účastnit procesu řešení následků trestného činu a vyjádřit svá očekávání, své zájmy a potřeby, vyjádřit, jaký na něj mělo spáchání trestného činu vliv a rovněž se vyjádřit k možnosti náhrady vzniklé škody a nápravy vztahů.⁸⁸⁶

Mediace jako taková je tedy předpokladem k uplatnění určitého odklonu. Problémem aplikační praxe však je, že je využívána jen v malém množství případů, přičemž ani využití odklonů není příliš časté. Tendence k většímu využívání mediace však sílí; její využívání podporuje i Ministerstvo spravedlnosti, které za tímto účelem zřídilo pracovní skupinu, jež představila návrh metodiky, jejímž cílem je pomoci určit soudcům případ vhodný k řešení formou mediace (i když se jedná o věci civilní).⁸⁸⁷

3.8 Projevy restorativní justice v české právní úpravě

V první řadě je třeba zkonstatovat, že česká právní úprava výslovně restorativní principy nepodporuje a nesposkytuje restorativnímu přístupu legislativní rámec, na druhou stranu však ani případné zapojení restorativních programů do trestního řízení nezakazuje. V českém právním řádu hovoří o restorativním programu zákon o obětech trestných činů, a mediaci, jež je jednou z forem restorativních programů, definuje zákon o Probační a mediační službě.

České trestní právo obsahuje několik institutů, jež lze považovat za projev restorativní justice. V hmotněprávní rovině se jedná především o institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním a alternativní tresty k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, stejně jako zohlednění zájmů poškozeného, jež je jednou ze zásad pro ukládání trestních sankcí dle § 38 trestního zákoníku.⁸⁸⁸ Za restorativní projev je tak třeba vnímat i skutečnost, že uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, tj. zdůrazňování zájmů poškozeného v rámci individualizace trestu, má přednost před

⁸⁸⁵ Zpráva před rozhodnutím tvoří podklad pro rozhodnutí státního zástupce či soudce ve věci, neboť na základě práce s obviněným podává informace o případu a nabízí možnosti dalšího postupu ohledně jeho nápravy, ale i pokud jde o řešení příčin a následků trestného činu.

⁸⁸⁶ Probační a mediační služba ČR. *Metodický postup střediska PMS ČR v rámci přípravného řízení a řízení před soudem* [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: http://tmp1.webget.cz/pmscr/download/MEDIACE_metodika_textova_cast bez_priloh, str. 7

⁸⁸⁷ Dohoda namísto soudní pře: Ministerstvo má novou metodiku k podpoře mediací. Justice.cz [online]. Tiskové oddělení Ministerstva spravedlnosti, 2017 [cit. 2017-12-13]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356041>

⁸⁸⁸ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), 258 - 264

ukládáním majetkových trestů.⁸⁸⁹ Pokud jde o úpravu procesní, je restorativní justice spojována s tzv. odklony od trestního řízení; jejich restorativnost spoívá především v tom, že při jejich aplikaci je zohledňován zájem poškozeného, avšak ne všechny odklony od trestního řízení myšlenku restorativní justice naplňují.

Z restorativní filosofie do jisté míry vychází i zákon o soudnictví ve věcech mládeže, jehož § 3 odst. 7 hovoří vedle náhrady škody i o jiném přiměřeném zadostiučinění; odškodnění poškozeného je tak jednou z priorit reakce na trestnou činnost mladistvých pachatelů. Pro reakci na trestnou činnost mládeže je typická snaha pozitivního působení na mladistvého, snaha vést jej k převzetí odpovědnosti za újmu způsobenou protiprávním činem a snaha o minimalizaci rizik kriminální stigmatizace, stejně jako snaha zapojit do řešení příčin a důsledků trestné činnosti nejen poškozeného, ale i jeho blízké sociální okolí, a to i sociální okolí pachatele, přičemž primárním cílem je obnova deliktem poškozených mezilidských a sociálních vztahů.⁸⁹⁰ Hlavním účelem reakce na trestnou činnost mladistvých je zejména výchovné působení a vedení pachatelů k uvědomění si viny za trestný čin, jehož se dopustili, a důsledků z něho plynoucích. Při řešení trestné činnosti mladistvých jsou upřednostňovány právě alternativní způsoby řízení, jimiž jsou dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání. Využití odklonů by mělo za pomoci určitých mediačních metod směřovat v první řadě k nápravě a urovnání trestným činem narušených právních a společenských vztahů. Pokud takové vyřízení věci není dostačující, lze mladistvému pachateli uložit některá z výchovných a ochranných opatření či alternativní trestní opatření nespojená s bezprostředním odnětím svobody, ať už s probačními prvky či bez nich, a dále trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody.⁸⁹¹

Jednou ze základních myšlenek restorativní justice je i myšlenka zlepšení postavení poškozeného, resp. oběti, v trestním řízení a zajištění jeho práva na odškodnění, tj. nápravu újmy, kterou utrpěl v důsledku spáchání trestného činu, ale i garance dalších práv. Jako projev restorativní justice lze tak vnímat ustanovení trestního řádu týkající se vydání věci zajištěné v trestním řízení poškozenému či zajištění nároku poškozeného. Významným projevem restorativní justice v českém trestním právu je však nepochybně zákon o obětech trestných činů, jenž mimo jiné zavádí pojem restorativního programu, avšak bez toho aniž by jej dále rozváděl.

⁸⁸⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář. I. díl. § 1-139*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 508

⁸⁹⁰ VÁLKOVÁ, Helena, Pavel ŠÁMAL a Alexander SOTOLÁŘ. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 21 - 40. ISBN 80-7338-021-8

⁸⁹¹ Ibid.

Restorativní přístupy jsou žádoucí i ve vztahu k pachateli trestného činu, v jehož případě akcentují především individualizaci trestu a využívání alternativ k trestu odnětí svobody, jeho pozitivní motivaci a snahu o jeho reintegraci do společnosti; rovněž je kladen důraz na usmíření pachatele a oběti a na obnovu narušených vztahů.⁸⁹²

Aspekty obnovy narušených vztahů, vypořádání se s potřebami oběti, resp. dotčené komunity, a přijetí odpovědnosti pachatele za to, co způsobil, se však v trestní právní úpravě nijak neprojevují. Není ani podporována možnost účastníků trestného činu zapojit se do řízení, avšak aktivní účast jak oběti, tak pachatele by jim umožnila zmírnit negativní následky traumatu, které bylo trestním jednáním pachatele způsobeno.⁸⁹³

Koncept restorativní justice je tedy plně uplatnitelný jak v rovině hmotněprávní, tak procesněprávní. Nabízí lepší diferenciaci a individualizaci nejen ukládaných sankcí, ale i individualizaci způsobu projednání spáchaného trestného činu a tím diferenciaci trestního procesu.⁸⁹⁴ Bohužel často je však upřednostňována rychlost řízení před individualizací trestu.⁸⁹⁵ Existuje i názor, že zájem poškozeného, tj. zájem na náhradě škody, je protichůdný zájmu státního zástupce, tj. zájmu na rychlosti trestního řízení, a osobní zájem může negativně ovlivňovat průběh základních povinností trestního řízení.⁸⁹⁶

V praxi tedy není potenciál restorativních přístupů příliš naplňován. Pro posílení restorativního aspektu trestněprávního systému je nutné, aby jak hmotněprávní, tak procesní úprava umožňovala ve fázi rozhodování soudu o věci, ale i ve fázi pre/post-sentenciální zainteresovaným subjektům hledat vlastní řešení dané věci a aby výsledky těchto dohod byly v řízení adekvátně reflektovány.⁸⁹⁷

Restorativní justice se snaží být dobrým doplňkem klasické trestní justice, neboť tato musí reagovat na všechny spáchané trestné činy, zatímco restorativní postupy lze aplikovat pouze ve vhodných případech; jde tedy o posilování restorativních prvků s cílem nalézt vhodnou kombinaci obou systémů, tj. zakomponování některých principů restorativní justice

⁸⁹² MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), 258 - 264

⁸⁹³ Ibid.

⁸⁹⁴ ROZUM, Jan. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 41 - 53. ISBN 80-7338-021-8

⁸⁹⁵ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 7

⁸⁹⁶ VÁVRA, Libor. *Má trestní právo chránit slabší stranu?* [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: Systém ASPI - stav k 28.8.2017 do částky 96/2017 Sb. a 28/2017 Sb.m.s.

⁸⁹⁷ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), 258 - 264

do trestní justice vycházející z retributivní filosofie.⁸⁹⁸ Toho lze docílit jednak větším využíváním již existujících alternativních metod, zejména odklonů v rámci trestního řízení, a to i s využitím mediace, a ukládání předběžných opatření a alternativních trestů, jednak zaváděním institutů nových jako je například soukromá a subsidiární trestní žaloba; v případě mladistvých má velký potenciál například využívání rodinných skupinových konferencí. Prvním krokem je však zvyšování povědomí jak odborné, tak laické veřejnosti o možnostech využívání alternativních řešení trestné činnosti, kdy významnou roli hraje činnost Probační a mediační služby.

Právní úpravě by rovněž nepochybně prospěl zvláštní zákon zabývající se restorativními programy, obdobně jako je tomu v případě mediace v civilních věcech, jenž by mimo jiné vymezoval zapojení restorativních programů do trestního řízení a věnoval se i provázanosti jednotlivých institutů.⁸⁹⁹

3.8.1 Restorativní justice v Kolumbii

Kolumbijský trestní řád se věnuje restorativní justici v člancích 518 – 521, kde nabízí definici restorativní justice a vyjmenovává její principy, přičemž vychází ze Základních principů užití restorativních programů v trestní oblasti Organizace spojených národů. Nástroji restorativní justice jsou pak dle kolumbijského trestního řádu konciliace a mediace.

Kolumbijský trestní řád rozumí programem restorativní justice jakýkoli proces, v němž se poškozený a obviněný aktivně podílí na řešení otázek vzešlých ze spáchání trestného činu, ve snaze dospět k restorativnímu výsledku, ať už za pomoci zprostředkovatele či bez něj. Restorativní výsledek pak spočívá jednak v odškodnění způsobené újmy, a to jak materiálního, tak imateriálního charakteru, a v obnově bezkonfliktního stavu, popř. vykonání veřejně prospěšné činnosti apod. Dohoda přijatá v rámci restorativního procesu musí stanovovat obviněnému sankci přiměřenou způsobené újmě, popř. další rozumné povinnosti. Základními principy restorativní justice jsou dobrovolná účast stran vycházející z jejich svobodné vůle s tím, že účast v restorativním procesu mohou kdykoliv ukončit, dále skutečnost, že účast obviněného v restorativním

⁸⁹⁸ SOLČANSKÁ, Adriana. Poškozený a restorativna justícia. In: STRÉMY, Tomáš. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 477 - 492. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 478

⁸⁹⁹ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 345 - 360. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 355

procesu a jeho přiznání viny nemůže být užito jako důkaz v trestním řízení, a rovněž nezávislost zprostředkovatele a vzájemný respekt stran v průběhu restorativního procesu.⁹⁰⁰

3.8.1.1 Konkiliace v trestním řízení

Trestní řád rozlišuje konciliaci předprocesní, jež je podmínkou nutnou k podání *querelly*, a konciliaci ohledně náhrady škody probíhající v případě odsouzení obviněného.

3.8.1.1.1 Předprocesní konciliace

Předprocesní konciliace je možná pouze v případě trestných činů, jejichž stíhání se zahajuje na podkladě *querelly* (tzv. *delitos querellables*), jimiž jsou všechny trestné činy, u nichž trestní zákoník nestanoví nepodmíněný trest odnětí svobody, a trestné činy, jež jsou taxativně vyjmenovány v čl. 74 trestního řádu.⁹⁰¹

Dle čl. 73 trestního řádu je osobou oprávněnou k podání *querelly* pouze osoba poškozená trestným činem.⁹⁰² *Querella* je tedy žádostí, resp. návrhem, poškozeného o zahájení trestního stíhání určité osoby; jedná se o soukromoprávní nástroj v rámci trestního řízení užívaného v případě spáchání trestného činu, jež má charakter soukromého konfliktu mezi obětí a pachatelem a jež nezasahuje veřejný zájem do takové míry, aby musel být stíhán z úřední povinnosti; jedná se tak o výjimku ze zásady oficiality. V případě trestných činů, jež zasahují soukromou sféru, je považována za institut sloužící k ochraně zájmů poškozeného; navíc mu dává příležitost aktivně se podílet na řešení trestního konfliktu.⁹⁰³ Poškozený může

⁹⁰⁰ Srov. Resolution 2002/12 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters [online]. The Economic and Social Council, 2002. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf>. Jako mechanismy restorativní justice trestní řád zmiňuje konciliaci a mediaci. Konkiliaci dále upravuje zákon č. 600/2000, zákon č. 906/2004 a zákon č. 1098/2006 a obecnou právní úpravu konciliace poskytuje zákon č. 540/2001.

⁹⁰¹ Jedná se např. o trestný čin účasti na sebevraždě, ublížení na zdraví (s omezením co do následků – pokud způsobuje pracovní neschopnost v rozmezí od 30 do 60 dnů) a ublížení na zdraví z nedbalosti (pracovní neschopnost nad 30 dnů), umělé přerušování těhotenství, neposkytnutí pomoci, trestné činy proti cti jako je pomluva a křivé obvinění, dále případy domácího násilí, zanedbání povinné výživy, krádež a podvod (s omezením výše způsobené škody – od 10ti násobku minimální měsíční mzdy do jejího 150ti násobku), poškození cizí věci, lichva, a další trestné činy proti majetku a trestné činy hospodářské jako např. zpronevěra, neoprávněný přístup k telekomunikačnímu zařízení apod. Jde tedy především o trestné činy zasahující osobnostní sféru člověka, jeho tělesnou integritu a trestné činy majetkového charakteru.

⁹⁰² resp. její zákonný zástupce, dále opatrovník osoby, jejíž svéprávnost byla omezena, rovněž i pozůstalí po oběti, jež v důsledku trestného činu zemřela apod.; *querellu* může podat i Defensor de familia, pokud jde o zanedbání povinné výživy, a Agente del Ministerio Público, pokud je trestným činem výrazně zasažen i veřejný zájem – Procurador General de la Nación.

⁹⁰³ ESCUDERO ALZATE, María Cristina. *Mecanismos alternativos de solución de conflictos – conciliación, arbitraje y amigable composición*. 19. Bogotá: Leyer Editorial, 2013. ISBN 9789587690361, str. 385

vzít *querellu* kdykoli zpět, což je projevem jeho vůle dále v trestním řízení nepokračovat; zpětvzetí *querelly* představuje nepřipustnost trestního stíhání.⁹⁰⁴

V případě uvedených trestných činů je *querella* zákonnou podmínkou procesní způsobilosti, tj. bez jejího podání nelze zahájit trestní řízení.⁹⁰⁵ Procesním předpokladem pro její podání je pak předprocesní konciliace, resp. pokus o vyřešení trestního konfliktu smírnou cestou na konciliačním setkání. Tento zákonný požadavek podání žádosti o trestní stíhání je třeba vnímat jako vyjádření vůle zákonodárce k rozvoji restorativní justice a implementaci jejích mechanismů do standardního trestního řízení.⁹⁰⁶ Myšlenky restorativní justice jsou naplněny tím, že prioritou není potrestání pachatele, ale jeho vedení k uznání odpovědnosti za spáchaný čin, stejně jako náhrada způsobené újmy, vycházející z dohody mezi poškozeným a obviněným. Pokud jde o odškodnění, je zdůrazňována celková satisfakce oběti a nikoli pouze materiální kompenzace.⁹⁰⁷

Konciliační jednání vede buď přímo státní zástupce, anebo se strany mohou obrátit na akreditované konciliační centrum; z povahy věci se vyžaduje osobní účast poškozeného a obviněného, avšak účast jejich právních zástupců není vyloučena. Neomluvená neúčast na konciliačním jednání je vnímána jako nezájem strany o výhodnější řešení; v případě poškozeného má stejné účinky jako zpětvzetí *querelly*, pokud jde o neúčast obviněného, tato vede k zahájení trestního stíhání.⁹⁰⁸

Dle výsledku konciliace pak státní zástupce trestní stíhání obviněného buďto zahájí, a to na podkladě *querelly* poškozeného, anebo jej odloží. Dohoda dosažená v rámci předprocesní konciliace představuje důvod k jeho odložení, tj. do budoucna představuje nepřipustnost trestního stíhání obviněného pro daný skutek. Zákon explicitně nestanoví následky neplnění dohody, nevylučuje však ani možnost, aby poškozený v takovém případě žádal státního zástupce o zahájení trestního stíhání.⁹⁰⁹

Trestní stíhání obviněného je tak zahájeno v případě neúspěšného konciliačního jednání mezi poškozeným a obviněným, v případě neomluvené účasti obviněného na konciliačním setkání a dále v případě neplnění dohody v rámci konciliace přijaté.

⁹⁰⁴ Následkem zpětvzetí *querelly* je desistimiento – ukončení trestního stíhání obviněného na žádost poškozeného.

⁹⁰⁵ Její podání není potřeba v případech, kdy je pachatel přistižen při činu, či bezprostředně poté, trestný čin je spáchán osobou trestně neodpovědnou či pokud je poškozeným mladistvý.

⁹⁰⁶ GONZÁLEZ NAVARRO, Antonio Luis. *Manual de Procedimiento Penal acusatorio*. 1. Bogotá: Leyer Editorial, 2014. ISBN 9789587690729, str. 179

⁹⁰⁷ BECERRA, Dayana. La conciliación preprocesal en el sistema penal acusatorio z sus principales aportes. *Prolegómenos: Derechos y valores*. Bogotá, 2009, **XII**(24), 169 – 187. ISSN 0121-182X, str. 180, 181

⁹⁰⁸ Ibid., str. 177

⁹⁰⁹ Ibid., str. 178

Zakotvení předprocesní konciliace je výrazem vůle zákonodárce jednak k rychlejšímu vyřešení konfliktu smírnou cestou s participací stran, jednak k posílení oběti trestného činu, neboť je jí svěřena dispozice s procesem.

3.8.1.1.2 Konciliace ohledně náhrady škody

Konciliace týkající se náhrady škody v rámci trestního řízení není omezena pouze na *delitos querellables*, ale je možná vždy, pokud dojde k vynesení odsuzujícího rozsudku nad obviněným. Probíhá před soudem na žádost poškozeného, k jejímuž podání má poškozený lhůtu 30 dnů od právní moci rozsudku.

3.8.1.2 Mediace v trestním řízení

Mediace je v čl. 523 kolumbijského trestního řádu definována jako mechanismus restorativní justice, v jehož průběhu nezávislý a neutrální třetí umožňuje poškozenému a obviněnému komunikaci spočívající ve výměně úhlů pohledu na trestný čin, což představuje možnost, jak mohou dospět k vyřešení konfliktu.

Konání mediace je možné pouze v přípravném řízení, a to na žádost jak poškozeného, tak obviněného. Liší se tak od přepocesní konciliace, jež probíhá ještě před samotným zahájením trestního řízení, a od konciliace ohledně náhrady škody probíhající mezi poškozeným a odsouzeným. Mediace je možná jak v případě trestných činů, u nichž se vyžaduje podání *querrelly*, tak v případě trestných činů stíhaných z úřední povinnosti, za jejichž spáchání lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody do pěti let.⁹¹⁰ Dalšími předpoklady pro konání mediace je skutečnost, že trestným činem byl zasažen právní zájem, jímž může poškozený disponovat, či trestný čin utočí na jeho osobní sféru, a dále výslovný svobodný souhlas stran k účasti na mediaci. Mediaci lze provést i v případě trestního stíhání skutku, u něhož dopadla přepocesní konciliace neúspěchem, což představuje druhou příležitost ke smírnému řešení sporu.⁹¹¹

O průběhu a výsledcích mediace vypracuje mediátor zprávu, na jejímž základě státní zástupce podá obžalobu či trestní stíhání obviněného zastaví.⁹¹² Dohoda ohledně náhrady

⁹¹⁰ V zásadě je mediace možná i u závažnějších trestných činů, její výsledky jsou však hodnoceny soudem toliko jako polehčující okolnost v rámci individualizace trestu.

⁹¹¹ ESCUDERO ALZATE, María Cristina. *Mecanismos alternativos de solución de conflictos – conciliación, arbitraje y amigable composición*. 19. Bogotá: Leyer Editorial, 2013. ISBN 9789587690361, str. 395

⁹¹² V případě závažnějších trestných činů, u kterých je horní hranice trestu odnětí svobody vyšší než 5 let, slouží zpráva o průběhu a výsledcích mediace jako podklad pro soud při rozhodování o trestu.

škody přijatá v rámci mediace je pro strany závazná a představuje překážku věci rozhodnuté pro domáhání se náhrady škody v civilním řízení, popř. k uzavření dohody o náhradě škody v trestním řízení - v rámci konciliace po vynesení odsuzujícího rozsudku.

Kolumbijská trestněprávní úprava je příkladem, že zakotvení restorativní justice do trestního řádu nevyžaduje rozsáhlé a složité legislativní změny a bezesporu přispívá ke zvyšování povědomí o tomto způsobu reakce na trestnou činnost, což nepochybně vede ke zvyšování míry aplikace restorativních nástrojů.

4 Poškozený v kontextu restorativní justice

Zhruba od poloviny dvacátého století dochází k postupným změnám trestní politiky, jež si kladou za cíl nahrazení či doplnění standardních postupů v trestním řízení, a to za účelem zvýšení jeho efektivity. Zesilují tak tendence k většímu uplatňování alternativních způsobů řešení trestních věcí a alternativ k potrestání, tj. k alternativním řešením jak v rámci trestního práva hmotného, tak procesního, jejichž cílem je rychlá, koncepční a efektivní reakce na trestnou činnost, náležité zjištění pachatele a jeho potrestání, stejně jako poskytnutí přiměřené satisfakce obětem trestné činnosti. Zájem o poškozeného trestným činem souvisí s rozvojem viktimologie⁹¹³ a je jedním z aspektů restorativní justice. Právě pokud jde o poškozeného trestným činem, restorativní přístup se snaží reagovat na ten retributivní (typický pro tradiční trestní proces), v němž je poškozený přehlížen a jenž dostatečným způsobem nereflexuje jeho potřeby, především pak potřeby emocionálního charakteru. Subjekty trestněprávního vztahu jsou stát a pachatel trestného činu, stranami vztahu trestněprocesního je pak obviněný, resp. osoba, proti níž se vede řízení, a orgány činné v trestním řízení. Poškozený tak stojí mimo hlavní právní vztahy realizující se v trestním právu hmotném a procesním, je vyloučen z uplatňování *ius puniendi* a nemá vůči státu nárok na ochranu svého zasaženého práva.⁹¹⁴ Aktivnější postavení v trestním procesu může mít poškozený v postavení svědka; taková aktivita je však důsledkem toho, že poškozený jako svědek má kromě práv i určité povinnosti, a to zejména povinnost svědecké výpovědi, jež je jedním z důkazních prostředků sloužících pro vyslovení viny či nevinu pachatele trestného činu. Tradiční trestní systém neposkytuje ani adekvátní prostor pro případnou interakci mezi obětí a pachatelem trestného činu, neboť jejich kontakt považuje bez výjimek za nežádoucí.

Restorativní justice pohlíží jak na spáchání trestného činu, tak na jeho účastníky, z jiné perspektivy. Ve spáchání trestného činu nevidí primárně útok na stát spočívající v porušení právních norem, ale vnímá jej jako narušení mezilidských vztahů a jako způsobení újmy konkrétní osobě; to je důvodem, proč se restorativní přístup orientuje na zájmy a potřeby této osoby vzniklé v důsledku jí způsobené újmy. Poškozený tak tvoří jeden ze základních prvků restorativního vztahu. Pokud jde o pachatele trestného činu, restorativní justice klade důraz, spíše než na převzetí formální trestněprávní odpovědnosti pachatele za spáchaný trestný čin, na skutečné uvědomění si osobní odpovědnosti za toto jednání. Předpokladem pro takové

⁹¹³ Za počátek viktimologie jako vědní disciplíny lze považovat první mezinárodní sympóziu viktimologie v Jeruzalémě v roce 1973.

⁹¹⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3, str. 19 an.

přijetí odpovědnosti je to, že pachatel musí porozumět svému chování v jeho individuálních a sociálních souvislostech a uvědomit si zejména faktické, nikoli pouze trestněprávní důsledky takového chování.⁹¹⁵ Vzhledem k tomu, že restorativní justice vnímá spáchání trestného činu jako zásah do sociálních vazeb, věnuje pozornost i jejich ozdravení a posílení, pro což je klíčové vzájemné porozumění mezi obětí a pachatelem trestného činu, přijetí odpovědnosti za spáchaný čin ze strany pachatele a jeho empatii vůči oběti, stejně jako vyjádření upřímné lítosti nad spáchaným činem a potřebu se oběti omluvit. Právě existence empatie na straně pachatele je podmínkou úspěšného restorativního procesu.⁹¹⁶ Restorativní justice tedy akcentuje široké pojetí náhrady újmy a jeho přední postavení mezi cíli, pro které se samotné trestní řízení vede, akcentuje rovněž ozdravení narušených vztahů mezi jednotlivci navzájem a současně mezi nimi a zasaženou komunitou a podporuje aktivní přijetí odpovědnosti pachatele a vytvoření prostoru, kde přímí účastníci mohou společně hledat řešení dané situace. Restorativní justice tedy nevnímá kontakt mezi obětí a pachatelem trestného činu jako nežádoucí; právě naopak, velký význam přisuzuje tzv. dialogické hodnotě procesu, kdy spravedlnost je aktivně hledána samotnými účastníky trestného činu, nikoli autoritativně nalézána soudem.⁹¹⁷ Tento přístup vychází mimo jiné z teorie Nielse Christieho, dle níž by konflikty měly být vnímány jako vlastnictví jejich samotných protagonistů, kdy z tohoto vlastnictví vychází myšlenka jejich participace v procesu jejich řešení.⁹¹⁸

4.1 Potřeby oběti vzniklé v důsledku trestného činu

Spáchání trestného činu představuje viktimizaci oběti. Viktimizace je procesem, v němž se z potenciální oběti stává oběť skutečná, tj. dochází ke způsobení újmy a následnému vyrovnávání se s ní. Viktimizace představuje otřes základních iluzí o světě a o sobě samém. Oběť musí tento zážitek vnitřně zpracovat a přijmout, potřebuje dojít k nové

⁹¹⁵ ROMŽA, Sergej. Aktivna učast' poškodeného na procesných úkonoch prípravného konania ako prostriedok efektívneho uplatňovania jednotlivých foriem restorativnej justície. In: STRÉMY, Tomáš. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, 163 - 172. ISBN 978-80-7502-104-5, str. 165

⁹¹⁶ SZABOVÁ, Eva. Restorativna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu. In: STRÉMY, Tomáš. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, 173 - 192. ISBN 978-80-7502-104-5, str. 177

⁹¹⁷ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), 258 - 264

⁹¹⁸ VARONA MARTÍNEZ, Gema. Justicia criminal a través de procesos de mediación: Una introducción. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 37 - 54. ISBN 84-457-1517-8., str. 41

víře, že ačkoli se dějí špatné věci, celý svět není špatný. To vyžaduje aktivní mentální práci ze strany oběti, podporu sociálního okolí a někdy i odbornou pomoc.⁹¹⁹

Prímým následkem spáchání trestného činu je tedy primární viktimizace, jež může být jak fyzického, tak psychického, ale i finančního charakteru. K sekundární viktimizaci pak může dojít v důsledku reakcí sociálního okolí oběti či nevhodným zacházením ze strany orgánů činných v trestním řízení, projednáváním věci před soudem apod. Sekundární újma je výhradně psychologického charakteru, může spočívat v pocitu nespravedlnosti či nedůstojnosti a může vést až k izolaci, ztrátě pocitu důvěry a kontroly.

Právě v okamžiku, kdy oběti byla způsobena újma a kdy tedy došlo k primární viktimizaci často kromě jiného i psychického rázu, se oběť setkává s trestním systémem a má poskytnout svědeckou výpověď. Oběť je však v tomto okamžiku vysoce zranitelná, mohou se u ní objevit poruchy vnímání, paměti apod., a to vše může ovlivnit její výpověď. Svědecká výpověď je však hodnocena dle koherence, kontextualizace, absence nenávislných poznámek a celkové důvěryhodnosti, což může oběť, jež se nachází v nepříliš dobrém emočním rozpoložení, značně diskvalifikovat, v důsledku čehož může být reakce na traumatizující událost (trestný čin) nesprávně interpretována jako osobnostní charakteristika oběti či duševní porucha.⁹²⁰ Oběť je tak často považována za nevěrohodnou, a pokud s ní orgány činné v trestním řízení i takto jednají, dochází ke způsobování újmy druhotné. Terciární viktimizací se pak rozumí neschopnost oběti vyrovnat se s traumatizující událostí v dlouhodobějším časovém horizontu, kdy již došlo k nápravě, resp. odškodnění oběti.

Spáchání trestného činu, resp. viktimizace oběti, je tedy nepochybně velmi stresující a traumatizující událostí, jež je nenadálá a neočekávaná a s níž je velmi obtížné se rozumově vyrovnat. Po fázi šoku, jež je bezprostředním následkem trestného činu, přichází fáze hojení, kdy má oběť často potřebu o události mluvit, anebo se naopak izoluje. Pro oběť je velmi důležité zpracování způsobeného traumatu a opětovné začlenění do normálního života.⁹²¹ Zehr nazývá proces, jakým se oběť vyrovnává s traumatem, transcendencí.⁹²² Způsobené trauma je tedy třeba náležitým způsobem zpracovat vhodnou pomocí reagující na individuální potřeby každé oběti.

⁹¹⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Aktuální principy pomoci obětem trestných činů a násilí* [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: Systém ASPI - stav k 4.3.2019 do částky 25/2019 Sb. a 7/2019 Sb.m.s. - RA1352

⁹²⁰ *Průvodce pro poradce – práce s oběťmi trestných činů*, str. 23

⁹²¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9, str. 98 - 144

⁹²² MATOUŠEK, Oldřich. Transcendence a desistence. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 193 - 197. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 194

V této souvislosti je třeba zmínit i viktimologickou intervenci, tj. včasnou pomoc oběti trestného činu, jež vychází z premisy, že pokud není psychická újma včas a správně napravena, může u oběti vzniknout další porucha, a to jak psychického, tak fyzického či sociálního charakteru. V rámci intervence by měly být zpracovány pocity viny, kterými oběť trpí a přemýšlí, jestli se neměla zachovat jinak, dále normalizovány následky viktimizace, obnoven pocit bezpečí a důvěry a rovněž podporováno ventilování emocí oběti, čímž dochází k úlevě; měla by být i obnovena víra oběti ve vlastní schopnosti a podpora a pomoc při řešení problémů oběti, jež vyvstaly v souvislosti s trestným činem.⁹²³ Taková bezprostřední pomoc a péče o oběť je žádoucí zejména v případě násilných a mravnostních trestných činů. Viktimologická intervence by měla být komplexní, tj. zahrnovat škálu služeb, které pokrývají právní, psychologické, sociální i praktické potřeby obětí, neboť jen tak může být pomocí efektivní.⁹²⁴

Potřebami oběti vzniklými v důsledku spáchání trestného činu a dominujícími bezprostředně po něm jsou zejména potřeba pocitu bezpečí a pochopení kritické události. Oběť se musí vyrovnat s újmou, jež jí v důsledku spáchání trestného činu byla způsobena, ať už se jedná o ztrátu blízkého člověka, poškození zdraví u sebe nebo u blízké osoby, ztrátu majetku, pocit ponížení, ohrožení, bezmoci, myšlenky na pomstu, poruchy soustředění, spánku, příjmu potravy, depresivní či podobné stavy apod., což bývá nazýváno posttraumatickou stresovou poruchou. Viktimizace tedy může vést až k posttraumatické stresové poruše, jež se projevuje opakovaným prožíváním traumatizující události a snahou vyhnout se podobným událostem; může se projevit i strach, panika, agrese, ztráta zájmu o okolní svět, deprese či sebevražedné myšlenky. Oběť se rovněž musí vyrovnávat s reakcemi sociálního okolí jako je rodina či přátelé a musí se vyrovnat i s případnou reakcí systému, neboť se účastní trestního řízení.⁹²⁵ Je třeba zdůraznit, že potřeby obětí se v průběhu řízení mění a vyvíjejí. Nejčastějšími potřebami obětí je potřeba vyjádřit své pocity a potřeba být slyšena, stejně jako potřeba porozumění. Neméně významnou je rovněž potřeba oběti po informacích, a to zejména o průběhu procesu a možnostech odškodnění, a dále potřeba

⁹²³ KVĚTENSKÁ, Daniela. Pomoc obětem mravnostních a násilných trestných činů v praxi. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 130 - 139. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 135

⁹²⁴ ČIRTKOVÁ, Ludmila. *Aktuální principy pomoci obětem trestných činů a násilí* [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: Systém ASPI - stav k 4.3.2019 do částky 25/2019 Sb. a 7/2019 Sb.m.s. - RA1352

⁹²⁵ MATOUŠEK, Oldřich. Transcendence a desistence. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 193 - 197. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 194

pomoci a podpory; za tím účelem by oběti měl být poskytnut kontakt na specializované subjekty.⁹²⁶

V souvislosti s potřebami obětí trestné činnosti je třeba rozlišovat mezi jejími potřebami a jejími očekáváními. Zatímco cílem očekávání je navrácení do původního stavu před spácháním trestného činu, a to jak v rovině osobní, tak rodinné a společenské, potřeby jsou základními požadavky, které by měly být uspokojeny, aby oběť dosáhla psychické rovnováhy.⁹²⁷ Pro překonání traumatu spojeného s trestným činem oběti velmi pomáhá převyprávění příběhu, vyjádření emocí s traumatem spojených, a to důvěryhodnému a empatickému posluchači. Vždy je třeba pracovat s příběhem v takové formě, jak ho sděluje samotná oběť, je třeba ji nechat příběh převyprávět a tím ventilovat pocity, oběti je třeba vyjádřit účast a empatii, poskytnout jí přátelskou podporu, zajímat se o její potřeby a pocity.⁹²⁸ Klíčovým pilířem při práci s obětí je její zmocňování (*empowerment*), kdy povzbuzování vlastních zdrojů oběti k tomu, aby si poradila s psychosociální krizí, má pozitivní účinky na její sebevnímání a sebepojetí, pocity vlastní účinnosti a kontroly totiž podstatným způsobem posilují zvládání nepříznivých událostí.⁹²⁹

Reakce každého člověka na spáchaný trestný čin je individuální a utrpěná újma je vnímána velmi subjektivně, a proto je každá viktimizace, stejně jako potřeby a očekávání oběti, jež jsou jejím důsledkem, specifická a individuální. Jednou z priorit trestního řízení by mělo být subjektivní prožitky, pocity a potřeby každé oběti náležitým způsobem reflektovat.⁹³⁰ Vyrovnávání se s traumatem totiž velmi závisí na vnitřním zpracování, které je u každého člověka individuální, a proto klíčovou otázkou není ani tak zjištění toho, co se stalo, ale zjištění toho, jaký mělo to, co se stalo, dopad na konkrétní oběť; může se tak jednat o dopad v rovině majetkové a finanční, v rovině psychické a emocionální či v narušení soukromí, způsobení následků na zdraví a životě, újma může spočívat v sociální stigmatizaci či pocitu ztráty kontroly.⁹³¹ Velmi důležitým aspektem vyrovnávání se s traumatem je i odpuštění pachateli trestného činu, k čemuž slouží nejen aktivní zasazení se pachatele o odškodnění oběti, ale může k němu vést i (zprostředkovaný a bezpečí oběti garantující)

⁹²⁶ QUEREJETA CASARES, Luis Miguel. Las víctimas y los daños personales derivados del ilícito penal. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 57 - 74. ISBN 84-457-1517-8., str. 72

⁹²⁷ Ibid., str. 72

⁹²⁸ *Průvodce pro poradce – práce s oběťmi trestných činů*, str. 41

⁹²⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Aktuální principy pomoci obětem trestných činů a násilí* [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: Systém ASPI - stav k 4.3.2019 do částky 25/2019 Sb. a 7/2019 Sb.m.s. - RA1352

⁹³⁰ VÁLKOVÁ, Helena, Pavel ŠÁMAL a Alexander SOTOLÁŘ. Restoratívni justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: KARABEC, Zdeněk. *Restoratívni justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 21 - 40. ISBN 80-7338-021-8

⁹³¹ *Průvodce pro poradce – práce s oběťmi trestných činů*, str. 13

kontakt s ním, v jehož rámci má pachatel možnost omluvit se oběti a vyjádřit snahu po nápravě.⁹³² Významným faktorem je rovněž podpora nejbližších osob.⁹³³

Z výše uvedeného tedy jednoznačně plyne, že klasický trestní proces adekvátně nereaguje na potřeby oběti ani nevede pachatele k odpovědnosti za trestný čin, spíše naopak - obviněný se v rámci obhajoby snaží bránit a popírat, co je mu kladeno za vinu, a to s cílem, aby byl zproštěn, anebo pokud je uznán viným, aby dosáhl co nejmírnějšího trestu. Vyjádření lítosti tak bývá čistě formálního charakteru, neboť lítost je jednou z polehčujících okolností trestného činu. Klasický soudní proces nepředstavuje způsob, jakým by se oběť mohla domoci adekvátního zadostiučinění, a spíše ji dále stresuje, popř. dokonce sekundárně viktimizuje. Oběť vystupuje v pozici svědka a stává se tak jedním z nástrojů vedoucích k odhalení pachatele, vyslovení jeho viny a uložení trestu. Oběti tím pádem není věnována náležitá pozornost a pomoc, ani se jí nedostává dostatečných informací. I když je oběti přiznáno právo být informována, jež vyplývá z poučovací povinnosti orgánů činných v trestním řízení informovat oběť srozumitelně a včas, aby tak měla dostatek informací ohledně možností ochrany svých oprávněných zájmů a mohla je využít, toto právo není v praxi efektivně naplňováno. Klasické trestní řízení rovněž vychází z premisy, že jakýkoli kontakt oběti s pachatelem je nežádoucí a představující riziko sekundární viktimizace. Je však nepochybně rozdíl v tom, pokud se oběť setká s pachatelem před soudní síní, neboť oba byli předvoláni k hlavnímu líčení, nebo pokud se s ním setká v rámci zprostředkovaného setkání, s nímž obě strany dopředu souhlasily a jehož účelem je prodiskutování trestného činu a řešení jeho následků. Možnost takového, zprostředkovaného a její bezpečnost garantujícího, kontaktu však není oběti ani nabídnuta. Přitom předání kompetencí k řešení věci do rukou samotných účastníků představuje vyjádření důvěry, jež na ně velmi pozitivně působí.⁹³⁴ K tomu, aby bylo setkání pachatele a oběti pro obě strany prospěšné a nikoli (především pro oběť) rizikové, slouží právě osoba zprostředkovatele. Rovněž skutečnost, že se účastníci mohli podílet na vytvoření dohody, že měli možnost ovlivnit její výslednou podobu, která reflektuje jejich potřeby, má vliv jak na pocit spravedlivého zadostiučinění ze strany oběti, tak na ochotu pachatele plnit závazky z takové dohody mu plynoucí. Kontakt oběti s pachatelem trestného činu připouští i Směrnice, jež vychází z předpokladu svobodného a informovaného

⁹³² MATOUŠEK, Oldřich. Transcendence a desistence. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 193 - 197. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 195

⁹³³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Aktuální principy pomoci obětem trestných činů a násilí* [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: Systém ASPI - stav k 4.3.2019 do částky 25/2019 Sb. a 7/2019 Sb.m.s. - RA1352

⁹³⁴ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), 258 - 264

souhlasu oběti s účastí v restorativním procesu, a tedy i s kontaktem s pachatelem. Před tím, než oběť vysloví souhlas s účastí, by měla být o restorativním procesu a jeho možných výsledcích informována. Základním předpokladem realizace restorativního procesu je rovněž uznání základního skutkového stavu ze strany pachatele. Dohoda v rámci takového procesu přijatá pak musí být dosažena dobrovolně, všechny skutečnosti zmíněné v rámci restorativního procesu jsou důvěrné a podléhají mlčenlivosti.⁹³⁵ Pokud by tedy oběť s kontaktem s pachatelem nesouhlasila, nebo pokud by byl kontakt z jakéhokoli důvodu nežádoucí, nemělo by k němu dojít, a to právě z důvodu ochrany oběti před sekundární viktimizací; *a priori* by však neměl být vylučován.

Lze tak shrnout, že postavení poškozeného je jednou z priorit restorativního přístupu k trestní spravedlnosti. Restorativní justice se zajímá o to, jaká újma byla oběti způsobena, tj. jak byl zasažen život oběti morálně, společensky i ekonomicky, a jaké jí v souvislosti s tím vznikly potřeby. Odpovědnost za způsobenou újmu je na pachateli, který by se měl zasadit o to, aby odstranil či alespoň zmírnil následky svého jednání. Pro restorativní paradigma je rovněž charakteristické, že způsob nápravy újmy hledají samotní účastníci trestného činu, tj. oběť a pachatel, a to za současného hledání příčin, které vedly pachatele ke spáchání trestného činu, a jejich odstraňování.

Trestný čin je vnímán jako nespravedlivý čin proti společnosti a jako porušení práv každé oběti. Proto je důležité věnovat obětem trestné činnosti náležitou pozornost a jednat s nimi s respektem, s porozuměním, profesionálně a bez rozdílu, s přihlédnutím k situaci, v níž se oběť nachází a jejím potřebám, stejně jako věku, pohlaví, rozumové a duševní vyspělosti. Rovněž je důležité ochraňovat oběti před sekundární viktimizací, stejně jako zastrahováním a represí. Je nezbytné poskytnout jim vhodnou pomoc a podporu k překonání traumatu způsobeného trestným činem a rovněž přístup ke spravedlnosti.⁹³⁶

Oběť potřebuje zejména informace, dále potřebuje pocit bezpečí, důvěru a respekt.⁹³⁷ Při práci s obětí trestného činu je zejména důležité, aby se cítila bezpečně a aby byla její reakce na trestný čin vnímána s respektem a neodsuzujícím postojem. Měla by jí být umožněna ventilace emocí, a to nejlépe vylíčením toho, co se jí stalo. Rovněž by mělo být

⁹³⁵ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>, čl. 12 odst. 1

⁹³⁶ Ibid., čl. 12 odst. 9

⁹³⁷ KVĚTENSKÁ, Daniela. Pomoc obětem mravnostních a násilných trestných činů v praxi. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 130 - 139. ISBN 978-80-87576-39-7, str. 133

ponecháno na jejím rozhodnutí, jaké další kroky si přeje podniknout; to ji posiluje a navrácí pocit sebeúcty a kontroly nad vlastním životem.

Myšlenky restorativní justice se snaží naplňovat i zákon o obětech trestných činů, a to zakotvením významných práv obětí trestné činnosti, jako je především právo na informace, kdy zdůrazňuje jejich srozumitelné a věcné poskytování, právo na odbornou pomoc, v němž jsou zahrnuty i restorativní programy, právo na ochranu soukromí, právo na ochranu před hrozícím nebezpečím, právo na peněžitou pomoc a rovněž i právo na ochranu před druhotnou újmou spočívající v provádění výslechu šetrným způsobem, v zabránění setkání s pachatelem, v doprovodu důvěrníka, v prohlášení o dopadu trestného činu na život oběti.

Obětem je nabízena pomoc neziskových organizací, v míře dané zákonem jim pomáhají advokáti a Probační a mediační služba. Obětem vybraných trestných činů je rovněž poskytována pomoc ze strany policejních interventů, do práce s oběťmi jsou dále zapojeni odborníci působící ve zdravotnických, školských, sociálních a jiných zařízeních.⁹³⁸ Těžiště pomoci by se však mělo přesunout z nestátních a dobrovolnických organizací na státem garantované a kontrolované subjekty pomoci obětem.⁹³⁹

Rovněž by měla být řešena otázka financování těchto služeb a otázka dostupnosti bezplatného právního poradenství.⁹⁴⁰ Nezbytnou se dále jeví specializace odborných pracovníků působících v oblasti policie, sociálních a zdravotních služeb a trestní justice v širším smyslu slova, tj. soudců, státních zástupců, probačních úředníků, pracovníků ve vězeňství, kteří mohou svým jednáním s obětí trestného činu významně ulehčit, nebo naopak prohloubit, její trauma. Více pozornosti by mělo být věnováno i vhodné a srozumitelné popularizaci této problematiky mezi laickou veřejností.⁹⁴¹

⁹³⁸ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 23

⁹³⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Aktuální principy pomoci obětem trestných činů a násilí* [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: Systém ASPI - stav k 4.3.2019 do částky 25/2019 Sb. a 7/2019 Sb.m.s. - RA1352

⁹⁴⁰ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 23

⁹⁴¹ GRIVNA, Tomáš a Helena VÁLKOVÁ. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. *Trestněprávní revue* [online]. 2017, (9) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrg5pxi4s7hfpngxzrhe2wc&groupIndex=7&rowIndex=0>, str. 207

Závěr

Zhruba od poloviny dvacátého století dochází k postupným změnám trestní politiky, jež si kladou za cíl nahrazení či doplnění standardních postupů v trestním řízení, a to za účelem zvýšení jeho efektivity. Zesilují tak tendence k většímu uplatňování alternativních způsobů řešení trestních věcí a alternativ k potrestání, tj. k alternativním řešením jak v rámci trestního práva hmotného, tak procesního, jejichž cílem je rychlá, koncepční a efektivní reakce na trestnou činnost, náležité zjištění pachatele a jeho potrestání, stejně jako poskytnutí přiměřené satisfakce obětem trestné činnosti.

Vývojovou tendencí je i sílící zájem o poškozeného trestným činem, jenž souvisí s rozvojem viktimologie a je i jednou z priorit restorativní justice. Restorativní justice je velmi se rozvíjejícím přístupem, jenž představuje alternativu k retributivnímu pojetí trestní spravedlnosti zaměřenému na trestný čin, jehož cílem je potrestání pachatele a jeho odrazení od opakování trestné činnosti; představuje rovněž alternativu k pojetí rehabilitačnímu soustředěnému především na znovuzačlenění pachatele do společnosti.⁹⁴²

Restorativní justice reaguje na klasický trestní proces, jenž nepovažuje za ideální, neboť poškozeného přehlíží a dostatečně nereflektuje jeho potřeby, nevede ani pachatele k přijetí odpovědnosti za trestný čin, spíše naopak - obviněný se v rámci obhajoby snaží bránit a zbavit se viny. Případné vyjádření lítosti je čistě formálního charakteru, neboť lítost je jednou z polehčujících okolností trestného činu. Klasický soudní proces ani nepředstavuje způsob, jakým by se oběť mohla domoci adekvátního zadostiučinění, a spíše ji dále stresuje, popř. sekundárně viktimizuje. Oběť vystupuje v pozici svědka a stává se tak jedním z nástrojů vedoucích k odhalení pachatele, vyslovení jeho viny a uložení trestu. Oběti tím pádem není věnována náležitá pozornost a pomoc, ani se jí nedostává dostatečných informací. Klasické trestní řízení rovněž neposkytuje adekvátní prostor pro případnou interakci mezi obětí a pachatelem trestného činu, neboť vychází z premisy, že jakýkoli kontakt oběti s pachatelem je nežádoucí a představující riziko sekundární viktimizace. Je však nepochybně rozdíl v tom, pokud se oběť setká s pachatelem před soudní síní, neboť oba byli předvoláni k hlavnímu líčení, nebo pokud se s ním setká v rámci zprostředkovaného setkání, s nímž obě strany dopředu souhlasily a jehož účelem je prodiskutování trestného činu a řešení jeho následků. Možnost takového, zprostředkovaného a její bezpečnost garantujícího, kontaktu však není oběti ani nabídnuta. Přitom předání kompetencí k řešení věci do rukou samotných účastníků

⁹⁴² RAÚL DE DIEGO VALLEJO, Carlos Guillén Gestoso. *Mediación: proceso, tácticas y técnicas*. 3a ed. Madrid: Pirámide, 2010. ISBN 9788436824339, str. 200

představuje vyjádření důvěry, jež na ně velmi pozitivně působí.⁹⁴³ Rovněž skutečnost, že se účastníci mohli podílet na vytvoření dohody, že měli možnost ovlivnit její výslednou podobu, která reflektuje jejich potřeby, má vliv jak na pocit spravedlivého zadostiučinění ze strany oběti, tak na ochotu pachatele plnit závazky z dohody mu plynoucí. Z toho důvodu je jednou z hlavních myšlenek restorativního přístupu tzv. repersonalizace konfliktu, tj. jeho navrácení do rukou přímých aktérů, přičemž pracuje i s účastí širšího společenství v reakci na trestnou činnost.

Restorativní přístup ke spravedlnosti tedy vychází ze spolupráce a komunikace stran, jedná se o konsenzuální model justice, pro nějž je charakteristická rekonciliace stran a jejich participace v procesu řešení konfliktu, a to za účelem dosažení dohody, kdy však důležitější než dosažení dohody je samotný proces a dialog mezi stranami.⁹⁴⁴ Cílem restorativní intervence je konstruktivní dialog stran, transformace konfliktu a transformace negativních pocitů a emocí na pozitivní, a jeho smírné řešení; účelem setkání stran a jejich aktivní participace na procesu řešení trestné činnosti je jejich posílení (*empowerment*), a to zejména posílení oběti, což je důležité pro vyrovnání její pozice s pachatelem a s čímž souvisí i poskytnutí pomoci a podpory oběti trestného činu, stejně jako garance její bezpečnosti přijetím opatření na její ochranu.⁹⁴⁵ Důraz na participativní přístup a odškodnění způsobené újmy je logickým důsledkem vnímání trestného činu nikoli jako porušení norem, ale jako narušení mezilidských vztahů. Proto restorativní chápání trestní spravedlnosti zdůrazňuje, že hlavním účelem trestu není trestat, ale vytvořit podmínky pro odčinění způsobené újmy. Pokud se totiž vychází z premisy, že trestným činem byla zasažena zejména práva poškozeného, smysluplná reakce spočívá v nápravě způsobené újmy, což nemusí být vždy nutně spojeno s potrestáním pachatele, a pokud ano, náhrada újmy způsobené oběti by měla být integrální součástí trestu, neboť je schopna naplnit jeho účel.⁹⁴⁶

Restorativní justice se tedy zaměřuje na výkon spravedlnosti prostřednictvím obětí a jejím primárním cílem je jejich reparace, nikoli potrestání pachatele a jeho odstranění od páčání další trestné činnosti; restorativní justice se snaží najít rovnováhu mezi represí vůči pachateli a reparací oběti, přičemž má vysoký preventivní potenciál. Ideově tak koresponduje

⁹⁴³ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), str. 258 - 264

⁹⁴⁴ UMBREIT, Mark. S. a Jean GREENWOOD. *Guidelines for Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation: Restorative Justice Through Dialogue*. University of Minnesota, 2000

⁹⁴⁵ ESQUINAS VALVERDE, Patricia. *Mediación entre víctima y agresor en la violencia de género: la mediación entre la víctima y el agresor en el ámbito de la violencia de género : ¿una oportunidad o un desatino?*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2008. ISBN 978-84-9876-167-2, str. 85

⁹⁴⁶ NEUMAN, Elías. *Mediación y conciliación penal*. Buenos Aires: Ediciones Depalma, 1997. ISBN 9501409317, str. 96

s proviktivními přístupy k trestní spravedlnosti, podporuje konsenzuální model řešení trestné činnosti a repersonalizaci konfliktu.

Reakce každého člověka na spáchaný trestný čin je individuální a utrpená újma je vnímána velmi subjektivně, a proto je každá viktimizace specifická, a stejně tak potřeby a očekávání oběti, jež jsou jejím důsledkem. Proto by mělo být jednou z priorit trestního řízení subjektivní prožitky, pocity a potřeby každé oběti náležitým způsobem reflektovat.⁹⁴⁷ Míra a způsob vyrovnání se s traumatem totiž velmi závisí na jeho vnitřním zpracování, které je rovněž velmi individuální, a na charakteru dopadu traumatu, či se jedná o rovinu majetkovou, psychickou apod.

Pro oběť je zásadní vyjádřit své pocity týkající se spáchaného trestného činu a vyjádřit, jaký měl trestný čin dopad na její život, a to přímo jeho pachateli.⁹⁴⁸ Oběť rovněž hledá odpovědi na otázky, které si v důsledku spáchaní trestného činu klade, přičemž je logické, že odpověď na tyto otázky hledá přímo u pachatele trestného činu; pro oběť trestného činu má význam to, že se jí dostane od obviněného vysvětlení okolností jeho jednání, případné omluvy a vyjádření snahy po náhradě způsobené škody.⁹⁴⁹ Pro oběť je dále důležité dosažení satisfakce, a to primárně v rovině morální, materiální odčinění způsobené újmy bývá záležitostí až sekundární a zvláštního významu pro ni nemá trest uložený pachateli trestného činu.⁹⁵⁰ Odškodnění oběti je však v každém případě relevantním aspektem restorativního procesu a mělo by představovat náhradu jak materiální, tak imateriální újmy a mělo by vést k celkové satisfakci oběti spočívající v zabránění tomu, aby dále trvaly následky trestného činu, v zabránění způsobování další újmy oběti, v přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin ze strany pachatele a omluvě oběti, stejně jako v uložení sankce pachateli trestného činu.

Potřebami oběti vzniklými v důsledku spáchaní trestného činu a dominujícími bezprostředně po něm jsou zejména potřeba pocitu bezpečí a pochopení kritické události. Nejčastějšími potřebami obětí je potřeba vyjádřit své pocity a potřeba být slyšena, stejně jako

⁹⁴⁷ VÁLKOVÁ, Helena, Pavel ŠÁMAL a Alexander SOTOLÁŘ. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 21 - 40. ISBN 80-7338-021-8

⁹⁴⁸ UMBREIT, Mark. S. a Jean GREENWOOD. *Guidelines for Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation: Restorative Justice Through Dialogue*. University of Minnesota, 2000, str. 2

⁹⁴⁹ ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-090-8, str. 12

⁹⁵⁰ UMBREIT, Mark. S. a Jean GREENWOOD. *Guidelines for Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation: Restorative Justice Through Dialogue*. University of Minnesota, 2000

potřeba porozumění. Neméně významnou je rovněž potřeba oběti po informacích, a to zejména o průběhu procesu a možnostech odškodnění, a dále potřeba pomoci a podpory.⁹⁵¹

Za klíčový moment restorativního procesu je rovněž považován moment odpuštění, avšak stejně jako vnímání způsobené újmy, je vysoce individuální i schopnost oběti odpustit, a tak překonat trauma způsobené trestným činem. Pro překonání traumatu je esenciální, aby oběť měla pocit, že je jí nasloucháno a rozuměno, že má podporu ze strany společnosti, orgány činné v trestním řízení nevyjímaje. Klíčovým pilířem při práci s obětí je její zmocňování (*empowerment*), kdy povzbuzování vlastních zdrojů oběti k tomu, aby si poradila s psychosociální krizí, má pozitivní účinky na její sebevnímání a sebepojetí, neboť pocity vlastní účinnosti a kontroly podstatným způsobem posilují zvládání nepříznivých událostí.⁹⁵²

Lze tak shrnout, že restorativní proces je schopen naplnit skutečné potřeby oběti mnohem více než klasický trestní proces, neboť v porovnání s trestním řízením posiluje postavení poškozeného a přispívá nejen k rychlejšímu uspokojení jeho nároku na náhradu škody, ale i k překonání traumatu způsobeného trestným činem. Restorativní justice se zajímá o to, jaká újma byla oběti způsobena, tj. jak byl zasažen život oběti morálně, společensky i ekonomicky, a jaké jí v souvislosti s tím vznikly potřeby. Odpovědnost za způsobenou újmu je na pachateli, který by se měl zasadit o to, aby odstranil či alespoň zmírnil následky svého jednání. Pro restorativní proces je rovněž charakteristické, že způsob nápravy újmy hledají samotní účastníci trestného činu, tj. oběť a pachatel, a to ve snaze poznat příčiny, které vedly pachatele ke spáchání trestného činu.

Ačkoli rozvoji restorativní justice přeje aktuální celosvětový trend v oblasti trestního práva, jenž se nese v duchu viktimologicky orientovaných přístupů a většího využívání principu oportunitity, stále není považována za „plnohodnotnou variantu“ retributivní spravedlnosti.

Restorativní přístup je obecně doporučován, pokud jde o méně závažnou trestnou činnost, trestnou činnost nedbalostní či trestnou činnost majetkového charakteru, tj. v případech, kdy existuje velká pravděpodobnost snahy ze strany pachatele po omluvě a náhradě způsobené újmy. Naopak za nevhodné případy k řešení v restorativním procesu jsou považovány trestné činy se sexuálním podtextem či případy domácího násilí, kdy navíc existuje tendence k zamezování kontaktu mezi obětí a pachatelem. Tento přístup má rozhodně

⁹⁵¹ QUEREJETA CASARES, Luis Miguel. Las víctimas y los daños personales derivados del ilícito penal. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 57 - 74. ISBN 84-457-1517-8, str. 72

⁹⁵² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Aktuální principy pomoci obětem trestných činů a násilí. *Systém ASPI - stav k 4.3.2019 do částky 25/2019 Sb. a 7/2019 Sb.m.s. - RA1352* [online]. [cit. 2019-03-26]

své *ratio*; uznávám, že existují případy, kdy je kontakt oběti s pachatelem nežádoucí anebo přinejmenším velmi náročný a je nepochybné, že restorativní metody řešení nejsou vhodné pro všechny typy trestných činů, osobně si však myslím, že, spíše než typ a závažnost trestného činu, by měly být vždy váženy okolnosti každého jednotlivého případu, postoje stran trestního konfliktu a jejich vztah, stejně jako psychický stav oběti. Proto souhlasím s názory, že restorativní přístup je v zásadě vhodnou reakcí na jakýkoli typ trestné činnosti, trestnou činnost závažnějšího charakteru nevyjímaje. Rovněž by nemělo být *a priori* odmítáno osobní setkání oběti a pachatele; oběť jakéhokoli trestného činu by měla mít možnost se svobodně a vědomě rozhodnout, zda se chce řešení konfliktu účastnit či nikoliv. Uznávám, že stupeň závažnosti činu a stupeň zasažení oběti spolu často korespondují, na druhou stranu každá oběť vnímá trestný čin subjektivně a možnost účasti v restorativním procesu by jí neměla být upírána jen s poukazem na skutečnost, že „příliš trpěla“. Restorativní proces je rovněž schopen změnit negativní pocity oběti jako je strach, nenávisť, bolest, frustrace, bezmoc či touha po pomstě, na pocity pozitivní jako nalezení klidu, jistoty, zadostiučinění, naděje, důvěry či vděčnosti. Restorativní justice tedy nevnímá kontakt mezi obětí a pachatelem trestného činu jako nežádoucí; právě naopak, velký význam přisuzuje tzv. dialogické hodnotě procesu, kdy spravedlnost je aktivně hledána samotnými účastníky trestného činu, nikoli autoritativně nalézána soudem.⁹⁵³ Rozhodně podporuji myšlenku poskytnout ve vhodných případech prostor k setkání poškozeného s obviněným, formou zprostředkovaného dialogu, neboť tento lze ze sociálního hlediska považovat za přirozenější způsob řešení sporů, resp. trestních věcí, než soudní proces.

Ideje restorativní justice dávají restorativnímu procesu značný výchovný, až terapeutický potenciál.⁹⁵⁴ Jeho síla spočívá v tom, že pachatel je konfrontován s obětí, resp. s následky svého chování s tím, aby si uvědomil zejména jeho faktické, nikoli jen trestněprávní následky, a to v bezpečném prostředí s garancí rovnosti stran, pod vedením třetí osoby, což zejména v případě obětí výrazně přispívá k obnovení pocitů kontroly nad vlastním životem pozbytými v důsledku viktimizace.⁹⁵⁵ Restorativní justice tedy klade důraz, spíše než na převzetí formální trestněprávní odpovědnosti pachatele za spáchaný trestný čin, na skutečné uvědomění si osobní odpovědnosti za toto jednání, přičemž předpokladem pro

⁹⁵³ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), str. 258 - 264

⁹⁵⁴ MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, 1985. ISBN 0566050021, str. 92

⁹⁵⁵ SAMPEDRO ARRUBLA, Julio Andrés. La justicia restaurativa: una nueva vía, desde las víctimas, en la solución al conflicto penal. *Revista Colombiana de Derecho Internacional*. Bogotá, 2010, (17), 87-124. ISSN 1692-8156, str. 114

takové přijetí odpovědnosti je to, že pachatel musí porozumět svému chování v jeho individuálních a sociálních souvislostech.⁹⁵⁶ Vést pachatele ke skutečné reflexi jeho chování, která zvyšuje pravděpodobnost jeho upřímně míněné omluvy a rovněž zvyšuje pravděpodobnost vnitřního přerodu pachatele, a tím tedy i pravděpodobnost, že pachatel nebude trestnou činností v budoucnu opakovat, je schopna práce s pachatelem trestného činu v duchu teorie reintegračního zahanbení Johna Braithwaita.⁹⁵⁷ Proto mimo jiné přisuzují velký potenciál restorativnímu přístupu, pokud jde o trestnou činnost mladistvých, neboť v jejich případě je dán velký prostor pro výchovné působení. Využití restorativní filosofie může být dále přínosem, i pokud jde o závažnější trestnou činnost, a to především majetkového charakteru.

Ačkoli se restorativní přístup k trestní spravedlnosti v některých aspektech vymezuje vůči tomu retributivnímu, nesnaží se jej plně nahradit, ale tam, kde je to vhodné, jej doplnit. I zastánci restorativní justice jsou si dobře vědomi, že u některých trestních věcí nepřichází jakýkoli alternativní, resp. restorativní, postup v úvahu; na druhou stranu u jiných by bylo žádoucí uvažovat nad klasickým represivním postupem až za předpokladu, že nelze zvolit vhodnější způsob řešení věci či tento selhal. Jedním z charakteristických znaků moderní trestní justice by tak měla být kombinace toho nejlepšího z obou pojetí trestní spravedlnosti.

Pokud jde o projevy restorativní justice v českém trestním právu, lze najít několik institutů, jež jsou restorativního charakteru. V hmotněprávní rovině se jedná především o institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním.⁹⁵⁸ Pokud jde o úpravu procesní, je restorativní justice spojována s odklony od trestního řízení, i když ne všechny odklony myšlenku restorativní justice naplňují; prvky restorativní justice jsou zastoupeny zejména v institutu narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání. Z restorativní filosofie do velké míry vychází i zákon o soudnictví ve věcech mládeže, neboť pro reakci na trestnou činnost mládeže je typická snaha pozitivního působení na mladistvého, snaha vést jej k převzetí odpovědnosti za újmu způsobenou protiprávním činem a snaha o minimalizaci rizik kriminální stigmatizace, stejně jako snaha zapojit do řešení příčin a důsledků trestné činnosti nejen poškozeného, ale i jeho blízké sociální okolí, a to i sociální okolí pachatele, přičemž primárním cílem je obnova mezilidských a sociálních vztahů narušených v důsledku spáchání

⁹⁵⁶ ROMŽA, Sergej. Aktivní účast poškozeného na procesních úkonech přípravného konání ako prostriedok efektívneho uplatňovania jednotlivých foriem restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, 163 - 172. ISBN 978-80-7502-104-5, str. 165

⁹⁵⁷ LANGÓN CUÑARRO, Miguel. La teoría de la vergüenza reintegrativa de John Braithwaite. *Revista De La Facultad De Derecho*. 2000, (18), str. 63-68

⁹⁵⁸ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justice vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), str. 258 - 264

trestného činu.⁹⁵⁹ Významným projevem restorativní justice v českém trestním právu je i nepochybně zákon o obětech trestných činů.⁹⁶⁰

V práci jsem se tedy zabývala nejen důkladnou analýzou restorativního přístupu k trestní spravedlnosti, ale i postavením poškozeného v trestním řízení a jeho právy, stejně jako problematikou obětí trestné činnosti a právní úpravou vycházející ze zákona o obětech trestných činů, jakož i alternativním způsobem řešení trestních věcí; to vše viděno optikou restorativní justice a hodnoceno z pohledu poškozeného trestným činem.

Velmi významným právem poškozeného, korespondujícím s jeho hlavním zájmem účasti v trestním řízení, je právo na náhradu škody. Uplatnění tohoto práva v adhezním řízení pro něj představuje, v porovnání s civilním řízením, možnost se rychleji domoci náhrady škody, a to vzhledem k jednodušší důkazní situaci, menší ekonomické náročnosti a rychlejšímu dosažení rozhodnutí o uplatněném nároku, díky čemuž může poškozený dříve zapomenout na traumatizující událost, jíž nepochybně spáchání trestného činu představuje. Vzhledem k tomu, že domáhání se nároku na náhradu škody může být pro poškozeného časovou i finanční přítěží, v důsledku čehož může vnímat trestní řízení jako nespravedlivé, může projednání nároku poškozeného na náhradu škody a rozhodnutí o něm v rámci trestního řízení v konečném důsledku zabránit případné sekundární viktimizaci poškozeného.

Odškodnění bylo od nepaměti součástí reakce na trestnou činnost, a to v zásadě vedle uložení trestu pachateli. Význam náhrady škody spočívá v tom, že je vnímána jako uspokojení zájmu poškozeného v trestním řízení a v určitých ohledech považována za jeden ze základních cílů trestního práva, a to jako prostředek generální prevence, kdy vůlí nahradit škodu pachatel akceptuje právní normy, i jako prostředek prevence speciální, kdy vůlí nahradit škodu pachatel přejímá odpovědnost za způsobenou škodu a uvědomuje si závadné chování. Roxin považuje reakci na spáchání trestného činu akcentující odškodnění oběti za prospěšnou jak pro samotnou oběť a pachatele trestného činu, tak pro společnost jako celek a rovněž i pro systém trestní justice. Odškodnění oběti považuje za samostatný trestněprávní následek spáchání trestného činu, jež naplňuje resocializační a preventivní účel trestu. V souvislosti s vývojem české právní úpravy týkající se náhrady škody lze velmi pozitivně zhodnotit způsob určování její výše na základě individuálních kritérií každého konkrétního

⁹⁵⁹ VÁLKOVÁ, Helena, Pavel ŠÁMAL a Alexander SOTOLÁŘ. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 21 - 40. ISBN 80-7338-021-8

⁹⁶⁰ Poškozenému, jenž je zároveň obětí trestného činu, svědčí kromě procesních práv poškozeného dle trestního řádu ještě práva oběti trestného činu jako subjektu zvláštní péče dle zákona o obětech trestných činů.

případu a rovněž i rozšíření institutu náhrady nemateriální újmy osob blízkých o úmrtí a zvlášť závažné poškození zdraví.

Dalším důležitým právem poškozeného v trestním řízení, jež je považováno za jeden z nejvýznamnějších projevů restorativní justice v české trestněprocesní úpravě, je souhlas poškozeného s trestním stíháním, resp. právo poškozeného v určitých případech souhlas s trestním stíháním odepřít, jež dává poškozenému značnou dispozici s trestním procesem. Ač tento institut významným způsobem posiluje postavení poškozeného v trestním řízení, neboť se jedná o prostředek zohlednění jeho soukromého zájmu v trestním procesu⁹⁶¹, je díky své koncepci vnímán poněkud kontroverzně a jsou navrhovány četné změny týkající se jak schopnosti poškozeného udělit souhlas, tak povahy některých trestných činů a osoby pachatele. V této souvislosti se hovoří o nahrazení tohoto institutu trestním stíháním na návrh poškozeného, resp. o zavedení soukromé trestní žaloby.

Institut trestního stíhání na návrh poškozeného principiálně koresponduje s institutem souhlasu poškozeného s trestním stíháním, avšak je lépe konstruován. Zatímco v případě souhlasu poškozeného s trestním stíháním je trestní stíhání určitých trestných činů z úřední povinnosti v zásadě možné, avšak podmíněné souhlasem poškozeného, v případě návrhových trestných činů je jejich trestní stíhání z úřední povinnosti vyloučeno a vázáno teprve na návrh poškozeného. Trestněprocesní úpravě trestního stíhání na návrh poškozeného tedy odpovídá hmotněprávní vymezení tzv. návrhových deliktů, jež mají povahu konfliktu mezi pachatelem a poškozeným, kdy vzniklý následek není příliš závažný a není dán veřejný zájem na trestním stíhání, resp. tento ustupuje tomu soukromému. Návrhovými trestnými činy by tak mohly být především drobné majetkové přečiny a přečiny proti občanskému soužití.⁹⁶²

Pod právem podat soukromou trestní žalobu se rozumí právo poškozeného, kterému vznikla soukromožalobním trestným činem újma, obrátit se s žalobou na trestní soud, a to i bez součinnosti s veřejným žalobcem, a takovou žalobu před tímto soudem zastupovat.⁹⁶³ K podání trestní žaloby je poškozený oprávněn pouze v případě soukromožalobních trestných činů, přičemž takovými delikty mohou být trestné činy menší závažnosti, jež zasahují především soukromý zájem, a trestné činy, jimiž nebyla způsobena materiální újma a jež mají povahu konfliktu mezi obětí a pachatelem trestného činu; typickým příkladem je trestný čin

⁹⁶¹ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 702

⁹⁶² *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eeff544775a?version=1.0>

⁹⁶³ GRŮVNA, Tomáš. Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky). *Trestněprávní revue*. 2005, (12), str. 317

pomluvy. Tím, že soukromá žaloba umožňuje poškozenému určitou míru dispozice s trestním procesem, posiluje jeho postavení v něm, a rovněž akcentuje jeho aktivitu a soukromý zájem v trestním řízení.

Institut soukromé trestní žaloby je pak třeba odlišovat od žaloby subsidiární; tou poškozený jednak podporuje žalobu veřejnou, jednak by jejím využitím mohl nastoupit na místo veřejného žalobce v případě klasického, tj. „veřejnožalobního“, trestného činu, pokud tento odmítá trestní stíhání takového trestného činu zahájit či již v zahájeném řízení pokračovat.⁹⁶⁴ Právo podat subsidiární žalobu tak poškozenému dává možnost k přezkoumání rozhodnutí státního zástupce, jež se dotýká jeho zájmu, a je tak výrazem ochrany jeho oprávněných zájmů.⁹⁶⁵ Podání subsidiární žaloby by mohlo být vázáno na případy, kdy státní zástupce pravomocně odložil věc z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání, resp. na případy, kdy bylo zastaveno trestní stíhání ze stejného důvodu.

Trestní stíhání na návrh poškozeného a instituty soukromé a subsidiární trestní žaloby představují tři možnosti ingerence poškozeného do trestního řízení, a tedy posílení jeho postavení v něm. Jedná se o instituty vycházející z restorativní filosofie, jež rovněž přispívají k racionalizaci trestní justice. Zmíněné instituty jsou nepochybně vyjádřením tendencí směřujících k posílení role poškozeného v trestním procesu a naplněním myšlenky zdůrazňující jeho protagonismus v trestním řízení, jež je v oblasti trestního práva procesního aktuálním celosvětovým trendem.⁹⁶⁶

Zastávám názor, že moderní trestní právo by mělo nabízet možnost stíhat určitý typ trestné činnosti výlučně na základě trestní žaloby poškozeného, a mělo by mu v určitých případech rovněž dávat možnost kontroly státního zástupce, proto by jak institut soukromé, tak subsidiární trestní žaloby měl být do českého právního řádu zaveden. Hmotněprávním odrazem práva podat soukromou trestní žalobu by pak bylo vytvoření skupiny soukromožalobních trestných činů, jimiž by se mohly (pro začátek) stát trestný čin pomluvy a případně některé z dalších trestných činů, jejichž objektem je ochrana osobnosti či soukromí.⁹⁶⁷ Nepříliš šťastně konstruovaný institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním by bylo lepší nahradit institutem trestního stíhání na návrh poškozeného v případech vymezených, tzv. návrhových, trestných činů. V práci tedy *de lege ferenda* mimo jiné

⁹⁶⁴ Ibid.

⁹⁶⁵ JELÍNEK, Jiří. Obžalovací zásada - minulost a budoucnost. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 36 - 44. ISBN 978-80-7502-185-4, str. 42

⁹⁶⁶ DLEŠTIKOVÁ, Tereza. Španělská querella – inspirace pro českého zákonodárce? *Bulletin advokacie* [online]. 2017 [cit. 2017-08-16]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/spanelska-querella-inspirace-pro-ceskeho-zakonodarce>

⁹⁶⁷ Ibid.

navrhují zakotvení institutu soukromé trestní žaloby do českého právního řádu, a ve spojitosti s tím vymezení kategorie soukromožalobních trestných činů, stejně jako zakotvení institutu žaloby subsidiární; rovněž navrhují vymezení návrhových trestných činů, v jejichž případě by trestní stíhání bylo podmíněno návrhem poškozeného, a to s tím, aby trestní stíhání na návrh poškozeného nahradilo trestní stíhání s jeho souhlasem.

Celkový vývoj trestněprávní úpravy týkající se postavení poškozeného v trestním řízení se nese v duchu posilování a prohlubování jeho práv, neboť žádná novela trestního řádu v podstatě nevedla k jejich zúžení.⁹⁶⁸

Zásadní novelou, téměř rekodifikačního charakteru, byla novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., jež změnila i samotnou definici pojmu poškozeného, když zákonnou úpravu obohatila o jeho negativní vymezení. Tato novela rovněž rozšířila procesní práva poškozeného, zakotvila mimo jiné právo poškozeného na informace nutné k jejich uplatnění, a právo poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody, na bezplatné právní zastoupení, resp. zastoupení za sníženou odměnu, jež představuje výrazný posun k vyrovnání procesního postavení poškozeného s procesním postavením obviněného. Novela z roku 2001 dále uložila povinnost soudu rozhodnout o nároku poškozeného na náhradu škody, a to v rámci adhezního řízení za předpokladu, že obžalovaný byl uznán vinným. Dalšími hlavními změnami provedenými novelou č. 265/2001 Sb. byly pak především zakotvení práva poškozeného vzdát se procesních práv, která mu zákon přiznává, oprávnění poškozeného podat stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání a postoupení věci jinému orgánu v přípravném řízení; rovněž umožnila, aby o schválení narovnání mohl rozhodnout kromě soudu i státní zástupce v přípravném řízení.⁹⁶⁹

Další významnou novelou trestního řádu týkající se postavení poškozeného byla novela provedená zákonem č. 181/2011 Sb., jež přináší poškozenému možnost vznést kromě nároku na náhradu škody i nárok na náhradu nemajetkové újmy a na vydání bezdůvodného obohacení; tím došlo k rozšíření předmětu adhezního řízení, což je významným krokem v posilování práv poškozených, neboť do té doby se mohl poškozený v trestním řízení domáhat pouze majetkové újmy, a pro morální satisfakci byl odkazován na podání žaloby na ochranu osobnosti v rámci civilního řízení, resp. v případě nároku na vydání bezdůvodného obohacení na podání žaloby na vydání bezdůvodného obohacení. Pokud jde o nemajetkovou újmu, jež je důsledkem ublížení na zdraví, resp. v případě sekundárních obětí při úmrtí

⁹⁶⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017, publ. jako 345/2017 Sb.

⁹⁶⁹ RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, str. 222 - 230

poškozeného, významné změny přinesl nový občanský zákoník, dle něhož má být taková kompenzace vysoce individuální; kritéria pro stanovení výše náhrady však vymezila až judikatura.⁹⁷⁰

Klíčovým momentem ve vývoji práv poškozeného trestným činem bylo přijetí zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, jenž nahradil nedostatečnou úpravu zákona o poskytování peněžité pomoci z roku 1997, přičemž i podstatně novelizoval trestní řád. Novela trestního řádu provedená zákonem o obětech trestných činů rozšířila základní zásady trestního řízení o zásadu šetření práv poškozeného (§ 2 odst. 15 trestního řádu), čímž tak zdůraznila jeho oprávněné zájmy a potřeby, aktivní úlohu v trestním řízení a efektivní nápravu způsobené újmy. Takové explicitní vymezení oprávněných zájmů poškozených v rámci základních zásad trestního řízení lze hodnotit velmi pozitivně, a to z hlediska částečného zrovnoprávnění jejich postavení s procesním postavením obviněných v rámci jejich práva na obhajobu, pro ulehčení a umožnění dosáhnouti uspokojení peněžních nároků v trestním řízení či uplatnění ostatních procesních práv poškozeného.⁹⁷¹ Novela provedená zákonem o obětech trestné činnosti dále zakotvila právo poškozeného, jenž je obětí trestného činu, učinit prohlášení o tom, jaký měl trestný čin dopad na jeho dosavadní život (§ 43 odst. 4 trestního řádu), resp. právo toto prohlášení učinit v hlavním líčení (§ 212a trestního řádu). Smyslem tohoto prohlášení je jednak pomoci oběti, aby se psychicky vypořádala s trestným činem, jednak vést pachatele k tomu, aby si uvědomil, co trestným činem způsobil; v konečném důsledku může mít toto prohlášení význam i pro orgány činné v trestním řízení při hodnocení závažnosti činu.⁹⁷² Tato novela dále přiznala zvlášť zranitelné oběti právo na bezplatnou právní pomoc zmocněnce, resp. právní pomoc poskytovanou za sníženou odměnu, za předpokladu osvědčení nedostatku finančních prostředků na hrazení nákladů vzniklých přibráním zmocněnce. Významnou změnou trestního řádu spojenou s přijetím zákona o obětech trestných činů bylo i jeho obohacení o institut předběžných opatření. Zákon o obětech trestných činů dále zavedl mimo jiné nové procesní právo oběti být při úkonech trestního

⁹⁷⁰ Dle nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2844/14 a rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 4 Tdo 1402/2015 jsou danými kritérii především intenzita vztahu mezi poškozeným a osobami blízkými, jejich věk a závislost, postoj pachatele k události, jeho majetkové poměry a míra zavinění, resp. míra spoluzavinění primární oběti s tím, že soud může vážit i jiné okolnosti, pokud je v konkrétním případě považuje za relevantní; v každém případě musí být rozhodnutí soudu o náhradě škody náležitě odůvodněno.

⁹⁷¹ KLESNIAKOVÁ, Jana. *Reflexia oprávněných zájmů poškozených v (připravované) reglementácii základních zásad trestného konania*. In: . 195 – 207 JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - vúdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-155-7

⁹⁷² JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®

řízení a při podání vysvětlení doprovázen důvěrníkem, tj. osobou, jež poskytuje oběti potřebnou, zejména psychickou, pomoc, a jež může být i jejím zmocněncem.⁹⁷³

V trendu posilování postavení obětí trestné činnosti pak pokračovala i novela zákona o obětech trestných činů provedená zákonem č. 56/2017 Sb., která mimo jiné zpřesnila vymezení kategorie zvláště zranitelných obětí, v jejichž případech zavedla prostřednictvím novely trestního řádu nárok na poskytnutí bezplatné právní pomoci bez dalšího, tj. bez toho aniž by musela osvědčovat nedostatek finančních prostředků.⁹⁷⁴

Významné posílení práv poškozeného s nárokem na náhradu škody znamenalo přijetí zákona č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení, dle něhož se získané peněžité prostředky při splnění podmínek stanovených tímto zákonem užijí především k uspokojení majetkových nároků oprávněných osob, které vznikly v důsledku spáchání trestného činu, o němž se vedlo označené trestní řízení. Kromě toho se 2 % ze zbývajících peněžních prostředků převedou Probační a mediační službě, která je využije na poskytování pomoci obětem trestných činů.⁹⁷⁵ Taková úprava nepochybně přispívá ke zlepšení vymahatelnosti nároků poškozených v trestním řízení, přičemž snahu o zefektivňování procesu domáhání se náhrady škody je třeba považovat za pozitivní, vhodnou a žádoucí.

V souvislosti s legislativním vývojem v trestní oblasti pak nelze nezmínit zamýšlenou rekodifikaci trestního práva procesního, jejíž nástin je zpracován již od roku 2014.

Legislativní vývoj trestního řízení ubírající se směrem posilování práv poškozeného a směřující k oslabení jeho vindikačního charakteru proti pachateli trestného činu a k posílení jeho funkce reparační, je třeba hodnotit velmi pozitivně. K posilování práv poškozeného dochází ve snaze garantovat mu stejné právní postavení v trestním řízení jako má obviněný, a tím docílit procesní rovnosti stran. Posilování postavení poškozeného v trestním řízení souvisí i s pronikáním restorativních prvků do trestního řízení, což dává vyšší míru legitimacy restorativním procesům, a to logicky vede k jejich většímu využívání. Značný prostor pro praktickou realizaci restorativní filosofie poskytuje zákon o obětech trestných činů, jenž hovoří o restorativních programech. V této souvislosti by bylo žádoucí zlepšit nejen informovanost poškozeného, resp. oběti trestného činu, ale i celkové povědomí veřejnosti o dostupných službách pomoci obětem trestné činnosti, resp. o službách restorativní justice, o

⁹⁷³ Ibid.

⁹⁷⁴ GŘIVNA, Tomáš a Helena VÁLKOVÁ. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. *Trestněprávní revue* [online]. 2017, (9) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembg5pxi4s7hfpngxzrhe2wc&groupIndex=7&rowIndex=0>, str. 195

⁹⁷⁵ Ibid., str. 206

existenci restorativních programů a možnostech jejich využití, což se však neobejde bez mezioborové spolupráce a propojení státního a neziskového sektoru, jejichž činnost by měla být koordinována. Možné řešení by mohlo spočívat ve vytvoření centralizované instituce, která by mohla mapovat aktuální potřeby a rozložení služeb po celé republice a jejich regulaci, poskytovat platformu pro komunikaci a vzájemnou interakci jednotlivých subjektů; mohla by být přehledným a dostupným zdrojem informací, který by oběti umožnil orientaci v aktuální síti neziskových organizací či možnostech právní pomoci v jednotlivých krajích.⁹⁷⁶ V této souvislosti se rovněž hovoří o národní strategii rozvoje systému péče o oběti trestných činů, kde jednotlivé rezorty, resp. jimi řízené složky v úzkém propojení s neziskovým sektorem vytvoří provázaný, sjednocený a účinný postup zacházení s oběťmi trestných činů.⁹⁷⁷ Právní úpravě by nepochybně prospěl i zvláštní zákon pojednávající o restorativních programech, obdobně jako je tomu v případě mediace v civilních věcech, jenž by mimo jiné vymezoval zapojení restorativních programů do trestního řízení a věnoval se i provázanosti jednotlivých institutů.⁹⁷⁸

Pokud jde o poskytování pomoci obětem trestných činů, ať už charakteru právního poradenství, finančního příspěvku, či krizové intervence, věnuje se mu především neziskový sektor, jenž je však závislý na dotacích ze státního rozpočtu, na jejichž poskytnutí ovšem nemá právní nárok.⁹⁷⁹ Systém služeb pro oběti tedy nějaký funguje, avšak nekoordinovaně, nedostatečně je dále řešena otázka financování těchto služeb a jejich dostupnosti pro oběti.⁹⁸⁰ Státem poskytovaná služba pomoci a podpory obětem trestné činnosti pak úplně chybí.⁹⁸¹ Významnou roli však v tomto ohledu hraje Probační a mediační služba. Klíčovým aspektem zlepšení dostupnosti služeb pro oběti, a tedy zlepšení systému jejich pomoci, je tak nejen

⁹⁷⁶ ROUBALOVÁ, Michaela, Zuzana KOSTELNÍKOVÁ, Martina PEŠKOVÁ a Jakub HOLAS. Péče o oběti trestných činů – dílčí výsledky z výzkumu obětí. *Trestněprávní revue* [online]. 2018, (7 - 8) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrhbpxi4s7g5ptqx3tl4ytqni&groupIndex=6&rowIndex=0>, str. 189

⁹⁷⁷ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 29

⁹⁷⁸ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 345 - 360. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 355

⁹⁷⁹ Dotace ze státního rozpočtu jsou poskytovány pouze subjektům akreditovaným pro službu spočívající v poskytování právních informací nebo pro službu spočívající v nabídce restorativních programů; subjektům poskytujícím služby psychologického a sociálního poradenství poskytuje stát dotaci dle zákona o sociálních službách.

⁹⁸⁰ *Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025* [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>, str. 22

⁹⁸¹ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. Cíle při profesionální práci s oběti a pachatelem trestného činu: restorativní přístup. *Trestněprávní revue*. 2012, (9), str. 199

otázka financování nevládního sektoru ze strany státu, ale i jeho ochota spolupracovat s nevládními subjekty. Bylo by tedy žádoucí posílit spolupráci neziskového sektoru s Probační a mediační službou a orgány činnými v trestním řízení a přesunout těžiště pomoci obětem z dobrovolnických organizací na státem garantované a kontrolované subjekty pomoci obětem.⁹⁸² Nezbytnou se dále jeví specializace odborných pracovníků působících v oblasti policie, sociálních a zdravotních služeb a trestní justice v širším smyslu slova, tj. soudců, státních zástupců, probačních úředníků, pracovníků ve vězeňství, kteří mohou svým jednáním s obětí trestného činu významně ulehčit, nebo naopak prohloubit, její trauma. Více pozornosti by mělo být věnováno i vhodné a srozumitelné popularizaci této problematiky mezi laickou veřejností.⁹⁸³

Dalším projevem tendencí směřujících ke zlepšení postavení poškozeného v trestním řízení a posilování jeho procesních práv, je i užívání odklonů v trestním řízení a pronikání prvků oportunity do standardního modelu trestního řízení, přičemž některé z těchto alternativních institutů jsou i restorativního rázu, a to díky upřednostňování odstranění konfliktních stavů, tj. vyrovnaní mezi obviněným, poškozeným a osobami z jejich blízkého sociálního okolí, pozitivní motivace obviněného a satisfakce poškozeného; důležitým faktorem pro jejich aplikaci je tedy zájem na ochraně a dalším nekonfliktním rozvoji vztahu mezi pachatelem a poškozeným.⁹⁸⁴ Z toho důvodu odklony zohledňují viktimologické přístupy a vycházejí z restituční, resp. kompenzační teorie, dle níž má trest směřovat především k obnově rovnováhy v sociálních vztazích narušené trestným činem a k uspokojení nároků poškozených osob.⁹⁸⁵ Na rozdíl od restorativní filosofie, zásada oportunity primárně směřuje k racionalizaci trestní justice, ke zjednodušení a zrychlení trestního řízení a ke zvýšení jeho efektivity v případech, kdy je minimálně zasažen veřejný zájem.⁹⁸⁶

Restorativní aspekt odklonů spočívá v tom, že jejich využití může pro poškozeného znamenat reparaci negativních následků způsobených trestným činem obviněného, a to rychleji než v klasickém trestním řízení, neboť náhrada škody obviněným je jednou ze

⁹⁸² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Aktuální principy pomoci obětem trestných činů a násilí. *Systém ASPI - stav k 4.3.2019 do částky 25/2019 Sb. a 7/2019 Sb.m.s. - RA1352* [online]. [cit. 2019-03-26]

⁹⁸³ GŘIVNA, Tomáš a Helena VÁLKOVÁ. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. *Trestněprávní revue* [online]. 2017, (9) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrg5pxi4s7hfpngxzrhe2wc&groupIndex=7&rowIndex=0>, str. 207

⁹⁸⁴ VÁLKOVÁ, Helena, Pavel ŠÁMAL a Alexander SOTOLÁŘ. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 21 - 40. ISBN 80-7338-021-8

⁹⁸⁵ KARABEC, Zdeněk. Účel trestání. *Kriminalistika* [online]. 2000, (2) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalistika-728588.aspx?q=Y2hud>, str. 112

⁹⁸⁶ ARTEAGA CÓRDOBA, Enrique. *Principio de oportunidad*. Santiago de Cali: Poemia, 2017. ISBN 978-958-8891-63-7, str. 50

zákonných podmínek aplikace příslušného odklonu. Poškozený je rovněž veden k aktivnější účasti na řešení konkrétní trestní věci s tím, že budou uspokojeny jeho potřeby a zájmy, a má vliv na rozhodování o náhradě škody; v případě institutu narovnání poškozený dokonce musí vyslovit s takovým postupem souhlas. Rovněž kontakt poškozeného s obviněným mu dává možnost sledovat ochotu obviněného spolupracovat. I pokud jde o obviněného, uvědomění si negativních následků jeho protiprávního konání a přijetí odpovědnosti za něj uhrazením způsobené škody, přispívá k začlenění pachatele zpět do společnosti a přispívá rovněž k individualizaci a diferenciaci věci s přihlédnutím na povahu trestné činnosti a osobu pachatele.⁹⁸⁷

Lze tedy uzavřít, že pro poškozeného jsou odklony výhodné zejména z hlediska náhrady škody, rovněž je v případě odklonů poškozenému garantována aktivní účast na projednávání věci a uspokojení jeho potřeb a zájmů.

Podmíněné zastavení trestního stíhání je způsobem, jak upravit vztahy mezi pachatelem trestného činu a jeho obětí, kdy je upřednostňováno urovnání konfliktního stavu spojeného s trestným činem před veřejným zájmem na potrestání pachatelů trestných činů.⁹⁸⁸ Tento institut zahrnuje rozumnou saturaci nároků poškozeného, a rovněž náležitě zohledňuje míru projevené sebereflexe obviněného.

Podstatou narovnání je dohoda mezi obviněným a poškozeným o vypořádání vzájemných vztahů, jež je preferováno před veřejným zájmem na potrestání pachatele trestného činu.⁹⁸⁹ Tím, že je v případě narovnání dán prostor k řešení trestného činu jeho přímým aktérům s tím, že je preferováno smírné řešení konfliktu, vykazuje institut narovnání restorativní znaky. Pokud jde o poškozeného trestným činem, tento má v porovnání s podmíněným zastavením trestního stíhání silnější postavení, neboť k rozhodnutí o schválení narovnání je nezbytný jeho souhlas s takovým vyřízením věci. Problémem aplikační praxe však je, že institut narovnání se příliš nevyužívá, a to jednak pro nesouhlas poškozeného s takovým postupem, jednak pro neochotu orgánů činných v trestním řízení, jež preferují podmíněné zastavení trestního stíhání, neboť to, na rozdíl od narovnání, není spojeno s konečným zastavením trestního stíhání obviněného, navíc novela trestního řádu provedená zákonem č. 193/2012 Sb., jež stanovila jako jednu z možných podmínek pro aplikaci

⁹⁸⁷ STRÉMY, Tomáš a Lucia ŠIMUNOVÁ. *Právo na spravedlivý proces v kontexte restorativnej justice*. In: . 146 – 157 JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnícké dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-155-7

⁹⁸⁸ SOTOLÁŘ, Alexander. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, str. 403

⁹⁸⁹ *Ibid.*, str. 406

podmíněného zastavení trestního stíhání složení peněžité částky na pomoc obětem trestné činnosti, setřela rozdíl mezi těmito instituty; v případě stanovení této podmínky totiž podmíněné zastavení trestního stíhání není ničím jiným než narovnáním se stanovením zkušební doby.

Právní úprava by se spíše měla ubírat směrem odlišování těchto dvou institutů, aby tak každý dopadal na typově jiný okruh trestné činnosti, což by vedlo i k většímu využívání narovnání. *De lege ferenda* by bylo vhodné pojmout institut narovnání tak, aby se vztahoval jen na konkrétně vymezené trestné činy, které mají povahu konfliktu mezi obviněným a poškozeným. V souvislosti s tím by pak bylo vhodné stanovit povinnost státního zástupce či soudce v případě těchto (taxativně) stanovených trestných činů, za předpokladu, že jsou splněny zákonné podmínky pro takový postup, narovnání stranám navrhnout, stejně jako stranám navrhnout možnost užití mediace, což by nepochybně vedlo i k posilování role Probační a mediační služby, což lze rovněž považovat za žádoucí. Právě proces mediace může být způsobem, jakým může poškozený s obviněným dosáhnout dohody o narovnání. Role mediátora je velmi důležitá v případech, když soud, resp. státní zástupce, má pochybnosti o vyváženosti dohody či ochraně práv jedné či druhé strany, nebo nedošlo-li ke shodě o výši nároků mezi pachatelem a poškozeným. Při zachování stávající úpravy by bylo vhodné ji alespoň doplnit o určitou formu procesního jednání soudu s obviněným a poškozeným o přijatelnosti návrhu na schválení narovnání, kde by soud, resp. státní zástupce, vyslovil konkrétní představy o podmínkách narovnání, typicky pokud jde o výši peněžité částky určené na peněžitou pomoc obětem trestného činu.⁹⁹⁰ Současná právní úprava vychází z myšlenky kompenzace jak dotčeného soukromého zájmu poškozeného, tak zájmu veřejného, a to právě povinností k peněžitému plnění nad rámec škody způsobené trestným činem.⁹⁹¹ Využití institutu narovnání je tak limitováno finančními možnostmi pachatele. Zavedení jiných způsobů kompenzace veřejného zájmu, který byl spácháním trestného činu narušen, by nepochybně rozšířilo počet případů, v nichž by bylo možné tento institut aplikovat. Taková úprava by nepochybně byla přínosem i pro celou společnost. Navíc by v rámci odklonů mohlo být ukládáno širší spektrum omezení či povinností jako například absolvování probačního programu, zákaz navštěvování určitých akcí či zařízení, zákaz přechovávání předmětů, které by mohly sloužit k páčání trestné činnosti, opuštění obydlí,

⁹⁹⁰ ZŮBEK, Jan. Úvaha k institutu narovnání a jeho budoucnosti. *Trestněprávní revue* [online]. 2015, (1) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgvpxi4s7gfpngxzr&groupIndex=55&rowIndex=0>, str. 7

⁹⁹¹ *Ibid.*, str. 12

kde došlo ke spáchání trestné činnosti, zákaz bez předchozího oznámení bezdůvodně měnit své zaměstnání, zákaz bez předchozího oznámení měnit své bydliště apod.

Dalšími odklony od trestního řízení, tj. odklony v širším slova smyslu, jsou pak trestní příkaz a institut dohody o vině a trestu, jež vykazují spíše znaky alternativnosti než restorativnosti.

Cílem trestního příkazu je zejména zrychlení a zefektivnění soudního řízení, přičemž pro poškozeného nemá zvláštního přínosu, tedy kromě toho, že s urychlením řízení je spojeno i urychlení stanovení povinnosti obviněnému k náhradě škody, neboť výrok o náhradě škody je jednou ze zákonných náležitostí trestního příkazu. Avšak i v tomto ohledu je poškozený znevýhodněn, neboť nárok na náhradu škody může uplatnit pouze do okamžiku vydání trestního příkazu, o čemž však nebývá informován. Nejenže se tedy poškozený často ani nedozví, že samosoudce hodlá věc vyřídit trestním příkazem, čímž je mu znemožněno připojit se s nárokem na náhradu škody, ale v případě, že bylo trestním příkazem rozhodnuto o náhradě škody, nemá poškozený ani právo se proti trestnímu příkazu bránit, neboť mu nesvědčí právo podat proti trestnímu příkazu odpor; toto právo náleží pouze obviněnému a státnímu zástupci.⁹⁹² Absence práva poškozeného podat proti trestnímu příkazu opravný prostředek je krajně nevyhovující a představuje závažný nedostatek právní úpravy. Proti zakotvení práva poškozeného podat proti trestnímu příkazu odpor je argumentováno zejména tím, že odpor je opravným prostředkem, kterým nejsou napadány jednotlivé výroky, ale trestní příkaz jako celek. Právo poškozeného podat odpor by tedy znamenalo, že poškozený může napadnout rozhodnutí jako celek, tj. všechny výroky, tedy i výrok o vině a trestu, což je považováno za nepřípustné.⁹⁹³ S tímto argumentem se lze poměrně dobře vyrovnat omezením opravného prostředku poškozeného pouze na výrok, který se poškozeného týká, tj. výrok o náhradě škody, tj. pojmout jej jako odvolání proti výroku o náhradě škody, resp. jeho neúplnosti či absenci. Tím by nedocházelo k automatickému rušení trestního příkazu, ani tohoto výroku. Nadřízený soud by pak rozhodnutí přezkoumal pouze co do výroku o náhradě škody, popř. by odvolání zamítl jako nedůvodné.⁹⁹⁴ V nenapadené části, tj. ve výroku o vině a trestu, by trestní příkaz nabyl právní moci a vykonatelnosti. Pokud by výrok o náhradě škody chyběl či byl neúplný, mohl by nadřízený soud o náhradě škody rozhodnout sám, stejně tak

⁹⁹² JELÍNEK, Jiří a kolektiv. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®; JELÍNEK, Jiří. Trestní příkaz včera, dnes a zítra. *Kriminalistika*. 2015, XXXXVIII(2), 81 - 102. ISSN 1210-9150, str. 91

⁹⁹³ JELÍNEK, Jiří. Trestní příkaz včera, dnes a zítra. *Kriminalistika*. 2015, XXXXVIII(2), 81 - 102. ISSN 1210-9150, str. 95

⁹⁹⁴ JELÍNEK, Jiří. Současná trestní politika – co je nejdůležitější? In: *Jelínek, J., Grívna, T. a kol.* Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, str. 21.

v případě nesprávného odkázání poškozeného s jeho nárokem na civilní řízení. Do trestního řádu by měla být rovněž zakotvena povinnost soudu informovat poškozeného předem, že ve věci hodlá vydat trestní příkaz, aby mohl poškozený včas uplatnit své nároky, resp. je upřesnit.⁹⁹⁵

Druhý z odklonů *largo sensu*, dohoda o vině a trestu, rovněž cílí na zjednodušení a zrychlení trestního řízení, přičemž restorativní prvky ustupují. Na druhou stranu, pro poškozeného může být sjednávání dohody o vině a trestu výhodné v tom smyslu, že v zájmu mírnějšího trestu bude obviněný ochotnější škodu uhradit nebo uzavřít dohodu o její náhradě. Z pohledu poškozeného trestným činem lze rovněž pozitivně hodnotit i možnost setkat se s obviněným v méně formálním prostředí, než je řízení před soudem, čímž je snižováno riziko sekundární viktimizace a což je i příležitostí k dospění ke vzájemné dohodě o náhradě škody způsobené trestným činem.⁹⁹⁶ Na druhou stranu efektivní satisfakce zájmů poškozeného trestným činem a jeho účast při sjednávání dohody o vině a trestu hlavním smyslem a účelem tohoto institutu není, a proto dohoda o vině a trestu v zásadě nenaplňuje myšlenky restorativní filosofie.

Z hlediska restorativní justice nejvíce naplňuje její principy institut narovnání, neboť klade důraz na individualizaci konfliktu vzniklého v důsledku spáchání trestného činu, bere v úvahu názor a potřeby poškozeného a snaží se jej aktivně zapojit do řešení trestní věci, rovněž poškozenému umožňuje dosáhnout nápravy způsobené újmy jednáním samotného pachatele trestného činu, jenž je veden k tomu, aby si uvědomil, čeho se dopustil, a přijal za své jednání odpovědnost a odčinil způsobenou újmu. Bohužel se jedná o nejméně využívaný odklon.

Naopak nejvíce aplikovaným institutem je podmíněné zastavení trestního stíhání, a to především pokud jde o trestnou činnost spáchanou v dopravě. Poměrně nedávná novelizace právní úpravy podmíněného zastavení trestního stíhání, resp. podmíněného odložení podání návrhu na potrestání, provedená zák. č. 193/2012 Sb., je nepochybně projevem legislativní vůle ke zvyšování využívání odklonů, neboť stanovila další podmínky, které lze při aplikaci těchto institutů uložit; tím však výrazně setřela rozdíl mezi podmíněným zastavením trestního stíhání a narovnáním.

⁹⁹⁵ JELÍNEK, Jiří. Trestní příkaz včera, dnes a zítra. *Kriminalistika*. 2015, XXXXVIII(2), 81 - 102. ISSN 1210-9150, str. 93

⁹⁹⁶ SZABOVÁ, Eva. Restorativna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu. In: STRÉMY, Tomáš. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, 173 - 192. ISBN 978-80-7502-104-5, str. 181

Vzniklá situace by proto měla být reflektována změnou právní úpravy. Institut podmíněného zastavení trestního stíhání by neměl být omezován pouze na přečiny, tj. méně závažnou trestnou činnost, závazek zdržet se určité činnosti by neměl být omezován pouze na činnost související s trestným činem a jako alternativa ke složení finanční částky na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti by mohla být stanovena veřejně prospěšná činnost.⁹⁹⁷ Pokud jde o institut narovnání, tento by měl být konstruován tak, aby jej bylo možné využívat častěji, což je nepochybně v zájmu poškozených. Vhodným řešením *de lege ferenda* by bylo ponechat složení peněžité částky ze strany obviněného pouze v případech podmíněného zastavení trestního stíhání a pokud jde o narovnání, tento institut pojmout tak, aby se vztahoval na konkrétně vymezené trestné činy, především takové, které mají povahu konfliktu mezi obviněným a poškozeným, přičemž se nemusí jednat jen o přečiny, ale může jít i o méně závažné zločiny. Dále by měly být od sebe odděleny výroky o schválení narovnání a o zastavení trestního stíhání tak, aby mohla být rozšířena škála opatření, které bude moci obviněný použít k odčinění újmy poškozeného a k zajištění obecně prospěšných cílů. Schválení narovnání by pak bylo spojeno s přerušením trestního stíhání a k zastavení trestního stíhání by docházelo až po splnění podmínek, ke kterým se obviněný zavázal.⁹⁹⁸ Ke zmíněným opatřením by mohla patřit například i povinnost odpracovat určitý počet hodin prací ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí či povinnost se po určitou dobu zdržovat ve svém obydlí; aplikace institutu narovnání by tak nebyla omezena finanční situací obviněného. Právě závazek obviněného odpracovat určitý počet hodin obecně prospěšných prací by mohl být další z podmínek podmíněného zastavení trestního stíhání. Alternativou k podmíněnému zastavení trestního stíhání by potom mohlo být podmíněné zastavení trestního stíhání s dohledem probačního úředníka.⁹⁹⁹

Rovněž podporuji návrh, aby institut narovnání byl nahrazen zvláštním způsobem řízení, a to řízením o schválení restorativní dohody, kdy takovou dohodu, jež by podléhala schválení soudem, by bylo možné uzavřít v jakékoli fázi trestního řízení, po němž by mohlo

⁹⁹⁷ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 345 - 360. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 352 - 353

⁹⁹⁸ Průzkum, rozbor a jiné materiály Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. 0 Ts 43/2012, uveřejněné pod číslem 9/2014 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2014:0.TS.43.2012.1

⁹⁹⁹ *Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)* [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eef544775a?version=1.0>

dojít k zastavení trestního stíhání, k podmíněnému zastavení trestního stíhání anebo by soud tuto dohodu vzal v potaz při rozhodování o vině a trestu.¹⁰⁰⁰

Pokud jde o zlepšení právní úpravy odklonů obecně, bylo by žádoucí, aby právní úprava odklonů obsahovala výčet kritérií pro posouzení, v jakých případech je lze uplatnit. Dle platné právní úpravy je totiž ponecháno výlučně na vůli státního zástupce, resp. soudce, zda danou věc v rámci odklonu řešit či nikoli, což způsobuje značnou právní nejistotu a roztržičnost aplikační praxe. Tento stav je důsledkem toho, že na aplikaci odklonů neexistuje právní nárok, což je však třeba považovat za správné. Zákonná úprava by však měla zakotvovat povinnost státního zástupce, resp. soudu, v případě odmítnutí návrhu kterékoli ze stran vyřídit věc odklonem, vydat usnesení s odůvodněním, proč by bylo užití odklonu v daném případě nedostačující. Platná právní úprava totiž státnímu zástupci, resp. soudu, neukládá v případě negativního rozhodnutí povinnost takové rozhodnutí vydat písemně a odůvodnit.

Dalším možným řešením vedoucím ke sjednocení praxe užívání odklonů by bylo stanovení povinnosti státního zástupce ve stanovených případech, tj. v případě taxativně určených trestných činů, iniciovat řešení věci odklonem, resp. jeho povinnost tuto možnost stranám nabídnout. V případě absence legislativní vůle k provedení navrhovaných změn by měla být ve snaze sjednocení praxe vydána alespoň metodika Ministerstva spravedlnosti či pokyn obecné povahy Nejvyššího státního zástupce.

Vzhledem k tomu, že aplikace odklonů závisí na vůli státního zástupce, je v tomto směru nezbytná jak dobrá znalost právní úpravy, tak znalost konkrétní věci, neboť jen taková znalost může být východiskem pro odbornou a realistickou úvahu státního zástupce o existenci podmínek pro realizaci odklonu, přičemž takovému zhodnocení by neměla dominovat strategie podmíněná potřebou procesní výhry, ale především posouzení vhodnosti využití odklonu jako nástroje k dosažení účelu trestního řízení. Pro státní zástupce by mělo být otázkou profesní cti, aby v případech, kde se aplikace nějaké z forem odklonu nabízí, na tuto skutečnost náležitě reagovali, neboť správně aplikovaný odklon je řešením vhodnějším a efektivnějším. Pokud státní zástupce nerozhodne o využití odklonu sám, má možnost navrhnout jeho realizaci rovněž v soudní fázi řízení.¹⁰⁰¹

¹⁰⁰⁰ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 345 - 360. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 356

¹⁰⁰¹ HACKL, Vladimír. Odklony - několik postřehů vzešlých z pražské praxe. *Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257*

Z diskreční pravomoci veřejných žalobců vychází i případné postoupení věci do restorativního programu; iniciativa k takovému postoupení však může vycházet i ze strany policejního orgánu, Probační a mediační služby či služby vězeňské, ale i ze strany samotných účastníků trestného činu, popř. nevládních organizací zaměřujících se na podporu obětí trestné činnosti.

Moment postoupení trestní věci odklonu, resp. restorativnímu programu, je momentem stěžejním. Základním východiskem pro jejich větší využívání v praxi je tedy přizpůsobení stávající struktury justice a začlenění odklonů a restorativních procesů do justičního systému. Pokud jde o restorativní programy, je klíčovou spolupráce mezi pracovníky trestní justice a iniciativami, které se restorativním aktivitám věnují (jde především o neziskový sektor), stejně jako poskytování informací nejen široké veřejnosti, ale i zástupcům orgánů činných v trestním řízení a jiné odborné veřejnosti a podpora jejich vzdělávání v této oblasti. Svůj smysl má i zapojování dobrovolníků, kteří jsou spojnicí mezi laickou veřejností a odborníky z řad justice. Pokud o možnostech využívání restorativní justice nejsou obeznámeni sami policisté a jiné orgány činné v trestním řízení, jen stěží o nich mohou informovat oběti a pachatele trestné činnosti. Faktory, které ovlivňují míru využívání restorativních programů, jsou tak mimo jiné nejen dostupnost a kvalita služeb, informovanost odborné i laické veřejnosti, připravenost orgánů činných v trestním řízení informovat a podporovat užití restorativních programů v trestním řízení, ale i například míra punitivnosti nálad ve společnosti, politická situace apod.¹⁰⁰²

Restorativní programy jsou schopny fungovat v rámci jakéhokoli právního řádu, skýtají velký potenciál efektivního řešení trestné činnosti a důsledků jí způsobených. Oběti nabízejí možnost být slyšena, pachateli zase možnost přijmout důsledky svých činů a aktivně se zasadit o jejich řešení; rovněž představují možnost pro společenství, jak účinněji reagovat na trestnou činnost a jak jí účinně předcházet. Samozřejmostí je v každém jednotlivém případě zachování možnosti standardního trestního řízení.¹⁰⁰³ Restorativní justice se snaží být dobrým doplňkem klasické trestní justice, neboť tato musí reagovat na všechny spáchané trestné činy, zatímco restorativní postupy lze aplikovat pouze ve vhodných případech. Klíč k úspěchu tedy spočívá v posilování restorativních prvků s cílem nalézt vhodnou kombinaci

¹⁰⁰² MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 345 - 360. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 346

¹⁰⁰³ Resolution 2002/12 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters [online]. The Economic and Social Council, 2002. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf>

obou systémů, tj. zakomponování některých principů restorativní justice do trestní justice vycházející z retributivní filosofie.¹⁰⁰⁴ Toho lze docílit jednak větším využíváním již existujících alternativních metod, zejména odklonů v rámci trestního řízení a rovněž i mediace, a ukládáním předběžných opatření a alternativních trestů, jednak zaváděním institutů nových jako je například soukromá a subsidiární trestní žaloba; v případě mladistvých má pak velký potenciál například využívání rodinných skupinových konferencí. Prvním krokem je však zvyšování povědomí jak odborné, tak laické veřejnosti o možnostech využívání alternativních řešení trestních věcí.

Současně je třeba připomenout, že úspěch restorativního procesu závisí především jednak na dobrovolné účasti oběti a pachatele, jednak na tom, zda do něj budou postupovány vhodné případy. Účast obětí a pachatelů trestné činnosti na procesech restorativní justice závisí jak na povaze a typu trestného činu, tak na osobních charakteristikách jeho aktérů a na charakteru vztahů mezi nimi. Pokud jde o vhodnost věci, zastávám názor, že v zásadě neexistuje důvod omezovat typ trestných činů, které mohou být v rámci restorativního procesu řešeny, na základě jejich druhu a závažnosti. Restorativní procesy dávají obětem možnost vyjádřit se, získat odškodnění, přijmout omluvu pachatele a získat od pachatele další informace o trestném činu, o důvodech, proč si je pachatel vybral za oběť a proč čin spáchal, stejně jako odpovědi na další otázky, které u oběti v souvislosti s trestným činem vyvstávají; tyto možnosti zpravidla v klasickém trestním procesu nemají.¹⁰⁰⁵ Mimo jiné z tohoto důvodu jsou restorativní procesy jak oběťmi, tak pachateli, hodnoceny jako spravedlivější než proces tradiční. Aplikace restorativní filosofie v praxi a využívání alternativních postupů ulehčuje i soudnímu systému, neboť jej zbavuje zatížení věcmi, jež mohou být řešeny jiným způsobem než v rámci klasického trestního řízení; restorativní přístup má i celospolečenský přesah, neboť přispívá jednak k prevenci kriminality, jednak k budování kultury míru a dialogu.

Reakci na trestnou činnost vycházející z restorativní filosofie podporuji a hodnotím ji jako velmi přínosnou, a to především proto, že počítá s aktivní účastí přímých aktérů trestního konfliktu; pozitivně rovněž vnímám formu takové reakce, tj. kolaborativní přístup stran a konstruktivní dialog o následcích trestného činu, v němž vidím velký potenciál. Domnívám se, že odškodnění oběti a pokus o rekongraci mezi obětí a pachatelem by měly v rámci

¹⁰⁰⁴ SOLČANSKÁ, Adriana. Poškodený a restorativna justícia. In: STRÉMY, Tomáš. *Restorativna justícia a alternativné tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 477 - 492. ISBN 978-80-7502-034-5, str. 478

¹⁰⁰⁵ UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. *Handbook on restorative justice programmes*. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2, str. 64

trestního procesu hrát relevantní roli, neboť reakce na trestnou činnost zahrnující tyto aspekty je vhodným řešením jak pro oběť trestného činu, tak pro pachatele, a rovněž i pro společnost jako celek. Podporuji tedy restorativní justici jako efektivní a smysluplný přístup k trestní spravedlnosti a její větší praktické využití.

Touto prací bych tedy ráda podpořila snahy o rozvoj využívání restorativních technik v praxi, zejména mediace mezi obětí a pachatelem, jakož i alternativní řešení sporů obecně; dále snahy o to, aby se restorativní nástroje staly integrální součástí trestního procesu a běžným způsobem řešení trestních věcí, stejně jako myšlenku vtělení restorativní perspektivy do účelu zákona a základních zásad trestního řízení.¹⁰⁰⁶ Ochrana a pomoc oběti trestného činu je jednou z důležitých funkcí trestního práva, neměl by tedy být opomíjen ani vliv viktimologie na trestní právo.

Ráda bych podpořila trend posilování přímých účastníků trestného činu při jeho řešení, se snahou více či méně začlenit i jejich sociální okolí, a podpořila myšlenku kombinace klasického a restorativního paradigmatu spočívající v začlenění restorativních postupů do existujícího právního systému, tj. smíšený model tradiční trestní intervence a restorativních přístupů, a to s prioritou klasického trestního procesu s tím, aby byla dána možnost postoupit případ do restorativního procesu se současným přerušением trestního řízení.¹⁰⁰⁷ Restorativní proces lze totiž smysluplně využít v jakékoli fázi trestního procesu - v přípravném řízení s cílem vyhnout se soudnímu procesu, v řízení před soudem jako formu odklonu, po skončení řízení před soudem za účelem uložení alternativního trestu, a rovněž i ve fázi výkonu trestu.

Restorativní justice usiluje o řešení společenských konfliktů plynoucích z páčání trestné činnosti výchovnou prací s pachatelem, jenž je veden k přijetí skutečné, nikoli pouze formální trestněprávní odpovědnosti, a reflexí potřeb obětí; v neposlední řadě poukazuje na pozitiva zapojení komunity.

Důležitou roli v rozšiřování povědomí o restorativní justici, alternativních způsobech řešení sporů, možnostech pomoci obětem apod. hraje osvěta spočívající nejen v informovanosti, ale i vyvracení mýtů a předsudků, které ohledně alternativních a restorativních metod reakce na trestnou činnost mohou panovat. Taková osvěta je nutná nejen

¹⁰⁰⁶ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 345 - 360. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 354

¹⁰⁰⁷ HOLÁ, Lenka. Koncept zmocnění v kontextu restorativní justice. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 361 - 375. ISBN 978-80-88266-15-0, str. 371

v případě laické veřejnosti, ale i veřejnosti odborné, neboť právě pracovníci trestní justice jsou ti, kdo rozhodují o případném postoupení věci k alternativnímu vyřízení, a právě mezi nimi stále panuje určitá nedůvěra ať už ve schopnosti zprostředkovatele, či v restorativní proces jako takový.¹⁰⁰⁸ Kromě konzervativního přístupu a jisté „uzavřenosti“ orgánů činných v trestním řízení vůči alternativním možnostem, je překážkou jejich většího využívání i punitivně naladěná společnost, která alternativní, resp. restorativní, způsoby reakce na trestnou činnost vnímá jako nedostatečný a příliš mírný postih pachatele trestného činu. Zasadit se o rozvoj restorativní justice a jejích programů, zvýšit jejich dostupnost a informovanost veřejnosti představuje jednu z hlavních výzev pro stát. V tomto ohledu se již poměrně dobře daří Probační a mediační službě, jež realizuje nejrůznější programy, projekty a kampaně.

Práci bych ráda uzavřela citací Pipesovy metafory: *Poškozený musí zatřást stromem, aby obdržel ovoce spravedlnosti, nicméně riskuje, že mu namísto jablka přistane na hlavě velká větev.*¹⁰⁰⁹

Prioritou moderního trestního práva by tedy mělo být, aby poškozený trestným činem místo rány větví skutečně obdržel ovoce spravedlnosti. Moderní trestní právo by tedy mělo v sobě spojovat myšlenky jak teorií retributivních, tak relativních, tj. myšlenku spravedlivého trestu odpovídající závažnosti spáchaného trestného činu, jímž je však současně pozitivně působeno jak na pachatele, tak na veřejnost.¹⁰¹⁰ Jedním z aspektů moderního trestního procesu by rovněž měla být reflexe zájmů poškozeného, především zájmu na náhradě škody, a to i navzdory skutečnosti, že v trestním řízení nejde primárně o něj, ale o to, aby ve veřejném zájmu bylo odsuzováno a stíháno jednání, které zákon označuje za trestné, neboť účelem trestního řízení je náležitě zjistit trestné činy a spravedlivě potrestat jejich pachatele.

¹⁰⁰⁸ BUTTS, Thelma a Patricia GUILARTE GUTIERREZ. *Proyecto Plan formativo para derivación a mediación en la jurisdicción penal de adultos: Hacia un sistema de evaluación temprana de casos en mediación penal*. Madrid: Consejo General del Poder Judicial, 2015, str. 29

¹⁰⁰⁹ “The plaintiff had to shake the tree to obtain the fruit of justice, and, in doing so, he risked a large branch landing on his head rather than an apple.” PIPE, Gregory S. Exemplary Damages After Camelford. *Modern Law Review* [online]. 1994, 57(1), 91 - 101 [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1468-2230.1994.tb01923.x>, str. 99

¹⁰¹⁰ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7, str. 39

Seznam zkratk

Listina základních práv a svobod	Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České Republiky
Směrnice	Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV
Trestní řád	Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
Trestní zákoník	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Zákon o soudnictví ve věcech mládeže	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
Zákon o obětech trestných činů	Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů
Občanský soudní řád řád	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní
Občanský zákoník	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
Zákon o zvláštních řízeních soudních	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon o probační a mediační službě

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a
mediační službě

Náhrada škody

Náhrada majetkové škody, náhrada
nemajetkové újmy a vydání
bezdůvodného obohacení

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

ADONON VIVEROS, Akuavi. La conciliación: ¿un medio o un fin en la solución de conflictos?. In: HUBLER, Rudolf, Juan Carlos MARTÍNEZ, Cécile LACHENAL a Rosembert ARIZA. *Hacia sistemas jurídicos plurales, Reflexiones y experiencias de coordinación entre el derecho estatal y el derecho indígena*. Bogotá: Ediciones Antropos Ltda., 2008, 87 – 118. ISBN 978-958-98737-0-0.

AGUIRRE ZUAZO, María José. Conclusiones. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 89 - 134. ISBN 84-457-1517-8.

ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. Pyramida (Panorama). ISBN 8070380446.

ARTEAGA CÓRDOBA, Enrique. *Principio de oportunidad*. Santiago de Cali: Poemia, 2017. ISBN 978-958-8891-63-7.

BARATTA, Alessandro. *Criminología crítica y crítica del derecho penal: introducción a la sociología jurídico penal*. Buenos Aires: Siglo XXI Editores Argentina, 2004. ISBN 987-1 105-18-5.

BARATTA, Alessandro. Principios de Derecho Penal Mínimo. BARATTA, Alessandro. *Criminología y Sistema Penal (Compilación in memoriam)*. Buenos Aires: Editorial B de F, 2004, s. 299-333. ISBN 978-9974578340.

BAUMANN, JÜRGEN. *Alternativ-Entwurf Wiedergutmachung. Arbeitskreis Deutscher, Österreichischer und Schweizerischer Strafrechtslehrer: traducido al castellano: Proyecto alternativo sobre reparación penal. Proyecto de un grupo de trabajo de Profesores de Derecho Penal alemanes, austríacos y suizos*. München: Konrad Adenauer Stiftung, 1998.

BAZEMORE, S. Gordon. a Mara. SCHIFF. *Restorative community justice: repairing harm and transforming communities*. Cincinnati, OH: Anderson Pub., 2001. ISBN 1583605061.

BAZEMORE, Gordon a Sandra O'BRIEN. The quest for a restorative model of rehabilitation: theory-for-practice and practice-for-theory. In: WALGRAVE, Lode. *Restorative Justice and the Law*. London: Willan, 2012, 31 - 67. ISBN 9781135998950.

BECERRA, Dayana. La conciliación preprocesal en el sistema penal acusatorio z sus principales aportes. *Prolegómenos: Derechos y valores*. Bogotá, 2009, **XII**(24), 169 – 187. ISSN 0121-182X.

BERISTAIN IPIÑA, Antonio. Proceso penal y víctimas: Pasado, presente y futuro. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 15 - 36. ISBN 84-457-1517-8.

BORJA JIMÉNEZ, Emiliano. Derecho indígena, sistema penal y derechos humanos. *Nuevo Foro Penal*. 2009, (73), 11-46. ISSN 0120-8179.

BORJA JIMÉNEZ, Emiliano. Sobre los ordenamientos sancionadores originarios de Latinoamérica. BERRAONDO LÓPEZ, Mikel. *Pueblos indígenas y derechos humanos*. Bilbao: Universidad de Deusto, 2006, s. 663-684. ISBN 84-9830-058-4.

- BRAITHWAITE, John. Restorative justice. New York: Oxford University Press, 2002. Studies in crime and public policy. ISBN 019513639.
- BŘÍZA, Petr a Filip GANTNER. První setkání se zapsaným mediátorem z pohledu praxe. *Bulletin advokacie*. 2016, (4/2016), 34 - 38. ISSN 1210-6348.
- BUDINOVÁ, Adriana. Bezplatná právní pomoc obětem domácího násilí. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 140 - 148. ISBN 978-80-87576-39-7.
- BUTTS, Thelma a Patricia GUILARTE GUTIERREZ. *Proyecto Plan formativo para derivación a mediación en la jurisdicción penal de adultos: Hacia un sistema de evaluación temprana de casos en mediación penal*. Madrid: Consejo General del Poder Judicial, 2015.
- CASANOVAS, Pompeu, Jaume MAGRE a Elena LAUROBA. *Libro Blanco de la Mediación en Cataluña*. 1. Cataluña: Huygens Editorial, 2011. ISBN 978-84-393-8675-9.
- CARBALLO MARTÍNEZ, Gerardo. *La mediación administrativa y el Defensor del Pueblo*. Madrid: Editorial Aranzadi, 2008. ISBN 9788483557204.
- CLAIRMONT, Don. Restorative Justice in Nova Scotia. *Canadian Journal of Policy Research*. 2000, (1).
- COATES, Roberts, Mark UMBREIT a Betty VOS. Restorative justice circles: An exploratory study. *Contemporary Justice Review* [online]. 2003, 6(3), 265-278 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1080/1028258032000115985. ISSN 1028-2580. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1028258032000115985>.
- CORNEJO YANCEN, Grover. *Manual del Conciliador Extrajudicial*. Lima: Librería y Ediciones Jurídicas, 2002.
- CROSLAND, Paul a Marian LIEBMAN. *40 cases: restorative justice and victim-offender mediation*. Bristol: Mediation UK, 2003. ISBN 18-727-5687-5.
- CRUZ RUEDA, Elisa. Principios generales del derecho indígena. In: HUBLER, Rudolf, Juan Carlos MARTÍNEZ, Cécile LACHENAL a Rosembert ARIZA. *Hacia sistemas jurídicos plurales, Reflexiones y experiencias de coordinación entre el derecho estatal y el derecho indígena*. Bogotá: Ediciones Antropos Ltda., 2008, 29 - 50. ISBN 978-958-98737-0-0.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Aktuální principy pomoci obětem trestných činů a násilí. *Systém ASPI - stav k 4.3.2019 do částky 25/2019 Sb. a 7/2019 Sb.m.s. - RA1352* [online]. [cit. 2019-03-26].
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Viktimologické expertízy – Otevřené otázky psychologického posuzování obětí. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 60 - 67. ISBN 978-80-87576-39-7.
- ESCUDERO ALZATE, María Cristina. *Mecanismos alternativos de solución de conflictos – conciliación, arbitraje y amigable composición*. 19. Bogotá: Leyer Editorial, 2013. ISBN 9789587690361.

DALY, Kathleen. The limits of restorative justice. SULLIVAN, Dennis a Larry TIFFT. *Handbook of restorative justice: a global perspective*. 1. New York: Routledge, 2006, 134 - 145. ISBN 9780415353564.

DALY, Kathleen. Restorative justice: The real story. *Punishment & Society* [online]. 2002, 4(1), 55-79 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1177/14624740222228464. ISSN 1462-4745. Dostupné z: <http://pun.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/14624740222228464>.

DE DIEGO VALLEJO, Raúl a Carlos GUILLÉN GESTOSO. *Mediación: proceso, tácticas y técnicas*. 3. Madrid: Pirámide, 2010. ISBN 9788436824339.

DEL RIQUELME HERRERO, Miguel Pasqual. *Mediación penal: marco conceptual y referentes: Guía conceptual para el diseño y ejecución de planes estratégicos nacionales de mejora y fortalecimiento de la mediación penal*. Secretaría General de la Conferencia de Ministros de Justicia de los Países Iberoamericanos, 2013.

DEYM, Jose. Delito, vergüenza y reintegración: traducción al castellano John Braithwaite, Shame and criminal justice. *Delito y Sociedad. Revista de Ciencias Sociales*. Buenos Aires, 2011, 20(32), 7 – 32.

DHONDT, Davy, Beate EHRET, Borbala FELLEGI a Dóra SZEGÖ. Implementing peacemaking circles in Europe: An European research project. *European Forum for Restorative Justice*. 2013, 3(14), 2 – 5.

DIANIŠKA, Gustáv. John Braithwaite: Teória reintegrovaného zahanbenia a restoratívna spravodlivosť. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 114 - 126. ISBN 978-80-7502-034-5.

DICKSON-GILMORE, Jane a Carol LA PRAIRIE. *'Will the Circle be Unbroken?': Aboriginal Communities, Restorative Justice, and the Challenges of Conflict and Change*. 1. Toronto: University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 2005. ISBN 978-0802086747.

DIGNAN, Jim a Peter MARSH. Restorative Justice and Family Group Conferences in England. MORRIS, Allison a Gabrielle MAXWELL. *Restorative Justice for Juveniles: Conferencing, Mediation & Circles*. Portland: Hart Publishing, 2009. ISBN 9781841131764.

DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Trestní právo tradičních domorodých komunit v Peru a jejich metody řešení trestních věcí. *Česká kriminologie* [online]. 2017, (2), 1 - 16 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <http://ceskakriminologie.cz/cs/archiv/2017-2/trestni-pravo-tradicnich-domorodych-komunit-v-peru-a-jejich-metody-reseni-trestnich-veci/Attachment>.

DLEŠTÍKOVÁ, Tereza a Jairo Vladimir LLANO FRANCO. Jurisdicción Especial Indígena en Materia Penal: Comparación entre Perú y Colombia. In: LLANO FRANCO, Jairo Vladimir a Nicole VELASCO CANO. *Globalización hegemónica y alternativas locales de justicia por las comunidades étnicas*. Bogotá: Grupo Editorial Ibáñez, 2018, 137 - 178. ISBN 9789587499926.

DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Encuentros entre las Justicias Indígena y Restaurativa en Colombia. *Novum Jus*. Bogotá: Universidad Católica de Colombia, 2020, 14(1) – přijetí k publikaci potvrzeno dne 24. 4. 2019.

DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. Španělská querella – inspirace pro českého zákonodárce? *Bulletin advokacie* [online]. 2017 [cit. 2017-08-16]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/spanelska-querella-inspirace-pro-ceskeho-zakonodarce>.

DOLEŽAL, Tomáš. Odškodňování imateriálních újem sekundárních obětí. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online]. 2017, (2) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembrg5pwg6tqmjptex3tl42di&groupIndex=71&rowIndex=0>

-

DOLEŽALOVÁ, Martina a Patrick VAN LEYNSEELE. *Mediace pro advokáty: e-manuál*. 2012. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/pro-advokaty/mediace/e-manual_cz_1.pdf.

ESQUINAS VALVERDE, Patricia. *Mediación entre víctima y agresor en la violencia de género: la mediación entre la víctima y el agresor en el ámbito de la violencia de género : ¿una oportunidad o un desatino?*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2008. ISBN 978-84-9876-167-2.

FENYK, Jaroslav. Subsidiarita trestní represe - rovnice o mnoha neznámých? *Systém ASPI - stav k 25.1.2018 do částky 8/2018 Sb. a 4/2018 Sb.m.s.*

FOLBERG, Jay a Alison TAYLOR. *Mediación: resolución de conflictos sin litigio*. México: Editorial Limusa, 1996. ISBN 968-18-4343-6.

FRYŠTÁK, Marek. Procesní postavení svědka (poškozeného) a jeho výslech v přípravném řízení. *Trestněprávní revue* [online]. 2014, (10) [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembrgrpxi4s7geyf6427gizdk&groupIndex=129&rowIndex=0>.

GAUDREAU, Arléne. *The Limits of Restorative Justice*. Paris: Édition Dalloz, 2005. Dostupné z: https://www.victimswweek.gc.ca/symp-colloque/past-passe/2009/presentation/pdfs/restorative_justice.pdf.

GAVRIELIDES, Theo. *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*. Helsinki: Academic Bookstore, 2007. ISBN 978-952-5333-32-9.

GERKIN, Patrick M. Participation in Victim— Offender Mediation. *Criminal Justice Review* [online]. 2008, 34(2), 226-247 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1177/0734016808325058. ISSN 0734-0168. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0734016808325058>.

GÓMEZ VALENCIA, Herinaldy. *Justicias indígenas de Colombia: reflexiones para un debate cultural, jurídico y político*. Bogotá: Virtual Publicidad, 2015. ISBN 978-958-8857-15-2.

GÓMEZ VALENCIA, Herinaldy. Justicias orales indígenas y sus tensiones con la ley escrita. In: CHENAUT, Victoria, Magdalena GÓMEZ, Héctor ORTIZ a María Teresa SIERRA. *Justicia y diversidad en América Latina. Pueblos indígenas ante la globalización*. Quito: Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales, 2011, 407 – 426. ISBN 978-9978-67-305-8.

GÓMEZ VALENCIA, Herinaldy. Autoridad y control social en pueblos indígenas andinos de Colombia. *Ra Ximhai Revista de Sociedad, Cultura y Desarrollo Sustentable*. México, 2006, 2(3), 683 – 715. ISSN 1665-0441.

GONZÁLEZ NAVARRO, Antonio Luis. *Manual de Procedimiento Penal acusatorio*. 1. Bogotá: Leyer Editorial, 2014. ISBN 9789587690729.

GORDILLO SANTANA, Luis F. a PÉREZ CEPEDA, Ana Isabel. *La justicia restaurativa y la mediación penal*. 1a. ed. Madrid: Iustel, 2007. ISBN 9788496717220.

GRANDA ABELLA, María Socorro. El “patio prestado” frente a los principios de la justicia Restaurativa. *Criterio Libre Jurídico*. 2011, 8(2), 47 – 62.

GŘIVNA, Tomáš. Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky). *Trestněprávní revue*. 2005, (12).

GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol.: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN: 978-80-7400-513-8.

GŘIVNA, Tomáš a Helena VÁLKOVÁ. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. *Trestněprávní revue* [online]. 2017, (9) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrg5pxi4s7hfpxgxzrhe2wc&groupIndex=7&rowIndex=0>.

HACKL, Vladimír. Odklony - několik postřehů vzešlých z pražské praxe. Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257.

HAYES, Hennessey. Apologies and Accounts in Youth Justice Conferencing: Reinterpreting Research Outcomes 1 [online]. [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1080/10282580601014292. ISBN 10.1080/10282580601014292. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10282580601014292>.

HAYES, Hennessey a Kathleen DALY. Youth justice conferencing and reoffending. *Justice Quarterly* [online]. 2003, 20(4), 725-764 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1080/07418820300095681. ISSN 0741-8825. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07418820300095681>.

HOLÁ, Lenka. Koncept zmocnění v kontextu restorativní justice. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 361 - 375. ISBN 978-80-88266-15-0.

HOBBS, Thomas. *Leviathan*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9.

CHOI, Jung Jin, Gordon BAZEMORE a Michael J. GILBERT. Review of research on victims' experiences in restorative justice: Implications for youth justice. *Children and Youth Services Review*. 2012, 34(1), 35-42. DOI: 10.1016/j.childyouth.2011.08.011. ISSN 01907409. Dostupné také z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0190740911003136>.

CHOI, Jung Jin a Michael J. GILBERT. Joe everyday, people off the street’: a qualitative study on mediators’ roles and skills in victim–offender mediation. *Contemporary Justice Review* [online]. 2010, 13(2), 207-227 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1080/10282581003748305. ISSN 1028-2580. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10282581003748305>.

JANEČEK, Václav. Kdy lze de lege lata poškozenému přiznat preventivně-sankční složku přiměřeného zadostiučinění. *Právní rozhledy*. 2016, (22).

JANOŠEK, Michal. Odškodňování podle zásad slušnosti?. *Právní rozhledy* [online]. 2015, (19) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgvpxa4s7ge4v6427gy3do&groupIndex=53&rowIndex=0>.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3.

JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1.

JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-618-X.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3.

JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - stálé trauma české legislativy*. In: . 9 – 18 JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-155-7.

JELÍNEK, Jiří. *Obžalovací zásada - minulost a budoucnost*. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 36 - 44. ISBN 978-80-7502-185-4.

JELÍNEK, Jiří. *Současná trestní politika - co je nejdůležitější*. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 11 - 21. ISBN 978-80-87576-39-7.

JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. aktualizované vyd. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-106-9. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní stíhání se souhlasem poškozeného - bilance a perspektivy*. *Kriminalistika*. 1996, (4).

JELÍNEK, Jiří. *Postavení poškozeného v trestním řízení - možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány*. *Kriminalistika*. 2003, (2).

JELÍNEK, Jiří. *Trestní příkaz včera, dnes a zítra*. *Kriminalistika*. 2015, XXXXVIII(2), 81 - 102. ISSN 1210-9150.

JELÍNEK, Jiří. *Poškozený po novele trestního řádu 2001*. *Bulletin advokacie*. 2001, (11 - 12).

JELÍNEK, Jiří. *Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící*. *Bulletin advokacie*. 2012, (10).

JELÍNEK, Jiří a Jaroslav IVOR. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 9788075020802.

JELÍNEK, Jiří a Vladimír PELC. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*. *Bulletin advokacie*. 2015, (11).

JEŽKOVÁ, Veronika. *Právním proti násilí na ženách: Bílá místa české legislativy*. 1. Praha: proFem, 2016. ISBN 9788090456471.

JIRŮČEK, Pavel a Tomáš MAREK. *Řešení bagatelních deliktů*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 9788087576908.

KARABEC, Zdeněk. *Účel trestání*. *Kriminalistika* [online]. 2000, (2) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalistika-728588.aspx?q=Y2hud>.

KENNEY, J. Scott a Don CLAIRMONT. *Using the Victim Role as Both Sword and Shield: The Interactional Dynamics of Restorative Justice Sessions*. *Journal of Contemporary Ethnography*. SAGE Publications, 2009, 38(3), 279-307.

KLESNIAKOVÁ, Jana. *Refléxia oprávnených záujmov poškodených v (pripravovanej) reglementácii základných zásad trestného konania*. In: . 195 – 207 JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-155-7.

KLESNIAKOVÁ, Jana. Komparatívny pohľad na uspokojovanie peňažných nárokov poškodených pri rozhodovaní trestným rozkazom. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 493 - 513. ISBN 978-80-7502-034-5.

KLOUBEK, Martin. *Systém ochrany oznamovatele, svědka a poškozeného v trestním řízení* [online]. [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/svedek-trestneho-cinu/system-ochrany-oznamovatele-svedka-a-poskozeneho-v-trestnim-rizeni/>.

KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. Vyd. 6. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2.

KRISTKOVÁ, Alena. Komparativní pohled na kontinentální trestní řízení. *Trestní právo*. 2015, XIX(219), 5 – 11.

KUO, Shih-Ya, Dennis LONGMIRE a Steven J. CUVELIER. An empirical assessment of the process of restorative justice. *Journal of Criminal Justice*. Elsevier, 2010, (38), 318 - 328. DOI: 10.1016/j.crimjus.2010.03.006.

KVĚTENSKÁ, Daniela. Pomoc obětem mravnostních a násilných trestných činů v praxi. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 130 - 139. ISBN 978-80-87576-39-7.

LANGÓN CUÑARRO, Miguel. La teoría de la vergüenza reintegrativa de John Braithwaite. *Revista De La Facultad De Derecho*. 2000, (18), 63-68.

Law Commission of Canada. *Transforming relationships through participatory justice* [online]. Ottawa: Law Commission of Canada, 2003 [cit. 2019-04-10]. ISBN 0662351525. Dostupné z: <https://www.aboriginallegal.ca/assets/transformingrelationships.pdf>.

LEDERACH, John Paul. *Transformació de conflictes: petit manual d'ús*. Barcelona: Icaria, 2010. ISBN 978-84-9888-270-4.

MARQUES CEBOLA, Catia. *La Mediación*. 1. Madrid: Marcial Pons, 2013. ISBN 9788415664413.

MARSHALL, Tony F. *Alternatives to criminal courts: the potential for non-judicial dispute settlement*. Brookfield, Vt., U.S.A.: Gower, 1985. ISBN 0566050021.

MARTÍN RÍOS, María del Pilar. *La víctima en el proceso penal español*. Santiago de Chile: Metropolitana, 2008. ISBN 978-956-286-079-6.

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Co potřebuje restorativní justice z trestněprávní perspektivy? Aneb hledání ideálního právního rámce. In: ŠČERBA, Filip. *Kriminologické dny 2018: Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2018, 345 - 360. ISBN 978-80-88266-15-0.

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12).

MATOUŠEK, Oldřich. Transcendence a desistence. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 193 - 197. ISBN 978-80-87576-39-7.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. Cíle při profesionální práci s obětí a pachatelem trestného činu: restorativní přístup. *Trestněprávní revue*. 2012, (9).

MCCOLD, Paul a Ted WACHTEL. Restorative justice theory validation. In: *Restorative Justice: Theoretical foundations*. London: Willan, 2012, 110 - 142. ISBN 9781135999513.

MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-382-0.

MENKEL-MEADOW, Carrie. Restorative Justice: What Is It and Does It Work? *Annual Review of Law and Social Science* [online]. 2007, 3(1), 161-187 [cit. 2016-08-26]. DOI: 10.1146/annurev.lawsocsci.2.081805.110005. ISSN 1550-3585. Dostupné z: <http://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.lawsocsci.2.081805.110005>.

MIČKAL, Martin. Trestní stíhání podmíněné souhlasem poškozeného (aktuální zamyšlení nad § 163 trestního řádu). Systém ASPI - stav k 14.8.2018 do částky 85/2018 Sb. a 24/2018 Sb.m.s. - RA1257.

MILL, Rita Aurora. *Mediación penal*. 1. Buenos Aires: Rubinzal - Culzoni Editores, 2013. ISBN 978-987-30-0390-5.

MONTERO AROCA, Juan. *Derecho jurisdiccional*. 21a. ed. Valencia: Tirant lo Blanch, 2013. ISBN 9788490531273.

MONTERO AROCA, Juan, Juan Luis GÓMEZ COLOMER, Silvia BARONA VILAR, Iñaki ESPARZA LEIBAR a José F. ETXEBERRÍA GURIDI. *Derecho Jurisdiccional III: Proceso Penal*. 23. Valencia: Tirant lo Blanch, 2015. ISBN 978-84-9119-254-1.

MORRIS, Allisson a Gabrielle MAXWELL. Re-Forming Juvenile Justice: The New Zealand Experiment. *The Prison Journal* [online]. 2016, 77(2), 125-134 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1177/0032855597077002002. ISSN 0032-8855. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0032855597077002002>.

MUSIL, Jan. Místo přípravného řízení v celkové struktuře trestního řízení. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 205 - 220. ISBN 978-80-7502-185-4.

MUSIL, Jan. Místo přípravného řízení v celkové struktuře trestního řízení. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 205 - 220. ISBN 978-80-7502-185-4.

MUSIL, Jan. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. *Kriminalistika*. 2008, (1).

NEUMAN, Elías. *Mediación y conciliación penal*. Buenos Aires: Ediciones Depalma, 1997. ISBN 9501409317.

NIEVA FENOLL, Jordi. *Derecho Procesal III: Proceso Penal*. 1. Madrid: Marcial Pons, 2017. ISBN 978-84-9123-218-6.

NOVOTNÝ, Oto. Odklony v trestním řízení. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 270 - 272. ISBN 978-80-7502-185-4.

ORDEÑANA GEZURAGA, Ixusko. *El estatuto jurídico de la víctima en el derecho jurisdiccional penal español: análisis lege data"y lege ferenda"a partir de la normativa europea en la materia*. ISBN 9788477774242.

ORTEGA SORIANO, Ricardo A., Rossana RAMÍREZ DAGIO a Héctor ROSALES ZARCO. *Programa de capacitación y formación profesional en Derechos Humanos, Mecanismos de resolución alternativa de conflictos*. México, D. F.: Comisión de Derechos Humanos del Distrito Federal, 2011.

PÉREZ-CRUZ MARTÍN, Agustín Jesús, Xulio Xosé FERREIRO BAAMONDE, José Ramón PIÑOL RODRÍGUEZ a José Luis SEOANE SPIEGELBERG. *Derecho procesal penal*. 3. Pamplona: Editorial Aranzadi, 2014. ISBN 9788447046133.

PETERSON ARMOUR, Marilyn a Mark S. UMBREIT. Victim Forgiveness in Restorative Justice Dialogue. *Victims & Offenders* [online]. 2006, 1(2), 123-140 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1080/15564880600626080. ISSN 1556-4886. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15564880600626080>.

PIPE, Gregory S. Exemplary Damages After Camelford. *Modern Law Review* [online]. 1994, 57(1), 91 - 101 [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1468-2230.1994.tb01923.x>.

PIPEK, Jiří. Formální pojetí trestného činu a princip oportunity. *Trestněprávní revue*. 2004, (11).

POLIŠENSKÁ, Petra. Rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy. *Systém ASPI - stav k 28.8.2017 do částky 96/2017 Sb. a 28/2017 Sb.m.s.*

PORTELA, Jorge Guillermo. Características de la Mediación. In: SOLETO MUÑOZ, Helena a Milagros María OTERO PARGA. *Mediación y solución de conflictos: habilidades para una necesidad emergente*. Madrid: Tectnos, 2007, 215 - 224. ISBN 978-84-309-4511-5.

PRÁŠKOVÁ, Helena. Přibližuje se právní úprava řízení o přestupcích řízení trestnímu? In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 320 - 331. ISBN 978-80-7502-185-4.

QUEREJETA CASARES, Luis Miguel. Las víctimas y los daños personales derivados del ilícito penal. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 57 - 74. ISBN 84-457-1517-8.

PROVAZNÍK, Jan. Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekodifikací. *Trestněprávní revue*. 2016, (4).

ROMŽA, Sergej. Aktívna účasť poškodeného na procesných úkonoch prípravného konania ako prostriedok efektívneho uplatňovania jednotlivých foriem restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, 163 - 172. ISBN 978-80-7502-104-5.

ROUBALOVÁ, Michaela, Zuzana KOSTELNÍKOVÁ, Martina PEŠKOVÁ a Jakub HOLAS. Péče o oběti trestných činů – dílčí výsledky z výzkumu obětí. *Trestněprávní revue* [online]. 2018, (7 - 8) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.beck->

online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrhbpxi4s7g5ptqx3t14ytqni&groupIndex=6&rowIndex=0

ROXIN, Claus. *Derecho penal. Parte General*. Madrid: Editorial Civitas, 2006. ISBN 9788447025459.

ROXIN, Claus. La reparación en el sistema jurídico-penal de sanciones. *Cuadernos del Consejo General del Poder Judicial*. Madrid: Jornadas sobre la Reforma del Derecho Penal en Alemania, 1991.

ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-090-8.

ROZUM, Jan. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 41 - 53. ISBN 80-7338-021-8.

RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9.

RYŠKA, Michal. Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ. *Právní rozhledy* [online]. 2016, (11) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgzpxa4s7geyv6427gm4a&groupIndex=121&rowIndex=0>.

SAMPEDRO ARRUBLA, Julio Andrés. La justicia restaurativa: una nueva vía, desde las víctimas, en la solución al conflicto penal. *Revista Colombiana de Derecho Internacional*. Bogotá, 2010, (17), 87-124. ISSN 1692-8156.

SÁNCHEZ BOTERO, Esther. Reflexiones antropológicas en torno a la justicia y la jurisdicción especial indígenas en una nación multicultural y multiétnica. GARCÍA, Fernando. *Las sociedades interculturales: un desafío para el Siglo XXI*. Quito: Flasco Ecuador, 2000, 57 - 84. ISBN 9978670556.

SÁNCHEZ BOTERO, Esther. *Justicia y pueblos indígenas de Colombia: la tutela como medio para la construcción de entendimiento intercultural*. Santafé de Bogotá: Unidad de Investigaciones Jurídico-Sociales y Políticas "Gerardo Molina", 1998. ISBN 958-8051-18-5.

SÁNCHEZ BOTERO, Esther. Principios básicos y formas de funcionamiento de la justicia que se imparte entre los paeces y los wayú como forma cultural adecuada, legítima y viable para resolver conflictos y coaccionar a sus sociedades particulares. In: HUBLER, Rudolf, Juan Carlos MARTÍNEZ, Cécile LACHENAL a Rosebert ARIZA. *Hacia sistemas jurídicos plurales, Reflexiones y experiencias de coordinación entre el derecho estatal y el derecho indígena*. 1. Bogotá: Ediciones Antropos Ltda., 2008, 119 – 150. ISBN 978-958-98737-0-0.

SCHEINOST, Miroslav. Sankce a jejich účinnost. In: STRÉMY, Tomáš. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, 13 - 20. ISBN 978-80-7502-104-5.

SKŘEJPEK, Michal. Retroaktivita v římském trestním právu a mimořádné trestní poroty. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní: minulost a budoucnost*. 1. Praha: Leges, 2016, 351 - 359. ISBN 978-80-7502-185-4.

SOLČANSKÁ, Adriana. Poškodený a restoratívna justícia. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 477 - 492. ISBN 978-80-7502-034-5.

SOLÉ RIERA, Jaume. *La tutela de la víctima en el proceso penal*. Barcelona: Bosch, 1997. ISBN 8476984693.

SOLNAŘ, Vladimír, Jaroslav FENYK, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Marie VANDUCHOVÁ. *Systém českého trestního práva: 1. díl*. Praha: Novatrix, 2009. ISBN 978-80-254-4033-9.

SOLETO MUÑOZ, Helena. *Mediación y resolución de conflictos: técnicas y ámbitos*. 2^a edición. Madrid: Tecnos, 2013. ISBN 978-84-30-95132-1.

SOTOLÁŘ, Alexander. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR.

SOTOLÁŘ, Alexander. K některým specifickým uplatnění zvláštních způsobů řízení v trestních věcech mladistvých. *Trestněprávní revue*. 2004, (3).

SOTOLÁŘ, Alexander. Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých. *Trestněprávní revue*. 2004, (6).

SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2000, 468 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9350-7.

STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8.

STRÉMY, Tomáš a Lucia ŠIMUNOVÁ. *Právo na spravodlivý proces v kontexte restoratívnej justície*. In: . 146 – 157 JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-155-7.

STRIGÁČOVÁ, Dominika. Princíp aktívnej participácie ako základný princíp restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 146 - 166. ISBN 978-80-7502-034-5.

SUBIJANA ZUNZUNEGUI, Ignacio José. Las víctimas: Juicio oral y sentencia. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 89 - 134. ISBN 84-457-1517-8.

SZABOVÁ, Eva. Restoratívna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2015, 173 - 192. ISBN 978-80-7502-104-5.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář. I. díl. § 1-139*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012.

ŠÁMAL, Pavel. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GŘIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 31 - 49. ISBN 978-80-87576-39-7.

ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GŘIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7.

ŠČERBA, Filip. Právo na účinné vyšetřování ve světle judikatury Ústavního soudu. *Trestněprávní revue* [online]. 2016, (7 - 8) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgxp4s7g5ptqx3tl4ytkny&groupIndex=77&rowIndex=0>.

ŠČERBA, František. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*. 2009, (2).

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ (eds.). *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

ŠVESTKA, Jiří, Jan DVORÁK a Josef FIALA. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-369-2.

TAKAGI, Paul a Gregory SHANK. Critique of Restorative Justice. *Social Justice* [online]. 2004, 31(3), 147 - 163 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: https://www.socialjusticejournal.org/pdf_free/97Takagi.pdf.

TOMÁŠEK, Jan a Jan ROZUM. Zkušenosti poškozených a pachatelů s mediací. *Trestněprávní revue*. 2010, (10), 319 – 327.

TOUZARD, Hubert. *La mediación y la solución de los conflictos*. Barcelona: Editorial Herder, 1980. ISBN 9788425411106.

UMBREIT, Mark. S. a Jean GREENWOOD. *Guidelines for Victim-Sensitive Victim-Offender Mediation: Restorative Justice Through Dialogue*. University of Minnesota, 2000.

UMBREIT, Mark, Robert COATES a Betty VOS. *The Impact of Restorative Justice Conferencing: A Review of 63 Empirical Studies in 5 Countries*. Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, 2002.

UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME, Vienna. *Handbook on restorative justice programmes*. New York: United Nations, 2007. ISBN 92-113-3754-2.

VÁLKOVÁ, Helena, Pavel ŠÁMAL a Alexander SOTOLÁŘ. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 21 - 40. ISBN 80-7338-021-8.

VAN NESS, Daniel W. a Karen HEETDERKS STRONG. *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*. New Providence: Taylor & Francis, 2014. ISBN 1455731390.

VANTUCH, Pavel. Trestní příkaz, podmínky pro jeho vydání a možnosti obhajoby. *Systém ASPI - stav k 28.8.2017 do částky 96/2017 Sb. a 28/2017 Sb.m.s.*

VARONA MARTÍNEZ, Gema. Justicia criminal a través de procesos de mediación: Una introducción. In: *Las víctimas en el Proceso Penal*. Victoria-Gasteiz: Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 2000, 37 - 54. ISBN 84-457-1517-8.

VÁVRA, Libor. *Má trestní právo chránit slabší stranu?* [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: Systém ASPI - stav k 28.8.2017 do částky 96/2017 Sb. a 28/2017 Sb.m.s.

VÁZQUEZ IRUZUBIETA, Carlos. *Comentario a la Ley de enjuiciamiento criminal: actualizada por la Ley 13/2009, de 3 de noviembre, y por la LO 5/2010, de 22 de junio*. 1a ed. Las Rozas: La Ley, 2010. ISBN 9788481267273.

VIGORITI, Vincenzo. Acceso a la Justicia, Sistemas alternativos de resolución de conflictos, Perspectivas. Anuario de Justicia Alternativa. Barcelona, 2013, (9).

VINYAMATA CAMP, Eduard. *Aprender Mediación*. Barcelona: Edición Paidós, 2003. ISBN 9788449313646.

VINYAMATA CAMP, Eduard. *Conflictología: curso de resolución de conflictos*. 2. Barcelona: Editorial Ariel, 2005. ISBN 9788434444775.

VOJTEK, Petr a František PÚRY. Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy. *Soudní rozhledy* [online]. 2017, (11 - 12) [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrg5pxg4s7geyv6mjsl5zv6mzogy&groupIndex=2&rowIndex=0>.

VOJTEK, Petr. *Databáze judikatury k nemajetkové újmě poslouží nejen justici* [online]. [cit. 2019-03-26]. Dostupné z: Systém ASPI - stav k 4.3.2019 do částky 25/2019 Sb. a 7/2019 Sb.m.s. - RA1352.

WARD, Tony a Robyn LANGLANDS. Repairing the rupture: Restorative justice and the rehabilitation of offenders. *Aggression and Violent Behavior* [online]. 2009, 14(3), 205-214 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1016/j.avb.2009.03.001. ISSN 13591789. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1359178909000329>.

WEMMERS, Jo-Anne. Restorative Justice for Victims of Crime: A Victim-Oriented Approach to Restorative Justice. *International Review of Victimology* [online]. 2002, 9(1), 43-59 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1177/026975800200900104. ISSN 0269-7580. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/026975800200900104>.

WRIGHT, Martin. Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice. By Heather Strang (Oxford. *British Journal of Criminology* [online]. 2004, 44(2), 290-292 [cit. 2018-05-14]. DOI: 10.1093/bjc/44.2.290. ISSN 0007-0955. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjc/article-lookup/doi/10.1093/bjc/44.2.290>.

ZÁHORA, Jozef. *Zásada oportunita a jej uplatňovanie v prípravnom konaní*. In: . 29 – 43 18 JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-155-7.

ZÁHORA, Jozef. Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 180 - 202. ISBN 978-80-7502-034-5.

ZEHR, Howard. *Úvod do restoratívnej justície*. 1. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 9788415664413.

ZEHR, Howard a Ali GOHAR. *The little book of Restorative Justice*. Uni-Graphics Peshawar, 2003.

ZEMAN, Štefan. Vývoj aplikácie vybraných odklonov a alternatívnych trestov v Slovenskej republike. *Trestněprávní revue* [online]. 2016, (7 - 8) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgxp4s7g5ptqx3tl4ytonq&groupIndex=67&rowIndex=0>.

ZERNOVA, Margarita a Martin WRIGHT. Alternative vision of restorative justice. JOHNSTONE, Gerry a Daniel W. VAN NESS. *Handbook of Restorative Justice*. 1. Cullompton: Willan Publishing, 2007. ISBN 978-1-84392-151-6.

ZŮBEK, Jan. Úvaha k institutu narovnání a jeho budoucnosti. *Trestněprávní revue* [online]. 2015, (1) [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgvpxi4s7gfpxgxzr&groupIndex=55&rowIndex=0>.

ZŮBEK, Jan a M. VRBA. Poškozený a právo odporu. *Trestněprávní revue*. 2012, (9).

ŽATECKÁ, Eva. Odstoupení od trestního stíhání mladistvého: vybrané problémy. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 514 - 525. ISBN 978-80-7502-034-5.

ŽIVĚLOVÁ, Alexandra. Umožňuje nový občanský zákoník přiznat v řízení o náhradě nemajetkové újmy punitive damages?. *Systém ASPI - stav k 28.8.2017 do částky 96/2017 Sb. a 28/2017 Sb.m.s.*

Nad veřejným zájmem v českém trestním právu hmotném a procesním, *Systém ASPI - stav k 25.1.2018 do částky 8/2018 Sb. a 4/2018 Sb.m.s. - RA1165*.

Nedorozumění trestního a daňového řádu - použití odklonů u daňových trestných činů, *Systém ASPI - stav k 25.1.2018 do částky 8/2018 Sb. a 4/2018 Sb.m.s. - RA1165*.

NS a NSZ usilují o zvýšení podílu ukládaných peněžitých trestů a častější využívání tzv. odklonů v trestním řízení. *Právní rozhledy* [online]. 2014, (4) [cit. 2019-03-27].

Seznam použitých internetových zdrojů

Diagnostika případu mediace pro soudce [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=359227>.

Estrategias Étnicas en la solución de conflictos [online]. [cit. 2018-11-01]. Dostupné z: <http://actualidadetnica.com/actualidad/actualidad-col-01/politica/4181-estrategias-actnicas-en-la-soluciasn-de-conflictos.html>.

European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *Guidelines for a better implementation of the existing recommendation concerning mediation in penal matters*. Strasbourg: 2007. Dostupné z: <https://rm.coe.int/1680747759>.

Evropský kodex chování pro zprostředkovatele. Dostupné z: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_cs.pdf.

Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary. *European best practices of restorative justice in the criminal procedure* [online]. Budapest: Graphasel Design Studio, 2010 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z:

https://www.iars.org.uk/sites/default/files/Restorative%20justice%20report%20_%20Hungary.pdf.

Podpora mediací: Ministerstvo spravedlnosti vytvořilo nový materiál pro soudce [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=359227>.

Seznam použitých právních předpisů

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České Republiky

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Real Decreto de 14 de septiembre de 1882 por el que se aprueba la Ley de Enjuiciamiento Criminal

Ley Orgánica 19/1994, de 23 de diciembre, de Protección a Testigos y Peritos en Causas Criminales

Ley 35/1995, de 11 de diciembre, de Ayudas y Asistencia a las Víctimas de Delitos Violentos y contra la Libertad Sexual

Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la Responsabilidad penal de los Menores

Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género

Ley 906 de 2004, por la cual se expide el Código de Procedimiento Penal

Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., ze dne 26. dubna 2012, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Důvodová zpráva k zákonu č. 422/2002 Z. z., ze dne 16. srpna 2017

Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power A/RES/40/34 [online]. General Assembly, 1985. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>.

Strengthening the role of mediation in the peaceful settlement of disputes, conflict prevention and resolution A/RES/70/304 [online]. General Assembly, 2016. [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/N1628366.pdf>.

Declaration and Programme of Action on the Culture of Peace A/RES/53/243 [online]. General Assembly, 1999. [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <https://undocs.org/en/A/RES/53/243>.

Resolution 2002/12 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters [online]. The Economic and Social Council, 2002. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf>.

Resolution 1999/26 Development and implementation of mediation and restorative justice measures in criminal justice [online]. Economic and Social Council, 1999. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/1990-1999/1999/ECOSOC/Resolution_1999-26.pdf.

Recommendation R (85) 11 on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure [online]. Committee of Ministers, 1985. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804dcca>.

Recommendation R (87) 18 concerning the simplification of criminal justice [online]. Committee of Ministers, 1987. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804e19f8>.

Recommendation R (87) 21 on assistance to victims and the prevention of victimisation [online]. Committee of Ministers, 1987. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804e24dc>.

Recommendation R (96) 8 on crime policy in Europe in a time of change [online]. Committee of Ministers, 1996. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16804f836b>.

Recommendation R (99) 19 concerning mediation in penal matters [online]. Committee of Ministers, 1999. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168062e02b.

Recommendation R (2006) 8 on assistance to crime victims [online]. Committee of Ministers, 2006. [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805afa5c.

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů. In: Sbírka mezinárodních smluv. Česká republika. [online]. Praha: Ministerstvo vnitra, 2000, částka 59, s. 2218-2230 [cit. 25. 11. 2017]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/2000/059m2000.pdf>.

Směrnice Rady 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů. In: EUR-lex [online]. Úřední věstník Evropské Unie, 2004 [cit. 26. 3. 2019]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080&rid=1>.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV [online]. [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>.

Seznam použité judikatury

Rozsudek ESLP ve věci Tomasi versus Francie ze dne 27. 8. 1992, stížnost č. 12850/87. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57796>.

Rozsudek ESLP ve věci Acquaviva proti Francii ze dne 21. 11. 1995, stížnost č. 19248/91. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57950>.

Rozsudek ESLP ve věci Aksoy proti Turecku ze dne 18. 12. 1996, stížnost č. 21987/93. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003>.

Rozsudek ESLP ve věci L.C.B. proti Spojenému království ze dne 9. 6. 1998, stížnost 23413/94. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94307>.

Rozsudek ESLP ve věci Labita proti Itálii ze dne 6. 4. 2000, stížnost č. 26772/95. Dostupné z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58559>.

Rozsudek ESLP ve věci Bergerová proti Francii ze dne 3. 12. 2002, č. stížnosti 48221/99. Dostupné z : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60806>.

Rozsudek ESLP ve věci Rajkowska proti Polsku ze dne 27. 11. 2007, stížnost č. 37393/02. Dostupné z : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83946>.

Rozsudek Soudního dvora EU (čtvrtého senátu) ze dne 15. 9. Trestní řízení proti Magatte Gueye (C-483/09) a Valentín Salmerón Sánchez (C-1/10). ECLI:EU:C:2011:583.

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. 10. 1994, publ. jako N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 98/95 ze dne 5. 6. 1996, publ. jako N 42/5 SbNU 359.

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 6/2000 ze dne 31. 1. 2001, publ. jako N 22/21 SbNU 195; 77/2001 Sb.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 6. 2001, sp. zn. I. ÚS 570/99, publ. jako N 87/22 SbNU 227.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1587/07 ze dne 9. 6. 2008, publ. jako N 104/49 SbNU 531.

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1320/08 ze dne 20. 10. 2009, publ. jako N 218/55 SbNU 47.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1586/09 ze dne 6. 3. 2012, publ. jako N 43/64 SbNU 491.

Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2954/11 ze dne 30. 3. 2012, publ. jako N 69/64 SbNU 781.

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3626/13 ze dne 16. 12. 2015, publ. jako N 216/79 SbNU 475.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2844/14 ze dne 22. 12. 2015, publ. jako N 221/79 SbNU 545.

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ze dne 8. 8. 2017, publ. jako 345/2017 Sb.

Usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 587/04 ze dne 9. 11. 2004, publ. jako U 53/35 SbNU 621.

Usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1455/12 ze dne 17. 5. 2012, publ. jako U 3/65 SbNU 669.

Usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1644/15 ze dne 27. 10. 2015.

Usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1106/17 ze dne 3. 5. 2017.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2002, sp. zn. 4 Tz 76/2002, uveřejněný pod číslem 49/2003 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2002:4.TZ.76.2002.1.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2011, sp. zn. 30 Cdo 2434/2010, uveřejněný pod číslem 10/2012 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní, ECLI:CZ:NS:2011:30.CDO.2434.2010.1.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3936/2010, ECLI:CZ:NS:2011:30.CDO.3936.2010.1

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1796/2011, ECLI:CZ:NS:2012:30.CDO.1796.2011.1.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 9. 2012, sp. zn. 25 Cdo 1038/2011, ECLI:CZ:NS:2012:25.CDO.1038.2011.1.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2013, sp. zn. 30 Cdo 2778/2011, ECLI:CZ:NS:2013:30.CDO.2778.2011.1.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2013, sp. zn. 30 Cdo 2469/2012, ECLI:CZ:NS:2013:30.CDO.2469.2012.1.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015, ECLI:CZ:NS:2016:4.TDO.1402.2015.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 2000, sp. zn. 7 Tz 190/99, ECLI:CZ:NS:2000:7.TZ.190.99.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 7. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2545/2008, ECLI:CZ:NS:2008:30.CDO.2545.2008.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2010, sp. zn. 6 Tdo 1037/2010, ECLI:CZ:NS:2010:6.TDO.1037.2010.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2011, sp. zn. 6 Tdo 21/2011, ECLI:CZ:NS:2011:6.TDO.21.2011.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2012, sp. zn. 8 Tdo 1571/2011, ECLI:CZ:NS:2012:8.TDO.1571.2011.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 2. 2013, sp. zn. 7 Tdo 75/2013, uveřejněné pod číslem 72/2013 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2013:7.TDO.75.2013.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2014, sp. zn. 11 Tdo 357/2014, ECLI:CZ:NS:2014:11.TDO.357.2014.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2014, sp. zn. 11 Tdo 1029/2014, ECLI:CZ:NS:2014:11.TDO.1029.2014.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2014, sp. zn. 11 Tdo 1206/2014, ECLI:CZ:NS:2014:11.TDO.1206.2014.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1634/2014, ECLI:CZ:NS:2015:8.TDO.1634.2014.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 5. 2015, sp. zn. 8 Tdo 469/2015, uveřejněné pod číslem 9/2016 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2015:8.TDO.469.2015.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 7. 2015, sp. zn. 8 Tdo 757/2015, ECLI:CZ:NS:2015:8.TDO.757.2015.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 12. 2015, sp. zn. 3 Tdo 1253/2015, uveřejněné pod číslem 12/2016 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2015:3.TDO.1253.2015.1.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2016, sp. zn. 7 Tdo 682/2016, uveřejněné pod číslem 49/2017 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2016:7.TDO.682.2016.1.

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, Tpjn 301/2012, uveřejněné pod číslem 26/2013 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, popř. dále jen R 26/2013, ECLI:CZ:NS:2013:TPJN.301.2012.1.

Průzkum, rozbor a jiné materiály Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. 0 Ts 43/2012, uveřejněné pod číslem 9/2014 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:NS:2014:0.TS.43.2012.1.

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999 sp. zn. 8 To 335/99.

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 3 To 489P/2003.

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23. 7. 2003, sp. zn. 12 To 335/2003.

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 19. 8. 2003, sp. zn. 10 To 336/2003, uveřejněné pod číslem 3/2005 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, část trestní, ECLI:CZ:KSHK:2003:10.TO.336.2003.1

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 5. 12. 1967, sp. zn. 4 Tz 97/67, publ. jako R 37/1968 tr.

Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ze dne 31. 8. 1997 sp. zn. 9 To 429/97, publ. jako R 51/1998 tr.

Seznam ostatních zdrojů

Průvodce pro poradce – práce s oběťmi trestných činů.

Stanovisko k uplatňování zásady subsidiarity trestní represe a škodlivosti činu (§ 12 odst. 2 trestního zákoníku), Poř. č. 5/2011, 1 SL 742/2011, Sbírký výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství.

Rostoucí podíl ukládaných peněžitých trestů je dílčím úspěchem, musíme se zaměřit také na odklony v trestním řízení; nejsme spokojeni především s tím, jak pomalu se prosazuje dohoda o vině a trestu [online]. 10. 4. 2019 [cit. 2019-04-15]. Dostupné z: [http://www.n soud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Proverejnostamedia~TiskovezpravyNejvyssihosoudu~Rostouci podil udelovanych penezitych trestu je dilcim uspechem musime se zamerit take na odklony v trestnim rizeni nejsme spokojeni predevsim s tim jak pomalu se prosazuje dohoda o vine a trestu~?open&lng=CZ](http://www.n soud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Proverejnostamedia~TiskovezpravyNejvyssihosoudu~Rostouci%20podil%20udelovanych%20penezitych%20trestu%20je%20dilcim%20uspechem%20musime%20se%20zamerit%20take%20na%20odklony%20v%20trestnim%20rizeni%20nejsme%20spokojeni%20predevsim%20s%20tim%20jak%20pomalu%20se%20prosazuje%20dohoda%20o%20vine%20a%20trestu~?open&lng=CZ).

Odklony v trestní řízení v letech 2015 - 2017 [online]. In: . [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/Tiskovy/priloha_1.pdf.

Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) [online]. [cit. 2018-01-11]. Dostupné z:

<http://novyportal.justice.cz/documents/11715/0/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br+T%C5%98+2008.pdf/f5e3f714-d120-4c77-912b-4eeff544775a?version=1.0>.

Východiska a principy nového trestního řádu [online]. [cit. 2017-04-30], s. 6-7, 14, 25, 28. Dostupné z:

<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>.

Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025 [online]. [cit. 2017-10-11]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356106>.

Probační a mediační služba loni pomohla více než 9000 obětí trestného činu. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 22.02.2019 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>.

Akční tým pro spolupráci v justici řeší rozvoj spolupráce mezi PMS a jejími partnery a posílení kompetencí služby. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 28.03.2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>.

Mediální kampaň na pomoc obětem je ve své druhé půlce. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 22.08.2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>.

Připravujeme projekt „Výpovědi osob zasažených trestnou činností“ ve veřejném prostoru. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 21.05.2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>.

Tým projektu „Na správnou cestu II“ na první pracovní návštěvě irské Probační služby. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 27.07.2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>.

PMS zahájila kurzy na zvýšení odpovědnosti pachatele za spáchaný trestný čin. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>.

Díky projektu Běh se žlutou stužkou firmy vytvořily celkem 520 pracovních míst pro vězně a 265 míst pro bývalé vězně. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 07.06.2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>.

Multidisciplinární setkání. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. březen 2018 [cit. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>.

Probační a mediační služba ČR. *Metodický postup střediska PMS ČR v rámci přípravného řízení a řízení před soudem* [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: http://tmp1.webget.cz/pmscr/download/MEDIACE_metodika_textova_cast_bez_priloh.

Dohoda namísto soudní pře: Ministerstvo má novou metodiku k podpoře mediací. Justice.cz [online]. Tiskové oddělení Ministerstva spravedlnosti, 2017 [cit. 2017-12-13]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=356041>.

Veřejný závazek registrovaných sociálních služeb bílého kruhu bezpečí [online]. [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/zakladni-udaje-o-organizaci/verejny-zavazek-socialnich-sluzeb/>.

Oznámení trestného činu a má práva v průběhu vyšetřování nebo soudního řízení [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-ES-maximizeMS-cs.do?clang=cs&idSubpage=2&member=1.

Má práva na podporu a pomoc [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-ES-maximizeMS-cs.do?clang=cs&idSubpage=5&member=1.

Má práva v případě, že se stanu obětí trestného činu [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-ES-maximizeMS-cs.do?clang=cs&idSubpage=1&member=1.

Specializované soudy - Španělsko [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_specialised_courts-19-es-cs.do?member=1.

Mediace v členských státech - Španělsko [online]. [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-es-cs.do?member=1.

Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice

Abstrakt

Hlavní cíl disertační práce spočívá v potvrzení či vyvrácení hypotézy, zda alternativní řešení trestních věcí a programy restorativní justice přináší pozitiva pro účastníky trestního konfliktu, především pak pro poškozeného, respektive oběť trestného činu. Z toho důvodu se práce zaměřuje na oběti trestné činnosti z pohledu restorativní justice ve snaze poznat jejich zájmy, potřeby a očekávání pramenící ze spáchání trestného činu a ve snaze poznat rovněž to, zda je trestní proces, resp. alternativní řešení trestních věcí a restorativní programy, schopen je účinně reflektovat. Práce je proto dělena do čtyř vzájemně provázaných celků. V první části se věnuje teoretické analýze konceptu restorativní justice a jejímu vztahu k justici retributivní. Dále krátce pojednává o teorii konfliktu, na což navazuje představením restorativního procesu, principů, z nichž vychází, a jeho účastníků, jimiž jsou kromě přímých aktérů trestného činu, tj. oběti a pachatele, i komunita (ve významu jejich sociálního okolí) a v neposlední řadě rovněž osoba zprostředkovatele. Vzhledem k tomu, že restorativní justice chápe trestný čin jako sociální událost negativně ovlivňující nejen jeho přímé účastníky, ale i narušující pokojný stav uvnitř společnosti, považuje tento přístup za klíčové, aby na ni bylo reagováno se zahrnutím všech zainteresovaných subjektů. Práce zdůrazňuje výhody a přínosy restorativního procesu, a to především pro oběť trestného činu, zabývá se však i jeho úskalími a snaží se argumentačně vypořádat s jeho hlavními kritikami. V návaznosti na pochybnosti ohledně vhodnosti restorativního přístupu se práce zabývá i tímto tématem, když shrnuje, že jej lze obecně doporučit především v případě trestných činů, u nichž převažuje soukromý zájem nad tím veřejným, a dále v případě trestné činnosti bagatelní a nedbalostní; v práci je však prezentována i myšlenka, že restorativní justice je schopna efektivní reakce na jakoukoli trestnou činnost bez ohledu na její charakter. Vhodnost či nevhodnost užití restorativního programu by se neměla odvíjet od druhu či závažnosti trestného činu, ale od hodnocení osoby pachatele a konkrétních okolností každého jednotlivého případu, stejně jako od postoje zainteresovaných stran a jejich vůle řešit situaci vzniklou následkem spáchání trestného činu spoluprací a konstruktivním dialogem. Práce se následně věnuje jednotlivým programům restorativní justice a jejich využití v praxi. V souvislosti s praktickým naplňováním myšlenek restorativní justice se práce dále zaměřuje na tradiční domorodé praktiky orientované na řešení sporů vycházející z vlastního výzkumu disertantky zaměřeného na právní systémy domorodých komunit obývajících území států Latinské Ameriky, především pak Peru a Kolumbie, neboť tyto do značné míry vychází z restorativní filosofie. Další části práce jsou již

věnovány problematice poškozeného a oběti trestného činu v českém trestněprávním prostředí. Druhá část práce se, po krátkém ohlédnutí do historie, zabývá procesním postavením poškozeného v trestním řízení a jeho nevýznamnějšími právy vyplývajícími z trestního řádu, stejně jako situací obětí trestné činnosti dle zákona o obětech trestných činů, na což navazuje shrnutím legislativního vývoje týkajícího se postavení poškozeného, potažmo oběti trestného činu, v trestním řízení, s poukazem na ty nejvýznamnější novely trestního řádu. Vývoj právní úpravy se nese v duchu posilování jeho práv a zlepšování postavení, což je třeba hodnotit velmi pozitivně. Závěrem práce představuje španělské trestní řízení, opět se zaměřením na postavení poškozeného, kdy zdůrazňuje především jeho úlohu jako soukromého žalobce, s čímž souvisí institut soukromé trestní žaloby a v hmotněprávní rovině vymezení soukromožalobních trestných činů, přičemž navrhuje tyto instituty implementovat do právní úpravy v České republice. Třetí část práce pojednává o alternativních způsobech řešení trestních věcí a souvisejících aspektech jako je princip oportunity, zásada subsidiarity trestní represe a v konečném důsledku účel trestního řízení, resp. účel trestu. Dále se věnuje jednotlivým druhům odklonů v českém trestním řízení, jejich restorativnímu potenciálu a významu pro poškozeného trestným činem, kdy shrnuje, že prvky restorativní justice jsou zastoupeny zejména v institutu narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání, naopak dohoda o vině a trestu a vyřízení věci trestním příkazem nemá pro poškozeného žádných zvláštních výhod. Závěrem se zabývá činností Probační a mediační služby, zaměřenou na oběti trestné činnosti, a projevy restorativní justice v českém trestním systému, v souvislosti s čímž krátce poukazuje na zakotvení institutů restorativní justice do kolumbijského trestního řádu. Poslední, čtvrtá, část se zamýšlí nad očekáváními a potřebami oběti trestného činu vzniklými v důsledku jeho spáchání a zabývá se významem restorativního paradigmatu pro poškozeného trestným činem, kdy uzavírá, že restorativní přístup je viktimologicky orientovaným přístupem snažícím se o zlepšení postavení oběti v trestním procesu, zajištění jejích práv, odškodnění újmy a dosažení satisfakce, a tedy uspokojení jejích zájmů a potřeb, čímž potvrzuje počáteční hypotézu. Reakce na trestnou činnost vycházející z restorativní filosofie je v práci hodnocena jako velmi přínosná, a to především proto, že počítá s aktivní účastí přímých aktérů trestního konfliktu; pozitivně je rovněž vnímána její forma spočívající v kolaborativním přístupu stran a konstruktivním dialogu o následcích trestného činu, jemuž je přisuzován velký potenciál. Práce podporuje restorativní justici jako efektivní a smysluplný přístup k trestní spravedlnosti a její větší využívání v praxi.

Klíčová slova: Restorativní justice – poškozený – odklony v trestním řízení

The Victim in the context of Restorative justice

Abstract

The purpose of the thesis is to confirm or disprove the hypothesis whether alternative methods of crime resolution and restorative programs bring advantages and benefits to the victims of crime. For that reason I perceive the victims of crime from the Restorative justice's point of view trying to identify their interests, needs and expectations arising from the criminal event and trying to get to know whether the criminal procedure, as well as its alternatives, is able to fulfill them. Therefore the thesis is composed of four chapters, each of them dealing with different aspects of the victim from the restorative perspective. The first chapter of the thesis is dedicated to the theoretical analysis of the concept of Restorative justice. It deals with the principles of restorative and retributive paradigms and their relation, it briefly discusses the theory of conflict and describes the restorative process, its principles and the stakeholders – the victim, the offender, their communities of care or their social circles and, last but not least, the facilitator. The stakeholders are a crucial part of the process, as the Restorative justice considers the crime as a social event with negative impact not only on the victim and the offender but also on the society and a social peace, so for that reason the stakeholders should be involved in the conflict resolution. Furthermore, the thesis emphasizes the benefits of the restorative process, especially for the victim of crime, but also deals with the critiques of the restorative approach trying to rebut them with rational arguments. It investigates the suitability of the restorative process, its advantages and disadvantages for the victim of crime summarizing that the restorative justice programs are highly recommended to deal with criminal cases characterized as a personal conflict between the victim and the offender with the lack of a public interest, and for the minor and negligent offences, in general. The thesis also opens up a new issue of restorative approach to the serious crimes highlighting that not the type or seriousness of the crime, but the personality of the offender and the circumstances of the criminal event, as well as the voluntariness of participation in a constructive and collaborative dialog, should be the relevant points to considerate if the restorative program is suitable or not. In the following passage the thesis focuses on the restorative programs such as conferences, circles and the victim–offender mediation and their practical application. Regarding the application of the restorative theory in practice, the thesis looks at the indigenous ways of dispute resolutions based on my own research of indigenous legal systems realized in Southern America, especially in Peru and Colombia, as their traditional dispute-oriented practices comes from the restorative philosophy. The following

chapters of the thesis are dedicated to more legal issues focused on the criminal proceeding in the Czech Republic. The chapter two examines, after a brief historical review, the victim's position in the Czech criminal procedure, with emphasis on the most important procedural rights established by the Criminal Procedure Code and afterwards the victims' rights according to the Act on Victims of Crimes. The following part focuses on the legislative progresses regarding the position of the victim in criminal proceeding, pointing out the most important amendments of the Criminal Procedural Code concluding that the legislative tendency is to strengthen the victims' rights and to improve the victims' position in the procedure, which should be evaluated very positively. In the final part the Spanish criminal procedure (focused on the victims' position) is introduced to the Czech reader, stressing the victim's role as a plaintiff, which is related to the institute of a private criminal action and a category of private crimes which is proposed to be implemented into the Czech penal legislation. The third chapter of the thesis deals with the diversions from prosecution as the alternatives to the traditional criminal procedure and related aspects such as the principle of opportunity, the principle of subsidiarity of criminal law or the purpose of the criminal procedure and the punishment. Afterwards the thesis examines the concrete types of diversions from the victims' point of view and their restorativeness. There is a special focus on those which are not just another type of procedure, but are based on the restorative principles emphasizing, besides other things, the victim's interests, needs and rights, especially the victim's satisfaction both material and moral, avoiding the perpetrator's stigmatization, supporting his resocialization and preventing recidivism, and in general emphasizing the conflict reconciliation. The final part of the chapter focuses on the activities of Probation and Mediation Service, obviously from the victim's perspective, and the practical application of restorative justice in Czech criminal system with a brief mention of the Colombian legal situation in this field. The final, fourth, chapter summarizes the victims' needs and expectations arising from the commission of the crime and points out the importance of the restorative paradigm for the victim of crime concluding that the restorative approach is highly victimologically oriented philosophy searching for an improvement of the victims' position in the criminal procedure, guaranteeing their rights and leading to their total satisfaction, and for that reasons confirming the initial hypothesis of the research. The thesis shows a really positive evaluation of the crime resolution based on the restorative philosophy due to the active role and participation of the victim and the offender in conflict resolution process and due to the mutual dialog which is considered as a crucial aspect of the restorative process. The thesis supports the restorative justice and promotes not only higher application

of the diversions from prosecution, but also the implementation of the restorative components to the criminal procedure.

Key words: Restorative justice - Victim in the Criminal procedure - Diversions from Prosecution